БЕЗВІРНИК

№ 1

Малюнок до віршу з польського народнього календаря на 1927 рік. Ксьондз — „герой“ веде жовнірів на більшовиків в атаку.

СІЧЕНЬ 1928

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ: ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКЦІЙНУ КОЛЕГІЮ ЖУРНАЛА СКЛАДАЄ:
В. Корак, І. Микитенко, М. Доленго, П. Усенко, В. Сосюра, В. Юринець

Журнал „ГАРТ" має на меті об'єднати всіх українських пролетарських письменників та критиків.

Журнал „ГАРТ" міститиме художні твори, критичні, публіцистичні та наукові статті з різних питань мистецтва взагалі та літератури зокрема.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на 12 міс. — 6 крб., на 6 міс. — 3 крб. 25 коп., на 3 міс. — 1 крб. 75 коп., на 1 міс. — 65 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ ЛІВОЇ ФОРМАЦІЇ МИСТЕЦТВ

НОВА ГЕНЕРАЦІЯ

За редакцією МИХАЙЛА СЕМЕНКА

Журнал присвячено питанням теорії та практики лівого фронту мистецтв і вміщатиме: оповідання, романи, вірші, статті: формального порядку, теоретичні, полемічні та критичні, памфлети, літературні огляди, інформацію, бібліографію й т. инш.

ЦІНА ЖУРНАЛУ:
На 1 рік — 7 крб. — коп.
На 6 міс. — 3 крб. 75 коп.
На 3 міс. — 2 крб. — коп.
На 1 міс. — 70 коп.
Окреме число — 75 коп.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЕЖЕМЕСЯЧН. ЖУРНАЛ

КРАСНОЕ СЛОВО

Орган Всеукраинского Союза Пролетарских Писателей ВУСПП
(На русском языке)

ЖУРНАЛ РЕДАКТИРУЕТ КОЛЛЕГИЯ В СОСТАВЕ: И. А. Модзалевского, Павла Арского, Е. М. Шапиро, М. Доленго, проф. А. В. Машкина и Б. Горбатова

„КРАСНОЕ СЛОВО" имеет целью обслуживание широких кругов рабочего читателя и пролетарской интеллигенции.

„КРАСНОЕ СЛОВО" печатает произведения лучших современных писателей СССР, а также выдающихся иностранных авторов.

„КРАСНОЕ СЛОВО" помещает художественные произведения, прозу и стихи, пьесы, критические обзоры и статьи по разным вопросам литературы и искусства.

„КРАСНОЕ СЛОВО" имеет постоянные отделы: 1) художественный, 2) критико-публицистический, 3) библиографический и 4) литературной хроники.

ПОДПИСНАЯ ЦЕНА: На год — 7 руб., на 6 мес. — 3 руб. 75 коп., на 3 мес. — 2 руб., на 1 мес. — 70 коп. Отдельный номер — 75 коп.

Передплату приймають: СЕКТОР ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ
Харків, Сергіївська пл., Московські ряди, № 11,
уповноважені періодсектору по всіх містах України,

Oni korespondas esperante

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ

ПОПУЛЯРНО-НАУКОВИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АНТИРЕЛІГІЙНИЙ МІСЯЧНИК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ РАДИ СПІЛОК БЕЗВІРНИКІВ

Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнехта, 64

ЗМІСТ

Стор.

Від редакції 3

Ю. Платонов. Дещо про календар 5

С. Тим. Цивільний та церковний шлюб 15

М. Борейко. Антирелігійні й антихристиянські моменти в драматичній творчості Лесі Українки 22

І. Гаїбов. В мутній воді рибу ловлять. („Чудо" в Кенерсройті) 30

Проти попівських перекручувань

Є. Фінкельштейн. Знання і віра 39

І. М. Поляков. Релігія і вчені 49

Наука й техніка (Нотатки. Новини) . . . 56

Наша робота

Агітпропнарада ЦК КП(б)У про антирелігійну пропаганду 62

По округах 63

Вол. Фаворський. Науково-дослідча робота в галузі атеїзму в Києві 64

На допомогу антирелігійникові

Дм. Ігнатюк. До характеристики релігійних рухів на Україні 67

Безвірницькі дати 78

Сатира й гумор 80

До цього журналу прикладається безплатно додаток „Антирелігійна грамота (бесіда VII і VIII).

В номері 21 ілюстрація

№ 1

1928

215 (0 : 8 — 7) (05) (47714X) „1928“

Укрголовліт № 21/ж. 10/I 1928. Зам. № 510. Тир. 6.250.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Наш журнал розпочинає четвертий рік свого існування і другий рік з часу реорганізації його з сатиричного в популярно-науковий і методичний орган Всеукраїнської Ради Спілок Безвірників. Ті відгуки, що їх протягом останнього року дістав журнал у пресі і від чималого числа його читачів, свідчать про те, що теперішній тип журналу, його зміст і форма відповідають у цілому вимогам і запитам сучасної нашої антирелігійної практики. Тому ми в наступному 1928 році маємо намір в основному зберегти той напрямок і форму, що їх мав журнал з попереднього року.

Ми постараємося лише поліпшити деякі з тих відділів нашого журналу, що їх в минулому році не встигли налагодити. Так, наприклад, як на наш погляд, нам досі ще на належну височінь не пощастило поставити відділи, призначені висвітлювати життя й роботу наших місцевих організацій С. Б. Головна причина цьому була та, що журнал розпочав своє існування ще тоді, коли організацій С. Б. на Україні (якщо не зважати на поодинокі осередки) не було. Минулий рік був лише першим роком планомірного у нас розгортання і росту С. Б. Цей зріст на сьогоднішній день зайшов значно вперед. Накопичується досвід практичної роботи у товаришів на місцях, поширились і сами звязки з ними. Через те ми й гадаємо, що в майбутньому році у нас не бракуватиме місцевих матеріялів, що їх належить висвітлити в журналі і подати на оцінку та використання всенького нашого читацького колективу.

Завдяки збільшенню розмірів нашого журналу в цьому році ми зможемо запровадити також і деякі нові відділи. Так, ми гадаємо давати регулярно відділ „Науки й техніки“, що в ньому будемо вміщувати новини й нотатки, цінні для антирелігійної пропаганди. Потім ми заводимо „Безвірницькі дати“— відділ, що становить собою своєрідний календар цікавих для безвірника роковин. Нарешті ми даватимемо сторінку антирелігійної сатири, де постараємося використати кращі зразки антирелігійної сатири, як нашої радянської, так і закордонної.

Так само ми маємо намір продовжувати розпочатий за останніх місяців минулого року відділ „Проти попівських перекручувань“. Цей відділ ми присвятимо критиці попівських способів фальсифікувати сучасну науку.

Антирелігійна пропаганда тепер вступає у свою нову смугу більшого, аніж дотепер пожвавлення, в смугу, коли ми повинні будемо надолужити всі, зроблені нами протягом останніх років, прогалини. Прогалини ці досить чималі. Недарма тов. Сталін у своїй промові на XV з'їзді ВКП зауважив, що „у нас ще є такий мінус, як послаблення антирелігійної боротьби“ ...

Надіємося, що наш „Безвірник“ за участю і активною допомогою своїх читачів, кореспондентів і співробітників зможе і в цьому новому році йти в перших лавах войовничого безвірництва.

Цим (народнім) масам конче треба дати найрізноманітніший матеріял по атеїстичній пропаганді, знайомити їх з фактами найрізніших галузей життя, підійти до них і так, і отак для того, щоб їх зацікавити, збудити їх від релігійного сну, струсити їх з усіх боків найрізноманітнішими способами й т. ин.

Ленін

Ю. ПЛАТОНОВ

ДЕЩО ПРО КАЛЕНДАР

Історія календаря

Як розповідають учені люди, в Англії, при дорозі між містами Бристоль та Сальсбюрі, є широке четверне коло, викладене з величезного каміння. Два внутрішні круги каміння неповні, підковами. На самій середині стоїть окремо високий камінь, другий такий самий стоїть на зовні кола на північний схід від нього. Люди, які вивчали це спорудження, помітили, що майже проти зовнішнього каменя (якщо дивитись з середини кола), сходить серед літа[1]) сонце. Спорудили це коло ще люди кам'яної доби, тоб-то дуже давно. Астрономи ж вирахували, що біля $3^1/_2$ тисяч літ тому сонце мусило сходити серед літа простісінько проти зовнішнього каменя. Звідси повстала гадка, що це є древній календар. Кам'яний календар, кам'яної доби.

Як бачимо, це був календар сонячний. Пошукуючи люди правильности у змінах в природі вже здавна для їх передбачення звернулись до неба. Правда, є явища й не небесні, що є ознаками певних у природі перемін. Жайворонки, що вертають до нас з вирію, є ознакою весни, „баб'яче літо"— віщує осінь, але вони, ці прикмети, не сталі, бо не завжди жайворонки в один час прилітають. А буває й так, що переміни певні тільки й можна бачити по небу. За приклад візмемо хоч би країну Єгипет, розташований у долині великої ріки Нілу, що десь із дві тисячи кілометрів тече серед гарячої пустелі. Що-року на Нілові настає повінь, що підносить води ріки метрів на двадцять. Кілька тисяч уже літ у долині Нілу живуть люди. Нільська повінь напоює їхні поля водою, наносить на них нові шари родючого мулу, сповнює канали й водозбори і забезпечує людям врожай на цілий рік. Але до повені треба загодя підготуватися, слід відремонтувати, де треба, греблі, повичищати канали, покопати, де треба, нові. На цю роботу треба сотні тисяч робочих рук і жодного дня запізнення в жодному місці. Бо прорвана в однісінькому місці гребля призведе до нещастя цілу округу. По місцевих ознаках нільської повені передбачати не можна, бо залежить вона зовсім не від місцевих причин. Дощів у Єгипті майже ніколи

[1]) Приблизно на Івана Купала, або точніше 21-го червня, підчас так званої літньо сонячної перемоги, коли день найдовший.

не буває і повінь настає при ясному, як і завжди, небі, при такій, як і завжди, нестерпній спеці і вітрах, що несуть із собою з пустелі не дощі, а пісок. Проте, приблизно всередині літа вода в річці починає прибувати. Залежить це збільшення води у Нілі від екваторіяльних дощів, що випадають у цей час у верхів'ях нільських на озерах Центральної Африки та Абесинських горах. Приходять ці дощі з літнім сонцем Незадовго перед цим саме часом над обрієм древнього Єгипту перший раз після довгої перерви вранішньою зіркою сходила блискуча й барвиста Сотіс (Сіріус). (Найясніша зірка бачена на нашому зимовому небі). Сотіс була „вісником" нільської повені. Людство тих часів не знало, як ми, причини цієї повені. А що з'являлася вона разом з блискучою Сотіс, цю зірку вважали за милосердну богиню, яка посилає посохлим людським нивам живущу воду, а людям хліб і життя. „Сотіс преславна сяє на небі і Ніл сповнюється водою", вирізблено на камені древнього єгипетського храму.

Від першого вранішнього сходу Сотіс до нового першого сходу „богині" древні єгипетські жерці нарахували 365 днів. Це і був єгипетський рік. Цей рік поділяли єгиптяни на 12 місяців по 30 днів у кожному, а після 12 місяців накидали 5 днів, так би мовити, додаткових. Кожен місяць поділялося на три декади по 10 днів. Тижня, що попав до нашого календаря через Вавилон—Рим—Візантію, єгиптяни не знали.

Єгиптяни рахували довжину року у 365 днів, а вона є насправді (як пізніше обчислено) трохи більша, приблизно $365^1/_4$ днів. Таким чином у своїх обрахунках єгиптяни помилялися щось на 6 годин що-року. За 4 роки набігав день помилки, за 400 років 100 днів. Таким чином початок єгипетського року пересувався помалу з літа на осінь, згодом з осени на зиму, з зими на весну і нарешті, через півтори, приблизно, тисячі років він досувався знову до дня Сиріуса-Сотіс, від якого колись почався був рахунок року. Такий „мандрівний" календар має чималі хиби, тому ще у древньому Єгипті постала була думка поліпшити його.

Років 15 тому в руїнах древнього єгипетського храму одкопано дуже цікаву кам'яну плиту з написом. Напис, цей писаний 2165 літ тому, прочитано і перекладено. В ньому сказано: „Щоби доби року збігалися з часом і не наставало так, що деякі громадські свята, яким треба бути взимку, не припадали колись на літо, бо зірка Сіріус, протягом кожних чотирьох років уходить на один день вперед, а ті свята, що їх треба справляти влітку, не пересунулися б колись на зиму, як це повинно траплятися, коли рік і надалі буде складатися з 360 днів і пятьох додаткових днів, наказується надалі що — чотири роки святкувати додатково день богів Евергета, після п'яти додаткових днів та перед новим роком, щоби кожний знав, що всі старі помилки в рахунку діб року та літ, віднині щасливо розвязав цар Евергет".

Ми не знаємо, щоб поданий евергетів календар був заведений у Єгипті, але дуже подібного, правда, значно плутанішого календаря з місяцями по 31, 30, 29 і 28 день запровадив незабаром (дві тисячі літ тому) римський імператор та верховний жрець Юлій Цезар.

Юлій Цезар так само прийняв звичайний рік за 365 день і що-четвертий рік (у так званий рік „високосний“) прибавляв до нього один додатковий день. Від римлян юліянський календар перейшов до християн і з нього християнська церква користалася на Заході до XVI століття, а наша країна аж до 1918 року [1]).

Юліянський календар, накидаючи що-чотири роки один день (у лютому, 29-ий), повинен був іти ніби-то в ногу з сонцем. Але справжній сонячний рік є трошки менший від $365^1/_4$ днів. Таким чином накидати кожних що-чотири роки в календарі цілий день є забагато. Коли старий єгипетський календар переганяв сонце, то юліянський почав від нього оставатись. За кілька сот літ календар остався від сонця вже на кілька день (по одному дню за кожні 125 років). У XVI столітті календар запізнювався вже на 10 день, а це почало плутати попівську роботу. Справа в тому, що серед инших усяких свят, християнство запозичило в старих релігій весняне свято „воскресіння бога“. Це весняне свято християнська церква запозичила очевидно в азійського кола народів (єврейська „пасха“). Разом з ним вона вплутала у сонячний юліянський календар шмат єврейсько-вавилонського місячного календаря, бо встановила святкування „пасхи“ у весняну повню місяця. Весна, за юліянським календарем, наставала 21-го березня, а що календар запізнювався, весняне свято „пасха“ почало ссуватись помалу на зиму, випереджаючи справжню весняну повню. Бог почав воскресати трохи зарано, коли природа ще спала. Вирішено було пропхнути вперед календар і запобігти подібних конфузів надалі. Нарада вчених, що їх скликав для цього римський папа Григорій XIII, вирахувала, що для виправлення календаря по сонцю, треба додати до календарного рахунку 10 день. А щоб календарні роки надалі скоріше оберталися, їх треба трошки прикоротити. Кожен рік на $\frac{3}{400}$ Вирішено було на кожні 400 років

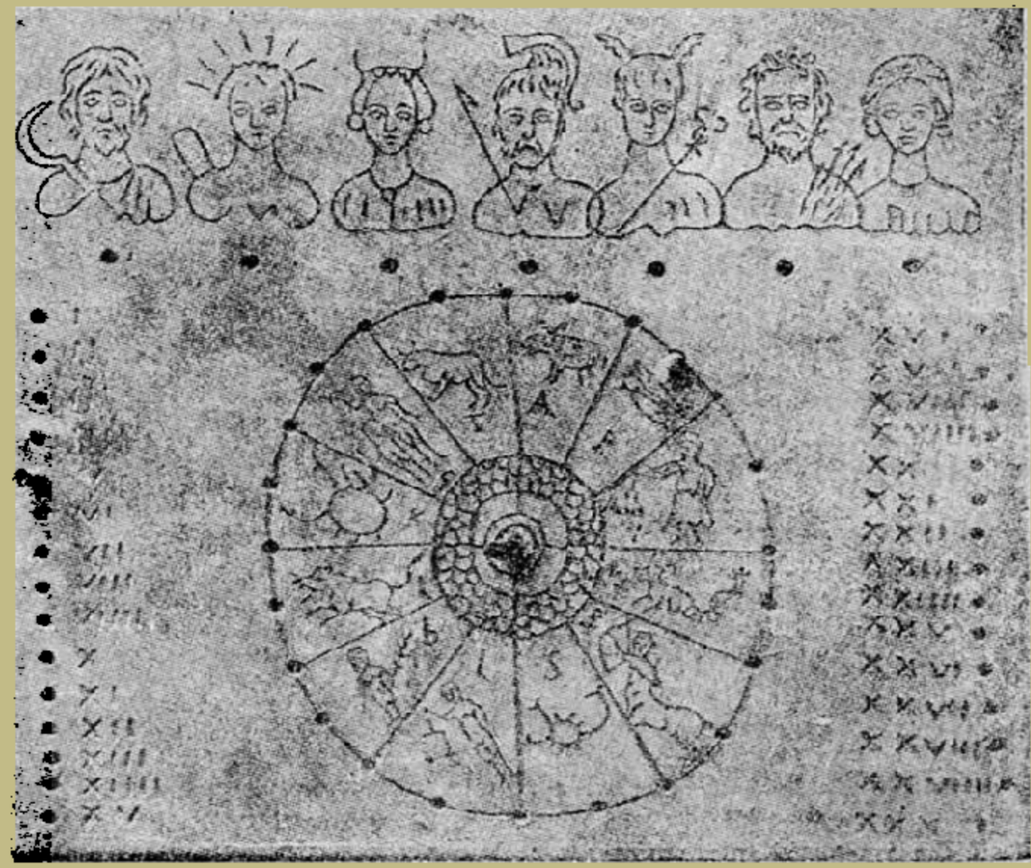

Древній римський календар з паленої кахлі. В дірочки встромлялися кілочки, що зазначали у верхньому ряді дні тижня (сім планет: з сяйвом — сонце, з ріжками — місяць, зі списом — Марс, з громовими стрілами — Юпітер і т. д.): по боках дірочки для кілочка означають дні місяця, навколо середнього круга — місяці

[1]) До цього року ми, користавши з юліянського календаря, відстали від иншого світу на 13 день. Тому робітничо-селянський уряд постановив почати лютий місяць 1918-го року не з 1-го числа, а зразу з 14-го. В цей день ми у нашому офіційному календарному рахункові зрівнялися з Европою, прийнявши „новий стиль“, або григоріянського календаря.

викидати 3 дні, рахуючи всі соті роки за невисокосні, крім тих, що їх сотні поділяються на чотири.

Така є історія календаря, що ми з нього користуємось. Він є прийнятий в наші часи майже по всьому світі. Точність його досить велика. Розходиться з сонцем він на один день тільки за три тисячі років.

Є народи, що користуються не сонячним, а місячним календарем, але в короткій статті не місце про нього говорити, хоч деякі уламки цього календаря увійшли і до нашого календаря.

Календар та релігія

Спостерігаючи та вивчаючи рухи сонця по небі, вже древні жерці різних релігій цілком правильно помітили, що від його положення, від високого чи низького, наприклад, полуденного сонця, залежить багато змін у природі і людському господарстві. Так з літньою перемогою сонця („сонцестояние"), коли воно найвище стоїть на небі, приходить косовиця, а після літньої перемоги сонце починає схилятися нижче, дні помалу меншають, а це тягне за собою кінець літа і кінець господарського року. Так само ще древні люди цілком правильно помітили, що місяць впливає на висоту води в морі, що з його рухом по небі звязані явища припливів і відпливів. Але, не розуміючи причин цих явищ, тодішня наука, що була в руках жерців, пояснювала їх волею богів, що проявляли себе в образах місяця та сонця. Бачучи, що життя людське, людські радощі та горе залежать від економіки, а економіка в значній мірі від перемін на небі, древня церква виводила з рухів і впливів небесних тіл майже всі переміни і явища в житті природи та людини. Так гадали, що місяць наводить на природу сон, що жіноча „місячка" (менструація) залежить також від впливу цього небесного бога. Так само вважали, що місяць викликає ріст у звірів і рослин (саме при місяцю „чутно як трава росте"). Так само впливає місяць ніби і на зародження, розвиток і народження всього живого. В тому числі й людини. Вавилонський круг релігій вважав, що впливи місячні дужчі за сонячні, инші релігії (хоч би єгипетська) ставили вище за місяць сонце. „Шляхи одкриті, коли зійдеш ти на небі. Риба у воді плига перед тобою і промінь твій посеред моря... Ти людський зародок у жінці зачинаєш, ти твориш сім'я у чоловікові, ти даєш життя синові у тілі матери, ти заколихуєш його, щоби не плакав... Ти даєш дихання для життя всякої тварини, коли вона виходить із тіла у день її народження. Ти рот їй одчиняєш для розмови, ти задовольняєш її потреби". Так промовляє до сонця староєгипетський церковний гімн.

Річний рух сонця в небесних просторах є дуже помітний, власне, тому, що мережево зірок, що тисячами вкривають небо, є постійне. Зірки остаються на небі завжди на тому самому одна від одної віддалені. Вони ніби золоті цвяшки, позабивані певним візерунком у небесне склепіння, їхні купи складають постійні незмінні сузір'я. Небесне скле-

піння обертається над землею (раз на добу), але сузір'я пливуть у ньому як одно ціле, подібно як спиці у колесі.

По цьому небесному склепінню, по раз назавжди усталеному колі з року в рік пересувається місяць і сонце. Рівно за рік сонце вертає знову до тієї самої зірки. Місяць верта до цієї самої зірки у 29,5 днів [1]). Сузір'їв, що по них переміщуються сонце та місяць, древні нараховували 12, їх добре знали, кожне з них мало свою назву і було ніби за верстового стовпа на небесній дорозі. На ці 12 сузір'їв сонячної і місячної дороги було перенесено назви старих людських богів. А що ті найдревніші боги являлися в образі звірів, то більшість сузір'їв дістало звірячі назви. Всіх їх разом пізніше назвали „зодіяк", що означає по грецьки „звіринець". Назви їх такі: Баран, Бик, Близнята, Рак, Лев, Діва, Вага, Скорпіон, Стрілець, Козеріг, Водолій, Риби. Різні народи й різні релігії трохи відмінювали зодіяка, міняли одного звіря на другого, наприклад, Скорпіона на Орла або всіх звірів переводили в люди (12 синів Іакових). За кілька тисяч літ перед нами, коли встановлювалася сама наука про сонце та зорі і формувалися релігії, що їм уклонялися, сонце проходило по весні сузір'я Барана, влітку сузір'я Рака, в-осени Ваги, взимку Козерога. І досі, хоч сонце стоїть по весні вже в ин-

[1]) Говоримо тут не про ту дорогу яку виписує що-дня по небі сонце, а про дуже повільний рух сонця (взад і вскіс) поміж зірок. Сонце остається трохи від добового руху небесного склепіння. Спостерігти це можна, замітивши після заходу сонця якусь зірку чи сузір'я на заході. Через кілька день вона почне наздоганяти сонце. (Сюди не стосується „вечірня зірка" — планета Венера, вона має свій складний рух навколо сонця).

Рух місяця поміж зірок помітити зовсім легко.

Малюнки зодіяку: вгорі—з древнього єгипетського храму; посередині — старовинний арабський зодіяк; унизу — з обкладинки передреволюційного українського календаря

шому сузір'ї (у рибах) баранячі ріжки є по календарях знаком весни, а вірні християни на весняне свято великодня ліплять баранця на паску.

По дорозі Зодіяка — цьому поясі з 12 сузір'їв, що оперізує небо, ходять не тільки місяць та сонце. Ще 5 „планет", або мандрівних небесних тіл, що їх можна бачити голим оком, з різною швідкістю сходячись і розходячись, виписуючи по небі складні петлі, блукають по небі „дорогою богів" [1]). Це Марс, Меркурій, Юпітер, Венера, Сатурн. Місяць та сонце древні також називали планетами. Цю сімку богів свято шанували. В яких народів вони сами були богами, в яких вісниками єдиного бога. Так библія каже, що бог сотворив світила небесні „щоб подавати знамена". На честь сьоми названих планет і був, мабуть, складений тиждень, що в ньому кожний окремий день присвячено якійсь планеті. Їх назви досі заховалися по европейських мовах, переважно у німецькій, англійській, почасти французькій. З них ми узнаємо, що неділя (Sonntag) є день сонця, понеділок (Montag)—місяця, вівторок—Марса, середа—Меркурія і т. д.

На думку древніх, всі планети діють на земне життя. І наслідком їх різних розташовань серед знаків зодіяка, та комбінацій їх поміж собою є всі явища природи й людського життя. Гадалося, що розташування планет на небі в час народження людини приназначає цілу її долю. Так само певні комбінації планет ніби викликають війну, голод, потоп, зміни царів, дощі, врожай, щастя, недолю чи смерть тієї чи иншої людини. Серед глиняних плиточок, на яких древні асіріяни дві тисячі літ тому писали свої „книги", що й повикопувано їх з-під вавилонських руїн, є чимало табличок з отакими записами жерців:

„На 15-ий день місяця Тебет відбулося затемнення місяця. В середню сторожу воно виникло на сході і оповило захід пітьмою. Горе од нього Заходові, для цієї землі віщується біда. Нещастя впаде на царя Амурру та його царство..."

Або: „Коли Адад (бог грому) прогримить своїм голосом, тоді, як зникне молодик, буде багатий врожай і сталі ціни на ринку..."

Календар та астрологія

Так в надрах древніх релігій зародилися підвалини окремої ніби-то науки — „читання по зорях" або астрології, що з иншою спадщиною старих культур була перенесена з християнством до Західньої Европи і до нас.

Основними засобами астрології була обсерваторія з різними інструментами, що дозволяли визначати зміни у розташуванні планет на небі та календар, тоб-то книга записів цих рухів. Тому основною прикметою календаря, яким він зовсім донедавна був, навіть в значній кількості видань, хоч би і Західньо-европейських, і зараз є, крім переліку всіх днів року, розподіл їх по днях тижня (Sonntag, Montag і т. д.,

[1]) В новіші часи, коли винайдено далекозорні небесні труби — телескопи, поодшукувано ще планети, крім тих, що їх видно голим оком. Про ці планети ніяке „святе письмо" не знало і не передбачало.

тоб-то „день сонця, день місяця“ то-що), зміна місячних кватир і рух місяця, сонця та планет по зодіякові. Крім того, додавалися (подекуди і тепер додаються) передбачення астрологів, зроблені на сотні літ вперед що до погоди, врожаїв, то-що. Так у німецькому евангелійному „Народному календарі“ на 1927 р. читаємо таке передбачення „столітнього“, тоб-то астрологічного календаря на липень 1927 р.:

„Початок місяця — хмарно, 4-го заморозок, а після обіду грім, тоді ясна погода до 10-го числа. З 11-го до 15-го дощова погода, тоді ясно до 17-го. Після того знову дощі до 29-го. Останні два дні — ясно“.

Середньовічний астролог. Малюнок з книжки 1515 року

У польському „Календарі Маріянському“ на рік 1927 подибуємо ще цікавіші астрологічні передбачення: „Столітній календар передбачає, що наприкінці 1927 року будуть панувати хвороби шлункові, черевні разом з кольками та різні внутрішні болячки“.

А в старших же календарях, в календарі хочби Брюса, досить розповсюдженого в дореволюційній Росії (уривки з нього з даними про погоду вміщав найрозповсюдженіший старорежимний календар Ситіна) астрологічні дані посідали основне місце.

— „Планета Марс считается неблагополучною по натуре; зла, мужественна, горяча, суха, свирепа, свет ее кровавый и признается виновницей войны. Родившиеся под оною лживы, ссорливы, красноглазы, широколицы, с великим лбом, остропамятны, сильны, здоровы, имеют широкую грудь и проживают до 85 лет“.

Або: „Лен и конопля, если будут сеять при сиянии луны, бывают долги и изобильны... При новолуньи первой четверти рубить лес на строение и на дрова, хорошо стрич волосы, дабы скорее росли, а чтоб не скоро росли, то когда луна убавляется, детей от грудей отнимать мая, августа, ноября и января в полном сиянии луны“.

Все це виписки з дореволюційної книжки: „Астрономический, политический и экономический Брюсов 200-летний календарь, сочиненный и расположенный с нынешнего столетия, начиная от 1800-го года“.

Тут ми маємо і „Наставления как узнать, кто под которой из семи планет родился“, і таблицю „букв, показывающих свойства 12 небесных знаков Зодиака, и день рождения загадывающих и в каком роде жизни будут иметь счастье“.

Старо-грецький історик Геродот розповідає нам, що перський цар Дарій, покинувши на Дунаю підчас походу на скитів мостову охорону, залишив воякам такого „календаря“:

— „Візміть оцей ремінь і починаючи з того дня, як я рушу на скитів, розвязуйте на ньому що-дня один вузлик. Коли я за цей час не повернуся, а ви порозвязуєте вже всі вузли, вертайте додому“.

Це оповіданнячко свідчить, що народні маси того часу, противно жерцям і астрологам, не розумілися на зорях та на небесному календарі. Для них треба було рахувати час якось простіше. Жерці були носіями календаря, а через це й оповісниками бігу часу, зміну сезонів роботи (через це часто й організаторами народнього господарства). А за календарні вішки, що їх вони встановляли для народу, були релігійні свята. Всі основні переміни в „житті богів“ (тоб-то у розташуванні місяця, сонця і планет) відзначалися святами. Так момент зимового календарного перелому, коли сонце перестає знижувати по небі свої круги та після двох, трьох днів „остановки“, почина забирати вгору, всі древні релігії святкували яко „народження“ бога. Перси народження „сонячного Мітри“, Індуси — сина божого, бога вогню „Агні“, Вавилоняни — „Тамуза“, Фрігійці — „Аттіса“, Фінікійці — „Адоніса“, Греки — „Аполона“, а молодша від них християнська церква „сина божого Ісуса“ (різдво).

Весняний перелом календарний, коли день, що почав більшати від різдва, стає рівний уже ночі, а далі і „перемагає“ її, також святкували всі релігії. Це було „воскресіння бога“. У єгиптян воскресав у цей час Озирис, у вавилонян Тамуз, у християн почав воскресати „Агнець“ — христос (пасха, великдень).

У короткій статті немає місця розгортати цю тему. Слід тільки нагадати, що наше село й досі живе від різдва до великодня, від Юрія до Покрови, від Покрови до Пречистої і т. д., тоб-то міряє свій час від свята до свята. Не погано також нагадати тут про антирелігійне значіння революційних свят, що стають помалу також календарними вішками, витіснюючи потроху вішки попівські, хоча б у місті.

Календар яко засіб пропаганди

Коли винайшли були друк і книжка стала річчю приступною навіть для небагатих людей, календар, яко повсякденно потрібний довідник, почав надзвичайно розповсюджуватись у масах. Були часи, коли майже вся наша література для хатнього читання і розваги, а на селі й ціла бібліотека, складалася з календаря.

Так було в кінці XVIII і на початку XIX століття. Почасти це збереглося і до останніх часів. Покажчиком цього є колосальні тиражі календарів [1]). Так дореволюційний „Всеобщий Русский Календарь“

[1]) Тираж — це кількість примірників книжки, що їх друкується.

Ситіна видавався що-року у кількості двох мільйонів примірників. (Як би покласти в ряд ці книжки, вони б склали доріжку у 500 верстов довжиною). Одривний радянський календар Держ. Вид-цтва РСФРР на 1928 рік надруковано у кількості трьох мільйонів примірників. Коли згадати до цього, що звичайна книжка має тираж у три, п'ять тисяч примірників, нам стане, мабуть, ясно, яку величезну ролю відограє й у наші часи календар.

Календарі виходять мільйонами не тільки в нас, але й по инших країнах світу, і кожен з них протаскує ту чи иншу пропаганду. Бо до потрібних всім суто-календарних відомостей та різного матеріялу суто-довідникового (віддалення між містами, вартість пересилок почтою то-що) домішується таблиці „найвизначніших подій", підтасовані так або инакше народні прислів'я, думки „мудрих людей", всілякі віршики, оповіданнячка і т. д., характер яких залежить від того, в якій країні і хто цього календаря видав.

Наводимо приклади з сучасних календарів.

Бита у світовій війні Німеччина... На шию німецьких селян і робітників Версальська „угода" наклала ярмо безконечних виплат при невилазних злиднях. Але вони мусять терпіти, бо так хоче німецька буржуазія, що їй і при репараціях жити не погано. Сплачує їх не вона.

„Нам залишається тільки терпіти. Бо терпеливий завжди краще дужого", шепоче німецький календар. Але ж Німеччина була могутньою державою. Війна підрізала її крила. Хижий англійський лев, що пожер німецькі колонії, старанно обкусює в куцого тепер німецького орла кожен кіготь, що починає одростати[1]). Сама Німеччина нічого не може вдіяти, тільки погляда з надією чи не візьме Англію, та й цілу Антанту, яка холера. „Всесвітня війна призвела народи світу в такий рух. Те, що розбурхано, не може так легко заспокоїтись. Настане час, коли держави, які сьогодні, почуваючи свою силу, вважають себе за великі, впадуть під дужим напором инших народів"... і календар лапає колоніяльні підпори Британської імперії. „Народи Азії прокидаються і чорношкіра Африка починає ворушитися", констатує він. Але й самому календарному пророкові трохи моторошно. Бо „Руський ведмідь простягає на Схід свої лапи... і що він там сіє і сьогодні не можна знати".

А от і инший календар, з иншою фізіономією, з иншими настроями. Коли попередній ішов під гаслом „Вважайте та моліться" і крім скорбного христа з людьми, що чекають на нього, та „пісних" портретів кількох пасторів ніяких малюнків не мав, цей виглядає трохи инакше. Хоч копійчано виданий і на дешевому поганому папері, він рясно помережаний малюнками. Перелистуючи його, ви бачите і мапу Польщі у XIII-му столітті, і горді кораблі польські, що понапинавши

[1]) Так само як знаком нашої робітничо-селянської держави є серп і молот, так знаком Британської імперії є лев, а німецької республіки — хижа птиця орел.

всі паруса, криють з гармат ворожу ескадру під Гданськом у XVII віці, бачите і самого Гданська як він виглядав триста літ тому, і колону короля Сигизмунда III-го зблизу і віддаля, і напис до неї „Сигизмунд третій з вільних виборів король польський“ і вулиці Варшави, і Віслу у десятьох виглядах, і польських колоністів у Південній Америці на білих конях серед двору „власного“ фільварку, і чорношкірих мулатів, що працюють на плантаціях цих колоністів, і польський костьол в Америці, і жовнірів (салдатів), що молодецьки вшкварюють з дівчатами краков'яка на сільській вулиці, і нарешті, ксьондза, що випроставшись під кулями у весь зріст, веде салдат на більшовиків у атаку. А королі Лешек Бялий та Сигизмунд Ваза ще й розфарбовані у всі кольори веселки. В Сигизмунда коштовне каміння на хресті скипетру блакитне, на короні зелене, а сидить він сам на тлі вогняножовтого неба. Це календар польський.

Малюнок до віршу з польського народнього календаря на 1927 рік. Ксьондз — „герой“ веде жовнірів на більшовиків в атаку

Зміст цього „республіканського“ календаря відповідний зверхньому виглядові. У „Золотих мислях“ генерал Галлер запевняє, що „Народові потрібне море, як людині легені“. (Дайош Гданськ, Одесу!). А єпіскоп військовий, Йозеф Галь, підспівує — „На польськім морі польська флота то не лише прикраса наших тихих берегів“. У „Капіталі і проценті“, з статті, що вміщена в календарі, дізнаємося, що „Плуг, поле, гроші — все це є помічник людині в її праці для досягнення добробуту і все то те ми називаємо капіталом. А винагороду, що за цих помічників їх власники від тих, хто ними користується, вимагають, називаємо відсотком, чиншом, чи оплатою в залежності від того, за що її в даному разі береться“. І навколо цієї мудрости намотана ціла стаття, з якої випливає, що „власникові землі“ (очевидно й поміщикові) треба платити оренду тому, що, займаючи її, ми не даємо йому самому (бідна сирітка!) на ній працювати. Забираємо ж в нього „помічника в досягненні добробуту“.

Останні кілька слів про календарі радянські. Найтиповіший та найрозповсюдженіший з них („народні“ або настольні календарі) є „Всеобщий настольный календарь“ Держвидавництва РСФРР. Своїм форматом, виглядом, способом друку, цей календар дуже нагадує старий „Всеобщий Русский Календарь“ Ситіна. Всі основні довідникові відомості ситінського календаря, що робили його настольним є і в радянському: і календар — місячник, і терміни церковних свят, і покажчик імен, і відомості про залізниці, й пароплавство, і такси на

листи та поштові посилки. Але зразу ж треба зауважити, що кількість потрібних відомостей у радянському календарі є значно більша. Це стало можливим через те, що з календаря викинули всілякі перечні „чудотворных икон божьей матери с показанием времени явления и места нахождения их“ (півтораста з гаком), портрети ювілярів письменників та малярів і т. ин., що займали чимало дорогоцінного місця, а подано натомість основні відомості про радянське будівництво, про конституцію СРСР, про географічний та адміністраційний поділ Союзу, найголовніші перейменування, дані про поясний час, перевод старих мір у метричні, відомості про нові закони про землю. ліси то-що, про сільгосподаток, форми найголовніших паперів, спис установ, де можна дістати всяку довідку, відомості про профспілки, „вопросы и ответы по защите трудовых справ“. Одне слово, радянський календар є дійсно нова маленька настольна енциклопедія за 45 копійок. Коли старий календар поруч основних відомостей з світобудови подавав виписки з астрологічного календаря Брюса, поруч з розмовами про те, що „ученье свет, а неученье тьма“, подавав відомості про „прославление мощей“ мітрополіта тобольського і списки чудотворних ікон, — радянський календар доповнює їх відомостями про історію землі, розвиток на ній життя, походження людини, короткий нарис історії людства і роз'яснює походження церковних свят. Коли старий найрозповсюдженіший у Росії календар рекламував своїм читачам книжки такі як: „Все вас полюбят (как должен действовать мужчина, чтобы влюбить у себя красивую и богатую женщину...)“. „Лечитесь сами без помощи врача“, „Полный курс знахарства, чародейства и колдовства“, — радянський календар пропонує читачм Горького, Салтикова, Толстого, Лондона, Генрі, „Правду“, „Бедноту“, „Прожектор“.

Старий засіб сіяти забобони і неписьменність у робочих руках став новим зерном людської свідомости та знання.

С. ТИМ

ЦИВІЛЬНИЙ ТА ЦЕРКОВНИЙ ШЛЮБ

Одним із найживіших питань нашого побуту є безсумніву питання про шлюб. Не перебільшуючи можна сказати, що шлюб і сім'я, яку він породжує, становлять собою головну арену боротьби між старим та новим побутом. У царині шлюбу ця боротьба раніш усього провадиться навколо самої форми шлюбу: цивільний чи церковний шлюб? тільки ЗАГС, чи запис у ЗАГС'і, а потім „скріплення“ шлюбу перед вівтарем? — От питання, що ще дуже часто стоїть перед тими, що одружуються, особливо, коли вони не дуже гарно розуміють ріжницю між обома формами шлюбу.

Як аргумент на захист життя „по старовинці“ (у чому б ця „старовинка“ не полягала), наводиться найчастіше твердження про те, що старі порядки існують споконвіку, що вони одні тільки й вірні,

бо нічого иншого ніколи, мовляв, і не було. До шлюбу та сім'ї така „аргументація“ прикладалась найчастіше: освячені нерозривним „до гробу“, (бо „что бог сочетал, того человек да не разлучает“ Матв. XIX. 6). Церковним шлюбом родинні відносини, що характеризувались необмеженою владою чоловіка й цілковитою пригніченістю і безправ'ям жінки, видавались за єдино-можливу форму полової спілки, що мов би постійно існувала.

Проте ж наука говорить зовсім инше. Дослідження в царині історії людської культури показали, що родинні та шлюбні відносини не становлять собою чогось вічного й незмінного; вони постійно змінювались і змінюються, перебуваючи в прямій залежності від господарчо-економічних і виробничих умов. Инакше кажучи, форми шлюбу й сім'ї цілковито визначаються способами, що за їхньою допомогою люди здобувають собі засоби існувати.

Цю залежність стверджує увесь процес розвитку сім'ї—особливо ж повчальні з цього боку початкові щаблі її еволюції. За одну з найстародавніших форм сім'ї дослідники вважають так звану групову чи товариську сім'ю, у якій група чоловіків має декількох спільних жінок, що зовсім виключає утворення більш чи менш довгочасних паристих шлюбів. Чим пояснить цей, так би мовити, „шлюбний колективізм“, що існує, між иншим, і тепер серед деяких диких племен Австралії?

Звичайно, під словом „сім'я“ ми розуміємо перш за все спілку чоловіка й жінки, від цієї спілки народжуються діти, яких виховують батьки. Батьки турбуються про те, щоб прогодувати їх, дати для їх одяг, взагалі, щоб задовольнити їхні матеріяльні потреби. Підростаючи, діти починають допомагати батькам; вони беруть участь у родинних господарських турботах, вносять свою працю до спільного родинного господарства. Отже, сім'я є не тільки половою спілкою, але в значній мірі і спілкою господарчою. Чи візьмемо ми сім'ю робітника, чи селянську сім'ю, — скрізь вона буде становити собою маленький господарчий осередок.

За первісних часів таких осередків не було. Господарство, через недосконалість знарядь і труднощі здобути засобів на прожиток, провадили тоді гуртом всі члени племени, чи, певніше, орди, що до неї, звичайно, входило 40 — 60 чоловіка.

Такі орди не мали постійного місцепроживання: займаючись мислівством, вони увесь час у шуканнях здобичи змушені були переходити з місця на місце.

Жінки в первісному суспільстві займались розшукуванням та збиранням їстівних рослин; підчас невдалих полювань, рослини були для наших предків єдиним рятунком від голодної смерти, що часто їм загроджувала.

Становище первісної людини поліпшується тільки тоді, коли під впливом поступового удосконалення знарядь, вона із кочовника-мисливця перетворюється на півосілого, а згодом і на зовсім осілого скотаря і хлібороба.

Зміна в господарському побуті спонукає до відповідних змін і в сім'ї. Коли добувати засоби до існування стало легше й полювання перестало вимагати співробітництва багатьох чоловіків, звязки, що лежали в основі первісної орди, стали поступово слабішати; поліпшення в господарстві спричинились до швидкого зросту племени, бо діти, які раніш дуже часто гинули, або їх забивали батьки за браком їжі, тепер лишались живі; перехід до осілого життя й будування жител, поряд зі зростом племени, заважали дальшому провадженню спільного господарства.

Усе це разом узяте сприяло роз'єднанню племени й поступовому вилученню з нього низки родових груп, що складались із близьких родичів — раніш усього груп сестер, які походили від однієї матери, і їх чоловіків, що давало плем'я з иншого роду. За стародавніх часів кревність велась по материній лінії. Це пояснюється, з одного боку тим, що при груповому шлюбі певно встановити можна лише матір дитини, а з другого боку, також і тим, що роля чоловіка в дітородінні була довгий час не відома людям. Кревність по матері була за одну з причин дуже цікавого стародавнього явища, а саме так званого матріярхату, або материного права, яке різнилось від наступного патріярхату тим, що за голову сім'ї ставило жінку - матір.

В епоху переходу під племінного побуту до побуту родового вперше зароджується париста сім'я — спочатку у вигляді випадкового, короткотермінового співжиття однієї жінки з одним чоловіком, а згодом і в вигляді довгочасного співжиття, що все більше й більше наближається до знайомих нам форм сім'ї.

Вирішальну ролю в переході до одношлюбности відограла приватна власність. За первісного комунізму матеріяльні достатки належать усім членам суспільства, і питання про передачу майна у спадщину там, звичайно, не постає.

Инша справа приватна власність — кожний господар намагається передати її лише своїм дітям і нікому иншому.

На ґрунті цього намагання й виникає вимога вірности жінки тільки одному чоловікові, бо останній хоче бути певним того, що діти, які народились від шлюбу, належать саме йому. Таким чином, приватна власність спричиняється до приниження становища жінки й перетворює її на знаряддя родити дітей для пана і владаря — чоловіка. Низка причин сприяє цьому процесові. До їх перш над усе треба віднести перемогу патріярхату над материним правом, що постала знов таки на ґрунті економічних чинників розвитку людського суспільства. Скотарство, що розвинулось із мисливства, цілком було в руках чоловіка; через це за родового побуту у протилежність до племінного (де жінка й чоловік у виробничому процесі були рівні) перевагу в господарстві набуває чоловіча половина роду. Окрім того, велику ролю у закріпаченні жінки відограли війни, що їх провадили племена на ґрунті сутички їхніх господарчих інтересів. Жінка завжди була за здобич переможців і, з виникненням приватної власности, належала вояці, що захопив її. Зрозуміло, що цей дивився на неї так само, як і на своє

майно, як на особливий вигляд робочої худоби, що виконує в господарстві найтяжчу й найбруднішу роботу. Крадіжку жінок із иншого племени практикувалось у давнину й поза військовими сутичками. Про існування цього так званого „хижацького“ шлюбу свідчать численні народні звичаї, що збереглися в найрізноманітніших країнах, які полягають в удаваній крадіжці молодої, її плачі, у бійці молодого з родичами своєї майбутньої жінки і т. инш.

Купівля жінки була також за одну із причин, що сприяли зміцненню патріярхату.

Остаточно зформована патріярхальна сім'я — це справжнє приватно-власницьке господарство, де влада господаря-чоловіка поширюється не тільки на майно, худобу, поля, але також на жінку й дітей. У класовому суспільстві патріярхальна сім'я стає за невеличкий осередок, що відбиває у собі експлоататорський лад держави. У ній заходить низка змін у залежності від розвитку економічних і класових відносин, але головні риси її, що обумовлені пануванням приватної власности, залишаються увесь час непорушними.

У буржуазному суспільстві в оточенні зверхніх клас природне призначення шлюбу—з'єднання людей, що кохають одне одного, і продовження людського роду — майже завжди відсовується на задній план. Перше місце посідає з'єднання капіталу й майна; міркування розрахунку й користи мають цілковиту перевагу у шлюбній угоді. Мета і призначення такого шлюбу — збільшення багатств, охорона їх від розпорошення й передача їх своїм спадкоємцям — „законним“ дітям.

Жінка у буржуазному суспільстві така сама рабиня, як і в епоху розквіту патріярхату, не дивлячись на те, що її рабство капіталізм всіма способами намагається заховати під маскою зовнішньої культурности, романтичних фраз про повагу до жінки і т. инш. Шахрайство й лицемірство — якості надто характерні для буржуазії — ніде так яскраво не виступають, як у царині полових відносин і полової морали. Ця мораль, що покликана служити інтересам власника-чоловіка, заплямовує ганьбою жінку, що народила дитину поза законним шлюбом; вона вважає за злочин зраду жінки, але разом із тим з великою поблажкою ставиться до любовних пригод жонатого чоловіка. Шлюб із розрахунку примушує чоловіка й жінку, що не мають одне до одного ніяких почуттів, шукати задоволення своїх потреб у половому коханні поза шлюбною спілкою.

Такі звязки відбуваються дуже часто навіть із обопільної угоди подружжя, про це всі знають, та все ж облудна комедія законного шлюбу триває далі. Увесь цей бруд прикриває „свята“ церква та її слуги, що солодко проповідують про „таїнство“ шлюбу, про неприпустимість та гріховність розводу, що мов би руйнує спілку, яку освятив сам бог.

Труднощі розводу в буржуазних країнах, а з другого боку, й те, що люди, які кохають одне одного, не можуть одружитись (цьому заважають економічні умови, забобони, відсутність обов'язкової згоди

батьків і т. инш.) — дають велику цифру позашлюбних дітородінь. За вирахунками одного дослідника в Німеччині третину всіх дітей, що народжуються, складають „неправонароджені“ діти. Природним наслідком погляду на матір таких дітей, як на злочинницю, є масові дітовбивства, не кажучи вже про численні аборти, що, при їх нелегальності, дуже відбиваються на здоров'ї жіночого населення буржуазних країн.

До негативних явищ, які породжуються загальними умовами капіталізму та почасти і його шлюбними законами, треба віднести і проституцію. Поза періодичними промисловими кризами, що засуджують на безробіття найперше жіночий пролетаріят, поповненню проституції сприяє також безпорадне становище тих жінок, що їх залишили їхні „незаконні“ чоловіки — часто з дітьми на руках. Буржуазні закони вміють лише ганьбити таких жінок і ні в найменшій мірі не захищають їх від сваволі чоловіків. Залишена мати не має права навіть назвати батька своєї дитини; що ж до вимог на його утримання — то про це не може бути й мови.

Що краще ми ознайомлюємось зі становищем сім'ї в умовах капіталізму, то зрозумілішим стає для нас висновок, що вона нездатна виконати своє природне призначення, тоб-то забезпечити людство здоровими нащадками в достатній мірі.

Цифри підтверджують такий висновок; різке зниження кількости дітородінь, збільшення смертности серед дітей, масові дітовбивства — от факти, що свідчать про розклад буржуазної сім'ї.

Як же дивиться на ці сумні явища церква? Чи робить вона хоч що-небудь, щоб запобігти їм? Звичайно ж, ні; та й не може вона запобігти їм, не може через саму свою природу.

Обов'язковий церковний шлюб, що вважається за одно із „таїнств“ християнської релігії, виник значно пізніше від заснування християнського віровчення.

У східній церкві він установлений тільки в кінці IX віку, а в західній Европі лише в XVI віці (на Тридентському соборі). Що спонукало церкву захопити до своїх рук шлюб, що раніше вимагав лише простої згоди сторін? Передовсім, звичайно, натиск державної влади, що бажала опертися на міцну „самодержавну“ сім'ю, до того ж і безпосередні інтереси самої церкви та її служників. Шлюб і сім'я в житті людини займають значне місце; залишити поза своєю увагою і впливом таку важливу царину людського існування церква, зрозуміло, не могла. Втручаючись у кожний крок вірного, релігія контролює і його полове життя, при чому цей контроль доходить до надто інтимних подробиць і часто ставить релігію у дражливе і зовсім не „величне“ становище [1]).

---

[1]) Досить, наприклад, зазначити на питання сповіди (особливо католицької), що одного часу на $^{9}/_{10}$ обертались навколо полового життя і для молоди були своєрідною школою розпусти.

При з'ясовуванні питання про причини релігійного заволодіння шлюбом не треба забувати також і про матеріяльний зиск церковників, що досить таки ґрунтовно спекулюють на обрядах заручин, вінчання, а ще більше на розводах, які у нас, наприклад, були приступні лише для дуже заможних людей, бо вони (розводи) вимагали величезних грошей.

Церква, що вірно служить зверхнім класам, не може сприяти утворенню здорової сім'ї. Для цього їй довелося б почати боротьбу проти самої себе. Аджеж для того, щоб оздоровити шлюб і сім'ю, треба передовсім і в сім'ї, і в суспільстві знищити експлоатацію, знищити нерівність, звільнити жінку, запровадити закони, що охороняли б материнство; виявити величезне пеклування про дітей незалежно від їхньої „законної" чи „незаконної" появи на світ; треба позбавитись лицемірства у полових відносинах чоловіка й жінки; позбавитись маси шкідливих забобонів; полегшити розвід, — взагалі перетворити шлюб із довічної каторги й катування на радісну спілку двох людей, що кохають одне одного й виконують величезне завдання — народження й виховання майбутніх корисних членів нового молодого суспільства. Чи може релігія й церква провести всі ці заходи? Ні, звичайно, бо вчинити це — значить провести революцію. Одна тільки соціялістична революція й може знищити всі хворобливі явища, які породило класове суспільство, в тому числі й те лицемірство і міщанське багно, яке зветься „святим таїнством" „законного" шлюбу.

Жовтнева революція дістала від самодержавства тяжку спадщину. Перші роки радянської влади пройшли під знаком запеклої боротьби на фронтах громадянської війни й не менше запеклих боїв на фронті голоду й руїни. У той час питання побуту були за другорядні; а тепер само життя ставить їх, як одно з найважливіших завдань соціялістичного будівництва. Яскраве виявлення того ґрунтовного ламання старих понять, яке принесла з собою революція, ми знаходимо в радянських законах про шлюб та сім'ю, законах, що складені при найактивнішій участі багатомільйонних мас трудящих.

Червоною ниткою через усі статті цих законів проходить передовсім захист і охорона інтересів материнства й дитинства.

Забезпечити дітям, як майбутнім корисним громадянам соціялістичного суспільства, здорове виховання і всебічно підтримувати жінку, як слабішу сторону у шлюбі, що змушена з чисто природних причин (вагітність, пологи, годування дитини) на деякий час позбавитись працездатности — от дві головні лінії нашого революційного законодавства у питаннях сім'ї та шлюбу. Із цих двох поглядів і треба розглядати всі проблеми, що їх висовує полове та сімейне співжиття.

„В УСРР визнається тільки цивільне подружжя" — говорить перша стаття українського закону про шлюб [1]). Це значить, що дер-

[1]) Аналогічні статті є, звичайно, і в законах инших республік нашого Союзу. Взагалі треба сказати, що сімейні та шлюбні кодекси різних республік СРСР тотожні, за винятком деяких незначних місцевих особливостей.

жава не визнає сили за церковним шлюбом. Церква, за законом про відокремлення її від держави, є приватна й добровільна організація вірних, отже, її встановлення не мають для держави ніякого значіння. Вірні можуть скільки їм забажається вінчатись у церкві — ніхто їм, звичайно, не заборонить визнавати, коли їм це подобається, стару лицемірну й рабську сім'ю, яку захищала релігія й буржуазія; та, щоб одержати юридичні права, звязані зі шлюбом, треба зареєструвати його в ЗАГС'і. Для такої реєстрації потрібно: 1) досягнення шлюбного зросту (у нас для жінок 16 років, для чоловіків — 18); 2) відсутність близького споріднення; 3) ті, що беруться, не повинні перебувати у иншому зареєстрованому шлюбі; 4) кожне з майбутнього подружжя повинно знати про стан здоров'я обох їх; 5) і, нарешті (або, певніше, по-перше), обопільна й вільна згода тих, що беруть шлюб на одруження.

У законах царської Росії остання умова хоч і була, але дуже часто лишалась тільки на папері; бо далі йшла така стаття: „забороняється брати шлюб без дозволу батьків" (Збір законів цивільних, том X, част. I, розділ I, ст. 6).

Шлюб без дозволу батьків кваліфікувався, як „крадіжка" (хоч би й за згодою „викраденої"), й за заявою батьків міг бути покараний замкненням винних до тюрми чи манастиря на час від чотирьох до восьми місяців. Обов'язки подружжя за царськими законами дуже гарно характеризує ст. 107 того ж розділу. Ця стаття говорить: „Жена обязана повиноваться мужу своему, как главе семейства, пребывать к нему в любви, почтении и в неограниченном послушании, оказывать ему всяческое угождение и привязанность, как хозяйка дома". Головне „піклування" про дітей полягало в установленні їх „законности" чи „незаконности". У ст. 136 читаємо: „Незаконные дети, хотя бы они и были воспитаны теми, которые именуются (!) их родителями, не имеют права на имя фамилии отца и законное после него или после матери своей в имуществе наследство".

А що ми маємо про право дітей у наших законах? Найперша стаття законів про сім'ю говорить: „Права та обов'язки... батьків до дітей ґрунтуються на походженні дітей, незалежно від того, чи батьки в момент зародження або народження дитини були одружені чи ні". Отже, незареєстрований шлюб („незаконний" — як сказали б раніш) дорівнюється до зареєстрованого. Фактичне співжиття, хоч би й не записане до книжок ЗАГС'у, після встановлення його судом (коли це потрібно тягне за собою для подружжя ті само права й обов'язки, що й співжиття оформлене. Права й обов'язки подружжя полягають в утриманні та вихованні дітей, що народжуються, а також у взаємній допомозі чоловіка й жінки на випадок хвороби або безробіття того чи иншого.

Отже, жінка завжди має право одержати допомогу від батька своєї дитини (так звані „аліменти"), незалежно від того, чи продовжує чоловік життя з нею чи ні. Розвід за радянським законом дуже простий.

Раніш за дореволюційними законами до нього могло бути тільки три приводи: перший — доведене „чужоложство“ й полова нездатність; другий — заслання одного із подружжя і третій — безвісна відсутність одного з подружжя протягом п'яти років. Найголовніший і найприродніший привід до розводу, а саме: небажання чоловіка й жінки продовжувати своє співжиття — цей привід був відсутній у „мудрих“ законах самодержавства (між иншим, з цього боку від царської Росії не відставали й инші капіталістичні країни). У нас же для розводу досить простої заяви, хоч би одного з подружжя. Питання про дітей при розводі регулюється в нас приватною згодою тих, що розводяться, або. коли такої згоди немає, народнім судом, при чому головна увага при розвязанні питання звертається на інтереси й потреби дітей.

У майбутньому комуністичному суспільстві піклування про дітей буде обов'язком усього суспільства, а не фізичних батьків. Уже й тепер у нас існує така широка мережа державних дитячих установ, як ніде в світі. Взяти зразу на своє забезпечення всіх дітей, що народжуються, держава через свою бідність ще не може. Та з часом і питання про дітей, що часто було хворобливим питанням сім'ї та шлюбу, буде розвязане цілком.

Отакі підвалини й перспективи радянського цивільного шлюбу В инших країнах цивільний шлюб хоч і існує, та він не набагато відійшов від церковного: те саме панування чоловіка; те само поняття про „незаконні“ шлюби й дітей; та саме приниженість жінки й матери, особливо у визискуваних клас.

З повним правом ми можемо сказати, що тільки в СРСР цивільний шлюб дійсно відповідає інтересам трудящих, що будують майбутнє людства.

Не потворним і лицемірно-дрібним „таїнством“, а здоровою спілкою повинен бути шлюб, одно з великих завдань природи й суспільства.

М. БОРЕЙКО

АНТИРЕЛІГІЙНІ Й АНТИХРИСТИЯНСЬКІ МОМЕНТИ В ДРАМАТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Літературна художня творчість, що охоплює собою всі галузі людського життя, не може не одбивати в собі тієї боротьби, що постійно точиться поміж заскорузлими релігійно-консервативними силами традицій, з одного боку, й живими сьогочасними ідеями й ділами окремих осіб, окремих груп певної громади і инше — з другого. Отже, ціла низка світових поетів-класиків виступають у своїх творах могутніми богоборцями, що в основу своїх окремих творів, а иноді й усієї своєї літературної творчости кладуть аналізу тих чи инших релігійних проявів. Славетний художник слова В. Гете взагалі ставиться

до релігії обережно, але в християнстві, наприклад, він страшенно ненавидить освяченого богом страждання, смерть бога на хресті, призирство християнське до всього земного, до щастя й радощів. Поет Байрон не раз виступає в своїх художніх творах з обвинуваченням бога в різних шкідливих і ворожих для людей проявах. Раз-у-раз Байрон вживає таких висловів, що лише в устах атеїста були б надзвичайно влучні. У своїй поемі „Смерть Каїна“ відомий український поет Іван Франко продовжує основні думки байронівського „Каїна“, вкладаючи до них і свою частку. Прикладів таких багато.

І ось серед инших поетів-класиків, що подали нам прекрасні зразки психологічної або соціологічної аналізи різних проявів релігійности і особливо християнства, почесне місце займає Леся Українка.

В формуванні антирелігійних поглядів Лесі Українки значну ролю відограла насамперед її надзвичайно висока освіченість у галузі стародавньої історії первісно-християнських громад.

Крім того, на Лесю Українку мали великий вплив „безбожні“ погляди її дядька, відомого М. П. Драгоманова, а також філософсько релігійні (антирелігійні) погляди видатних осіб попередньої доби: серед цих останніх визначне місце займають погляди „антихриста“ Ніцше. Не малу також ролю в формуванні антирелігійних поглядів Л. Українки відограла її робота в спеціяльних гуртках по вивченню творів К. Маркса, а також активна участь у роботі громадсько-політичних революційних організацій („Соціял-демократична Спілка“, що згодом увійшла на автономних началах до РСДРП).

За цими впливами Леся Українка не тільки навчилася вороже ставитись до різних проявів релігійности, не, тільки, виховала в собі гостро виявлені антихристиянські тенденції, але й проробці та освітленню їхньої класової ролі вона віддає багато ваги й хисту в своїх чудових творах. Так, „Одержима“, „На руїнах“, „На полі крови“, „В катакомбах“, „У пущі“, „Адвокат Мартіян“, „Руфім і Присцілла“ та инші драматичні твори Лесі Українки являють собою прекрасні зразки „протиставлення живого чоловіка, його потреб душі і серця всяким абстрактним ідеалам, рабству мертвого закону“ (Евшан). А що до питань психологічної аналізи релігії і християнства, то вони найбільш відповідають до замірів авторки в цьому відношенні і служать основним тлом, на якому поетеса розгортає надзвичайно тонкі і ніжні мережки психологічних взаємин своїх героїв, а також суворі протилежності класових стосунків і класової боротьби.

Переходячи до конкретної аналізи драматичних творів Лесі Українки, зупинімося перш за все на деяких загальних поглядах Лесі Українки що до релігії.

Саму релігію, її суть Леся Українка цілком правдиво оцінює в таких словах Гелена (герой поеми „Касандра“):

Гелен: Та що там! Ми обоє віщуни
і добре знаєм, що пташки й утрібки
і кров, і дим від жертви,

тоб-то всі оці ритуальні ознаки релігії

...все то тільки
покраси й покривало голій правді
про людське око.
...тая правда —
цнотлива дуже і поважна жінка,
і сором їй ходити без одежі.

І це каже „віщун", що дуже гарно розуміє свою ролю.

Чи прихилялася перед цими „покрасами" й „покривалами" поетеса, що так безцеремонно „оголювала" цю „правду"-дійсність, чи виправдовувала вона оці „і кров, і дим від жертви" — суперечок не повинно б бути. Ми цілком поділяємо таку думку про це К. Маркса: „Нехай буде що буде, але не можу, не хочу, вважаю за зневагу людської гідности, срамотним для людського розуму, нещастям для людського серця заплющувати очі на дійсність і шукати втіхи в ілюзіях. Людина повинна мати мужність пізнати об'єктивний світ, вступити з дійсністю в бій і перемогти її об'єктивно і суб'єктивно". Очевидно Леся Українка цілком поділяє ці думки.

Й у „В Катакомбах" неофіт-раб з надзвичайно виявленою (як для раба) класовою психологією робить такий висновок:

А я піду за волю проти рабства,
я виступлю за правду проти вас!

Але тимчасом релігійні засоби існують, вони посідають велике місце в психології, в усьому житті релігійної маси. На запитання маленького хлопчика Деві, чи

Русалки справді в морі є?

Ричард, один з кращих героїв у творах Лесі Українки, заявляє:

Для того,
хто вірить в них, то є.

При чому психологічно вона припускає повну ілюзію справжнього існування цих русалок для вірних. І на запитання того ж Деві про ті ж русалки, чи зможе він їх побачити, як буде вірить, Ричард відповідає:

Побачиш, певне.

І в другій своїй поемі „Одержима" Леся Українка дає сцену, в якій ніби христос (Месія) з'являється й провадить розмову з Міріям, хоч, правда, й не з нормальною людиною, а з „одержимою", тоб-то з душевно-хворою. Та це й не дивно. Навпаки, дуже було б дивно, коли б одержимій привиди не з'являлись.

Поема „Одержима" цікава для нас тим, що дає нам яскравий зразок протиставлення автором любови живої людини і абстрактної любови, що про неї говорять християни.

Міріям палає любов'ю до свого „навчителя", хоче поділити його участь, зрікається спокою і за це одержує надзвичайно вразливу, зневажливу відповідь:

Месія: Яке тобі до мене діло, жінко?

Вона знищена, поривається йти геть, але „Месія" затримує її і в розмові виявляється основна ріжниця в їхніх поглядах на любов. Вона ненавидить ворогів „Месії", він наказує їх любити.

Надзвичайно сильна сцена суперечок і боротьби, а в наслідок:

Месія: Ні, для тебе
я не Месія. Ти мене не знаєш.

Він відходить. Міріям залишається в пустелі сама.
Проходить деякий час. На Голгофі:

Міріям: Він їм простив. Він їм усім простив.
... А тілько я не прощена зосталась,
бо я не можу їм простить за нього.
і т. д.

Але згодом, у розмові зі старим християнином на його зауваження що Месія „сам наказав усіх любити", Міріям дає таку надзвичайно саркастичну відповідь:

А ви й зраділи! так вам безпечніше:
душа врятована та й тіло не загине.

І тимчасом, як инші — „спасені" зрікаються христа, вона вмирає за свою прихильність до нього.

Словом, тут авторка прекрасно доводить, що любов „одержимої" з її ненавистю до ворогів далеко вища і почесна, аніж „всеоб'емлющая" любов „щирих" послідовників християнства.

У своїх творах Леся Українка дає взагалі чудову переоцінку християнських ідеалів і навіть засудженого від християнства „зрадника" Іуду вона психологічно виправдовує (див. поему „На полі крови"), бо Ісус „одурив його", бо „царство боже", то був „ятірець, куди він (христос) людські душі ловив та й викидав на суходолі: „жий, рибонько! Нащо тобі вода? Глянь на пташки небесні у повітрі! Чи ж їм не добре там?"

І далі Іуда розповідає прочанинові про ті діла, що творилися у їхньому гурті і що призвели його до цього вчинку (див. „На полі крови").

Діла не дуже благочестиві.

Так само не благополучно було і в різних первісно-християнських громадах. Леся Українка дає нам цілу низку яскравих малюнків цього життя. Найсильніший і найрельєфніший з них — поема „В Катакомбах".

Катакомби — це потайні підземелля, де первісно-християнські громади, ховаючись, збиралися на молитви. Єпіскоп закінчує проповідь з приводу смерти замученого раба-християнина й каже:

Наш брат був на землі рабом поганським,
тепер він раб господній, більш нічий.

Неофіт-раб, що тільки починає ознайомлюватися з християнством, з вертає свою увагу на таку постановку питання:

Неофіт-раб: Господній раб? Хіба ж і там раби?
А ти ж казав: нема раба ні пана
у царстві божому...

І коли єпіскоп підтверджує, що „всі рівні перед богом", раб ставиться критично до його відповіди й на цьому ґрунті розгортається яскрава картина класових суперечностей поміж членами цієї християнської громади:

Єпіскоп: Се щира правда:
всі рівні перед богом.
Неофіт-раб: І раби?
Єпіскоп: Раби господні, брате, не забудь.
Сказав христос: ярмо моє солодке,
тягар мій легкий. Розумієш?
Неофіт-раб: (після тяжкої задуми): Ні!
Не можу. Не збагну я цього слова.

Ці останні слова викликають зворушення в масі, особливо серед рабинь. Починається безладна мова, що далі переходить у несамовитий лемент, жінки починають голосити і т. д. Єпіскоп з криком, владним, дужим голосом наводить порядок. Настає мовчання. Тоді неофіт-раб знову підходить до єпіскопа і тремтячим від збентеження, але розпачливо зважливим голосом продовжує розмову:

Прости, але я все ж не розумію,
як може буть якесь ярмо солодким,
а щось важкеє легким.

На це він одержує далеко не достатню відповідь:

Єпіскоп: Брате мій,
коли ти сам по волі схилиш шию
в ярмо христове, солодко се буде
твоїй душі; коли ти самохіть
на себе хрест візьмеш, невже він буде
важким для тебе?

Розуміється, що така відповідь не може заспокоїти його:

але нащо маєм
ще самохіть у ярма запрягатись
та двигати хрести по власній волі,
коли вже й так намучила неволя?
Намулили нам ті хрести
і шию, й душу, аж терпіть не сила!

Я не за тим прийшов до вас у церкву,
щоб ярем та хрестів нових шукати.
Ні! я прийшов сюди шукати волі,
бо сказано: ні пана, ні раба.

І коли далі єпіскоп вдається в демагогію й заявляє, що

твоя гординя
була б до сатанінської подібна,
якби ти влади господа - отця
не хтів признати над собою.

неофіт - рабвідповідає:

Отче!
Яка вже там в раба гординя тая!

І починає шукати способу примиритися, але ж дай йому пояснення і відповіді на його найболючіші питання: де те царство боже? коли воно буде? і ин. Відповіди нема. Але, може, лише в ідеології християнській немає відповіди на ці запитання? І ось розмова перекидається на практичні, життьові питання даної громади. Як у них практично розвязується питання класових взаємин поміж членами громади? Досить прочитати хоч оцей уривок, щоб побачити, яке нахабне лицемірство приховує у них справжні класові стосунки між рабами й патриціями і як саме ця християнська громада створювала отруєну атмосферу для затушування цих класових суперечностей:

Неофіт-раб: Я думаю... ось ти казав, що тут
у нас є царство боже... А чому ж
у нас тут є патриції, плебеї,
ну, і раби? (Оглядає все зібрання,
декотрі спускають очі в землю).
Християнин-патрицій (виступає трохи наперед):
Душа твоя, мій брате,
бентежиться даремне. Я патрицій,
а він — мій раб (показує на старого чоловіка),
але це так, для світа,
а перед богом ми брати обоє.
Неофіт-раб. (до старого раба): О,
ти раб його про людське око тілько?
Старий раб: Ні, я служу своєму пану вірно,
не тільки з остраху, а й по сумлінню,
як наказав господь.
Неофіт-раб: Коли ви рівні,
то нащо маєш ти йому служити?
Старий-раб: То божа воля, що вродивсь він паном,
а я рабом.
Неофіт-раб: То, значить, в царстві божім
є раб і пан? (Старий раб мовчить).
Патрицій: Він тут мені не раб.
Тут я готов йому умити ноги,
ми зажили святого тіла й крови
укупі, при однім столі.
Неофіт-раб (до старого раба): І дома
так само при однім столі їсте?

Старий раб: Ні, брате, се б зовсім не випадало!
Неофіт раб: Чому?
Старий-раб: Бо так не личить... Не подоба...
Єпіскоп (до неофіта-раба):
Не спокушай його. Він простий духом,
а царство боже для таких найближче.
Хто терпить все в покорі, той щасливий,
тому однаково — чи пан, чи раб
він буде тут у світі.

Оточення й слова єпіскопові впливають на раба. Проповідь терпіння і покори для нього, для раба, що вічно терпить — це найболючіше місце. Йому не однаково, чи раб, чи пан... І з великим болем він розказує про те, як плакала його „дитина вчора, без покорму оставшись".

А тепер дитина наша
хвора, тілько жінка не сміє плакати,
бо пан не любить
очей заплаканих у рабинь вродливих.

І, замість слова співчуття, він чує від єпіскопа:

Не треба плакати, хоч би й померла
дитина ваша — їй велике щастя
на небі приготовано.
Неофіт-раб: А панській
малій дитині менше щастя буде,
коли помре невинним немовлятком?
Єпіскоп (трохи збентежено):
Невинні всі однакові у бога.
Неофіт-раб. (понуро):
То панятам вдвоє щастя буде:
раз на землі, а друге — ще й на небі...

Конфлікт зростає. Щоб уникнути неприємностей, вся маса приборканих „рабів" христових організовує спільний наступ на неофіта раба. Спочатку старий раб рекомендує не заздрити, але цим ще більше роз'ятрює йому серце:

Ой, не печи мене словами, діду!..

Тоді підступають по черзі дияконица, патрицій, християнин-купець диякон і пропонують кожен од себе яку-небудь подачку: той одежину для жінки, той — мила без грошей, а диякон — хліба раз на тиждень...

Неофіт-раб спочатку стоїть, вхопившись за голову, а далі:

До чого я дожився! Лихо тяжке!
Жебрущим дідом замолоду став!...

А на слова єпіскопа, що хоче переконати його заспокоїтись, вказуючи на „братерську поміч", він відповідає:

Ой, та поміч!
Вона мені вразила серце вкрай...

І далі:

Я досі був рабом,
невільником запроданим в неволю,
забраним силоміць, а ви тепера
ще й жебраком мене зробити хтіли,
щоб я поволі руку простягав
по хліб ласкавий. Ви мені хотіли
поверх ярма гіркого ще й солодке
поверх тяжкого наложить,
і хочете, щоб я ще вам повірив,
немов мені від того стане легше.

Єпіскоп: Се ми тобі по щирості казали,
по слову божому.

Неофіт-раб: А я не вірю
ні в щирість вашу, ні в такі слова.
Якби ви щиро помогти хотіли —
он маєте на олтарі срібло
і золото: замість отих агап
могли б рабів з неволі викупляти
(до патриція), ти, пане, міг би випустити й дурно,
а ми б уже самі собі дістали
одежі й хліба.

Єпіскоп: Хто такії ми,
щоб волю божу одміняти мали,
кому рабом, кому з нас вільним бути?
Про що ти дбаєш? „Не єдиним хлібом
живе людина, але й кожним словом,
що з божих уст виходить".

За браком місця подаємо ще лише один тільки момент:

Неофіт-раб: А хто ж такі той кесар, тая влада?

. . . . . .

Єпіскоп...: Вони начальники, від бога дані.

Неофіт-раб: Від бога? Від якого?

Єпіскоп: Бог єдиний
на світі є, бог — слово, бог — любов,
бог — триєдиний, батько, син, і дух.

Неофіт-раб: То се він дав і кесаря, і владу
преторіянську та патриціянську,
владу над рабами багачів?

Дальніша поведінка неофіта-раба цілком певна. Фарисейство й облуда цієї „громади" для нього надто очевидні. Також очевидне класове угодовство самого християнського навчання. Він далі за ними не піде:

... Своєї крови я не дам ні краплі
на кров христову. Якщо тільки правда,
що він є бог, нехай хоч раз проллється
даремне божа кров і за людей.
Мені дарма, чи бог один на небі,
чи три, чи триста, хоч і міріяди.
За жодного не хочу помирать,
ні за царя в незнаному едемі,
ні за тиранів на горі Олімпі—
нікому з них не буду я рабом,
доволі з мене рабства на сім світі!

І, нарешті, коли громада вирушає в похід, він направляється у другий бік і цілком твердо та впевнено каже:

А я піду за волю проти рабства,
я виступлю за правду проти вас!

Наведені невеличкі уривки з творів Лесі Українки, не дивлячись на те, що ми майже зовсім випустили малюнки соціяльного оточення, на тлі якого розгортається зазначені вище події, не дивлячись на надзвичайну спрощеність і схематичність поданого нами матеріялу, все ж таки ми маємо досить виразно виявлене негативне ставлення Лесі Українки до християнства і до релігії взагалі, Але треба мати на увазі, що в її творах ми не знайдемо поверхового, просто агітаційного ставлення до релігії. Якраз навпаки, ми бачимо тут надзвичайно серйозну проробку цього питання, суто релігійні проблеми в неї ув'язується з соціяльними стосунками людей і цілих громад, а деякі поеми Лесі Українки мають серйозний соціологічний характер. Крім того, Леся Українка у своїх творах дає нам прекрасні приклади того, як безвірник може уважно ставитися до найменших подробиць в переживаннях релігійної людини, і часто-густо вона вкладає в уста своїх релігійних героїв і героїнь цікаві і глибоко правдиві думки.

Але в цій коротенькій статті ми не маємо змоги всебічно охопити змісту геть усіх драматичних творів Лесі Українки, що мають певне відношення до оцінки антирелігійних і антихристиянських поглядів поетеси. Таке завдання можна б поставити перед серйозною науковою роботою в цій галузі.

Що до використання творів Лесі Українки в практичній антирелігійній роботі, то вони дають надзвичайно багатий матеріял як для голосного читання, для інсценіровок, так і для переведення розмов, для організації дискусій і, як усякий художній матеріял, для використовування в усіх формах і видах пропагандистської роботи.

І. ГАЇБОВ

В МУТНІЙ ВОДІ РИБУ ЛОВЛЯТЬ...

(„Чудо" в Кенерсройті)

Хто ловить? Та попи ж! Вони кидаються на все через що-небудь незрозуміле масам і кажуть: „ось бачите — чудо!.." І тепер попи всього світу заговорили про одно таке „чудо". Не де-небудь, а в Німеччині, в одному з невеличких сіл об'явилося „чудо". Дуже хвора жінка, Терезія Нейман по імені, „зцілилася" і, як свідоцтво вияву на ній „сили божої", в неї стали по п'ятницях, в день смерти христа, з'являтися кривавий піт, а на руках і ногах стигмати (крововиливні рани, як у розп'ятого христа).

Ось сприводу цього чуда треба що-небудь розказати: треба ж, справді, вдарити попів по руках — не лізь, не дури й не надувай!

Почнемо трошки здалеку.

Мозок і тіло

Був час, коли думали, що частина нашої нервової системи, яка керує перетравлюванням їжі, кровобігом, диханням і т. д. — зовсім не підпорядкована останній частині нервової системи, тій частині, де творяться вищі психічні акти пізнання, волі й т. д. Назвали цю ніби-то непокірну частину—автономною, тоб-то незалежною (від свідомости) нервовою системою. Справді, аджеж ми не можемо самовільно прискорювати чи затримувати серцебиття, примусити рану скоріше загоюватися й т. д., а та частина нервової системи, що її назвали автономною, може. І ніби-то виходить, що органи так званого рослинного життя (перетравлювальні і т. д.) від нашої волі незалежні.

Але все діло в тому, що така постановка питання — чисто ідеалістична, попівська. не дослідивши способів матеріяльного впливу на автономну нервову систему й не застосувавши цих способів, — чекати на зміну в ній на підставі одних лише побажань (аджеж кажуть саме попи й люди з попівським мисленням, що бог сказав: „хай буде світ — і став світ“... і т. д.).

Сами наші „свідомі рухи“ також є наслідок несвідомого найдення способів подражнювати центри для руки, ноги і т. д. в першій системі: згадайте як діти довго „учаться“ ходити і т. д. Все це відбувається зовсім не за рецептом „хай буде“. Тим більше це трудно що до центру органів рослинного життя, що ними у повсякденному житті намне має потреби регулювати; для їхньої роботи здебільшого досить подражнень з боку харчів, хемічного складу крови і т. ин.

Навівання

Але все-таки залежність автономної нервової системи від вищих психічних центрів безсумнівно існує. Наприклад, хвилювання безумовно є наслідок зворушення „психічного“, а ми ж у цьому випадку маємо посилення серцебиття, що його ми „свідомо“ викликати не можемо. Всім відомі випадки так званого „холодного поту“, або ще так званої „медвежої хвороби“, що виражається в несамовільному відокремленні калу під впливом страху. Варто нам подумати про що-небудь соромне, як одразу ж жили нашого обличчя наливаються кров'ю — обличчя червоніє. Ми не можемо самовільно відокремлювати слину, але, згадуючи смашну їжу, в нас „слина тече“, тоб-то потрібний нам процес ми можемо викликати відповідним для нього специфічним психічним подражненням. Те ж саме спостерігається у тварин. У собак дуже тече слина, коли вони бачать їжу. Але що особливо цікаво, так це те, що варто піднести до неї кота, як одразу припиняється відокремлення слини.

Одному хлопчикові були зробили шлункову фістулу, тоб-то дірочку в стінці шлунку з відповідним пристосуванням для виточування шлункового соку. Виявилося, що в нього зовсім припинялося відокремлення соку підчас досади, образи і т. ин. Цілком ясно, що у всіх цих випадках зворушення вищих психічних центрів впливало на автономну нервову систему, а через неї й на ті частини організму, що не підкоряються нашій „волі". Відомо, що ті арештанти, які перебувають під слідством, втрачають вагу, стають блідими, тоді як инші, що доля їхня вже вирішена, поправляються.

Один учений був хворий на рак шлунку. Для того, щоб усунути шлункову пухлятину, йому зробили операцію, але виявилося, що пошкоджене місце усунути не можна, й довелося зашити живіт, не зробивши нічого. Йому сказали, що операція пройшла вдало. Цього було досить, щоб у нього припинилися всі хворобливі відчування (майже на рік). Цей учений зовсім не був релігійною людиною і почував себе гарно після невдалої операції зовсім не завдяки „божественній волі", а завдяки навіванню (внушение), що механізм його тепер досить відомий.

В инших випадках відповідне зворушення мозку буває в наслідок самонавівання. Відомо, в життєрадісному настрою, коли людині здається (вона не хотячи навіває собі), що все йде гарно, у неї справді всі органічні процеси відбуваються краще, аніж тоді, коли в неї був би придушений настрій. Вже давно констатували інтересний факт, що серед поранених переможців багато менше вмирають, аніж серед поранених переможених. І в тому, і в другому випадках справа залежить безумовно од відповідного зворушення мозку під впливом настрою — підвищеного, бадьорого в одному випадку, придушеного — в иншому; в одному випадку — навівання собі, що все гаразд, в другому випадку — що все кепсько, в тому числі й з ранами. Ось через що лікарі вимагають „не псувати настрою хворого".

У всіх цих випадках за основну причину є вміння зосереджувати увагу на певному процесі в тому чи иншому участку організму, тоб-то по суті — сконцентрувати що-найбільшу масу енергії у відповідних участках мозку. Спробуйте, наприклад, зосередити вашу увагу на кровообігу в якому-небудь вашому пальці. Якщо ви ні на що инше не звертатимете увагу, то через деякий час ясно відчуєте, як б'є в пальці кров (пульс), як кров туди приливає у великій кількості. Нарешті ваш палець так дуже буде сповнений крови, що вам буде трудно згинати його, він ніби-то одерев'яніє. Не трудно собі уявити, що підчас сильного навівання з нього почне просочуватись кров.

Відомі такі випадки. До лікаря приходить людина, яка каже, що вона вдарилася колінною чашкою об стіл. Після уважного огляду лікар не находить жодних ознак пошкодження. Але хворий знає, що пошкодження колінної чашки небезпечні. І починається самонавівання. Він вже зосередив свою увагу на колінній чашці, на можливих хворобливих процесах у ній. Йому починає здаватися, що ці процеси дійсно

існують. В наслідок він втрачає здібність згинати ногу й протягом 8-ми років лежить в постелі. В инших випадках лежали в постелі по 10 років.

Лікар Ліль дав одному хворому звичайні хлібні кульки, завернувши їх у підходящий папірець, і запевнив його, що це — дуже дороге й дуже впливове проносне (слабительное). Хворий мимоволі почав думати, що в нього в кишечнику справді вже відбувається процес дії проносного. В наслідку — поклики через кожні одну чвертку години з посиленим викиданням калу. Цілком ясно, що причиною цьому є не хлібні кульки, а навівання.

Бездітні жінки иноді починають до того напружено думати про свою сподівану вагітність, що найменші ознаки вважають за неї. Їм починає здаватися, що вони вже завагітніли. Кінець-кінцем в них припиняються менструації, збільшуються груди (залози), росте живіт, з'являється молоко в грудях. Доходить до того, що навіть досвідчені лікарі починали думати, що жінка дійсно вагітна.

Але як справді цього не було, то після певного часу їй може здатися (такий факт був), що у неї дитина народилася, але що вона її вбила, про що вона йде заявляти в міліцію. Тільки потім медичний огляд доказує, що в неї жодних пологів не було. На початку теперішнього віку одна багата сербіянка навіяла собі, що вона вагітна. Ціла низка видатних професорів установила це як факт. Готувалися вже приймати немовля й лише викликаний спеціяліст з Ленінграду, російський професор, довів, що це вагітність оманлива. А в неї ж були всі ознаки, геть аж до посиленого відокремлення молока. І таких випадків — величезна кількість. Звичайно — менструації припиняються, молоко тече й т. д. лише тоді, коли жінка вагітна. Чи виходить з цього, що в випадках оманливої вагітности ми маємо справу з „чудом". Та такі чудеса ми можемо робити на кожному кроці сами без жодного втручання „духа святого".

Лікар примушує кого-небудь впасти в стан гіпнозу, тоб-то напівсонне становище, що в ньому людина підпадає впливові гіпнотизера („ви засипаєте", „повіки ваші тяжчають" ... і т. и.). Підчас гіпнозу можна доторкнутися пальцем до якої-небудь частини тіла й навіяти, що це не палець, а розпечене залізо; і ось хвилин через п'ять уже починає у хворого змінятися шкіра на відповідному місці, а потім з'являється й пухир, як від справжнього опалу.

Можна навіяти людині, що вона випила силу води — і через деякий час вона почне відокремлювати величезну кількість сечи. Скажімо йому, що він багато з'їв цукру, і через деякий час в його крові знаходять дійсно збільшену кількість цукру. Або можна сказати, що його нагодували м'ясом — в шлунку починає відокремлюватися сік того складу, що буває лише підчас споживання м'яса. Це все явища, що їх спричинює напружене зосередження уваги (через гіпноз, або самонавівання, в даному випадку не важно) на певних, різко обмежених процесах в тих чи инших частинах тіла, збирання енергії мозку для

зворушення потрібних центрів його. Якщо колись раніше, коли наука була в зародку й не могла з'ясувати цих явищ і викликати їх, були люди, що могли це робити, попи називали їх святими, чудотворцями і т. и. Вони чомусь теперішніх лікарів-гипнотизерів чудотворцями не називають. В чому ж справа?

А в тому, що лікарі роблять це не лише не від „божого" імени, але, навпаки, цим викривають „божественні" секрети.

Найлегше ці досвіди даються над істериками і надто над істеричками.

Істерія

Істерія—це хворобливий стан мозку, підчас якого розсудок і воля зведені до мінімуму, людина робить те, в чому вона дуже кепсько розбирається, її легко збурити, в такому стані иноді вважають одні речі за инші. Буває це з людьми, що, не маючи досить сильного розуму й волі, підпадають тяжким життьовим невдачам. Надто часто це трапляється підчас землетрусів, пожеж і т. и. Одна женщина залишалась підчас землетрусу у своїй постелі на третьому поверсі протягом трьох днів, онімівши й без руху, хоча й могла врятуватися, а дитина за цей час умерла. Як дуже впливають такі зворушення, видно з того, що майже втрачається здібність розбиратися в тому, що твориться. Людина, що втратила підчас землетрусу сім'ю й будинок, ходила по вулицях майже гола, держала в руках оселедця й увесь час сміялась. Инший 65-літній дід цілими ночами кричав „папа, мама, папа, мама".

Мал. 1. Істерична контрактура (таке становище, коли скорочені м'язи не можна випростати)

Ось в оцьому стані надзвичайного зворушення психіки подразнення легко може впливати на автономну нервову систему. Коли, як ми бачимо, підчас пригніченого настрою нормальні люди можуть навіяти собі розвільнення тієї чи иншої частини організму, то в стані сильного переляку, надмірного збурення це пригнічене становище може збільшитися в надзвичайній мірі, в наслідку чого буде зростати й сила його впливу і, впливаючи у відповідному напрямку на автономну нервову систему, може спричинити параліч (втрата здібности відчувати й рухати) руки, ноги і т. и. В цих випадках частенько люди сліпнуть, оглухають і т. и. (див. малюнок 1).

В більшості випадків відзначений нами переляк минає, але більш тісний звязок психіки й автономної нервової системи, що утворився в наслідок цього переляку, дає себе відчувати й надалі: підчас тих чи инших життьових неприємностей можуть повторятися знову ті чи инші явища, вроді припадків і. т. и. в більшій чи меншій мірі в за-

лежності від того, наскільки здоровий чи не здоровий мозок. (Див. мал. 2). Людина в таких випадках на все життя залишається істериком.

Мало того, що підчас істерії ми спостерігаємо полегшений вплив психіки на тіло, але сам мозок стає в істериків послаблений і такий, що його легко збурити. Створюються найкращі умови для різних навівань.

Якщо в істерика паралізована ліва рука, йому можна навіяти, що, навпаки, паралізована права рука і, дійсно, ліва рука вилікується, а права буде хвора.

Можна просто навіяти йому, що він здоровий, і параліч мине. Сліпоту істерика, також, як і глухоту, досить легко вилікувати навіванням: якщо навіванням легко впливати на діяльність організму, лікувати його й т. и., то ще легше це зробити, коли нервовий розлад став наслідком навівання ж (на випадок істерії — самонавівання).

Мал. 2. Істерична дуга

Ще легше все це має місце в жіночому організмі, що є, звичайно, слабіший від чоловічого. Надто це має місце на Заході, де становище жінки куди гірше, аніж мужчини. Природно, що, більш тяжкі житьові умови женщин стають за ту основу, що на ній розвивається істерія після тих чи инших зворушень. Відомо із статистичних даних, що хворих на істерію серед женщин куди більше аніж серед мужчин. Надто багато їх серед бідних суспільних клас. знову ж таки через цілком зрозумілі причини (див. вище). Цим істерикам непотрібно навіть особливого навівання з боку: нервова система їхня така чутлива, що піддається кожному випадковому впливові. Якщо дати кільком істеричкам зібратися вкупі, то кожна почне розповідати про характерні ознаки своєї хвороби й у наслідку хворобливе становище однієї мимоволі навівається иншій: цій починає здаватися, що й у неї є щось схоже на те, на що хвора її розмовниця. Це переходить в навівання, а навівання вже далі впливає на організм. Ось через що лікарі не дозволяють істеричкам збиратися вкупі (що частенько буває по великих міських поліклініках) — вони достотно заражають одна одну.

Стигматизація

За такого становища нервової системи з ними можна творити „чудеса". Наприклад, істеричці навівають, що в неї на певному місці через шкіру згодом потече кров. І дійсно, в зазначений день в неї

починає через шкіру просочуватися й текти кров. Якщо цього можна домогтися стороннім навіванням, то поготів може це ж саме навіяти собі сама істеричка і жодного тут „чуда“, безумовно, не буде. Майже за всіх часів бували випадки, що населення цілих місцевостей раптом навівало собі, що вони — вовки; кидались на сторонніх, рвали їх на шматки і взагалі поводили себе, як справжні звірі. Якщо маси сами доходили таких страхіть, то куди більш зрозуміло те, що істерички під впливом тяжких умов своєї хвороби, своїх страждань (параліч і т. и.) або чого-небудь иншого починають посилено думати про вигадані страждання „спасителя“: аджеж істерички, що походять з бідноти, бувають і релігійні. В таких випадках трапляється те, що й повинно трапитись: вони сами викликають те, що, як ми говорили, можна в них викликати штучно: крововиливання зі шкіри на певних місцях, і, як знову ж таки й повинно бути, в певний час. В яких місцях і в який час — це залежить од навівання. Якщо істеричка думала про христа, то кров у неї тече по п'ятницях (попи її переконали, що в цей саме день христос був розпятий) з тих саме місць, що в них христові (знову ж таки, як їй говорили попи) були забиті цвяхи, списи і т. и. Характерно, що деякі стигматизовані люди потребують того, щоб уперто й довго дивитися на розпяття. Механізм цього явища досить відомий — цілком зрозумілий, природний механізм, що з нього лікарі користуються тепер для того, щоб лікувати.

Мал. 3. Тереза, Кеннерсройтська свята, в супроводі манашки йде до церкви (де на честь „ясновидющої“, „майбутньої святої“ — вже споруджена відповідна ікона)

Ці явища крововиливання і т. и., що їх спричинило самонавівання, називаються стигматизація, а місця, що з них тече кров, — стигми. Вони не такі часті, хоча й не такі рідкі — тепер їх нараховують не одну сотню випадків. Почасти через їхню порівнюючи невелику кількість, почасти через їхній звязок з образом „христа“ попи проголошували це завжди за чудо. Простий народ, що не вивчав цього явища, вірив цьому, а попи, звичайно, заховували инші такі ж факти, але не звязані з релігією — який же їм, справді, зиск розповідати все: це ж тоді зруйнує всяку віру в „чудо“.

„Нове чудо“

І тепер ось трапилося одно з отаких чергових „чудес“. Тереза Нейман — дочка кравця (див. мал. 3). Вона народилася року 1898 в Німеччині. 1918 року підчас пожежі

її добренько полили водою, в наслідок чого вона була так перелякана, що в неї з'явилися ознаки істерії. Далі — звичайні наслідки цієї хвороби: вона відразу ж почала шкандибати, тіло її викривилось, почалися болі в членах, корчі, після цього сліпота, цілковитий параліч лівої половини, глухота на ліве вухо, болячки по тілі й т. и., тоб-то всі ті наслідки істерії, що їх, як ми говорили, лікарі лікують звичайними способами гіпнозу. Через чотири роки їй здалося, як і буває підчас усіх таких випадків, що хтось сказав її, що вона може ходити. Стала вона спочатку за допомогою рідних, а потім самостійно ходити. Повернувся зір. Характерно, що все це трапилося того дня, коли в її сім'ї святкували день святої Терези, що її ім'я мала наша хвора, яка увесь час ще з дитинства була оточена релігійною атмосферою і, як всі релігійні істерички, без сумніву не раз думала про святу Терезу, свою захисницю. Далі йде продовження звичайної, трафаретної й нудної історії істерії — з'явилася стигматизація по п'ятницях — все, як по-писаному.

Але піп не буде попом, якщо він не використає цієї історії, незрозумілої темним масам. Каплю в каплю вони зробили й тут те, що робили у всіх таких випадках раніш: протрубили скрізь про „чудо", приставили до Терези кілька попів, на очах у народу нічого їй не дають їсти, крім причастя, мовляв, вона свята і їжі не потребує. До речи, це утримання від їжі у всіх попередніх випадках було звичайним шахрайством: виявили, що після того, як народ розходився, або в церкві, де стигматизованих ніхто із сторонніх не може побачити (на вівтарі), дають їм і їжу, і питво.

Звичайно, ніяких балачок не може бути про те, щоб дозволили якому-небудь лікареві її гіпнотизувати й вилікувати од всієї цієї істеричної нісенітниці. Дійшло до того, що попи навіть не дозволяють надрукувати її детального життєпису. Чому? Тому, що стане навіть в деталях ясна її історія. Що темніша вода, то краще — не видно рибці вудлища і краще клює. Цікаво ще те, що відвідувачі — все бідний люд. Багатії досить освічені, знають ці речі. Релігія ця сама з її „чудесами" їм для себе не потрібна — вони її бережуть для „народу" (ввесь час снують там жандарі). Є розумніші попи, що пропонують не проповідувати чуда: якщо бог потребує „чуда" для доказу свого існування, то ясно, що він нічого не може зробити з тими мозками людей, що сумніваються, з напрямком їхніх думок — він над ними не має влади й шукає доказів. По суті діла проповідь „чуда" є проповідь не всемогутности божої, а його безсилля. Але більшість попів гадають, що темний народ до цього не додумається. Чи справді це так?

З нагоди усіх цих „чудес" нам завжди згадується такий випадок (їх багато). Одна паралізована істеричка їхала на бричці до святого місця (Лурд, у Франції). За п'ять верстов до цього місця вона вже відчула цілком ясне й різке полегшення: мовляв, від одного наближення до святого місця. Раптом виявляється, що вона в цей час не лише не наближалася, а їхала по зовсім иншій дорозі й уввесь час віддалялася

од Лурда. Що ж тут діяло на її хворобу, якщо вона їхала не туди? Її самонавівання. І ось, коли вона довідалася, що вона їхала геть од святого місця, відразу повернулися до неї всі ознаки паралічу — зворотнє самонавівання.

Точнісінько так само і з стигматизованими: якщо їх переконати в тому, що жодного христа не було — як рукою здійме всі стигми.

Силою навівання за наших часів широко користуються лікарі лікувати людство. І ця зброя буде вибита з рук „божественних“ ловців „душ“, чи то пак, пробачте, ловців риби в мутній воді, що обернули цю силу на свою вудочку.

За останніми відомостями з Німеччини, галас, що його зняло попівство навколо Терезії Найман, затих. За головну причину тому стало те, що в Берліні на театральних підмостках став виступати якийсь Пауль Дибель з демонстрацією перед публікою самовільної стигматизації на свойому власному тілі. Таким чином, „загадка“ кенерстройтської крикливиці перетворилася в конфузний для організаторів цієї справи фарс.

ПРОТИ ПОПІВСЬКИХ ПЕРЕКРУЧУВАНЬ

Є. ФІНКЕЛЬШТЕЙН

ЗНАННЯ І ВІРА

I

Боротьба між наукою та релігією нараховує вже багато століть. В залежності від суспільно-економічних умов, що в них відбувалася ця боротьба, вона мала різний характер. Замість оскаженілої війни проти науки релігія робила і робить инколи спроби „мирно" захопити науку під свою владу, шляхом „непомітної" підтасовки фактів і перекручування сути науки. Саме цей маневр тепер нас дуже цікавить.

Для того, щоб ясніше уявити собі ролю релігії в її боротьбі проти науки, що її вона провадить тепер у нас, зупинімся на найголовніших епізодах цієї боротьби за останні два століття.

Як буржуазна наука боролася проти релігії у Франції 200 років назад

Ми знаємо, що два століття тому назад Франція була тією країною, чия промисловість і торговля посідали перше місце на Европейському суходолі. Промисловість мала тоді переважно ремісницький характер. Перетворення ремесла в нову форму великого ручного виробництва (машин тоді було ще дуже мало) було конче потрібне для дальшого господарчого розвитку Франції. Проте, цьому заважала ціла низка стародавніх законів. Торговля теж мала на своєму шляху перепону. Вона полягала в тому, що Франція була поділена на безліч округ, що відповідали власникам найбільших французьких дворян. Підчас провозу товарів з одної округи до другої треба було мати особливий дозвіл і платити мито. Чимало заважало господарчому розвиткові Франції і те, що поміщики, не платившн жодних податків і нічого не робивши, могли за старими законами присвоювати більшу частину народнього прибутку. Утримання королівського двору коштувало народові дуже дорого.

Цілком зрозуміло, що таке становище не могло задовольняти ні селян, ні ремісників. А надто сильно повставала проти цього та класа, що в її руках була торговля і яка завдяки своїм багатствам що-раз, то більше підпорядковувала собі ремество і намагалася переробити його на новий лад. Такою класою була тоді ще молода буржуазія. Саме вона стояла на чолі революційних течій, що ставили перед собою завдання знишити владу поміщиків і короля. Вона боролася тоді за волю торговлі, за знищення старих ремісницьких законів, за знищення кріпаччини, за обкладання поміщиків податками і т. д.

Правильність її вимог була ясна кожному. Проте, поміщики та король мали в своїх руках, крім війська та поліції, ще иншу велику силу. Справа в тому, що за тих часів велечезна більшість французів була дуже релігійна. Надто були віддані церкві селяни. Дворянство, бачачи, що вдержувати владу в своїх руках стає що-раз трудніше, поставило перед церквою завдання втокмачити вірним, що „несть власті аще не од бога“, що владу, дану від господа поміщицькому королю, привілеї, що їх дає король поміщикам, неможливо знищити руками смертних.

Ось на оцій-то основі і розгорілася боротьба між буржуазною наукою і дворянською релігією. Наука крок у крок викривала брехливість і обман релігії. Цим самим вона підривала серед народу віру в непорушність дворянської влади.

Ця господарча, політична й ідейна боротьба закінчилася Великою Французькою Революцією. Буржуазія, що спиралася на ремісників і переважну частину селян, перемогла поміщиків і короля.

Чому буржуазія стала вірити в бога

Настав другий період. По всіх країнах, починаючи від Франції і кінчаючи старою Росією, буржуазія цілком або наполовину з поміщиками посіла владу. Водночас із перемогою капіталізму стали рости фабрики, з їх зростом став розвиватися пролетаріят. Буржуазія похоронила крепацьку монархію. Пролетаріят, що зростав, посів її місце, яко гробокопець капіталістичного ладу. Вожді пролетаріяту, Маркс, Енґельс, Ленін, ґрунтуючись на наукових даних, що їх ніхто не міг заперечити, довели неминучість загину всякого класового суспільства, заснованого на гнобленню більшости від меншости. І знову панівна класа, тепер уже класа буржуазна, не хотіла і не хоче визнавати неминучости свого загину. Панівна класа—буржуазія — за прикладом своїх попередників-феодалів звернулася до релігії. Невірна раніш буржуазія тепер повірила в бога. Аджеж бог давав можливість захищатися від „хмурних“ пророкувань науки, не бачити загибели, що насувається, і не показувати її иншим. До того ж пролетаріят не усвідомлював своєї історичної ролі. Аджеж його буржуазія виховувала на вірі в непорушність капіталістичного ладу, на вірі в те, що працьовитий і слухняний робітник сам зможе стати капіталістом і що інтереси трудящих та капіталістів сходяться.

Проте, факти, що їх виявив і передбачив науковий соціялізм, який не боявся робити всіх висновків із того, що можна виявити і перевірити, жорстоко розбили цю віру. Маркс і Енґельс наперед передбачили і промислові кризи, і неминуче збільшення безробіття, і неминуче погіршення становища робітничої класи. Ленін, що розвинув далі їхнє вчення, наперед сказав і передбачив неминучість світових воєн і перетворення їх на війну пригноблених проти гнобителів.

Так воно й сталося. Почалися кризи капіталістичного господарства, росла потроху армія безробітних, видирали дрібні завоювання робіт-

ничої класи, зростали податки і, зрештою, неждано для вірних, настала підготована від імперіялістів світова війна, яку вже давно передбачали комуністи. В царській Росії ця війна призвела до передбаченої Леніном перемоги пролетаріяту. В инших країнах пролетаріят велетенськими кроками почав іти до знищення „від бога даного“ ладу.

II

Як попи змінили свою політику після революції

Ці нові умови дуже відрізняються в різних країнах. В капіталістичних державах вони виражаються в тому, що все трудніше і трудніше стає зберегти віру в трудящих, зате все більше й більше схиляються до неї експлоататори. Цілком правдиво, вони бачать у вірі свою кращу захисницю. Ось чому вони через свої уряди дають підтримку релігійним вченням усіх напрямків. Ось чому японський уряд так бережно підтримує православних священників, а англійський сприяє виробництву та збутові поганських идолів неграм, індійцям та індусам, вкупі з горілкою та поширюванням публічних будинків.

Не допоможе одно, дасть бог, піймаємо на инше! Але що ближче насувається загибіль, то все більш релігійною стає сама буржуазія. Не бачучи спасіння у фактах, що їх можна перевірити за допомогою науки, вона шукає втіхи у вірі в чудо, що повинне спасти її (буржуазію) та її нащадків.

Як трудно доводиться вірі за радянської влади

У нас справа стоїть трохи инакше. Державної підтримки релігія дістати не може. Навпаки, її всіляко викриває наука, що звільнилася за радянської влади від свого попереднього господаря — буржуазії, яка затикала раніше їй рота. Трудящі, не лише пролетарі, але в значній мірі й селяни що-раз, то все більше звільняються від віри, що її старшим поколінням втокмачували в церковно-приходській школі і всеньким моторошним укладом життя. Їм уже трудно повірити в страшного сивого, бородатого бога і не менше страшного, лише чорного чорта, що ними їх залякували з дитинства. Вони вже думають про те, як би найкраще влаштувати своє земне життя і не втішаються вже тим, що страждання злиднів приведуть їх до царства небесного, а не в ад. Малюнки казанів ув аду, сковородок, що ними присмажуються язики богохульців, мало їх лякають. А образи райського життя зникають перед усвідомленням кращого прийдешнього, що до нього бистрими і впевненими кроками рухається людство; воно зникає перед тими велетенськими перемогами, що їх уже досягнуто на цьому шляху.

Ось чому попам тепер більше, ніж коли-небудь, доводиться вправлятися в захисті своїх позицій. Тепер вони більше, ніж коли-небудь,

стали підтасовувати науку, перекручувати її для своїх цілей. Той час, коли представникам релігії ні з ким сперечатися не треба було і всі суперечки розвязувала всемогутня рука врядника й околодочного, керована божим перстом, — цей час минув.

Тут ми зупинимося на деяких отаких способах, що дуже часто зустрічаються в сучасній попівській літературі.

Через те, що ці способи загалом для всіх попівських авторів однакові, то ми за конкретний приклад візьмемо творчість наших теперішніх українських попів, що друкуються в своєму журналі під назвою „Український православний благовісник".

Як попи доказують, що віра і знання — одне й те саме

За основу матеріялістичного світогляду стає впевненість в існуванні навколишнього матеріяльного світу. Перша задача попів полягає в тому, щоб показати, що впевненість і віра є одне й те саме. „Знання має на увазі, — пише в згаданому нами журналі М. Соколов, — речі лише видимі; одначе, є багато речей невидимих, що їх ми неминуче змушені визнати. Оці ось речі ми пізнаємо вірою...

...Без віри людина не може зробити жодного кроку. І навіть само знання в останній підставі своїй спирається на віру" [1]).

Він не обмежується цими твердженням, але наводить приклади, що ніби-то повинні їх подтвердити. Ми не бачимо вільної волі в людини, але не можемо не визнати її існування. Ми не бачили приходу Наполеонового 1812 року, але віримо, що це було так. Ми не бачимо наперед наслідків діяльности лікаря, але захворівши, запрошуємо його, бо „віримо в те, що лікар може правильно визначити нашу хворобу й порадити належні засоби". Ми „віримо... в існування самого цього світу і в існування инших людей". І т. д., і т. д., і т. д.

Подивімось, чи справді в підході до всіх цих питань упевненість матеріяліста і віра вірного становлять собою одне й те ж?

Почнімо з прикладу про лікаря. Що повинна зробити людина вірна, а не та, що тільки говорить, що вона вірує в бога, на випадок хвороби? Ми знаємо, що вона повинна зробити на цей випадок. Ця людина повинна звернутися до бога з молитвою, щоб „всемогутній послав йому одужання". А щоб це було більш певно, то зробити це слід через прикажчиків божих на землі. Так дійсно й робили, і надто робили бідолашні бідняки, що їм попи втокмачили в голови цю віру. Вони йдуть в манастир до мощей, до старців, знахурів. Скрізь вони віддають останні копійки, вірячи, що замість грошей вони матимуть здоров'я. Вони можуть на деякий час навіяти собі віру в те, що вони справді одужали. Одначе, хвороба не минає... Вони або вмирають, втративши всяку надію, або звертаються до лікаря, часто вже остілько пізно, що й лікар нічого не може вдіяти.

---

[1]) „Укр. правосл. благов." № 2, 1927 р. „Вера и знание".

Як робить безвірник? Да саме так, як робить сам благочестивий М. Соколов. Залишаючи молитви, мощі і святих старців для своєї благочестивої „пастви“, він сам звертається не до господа бога, а до лікаря, не бентежучись навіть тим, що цей лікар частенько буває безвірником та ще й єврейської національности. Чому він так робить? Тому, що на власному досвіді і на досвіді відомих йому людей він переконався в шахрайстві тих, до кого звертаються вірні. Тому, що він переконався в здібності лікаря зрозуміти матеріяльні причини його хвороби і дати йому не „духовну допомогу“ (нехай з неї користуються инші!), а допомогу матеріяльну, що її звуть ліками і наливають в пляшечки.

Не віра, а досвід керують його вчинками. Ми віримо, — каже М. Соколов, — в те, що Наполеон I дійсно був у Росії 1812 року. Ми віримо також, на його думку, в те, що 1927 років тому назад народився христос. Чи є ріжниця між „вірою“ в Наполеона і вірою в христа? — Безумовно, є! Вона полягає в тому, що ми з досвіду знаємо про ті сліди в нашому сучасному житті, що їх залишив наступ французької армії. Ми маємо тисячі напевне встановлених свідоцтв його сучасників, що не суперечать одно одному.

Що ж до христа, то тут ми маємо теж низку писаних вказівок. Але тут варто уваги те, що жодний з письменників - істориків, що жили в Палестині, Римі і Греції за тих часів, коли за твердженням нового заповіту там був христос, як це тепер доказано, нічого про нього не пишуть. Перші згадки про христа з'явилися на кілька сот років пізніше.

Инша справа про Наполеона. Тут ми маємо факти, що доводять його існування, і на підставі їх ми впевнені.

В христа можна лише вірити; фактів, що доводили б його існування, немає!

Ми віримо в існування инших людей, — говорить М. Соколов. невже ж таки він справді вірить у них так само, як і в бога? Дуже сумнівно. Аджеж кожного разу захисники релігії надають богові нових властивостей і одбирають у нього старі. То бог у них всеблагий, то він карає! То добрий, то злий. То він всемогутній, то він не може навіть вилікувати від нежити. То він допомагає православному царському воїнству, то примушує пристосовуватися до радянської влади. Нехай спробував би цей захисник релігії так само самовільно приписувати властивості справжнім людям! Цікаво було б побачити, який був би в нього вигляд, як би він прийшов зі своєю проповіддю, ну хоч би до наших робфаківців. Чому він іде з нею до благочестивих бабусь, а не до комсомольців?

Та тому, що він із досвіду знає, що баби дадуть йому за це досить приємну матеріяльну лепту, а комсомольці не захочуть слухати його байок. М. Соколов не вірить, а знає, що люди існують і що вони мають різні „душевні“ властивості. Мало того, він наперед може передбачити ці властивості людей. Аджеж не робив г. М. Соколов так, як отой істинно вірний священник, що з хрестом

вийшов проти петлюрівських погромщиків, вірячи, що хрест їх зупинить. Та ба! Хрест їх не зупинив, вони вбили цю наївну людину, що заважала їм з христом на прапорі грабувати, ґвалтувати й убивати. М. Соколов не такий наївний; він добре знає, до кого і з чим треба йти. На ділі він такий само „практик“ як і инші люди, але йому вигідно напинати машкару віри й боротися проти науки.

М. Соколов також говорить, що ми не можемо не вірити в наявність у людей вільної волі. Ось тут таки без віри справді не обійдешся! Жодних доказів на користь цього твердження дати неможна! Адже якби люди мали вільну волю, що робила б їхні вчинки цілком незалежними від навколишнього світу, то не можна було б наперед передбачити ні одного людського вчинку. Можна було б думати, що раптом завтра всі попи запишуться добровольцями в Червону армію, щоб бути в перших шерегах на випадок ворожого нападу на мирну країну рад. Проте, того, хто це припустив би, кожний підняв би на глузи. Більше можливо,— скажуть нам,— що попи не лише не допоможуть Червоній армії, але, як це вже траплялося багато разів, постараються їй нашкодити. А чому це? Та тому, що попові вчинки є результат всенького його виховання, впливу тих клас, що з ними він кревно звязаний.

Те, що він зве виявом його вільної волі, є лише результат впливу на нього навколишнього оточення. Вільна воля дійсно є об'єкт віри, а не науки,— вона існує лише в уяві попів і чорносотенних професорів філософії.

Яку істину в противагу від науки проповідують попи

Пойдімо далі, Віра, на думку попів, в противагу науці становить собою безумовну істину. Твердження науки міняються, релігійні вірування залишаються непохитні. Це тому, що їх зроду заклав у нас бог. „І те, що дані внутрішнього сприймання, твердження віри не можна доказати розсудком,— пише М. Соколов,— говорить не про їхню сумнівність, а, навпаки, про найвищу їхню правдивість“... Чи це так? Звернімося до прикладів.

Не дуже давній той час, коли твердження про те, що кругла земля обертається навколо сонця, а не сонце навколо землі, викликало скажене обурення попів усякої масти. Адже це суперечило біблійним твердженням! Захисників цієї наукової думки за вимогами духовенства кидали до в'язниць і палили на багатті .. Віра боролася проти знання!

Але пройшов деякий час, і попам довелося зрадити своїй вірі. З центру всесвіту, плискуватого, як млинець, і вкритого небесною банею, земля перетворилася „в чуть помітну в світовому просторі порошину - планету, що нас носить“, — примушений визнати протоєрей А. Кореньов [1]).

---

[1]) „Укр. прав. благ“. № 10, 1927 р. „Промысел божий и слепой случай“.

Наукова істина відрізняється від фантазії віри тим, що вона не лише показує, як це думає М. Соколов, на те, що ми бачимо власними очима, але, в одміну від релігійних видумок, дає можливість передбачати і передбачення завжди справдюються. Так астрономи могли передбачити існування планет, що їх не видно було в старі телескопи. А коли були зроблені телескопи нової конструкції, сильніші, через них пощастило побачити передбачені планети, і саме на тому місці, де вони повинні були бути, на думку вчених.

М. Соколов правдиво каже, що питання про існування найдрібніших часток матерії - атомів було в науці довгий час спірним. Через свою невігласність він, проте, думав, що це питання не розвязали і в теперішній час. Немає жодного хемика на землі, що сумнівався б в існуванні атома. Чому ж раніше сумнівалися, а потім перестали? Тому, що увірували? Нічого подібного! Сумнівались тому, що ще не було достатньої кількости фактів, що потверджували б цей погляд, тому, що він був поглядом матеріялістичним, а буржуазним ученим дуже часто, ой, як не хочеться визнавати існування таких фактів! Коли ж на підставі атомної теорії Менделеєв передбачив наперед існування речовин ще невідомих людям і ці речовини були потім винайдені, коли всі без винятку хемічні явища були з'ясовані з погляду вчення про атоми — тоді це вчення стало істиною. Хоча ми атомів і не бачимо, але ми знаємо, що вони існують, ми знаємо їхні властивості. Не віримо, а знаємо. Так само, не бачачи М. Соколова, ми знаємо, що він: 1) мужчина, 2) має голову (одну, а не дві), 3) частенько буває в товаристві крамарів або куркулів, 4) ні разу не боровся за радянську владу і т. д. і т. д. Зате ми зовсім не віримо, що, як „справжній християнин", він сповнений всепрощення і любови до ближніх. Ось які ми дивні пророки!

Ми повинні знати дорогу, що нею йдемо

Проте, наше завдання полягає не лише в тому, щоб описувати властивості навколишнього світу і займатися пророкуванням. Завдання матеріялістичної революційної науки має куди важливішу для людства мету. Ще року 1845 наш великий учитель Карл Маркс писав: „Філософи лише з'ясовували світ так чи инакше; але справа полягає в тому, щоб змінити його [1])". А змінити світ, тоб - то із суспільства, що поділене на пригноблених і гнобителів, перетворити його в комуністичне царство волі, ми можемо, лише знаючи, проти кого треба боротись, знаючи, якими шляхами історичний розвиток веде нас до перемоги. Ось цього якраз і лякаються мракобіси всіх порід: і попи, і ті професори, що для них спасіння буржуазії дорожче за науку.

Ще ніколи ніхто не бачив бактерій, що спричиняють віспу, а, проте, учені вивчили їхню властивість, виготували нащіплювання, що спасає тисячі людей від цієї страшної хвороби. Ніколи ніхто не бачив електрики,

[1]) К. Маркс. Про Фейрбаха. Брюсель, 1845.

а проте ми оволоділи нею, запрягли її в машину, примусили працювати дла нас. Ніколи ніхто не бачив, як із повітря можна приготувати селітру, вчені передбачили, що це зробити можна, перевірили на досвіді, і тепер ми будуємо фабрики, що з повітря будуть робити це дорогоцінне угноєння.

Ми перебудовуємо нашу землю, творимо на ній умови для щастя людей, а буржуазні прихвостні плутаються у нас під ногами і хотять переконати нас у тому, що ми лише віримо у можливість цієї перебудови, а не знаємо, чи можна її здійснити, і як це треба зробити.

„Куда как чудно создан свет"

Мало того, вони хотять нас переконати в тому, що й перебудовувати, власне кажучи, нічого. Світ так гарно збудований від господа бога, що не потребує ніякого лагодження. Скрізь видно зворушливе піклування бога і про рослин, і про тварин, і про людину. Цікаві що до цього докази безграмотного протоєрея Домрачова.

„Земля оточена повітрям,— пише він,— що потрібне для дихання і, значить, для життя. Але, що таке повітря? Повітря є хемічне з'єднання таких газів: кисня біля 21% (що до обсягу), азоту — 78%, водяних парів, вуглеквасу і инших газів — біля 1%. Такий склад повітря потрібний для нашого дихання. Запитаємо в безвірника — хто так мудро погодив кисень, азот і инші гази? Якби повітря своїм хемічним складом було густіше, щільніше, тяжче, то, по-перше, світло сонячного проміння зробилося б тьмяне, як при густому тумані. З другого боку, повітря густіше, ніж те, що ми ним дихаємо, було б непридатне для дихання, ми задихнулися б...

...Яке мудре піклування про земне життя рослин, тварин, людини!.. „Дивні діла твої, господи, все премудрістю сотворив єси!"

Ось зразок справжньої віри! Нічого схожого на дійсність!

1. Повітря не є хемічне з'єднання азоту, кисня і води, а мішанина їх[1]). Хемічне з'єднання цих речовин зветься азотною кислотою. Нехай хто-небудь із вірних понюхає її і тоді він переконається, як негарно поводиться благочестивий єрей зі своїм господом, обвинувачуючи його в тому, що виготовив задушливі гази.

2. Був час на землі, коли склад повітря був инакший, наприклад, за кам'яновугільної епохи в ньому було куди більше, ніж тепер, вуглеквасного газу. Він був тоді куди „кращий", бо сприяв бурхливому розвиткові рослинности.

3. Життя зовсім не обов'язково звязано з повітрям. Нам, людям і тваринам, воно справді потрібне. Проте, дріжджі, живі організми, що спричиняють шумування, так само потребують повітря, як і ми.

---

[1]) В мішанині молекули кисня, азоту і т. д. відокремлені одно від одного, а в хемічному з'єднанні атоми цих речовин з'єднані в одній і тій же молекулі. Ріжниця між тим і другим величезна!

4. Якби повітря стало щільніше, воно б зовсім не перестало б пропускати світла, як видумав відкілясь Домрачов.

5. Зовсім не всі організми одержують повітря в такому вигляді, як його одержуємо ми. Риби перебувають, наприклад, в зовсім инших умовах.

6. Більшість світових тіл зовсім не мають повітря. А тимчасом земля,— визнає сам Кореньов,— лише піщинка у світовому просторі.

Далі протоєрей Домрачов дивується тому, як метко влаштовано, що вода, попадаючи з рік в моря, знов повертається на землю. От уже, дійсно, де правильна примовка — „На бога надійся, а сам не зівай". Гарно розмірковувати ситому протоєреєві про премудрость божу. А що робити мешканцям пустель, що сидять без води? Що робити мешканцям тропічних лісів, що на них тієї води ллється занадто багато. Що робити, зрештою, селянам нашого Надволжя, Одещини, Херсонщини? Аджеж там бог зовсім вже не такий акуратний постачальник води! Що їм робити? Молитися богові, — скаже піп, — влаштовувати хресні ходи, харчувати дармоїдів. Перейти на багатопілля, запровадити чорний пар, сіяти кукурудзу, взятися за меліорацію — відповідає наука.

Вже з водою (справа, що близька селянам) попи визнають, що тут не все так гаразд, як повинен був би влаштувати премудрий бог.

Їм дуже подобається будова людського тіла. Як мудро збудували небесні механики цю хитру машину. Та — ба! Це зовсім не так, добре попам, що вони не жінки, а монашкам, що вони вміють уникнути вагітности. Нехай запитають вони у селянки, чи гарно пристосоване її тіло до того, щоб давати на світ нових людей. Не дуже вже так і гарно. Наскільки тяжче мучиться жінка підчас пологів ніж самки инших тварин! Скільки жінок вмирає від пологів, скільки хворіє протягом усенького свого життя! За гріхи Єви,— з'ясовують попи. Не в гріхах справа, а в тому, що велика голова дитини не відповідає вузьким родовим путям жінки. І чому ото богові не зробити її трохи більше широкозадою? Ліньки, мабуть!

А наші білі кров'яні шарики? Вони не лише захищають нас, як думає А. Кореньов. Коли організм слабне, вони починають його жерти, стаючи за причину старости й смерти.

А сліпа кишка, що призводить багатьох до могили, а хвороби, що стережуть нас на кожному кроці! Світ нам здається на перший погляд так мудро влаштованим, бо ми бачимо лише те, що може схоронитися. А ми ж знаємо, що з народжених живих істот величезна більшість гине, і лише невелика частина з них може зберегтися і залишити нащадків.

Балачки про те, що все на світі надзвичайно гарно збудовано, мають одну мету, що про неї ми говорили: заважати трудящим перебудовувати світ, примусити їх здатися на так звану волю божу. Аджеж, перебудовуючи світ, вони знищують опору релігії, суспільство гнобителів. Лише за цілковитої перемоги комунізму ми здійснимо цю перебудову.

„Пролетарська революція знищує буржуазну державу, щоб підготувати її заміну позакласовим суспільством. Вже за диктатури пролетаріяту, що являє собою лише перехідну ступінь, немає більше причин заховувати висновки, що ми їх маємо. Звільняються сили для безперешкодної роботи... Повалено стіну упередженості і погляд вільно проникає вшир і вглиб",— так пише проф. Іенського Університету (Німеччина) Ю. Шаксель[1]). Як не намагається буржуазія і її прислужники силою і обманом заважити нашій роботі, ми будуємо і збудуємо соціялізм.

III

Дві помилки наших товаришів

Ще кілька слів про помилки наших антирелігійників у їхній боротьбі за знання проти віри.

Деякі з них запевнють, що тимчасом, як релігія сповнена таємниць і загадок, для науки жодних загадок немає. Все буцім-то для науки відоме. Ми повинні з усією товариською твердістю відкинути це брехливе твердження. Ми ще багато дечого не знаєм. Ми довідалися, наприклад, що всяке тіло складається з молекул, молекули з атомів, атоми з електронів. Невже нам не варто прагнути взнати, що уявляють з себе електрони?

Ми навчилися запобігати віспі, спасати дітей від дифтериту, але ми поки-що нічого не можемо зробити з такою хворобою, як рак.

Ми знаємо, які угноєння потрібні для хліба, ми знаємо, як треба обробляти ґрунт, де і які сіяти рослини, ми можемо почасти передбачати погоду, але ми ще не можемо змінити її.

Ріжниця між релігією та наукою полягає в тому, що одна знає мало, а друга знає все. Ріжниця полягає в тому, що релігія не знає нічого, окрім обману (свідомого чи несвідомого), а наука багато знає вже і може знати все, що стане перед людством у його боротьбі за краще життя.

Друга помилка полягає ось у чому. Піп каже: „Все створив бог", а наївний безвірник відповідає: „Ні, не бог, а природа". Наука не знає ніякої „природи", що ніби щось робить і чимсь керує, що ставить мету і її досягає. Аджеж така природа — це той же бог, лише без бороди. Жодної мети в світі не існує, всесвіт перебуває в вічному русі, що немає ні початку, ні кінця. Його ніхто не створив, всі його зміни залежать лише від впливу одно на одного тих частин, що з них він складається. Мету може ставити і ставить лише людина, під впливом тих умов, що в них вона живе.

---

[1]) Ю. Шаксель.— Біологічні теорії і суспільне життя. Переклад з німецької 1926 р.

І М. Поляков

РЕЛІГІЯ І ВЧЕНІ

Для кожної хоч трохи письменної людини той факт, що релігія і наука несполучні — абеткова істина. Одначе, ця істина завдає попам багато прикростей.

Давно вже католицькі попи - єзуїти, а за ними і наші православні „ловці душ людських“ намагались як небудь обминути це слизьке місце і що ж... поміркувавши трохи, вони оголосили на ввесь світ: „Релігія і наука сполучні!“ Коли ви зацікавитесь і запитаєте їх: „чим ви це доведете?“, — то почуєте відповідь: „Єсть учені, люди науки, які вірять у бога“ (!!??).

У журналі українських попів [1]), що тепер видається, у низці статтей можна знайти посилання на те, що багато вчених вірять у бога. Дарвін, зоолог Ламарк, астрономи Кеплер, Коперник, Лаплас, Ньютон, чимало инших вчених та мислителів: Уоллес, Крукс, Вольтер, Кант, Фламмаріон, Лінней, Агассиц і ин., — всі ці вчені і філософи, на думку „Благовісника“, вірять у господа бога.

Ну, а кому ж „карти в руки“, як не вченим, кому краще за них знати, чи можна сполучити релігію з наукою?

І попи урочисто оголошують [2]): „істинна наука завжди веде до бога, а фальшива віддаляє бога“, посилаючись на слова вірного фізика Міллікена: „немає наукових підстав, щоб відкинути віру, — хто не вміє сполучати науку з релігією, той лише сам винний“. Ця нова пристань, до якої попи пробують скерувати „корабель свій церковний“, рятуючи його від затоплення, стоїть на такому хисткому фундаменті викрутнів із „святих брехень“ і малописьменної спекуляції, що нам зовсім не трудно буде показати в чому шахрайство цієї попівської вигадки.

Кілька цікавих цифр...

Досить давно якийсь мракобіс на прізвище Табрум написав книжку „Релігійні вірування сучасних учених“, і навколо цієї книжки, багато раз пережовуючи її, ходять попи, галасуючи про релігійність сучасних учених. Табрум надіслав біля 150 листів англійським і американським ученим і одержав відповіді, які свідчать, що більшість цих учених вірить у бога. Та вся „робота“ Табрума, не гостро висловлюючись, явно шахрайська, бо цей премудрий суб'єкт надсилав листи не всім ученим, а тільки деяким, за певним добором. Зрозуміло, яких учених підшукав Табрум для своєї мети. Тут ми знайдемо листи чотирьох англійських учених аристократів, якогось інженера - будівника, санітара „відомого мікроскопіста“ попа і т. д. і т. д. Всі ці „вчені - спеціялісти“ побожно вірять у премудрість творця.

---

[1]) „Український Православний Благовісник“.

[2]) Там же, № 24, 1926 р.

Коли ж ми звернемось не до цієї брехливої попівської статистики, а до наукової статистики останніх років, то переконаємось у безпідставності тієї думки, що більшість учених вірить у бога.

От, наприклад, цифри, що опубліковані в Америці 1927 року, які показують відсоток вірних американських учених:

	Серед учених соціологів		Фізиків		Біологів		Психологів	
	Мало відомих	Відомих	Мало відомих	Відомих	Мало відомих	Відомих	Мало відомих	Відомих
Вірять у бога	29,2%	19,4%	49,7%	34,8%	39%	16,9%	32,1%	13,2%

Із цих цікавих цифр ми можемо зробити два висновки: по-перше, серед відомих великих учених, тих, що вірять у бога, є далеко менше, ніж серед мало відомих, невеликих учених, а по-друге, взагалі відсоток учених, що вірять у бога, дуже невеликий... Коли серед 100 відомих соціологів у бога вірять тільки 19, а серед 100 біологів тільки 16 чоловіка, то докази про те, що більшість учених вірить у бога можна вважати за безсоромну брехню.

Професор Леуба, який детально вивчав це питання, на підставі своїх статистичних матеріялів, доводить що безвірників, атеїстів серед великих учених біологів 82%, серед фізиків та хемиків — 70% і серед психологів — 87%. Отже, одні ці цифри показують, що більшість великих сучасних учених у бога не вірить.

Дещо про щирість учених, що вірять у бога

Але ж кількість учених, що вірять у бога, справді ще менша. Справа в тому, що чимало вчених у буржуазних країнах не насмілюються відверто висловлювати свої думки. Не так давно церква жорстоко розправлялась із мислителями, які наважувалися висловити сумнів що до правдивости релігійних казок. Не так давно по всій Европі палали огнища, на яких спалювали ворожих для церкви мислителів і вчених. І коли тепер церква й не має права потягти на огнище ворожого для неї вченого, то вона має тисячу инших можливостей тяжко покарати його за вільнодумство. Церква в буржуазних країнах звязана з панівною класою: буржуазія підтримує релігію — знаряддя експлоатації. У руках буржуазії все: влада, гроші, школи, наукові лабораторії й т. ин., і нічого дивного немає в тому, що для більшости буржуазних учених ніяк не корисно виявляти свій атеїзм. Вони це старанно заховують, або ж висловлюють досить туманні думки.

Ще не так давно за вимогами керовничих клас були „вигнані з науки", позбавлені можливости викладати, атеїсти Фойєрбах і Бюхнер; зовсім недавно вчений Древс у Німеччині за своє вільнодумство був виключений із учених товариств. Пригадайте Америку, де тільки 2 роки тому судили Скопса за викладання еволюційної теорії, де в низці штатів і тепер забороняють ученим і викладовцям висловлювати прилюдно думки, що йдуть всупереч із законами релігії та біблійними казками.

У царській Росії вчені вільнодумці терпіли різні утиски, тоді, як учені, що боролись проти атеїзму, користувались із особливого довір'я царського уряду.

Ось один найбільш яскравий приклад. Російський академик Коржинський взявся спростувати науку Дарвіна.

Відомо, що Дарвінова наука попам не до вподоби, і що ж?.. Через деякий час Коржинський одержує порядну грошову нагороду „из собственной Его Величества канцелярии", для продовження своїх „корисних" наукових праць. Таких прикладів можна навести багато. Висновок зрозумілий: ми маємо цілковите право висловити сумнів з приводу щирости багатьох вірних буржуазних учених, бо у них віра в бога надто вже звязана з „грішними", матеріяльними земними інтересами. І далеко не всі вчені наважуються сміливо заявити про свою незгоду з релігією. Вчений Ляйелль, який вигнав бога з геології (науки про землю та її історію), ясно пише: „Я боявся (боявся! І. П.) зробити висновки відносно самого Моісея; можливо по відношенню до корану (тоб-то магометанської релігії — І. П.) я почував би себе менше звязаним". І далі він пише про себе і про своїх товаришів, учених Стокса та Бродерайна: „Добра половина мого нарису і уваг і навіть численні факти були викинуті геть тому, що і я, і Стокс, і Бродерайн почували, що було б завчасно на двадцять чи тридцять років „відверто висловити свої щирі почуття".

Так само й таким ученим, як Ламаркові, Дарвінові доводилось робити застереження з приводу бога, що зовсім не в'язалися з їхньою наукою, аби не озброювати проти себе громадської думки. Між иншим, як відомо, Дарвінові не допомогли й застереження, — попи всього світу, відчувши смертельний удар, що наніс дарвінізм для релігії, з лютістю накинулись на нього.

Маленька фактична поправка

Намагаючись навербувати собі прибічників у колі вчених, попи не дуже турбуються про точність. От один із прикладів: до табору вірних притягнуто Ч. Дарвіна. Хоч Ч. Дарвін, щоб відвести очі, згадує в одному місці ім'я бога, та сам він, звичайно, в бога менш усього вірив. От дві цитатки, які досить ясно це покажуть. „Я, — пише Дарвін, — став зовсім невірною людиною. Невірство прокрадалось до моєї душі так поволі, що я не відчував при цьому ніякого тяжкого неприємного почуття..."

У розмові з ученим Евелінгом Дарвіна цікавило питання, чому Евелінг називає себе атеїстом.

Той виклав Дарвінові свій „безвірний" погляд і на це Дарвін відмовив йому: „Я думаю так само, як і ви, тільки замість слова „атеїст", я віддав би перевагу для назви „агностик". Відомо, що слово „агностик" означає не що инше, як „соромливий матеріяліст", „соромливий, не войовничий безвірник".

Дарвін із багатьох міркувань не хотів особливо ясно викладати свої безвірні погляди, та й не дуже замислювався над питанням, чи існує десь там „по той бік“ від „грішної землі“ якась вища сила, чи її немає.

Ставлення науки до релігії це одно, а ставлення вчених до релігії — це инше

Але припустімо на хвилинку, що Дарвін сам вірив у бога. Це тільки свідчило б про те, що він був непослідовний, бо вся наука Дарвінова — знаменита еволюційна теорія — завдала смертельного удару релігії.

Справді, що довів Дарвін? Він показав, що біблійна казка про походження світу не має ніяких підстав.

Тварини й рослини, що населюють землю в теперішній час, повстали від инших тварин і рослин, через повільну еволюцію, що тривала мільйони років.

Одні породи організмів перетворювались на инші і Дарвін довів, які причини цього перетворення — еволюції.

За його наукою, людина походить від тварин, від спільного кореня з людиноподібними малпами. А коли так, то й сліпому видко, що наука Дарвіна відкинула геть казочки про те, що світ і людину створив господь бог. І коли б навіть хто-небудь коли-небудь і доводив, що Дарвін вірив у бога, то ми могли б із повним правом відповісти: „Настрої Дарвіна — це одно, а факти, що зібрав він у вигляді стрункої еволюційної теорії — зовсім инше“.

Теж саме можна було б сказати і про таких учених, як Ламарк і Уоллес.

Перший, ще років за 50 до Дарвіна, пробував обґрунтувати науку про еволюцію, про поступовий розвиток життя на землі, другий — розробляв це питання разом із Дарвіном. Хай суб'єктивно ці вчені пробували примирити свої погляди з релігією, об'єктивно вони релігію знищували.

Ні Дарвін, ні Уоллес не пояснювали розвитку життя на землі за допомогою божої сили, вони, навпаки, говорили за природні сили, що спричинилися до цього розвитку. Отже, ні в якому разі не наука, не природа, а щось инше могло наштовхнути вірних учених на думку про бога.

Або розглянемо инший приклад, що стосується до Коперніка, Ньютона, Лапласа і декількох инших найвідоміших астрономів, що дійсно вірили в бога.

Коперник був у царині астрономії за одного з величезних революціонерів. За біблійною картиною світу, земля — центр всесвіту, а людина — цар землі. По небі, що лежить десь над землею, обертаються навколо землі сонце, зірки і всі небесні світила. І от Коперникові пощастило довести, що це не так. Він показав, що земля це не центр всесвіту, а малесенька піщинка, що кружляє навколо сонця і разом

із ним рухається у всесвіті. Ньютон пізніше відкрив закон всесвітнього тяжіння, закон, що дозволяє нам зрозуміти ті сили природи, від яких залежить і увесь рух небесних тіл. Кант і Лаплас, ці два великих учених — перший філософ, другий астроном і математик, що показали, як поступово розвивалась наша сонячна система, як маса туманної речовини, кружляючи, дала початок сонцеві, землі і всім иншим планетам. І от праці цих учених, розгадка великих таємниць природи, яку провели ці вчені, зробила їхні ймення безсмертними. Цим вони і славетні.

Замість землі, як центру світу, що його утворив бог, вони подали правдиву наукову картину світу, показали ті сили природи, що брали участь в утворенні всесвіту, вилучили з природи господа бога, як непотрібного. Поширене є оповідання про те, як імператор Франції Наполеон запитав Лапласа, чому в його творах не згадується ім'я бога. „Володарю, — відповів Лаплас, — у цій гіпотезі (припущенні — І. П.) я не відчував потреби". І справді! Коли природу можна пояснити без бога, коли вона не примушує визнати його існування, то нема чого його турбувати й тягти за волосся у грішний наш світ.

Попи з великою охотою розповідають про те, що Лаплас перед смертю причащався і взагалі був людиною побожною. З охотою цьому віримо. Знаємо ми також, що й Ньютон, і Коперник, і низка инших учених вірили в бога.

Але ж усе нещастя Лапласа й инших вірних учених у тому й полягає, що, працюючи над наукою, вони господа бога не вживають і в цій гіпотезі не мають потреби, коли ж справа доходить до особистого їхнього життя, то тут вони, чого доброго, ладні згодитися, що щось „невідоме" існує, а то й помолитись господеві богові.

Як творці науки, вони бога убивають, а як приватні громадяни, вони, через різні причини, про які ми ще будемо говорити, схильні инколи в бога вірувати. Так само вчені фізики, хемики, біологи й инші, ніхто з них, досліджуючи природу чи працюючи в лабораторії, роблячи експерименти й дослідження, господа бога на допомогу не кличе.

Всі ці вчені вивчають сили та закони природи, користуючись із мікроскопа, електричної машини, роблячи різноманітні експерименти.

Вони пояснюють нам причини природних явищ і не думаючи про бога. А от, коли вони скидають свій робочий халат ученого й приходять додому попити чайку, почитати газету, побалакати з приятелями, то тут деякі з них починають подумувати про бога.

Або ще попи розповідають, як німецький хірург Зауербрух на з'їзді медиків у 1926 році говорив про те, що лікареві потрібна релігія, що лікареві потрібна „побожна покора перед неосяжним" і т. ин. Цікаво знати, чи вилікував би Зауербрух хоча б одного хорого, коли б у своїй лікарській діяльності він виходив із „побожної покори перед неосяжним". Навпаки, всякий лікар, не виключаючи й Зауербруха, намагається неосяжне перетворити на осяжне, замість „неосяжних

божественних таємниць і чудес“ запровадити зрозумілу, наукову істину. Отже, ми приходимо до висновку, що наука це одно, а творці її — вчені, щось инше. Наука не залишає місця для бога — знищує релігію, робить віру в бога за непотрібну.

І коли деякі вчені вірять у бога, то не природа, не наука змушують їх до цього й не своєю вірою в бога вони придбали собі славу.

Бог у вірних учених на задвірках

Дуже влучно сказав Енгельс про вірних учених: „з богом ніхто не поводиться гірше за природознавців, що вірять у нього... чого тільки не довелося богові зазнати від своїх оборонців! В історії сучасного природознавства оборонці бога поводяться з ним так, як поводилися з Фрідріхом Вільгельмом III в епоху іенської кампанії його генерали й урядовці. Військові частини одна за одною здають свою зброю, фортеці одна за одною капітулюють перед натиском науки, аж поки, нарешті, всю безмежну царину природи завоює знання й не залишиться більше місця для творця. Ньютон лишив йому ще „перший товчок“, але заборонив будь-яке дальніше втручання до сонячної системи. Отець Секкі, віддаючи йому всілякі канонічні шаноби, все ж досить категорично випроваджує його із сонячної системи, дозволяючи йому творчий акт тільки в межах „первісної туманности“.

А на кінець Тіндаль забороняє йому остаточно доступ до природи...“

І аджеж справді це так! Аджеж навіть у вірних природознавців бог перебуває десь на задвірках; природа живе й розвивається без бога і правий Енгельс, дивуючись: „що за дистанція від старого бога-творця неба і землі, охоронця всіх речей, без якого не може впасти жодна волосина з неба!“. Навіть вірні вчені віддають для бога якусь невизначену й дріб'язкову ролю.

Та коли природа не наштовхує вчених на думку про бога, то яка все ж таки причина того, що деякі вчені вірять у бога.

Чому деякі буржуазні вчені вірять у бога?

Було б помилково запевняти, що віра в бога тримається виключно тому, що в головах у багатьох людей ще темно. Ні, низка причин, що лежать у нашому суспільному, господарчому житті, підтримують подекуди віру в бога. Кожна людина в залежності від того, де й коли вона живе, до якої класи належить — так чи инакше ставиться до релігії. Буржуазії, для розвитку виробництва, потрібно було підтримувати науку, головним чином техніку й природознавство. Та ці науки підірвали віру в бога.

Здається, що буржуазія перша повинна б відкинути релігію, але справді цього не трапилось.

Це з'ясовується тим, що, з одного боку, буржуа не розуміє явищ суспільного життя (сьогодні продав товар, а завтра чомусь то прогорів!) і це наводить його на думку про долю, про господа бога, що

незнано керує людським життям. З другого боку, навіть безвірний буржуа користується з релігії, як із знаряддя визиску.

Вдало сказав один філософ про віру в бога у буржуазних мислителів: „У вітальні гадає він, потрібно усміхатися з обмежености й недоладности уявлень релігії, а в суспільному житті релігія — потрібна сила, яку не можна розхитувати без того, щоб не повалилась підвалина держави — послух мас“.

Вчені та філософи живуть, як відомо, не на небі, а на нашій грішній землі в певний час в певній країні й належать до певної класи.

Свідомість учених також визначається їхнім класовим буттям, як і свідомість усіх инших людей. Звичайно й буржуазний і пролетарський учений — обидва переконані в тому, що $2 \times 2 = 4$, бо обидва вони користуються з однакових приладь і струментів, вивчаючи, наприклад, рух небесних світил, обидва вони однаковими засобами виводять нові сорти культурних рослин.

Але як тільки вчені починають міркувати, філософствувати, виявляється ґрунтовна неоднаковість між ними.

І буржуазний учений часто боїться зробити з фактів правдивий висновок, бо це може підірвати той чи инший догмат релігії, ту чи иншу буржуазну „істину“.

А поза цим усім буржуазія, як класа-гегемон, часто не дає вченим зробити правдивий висновок. На це вона спроможна, бо в її руках інститути, лабораторії, бібліотеки й т. ин. Але буржуазні вчені, як члени своєї класи, найчастіше вважають, що коли їм і дозволено сумніватись у вірі в бога, то народові ця віра цілком потрібна. Погляд одного з перших мислителів буржуазії, славетного Вольтера, поділяє більшість буржуазних учених. Відомо, що Вольтер сказав з приводу одного атеїста: „Коли б йому довелося керувати п'ятьма чи шістьмастами селян, то він не забув би оголосити перед ними про існування бога, що нагороджує й карає“.

Бог — знаряддя визиску! До такого бога свідомо, а, може, й не завжди свідомо звертають свої погляди вірні буржуазні вчені.

Підсумуємо:

1. Факти науки змушують учених бути атеїстами. Та далеко не всі вчені наважуються сміливо піти по цьому шляху.

2. Релігійні настрої окремих учених не мають нічого спільного з їхньою науковою роботою. Не наука, не вивчення природи примушують деяких учених вірити в бога.

3. Класове становище вчених у буржуазному суспільстві — причина віри в бога деяких із них; одначе, як ми бачили, навіть серед буржуазних учених більшість — безвірники.

4. Чергова спекулянтська спроба попівських мракобісів атакувати й перекрутити науку, посилаючись на „вірних учених“, цілком неспроможна.

НАУКА Й ТЕХНІКА

(НОТАТКИ. НОВИНИ)

Про „неточність“ науки та про релігійну „точність“

Зо два - зо три місяці тому назад в одному українському релігійному журналі можна було прочитати чергове попівське одкровення. Виявляється, що наука це річ зовсім неточна, бо пишуть попи — одні вчені вважають, що людина живе на землі 10 тисяч років, а инші гадають, що 20 тисяч років. Як не сумно, але нам, безвірникам, доводиться признатися, що до такої „точности“, до якої дійшла релігія, наука, на жаль, ще не дійшла. От, наприклад, статечний німецький учений - богослов на прізвище Гере. Цей мудрий муж категорично твердить, що бог узявся будувати світ рівно . . . 26 жовтня. Ні на день раніше, ні на день пізніше. Від нього не відстає якийсь ляйпціґський попівчанський брехунець, що зробив видатне „відкриття“: виявляється, що бог сотворив землю в - осени, бо, пише він, дерева в раю були вкриті плодами, а не цвітом, а плоди, як відомо, бувають в - осени. Англійський піп Вудворд пише, що всесвітній потоп стався 8 листопада 2.349 року до різдва христового й спричинив цей потоп „хвіст мітли“ (комети). Писалося це все досить давно, але й тепер попи не від того, щоб повторити таку нісенітницю. Професор Чулок, відповідаючи якось людям, що обвинувачували науку в тому, ніби вона точно не знає, скільки мільйонів років існує земля, сказав: „ми визнаємо, що наша сучасна наука до того неточна, що два - три мільйони літ для неї не становить істотної різниці. Однак, ми вважаємо за дуже важливий здобуток людського розуму те, що люди навчилися зважати на мільйони років, бо це є перемога над обмеженістю самої людської природи“. І, додамо від себе, вже одно те, що наука відкинула релігійну „точність“, що її зразки ми бачили вище, і заговорила своєю „неточною“ науковою мовою, уже це одно — велика перемога людської думки. І всім нам ясно, що наукова „неточність“ куди серйозніша, угрунтованіша, глибша, точніша за релігійну „точність“.

Наука про історію землі й релігійне неуцтво

Читачі „Безвірника“ в ряді статтей читали про викопні тварин і рослин. В землі збереглися рештки організмів, що колись жили і що від них у спосіб еволюції пішли теперішні тварини й рослини. Ці викопувані рештки (кістки, скойки, відбитки) люди знають уже дуже давно. Й деякі видатні вчені старовини та середніх віків (Леонардо - да-Вінчі й инші) правильно розуміли, що значать ці знахідки. Але попи й релігійні вчені всіма силами перешкоджали розвиткові науки, розвиткові наукового розуміння природи. Один із них, Галер, вважав, що ці рештки не можуть належати вимерлим організмам, бо на землі, на його думку, не могло бути „вимирання, бо вимирання будь - яких порід це „безпорядок“ а в природі, пише Гелер, „повинен панувати порядок, инакше бо праві будуть безвірники: раз нема порядку в природі, то підвалини держави, морали й релігії повинні впасти“. Та якось пояснити знахід цих решток треба було й от попи оголосили, що це справа рук божих, „гра природи“ то - що. З цього приводу говорилося стільки дурниць, що XVIII віку студенти одного німецького університету рішили пожартувати. Вони виліпили з глини різні дощечки й на них виобразили тварин, сонце, місяць, еврейські букви, янголів, святих то - що. Все це вони сховали в околицях міста й тут ці речі знайшов релігійний учений Берінгер. Він негайно скликав з'їзд рабинів з усіх околичних міст і рабини потвердили, що еврейські букви на табличках є діло рук господа бога, його власний підпис. Ще раніше вчений манах езуїт Кірхер, найшовши такі ж підроблені речі, написав книгу, в якій пояснив, що янголи з наказу божого виготовили ці скам'янілості, щоб сприяти зміцненню віри. Инші попи мололи ще більші дурниці. Тепер наука

добре знає, що значать ці скам'янілі в землі рештки тварин і рослин, що колись жили. Вивчення цих решток потвердило теорію еволюції й нанесло ще один удар релігійним казкам.

Отрути й хліборобство

Навіть найщиріші молитви господу богу не можуть збільшити врожай хоча б на пуд-два зерна. А наука заставляє служити людині такі речовини й сили, що їх звичайно вважають за шкідливі. Нещодавно стали відомі досвіди вченого Попова і його учнів. Вони вивчали збудливий вплив на організм різних солей, у тому числі й різних отрут. Досвіди їхні ще раз показали, що ряд речовин, що діють отрутно в великих порціях, впливають не отрутно, а навпаки, посилюють, збуджують життьові явища, коли їх уживати в маленьких порціях. Всі знають, приміром, синій камінь. Цієї отрутної речовини часто вживають при боротьбі з комахами - шкідниками (для оббризкування). Одначе, коли Попов додавав цієї самої речовини до землі біля двох пудів на гектар поля, то від цього на багато збільшувався врожай. В чому тут річ? Синій камінь це речовина не пожиточна і врожай збільшився лише від того, що ця отрутна речовина в невеличкій кількості збудливо вплинула на насіння. Иноді, щоб дістати ті ж наслідки, насіння перед сівбою змочують розчином синього каменю. Такий самий вплив справляють, за досвідами Попова, й инші речовини: йод, миш'як, то - що. Ці досвіди вважають за дуже спірні, їх тепер перевіряють, але так чи инак здобуті результати становлять великий інтерес. Якщо досвіди Попова потвердяться, то вони матимуть велику вагу для сільського господарства.

Скам'янілі мізки?

В - осени 1925 року поблизу станції Одинцово (біля Москви) доктор Н. А. Григорович зробив цікаве відкриття. Роблячи розкопки в землі, він знайшов дві скам'янілі речі, що дуже нагадували своєю формою людський мозок. Негайно ряд московських і ленінградських учених узявся дуже уважно вивчати ці речі. Цього року надруковано перші результати цього важливого досліду.

Деякі вчені гадають, що ці речі є не що инше, як скам'янілі мізки людей льодовикового періоду, тоб - то наших дуже далеких предків, що жили на землі багато років тому назад. І дійсно, навіть зовнішнім виглядом, як видно з малюнку 1, ці „скам'янілі мізки" дуже схожі на справжній людський мозок.

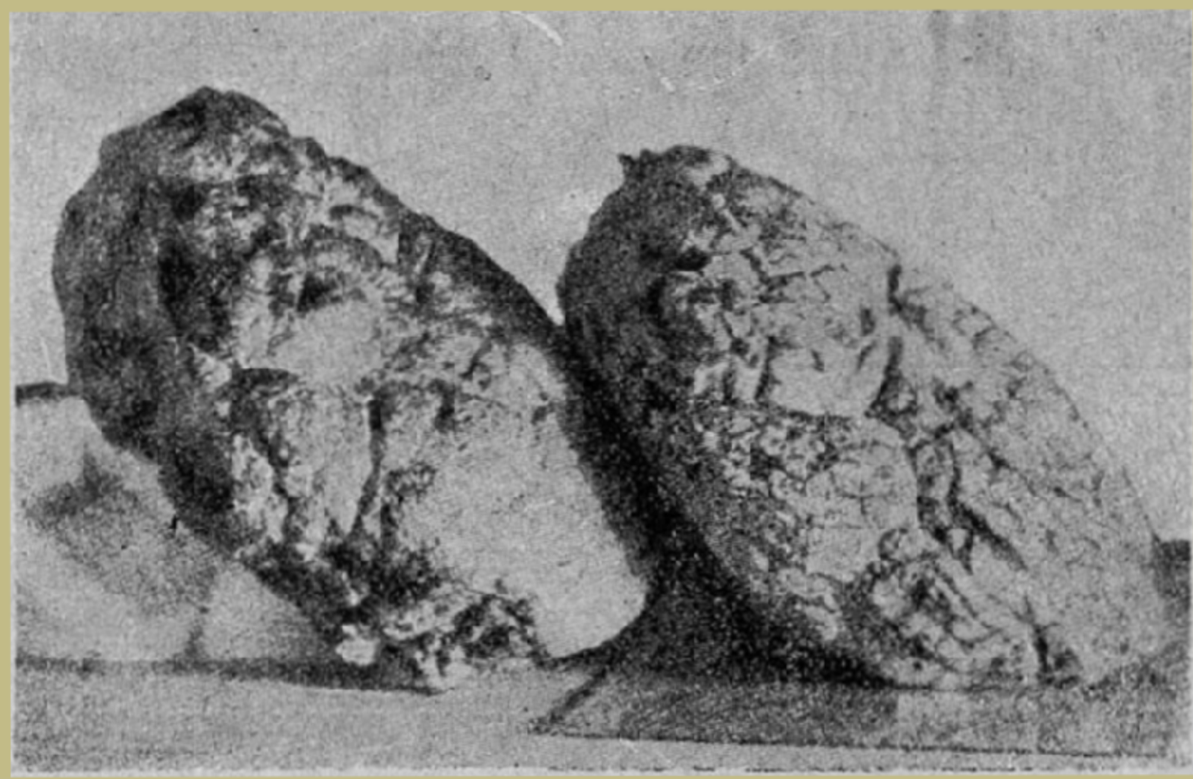

Мал. 1. Скам'янілий мозок (ліворуч) і свіжий людський мозок (праворуч), поставлені поруч для порівняння

Досі з викопуваних із землі решток находили здебільшого кості, скойки (раковини) й инші тверді частини організмів. Вони нелегко руйнувалися, вспівали скам'яніти й збереглися в шарах землі. А м'які частини вроді мозку дуже скоро згнивають і не вспівають скам'яніти. Якщо дальші досліди потвердять все ж таки, що знайдені речі дійсно є скам'янілі мозки, то це відкриття матиме світову вагу. Ми зможемо порівняти будову мозку наших далеких предків з мізками сучасних людей, а звідси можна буде зробити цілий ряд дуже важливих висновків. Можна буде точніше уявити собі, які були первісні люди, що жили багато тисяч літ тому назад, і це буде ще одним ударом по брехливій біблійній казці про створення людини.

Цікаві знахідки

Одну з них зроблено на Грозненських нафтових промислах. Проф. Архангельський, дослідивши її, повідомив, що в землі підчас розкопок знайдено велику частину кістяка слона. Це слон вимерлої породи, що жила на землі за декілька мільйонів літ до нас. Другу знахідку зроблено в Африці. Американський учений Алонзо В. Польдом знайшов недавно кістяк і череп дитини, що належала

не до сучасної породи людей, а до доісторичної породи людей, що жили на землі за 50 — 60 тисяч років до нас. Обидві знахідки цікаві тим, що вони ще раз потверджують, що колись на землі жили зовсім инші люди, ніж тепер. Сучасні організми пішли од вимерлих форм у спосіб еволюції, що тривала багато тисяч і мільйонів літ.

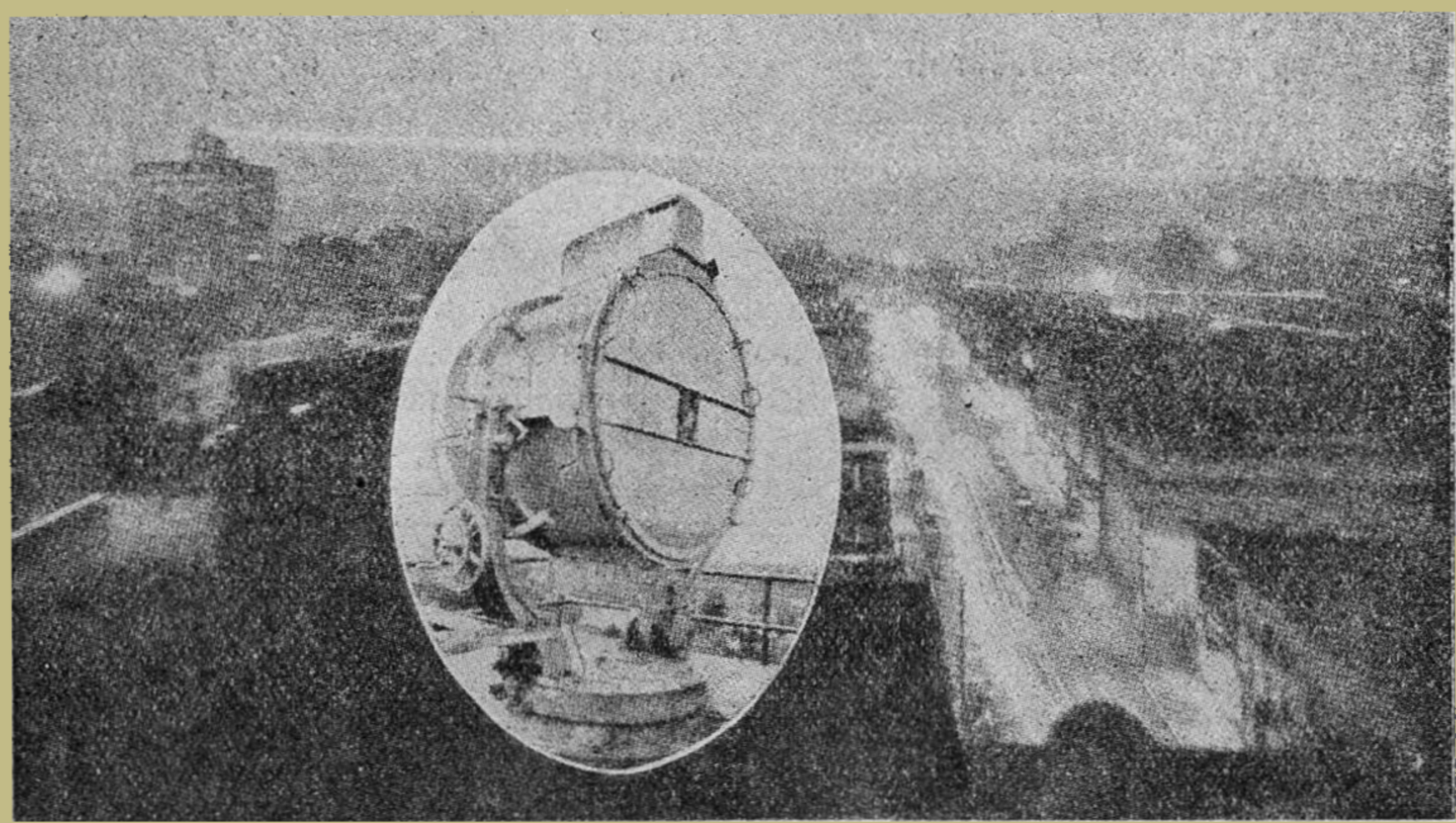

Мал. 2. Могутній прожектор

Мал. 3. Міст на три верстви

„Малпоподібні люди“

Недавно газети повідомили дві „сенсаційні“ новини. В угорщині в селі Абопі, в селянина Івана Ачея найшли сина 24 років. Цей хлопець густо обріс шерстю й більше скидався на малпу, ніж на людину. А нещодавно в Варшаві народився хлопчик густо оброслий волоссям. Невігласні польські попи розпустили чутку, що родився „диявол“. Насправді нічого дивного в цих випадках нема. Такі випадки наука знає здавна. Ці тваринні риси, що зрідка в такій формі виявляються в окремих людей, нагадують про те, що людина походить од инших тварин. Ці сліди „далекого минулого“ в тілі людини є добрим

потвердженням учення про походження людини й вищих малп від спільних предків.

Температура планети Марс

Марс і Венера це дві найближчі планети — сусідки нашої землі. Обидві ці планети давно вже притягають увагу вчених. Але тоді, як поверхня Венери покрита густими хмарами й мало приступна для наших дослідів, поверхня Марса вивчена досить добре. Цього року американський вчений Кобленті опублікував результати своїх праць над виміром температури Марса. Вимір цей він робив на обсерваторії за допомогою особливого приладу (термоелемента). В кінці літа в південній півкулі Марса буває така температура. Якщо ми намалюємо Марс на папері в вигляді кола, то внизу („південний бігун") знайдено температуру від 10 градусів холода до 10 градусів тепла (за Цельсієм), а вверху („північний бігун") панує вічний холод, температура тут од 25 до 40 градусів холода, а в середній частині планети приблизно така ж температура, яка нерідко буває влітку й у нас — од 20 до 30 градусів тепла. Цей дослід показує силу науки, яка наближається до розвязання навіть такої складної задачі, як вимір температури на инших планетах.

Від чого залежить те, що родяться хлопчики або дівчатка

Про це існує стільки „прикмет", казок і всяких небилиць, що їх і не перелічиш. Не одна жінка, а то й чоловік палко молилися господу богу, свічки ставили, розбивали лоби земними поклонами, щоб родився хлопчик, а не дівчинка, або навпаки. Та марні молитві, бог тут нічим не може помогти! Наука вважає, що всі спадкові властивості передаються від

Мал. 4. Асбестовий неспалимий костюм

батьків дітям через полові клітини. Адже, зародок і складається всього лише з двох частин: з яйця матери й з батькового живчика. Отже, в яйці й живчику і є всі спадкові зачатки. Ряд досвідів, а також вивчення будови полових клітинок вияснило, що в багатьох тварин чоловічі полові клітини — живчики бувають двох сортів: у одних з них є зачатки чоловічого полу, в других — зачатки жіночого полу. Коли яйце запліднюється живчиком з зачатками чоловічого полу, то родиться хлопчик, а коли в яйце попадає живчик з зачатками жіночого полу, то родиться дівчинка. Такі два сорти живчиків є в людини й багатьох инших тварин.

А в деяких тварин навпаки, всі чоловічі живчики однакові, а яйця жіночі різні. Так, наприклад, у курей усі живчики однакові, а яйця бувають двох сортів: з

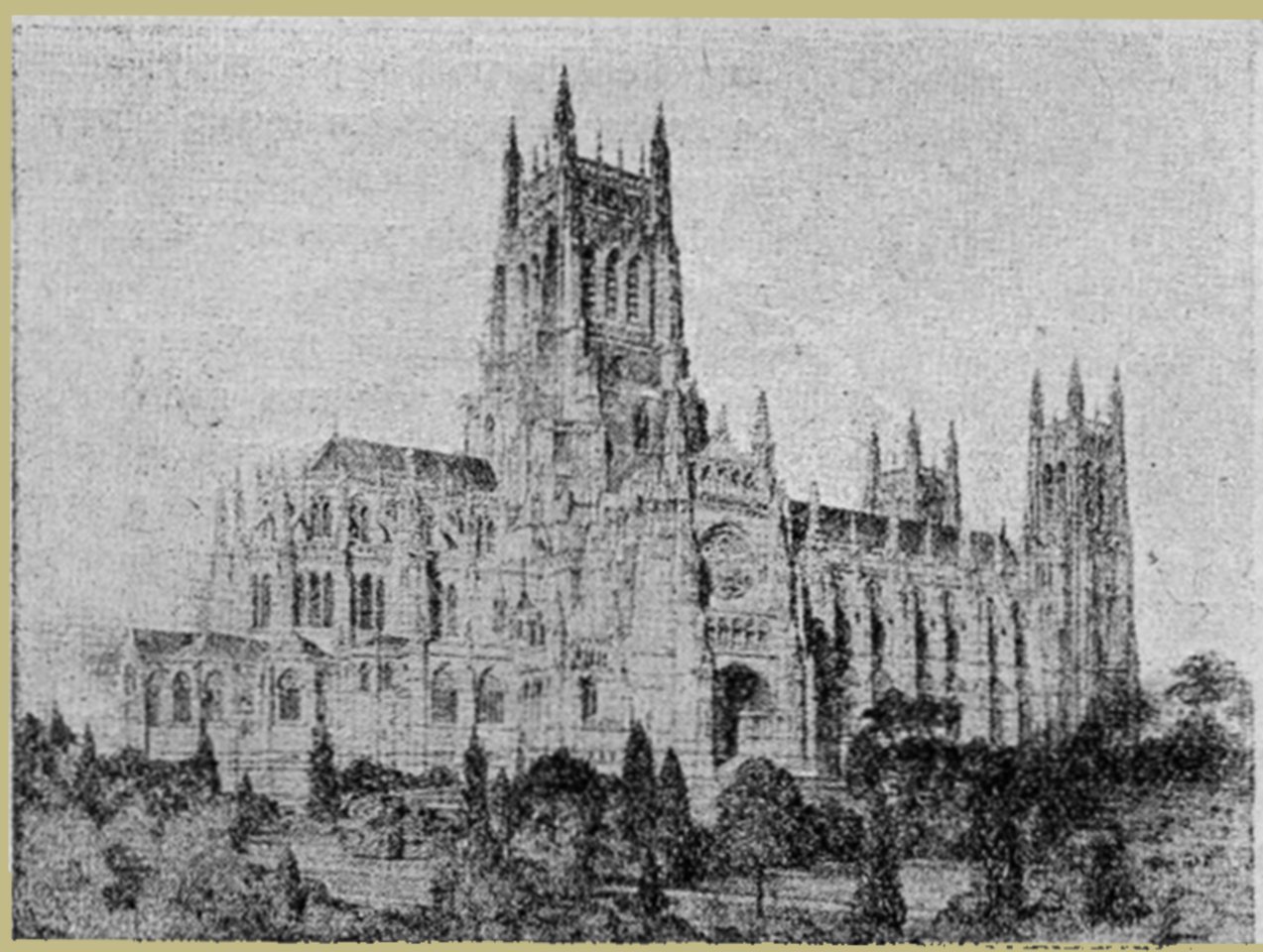

Мал. 5. Собор св. Іоана

чоловічими зачатками й з жіночими. Як заплідниться яйце з жіночими зачатками — родиться курка, як заплідниться яйце з чоловічими зачатками — родиться півень.

А скільки живчиків або яєць „чоловічого сорту“ й скільки „жіночого сорту“? Звичайно їх буває однакове число, а через це у величезної більшости тварин самців і самок буває нарівно. А коли иноді буває більше самок як самців, або навпаки, то це залежить од другорядних причин, наприклад: живчики з чоловічими зачатками швидше проникають у яйцепроводи самок і запліднюють яйце, ніж живчики „жіночого сорту“ то-що. В такому разі буде родитися більше хлопчиків, ніж дівчаток. Загалом наука вважає, що пол визначається в самий момент запліднення й залежить од того, якого сорту полові клітини зливаються докупи.

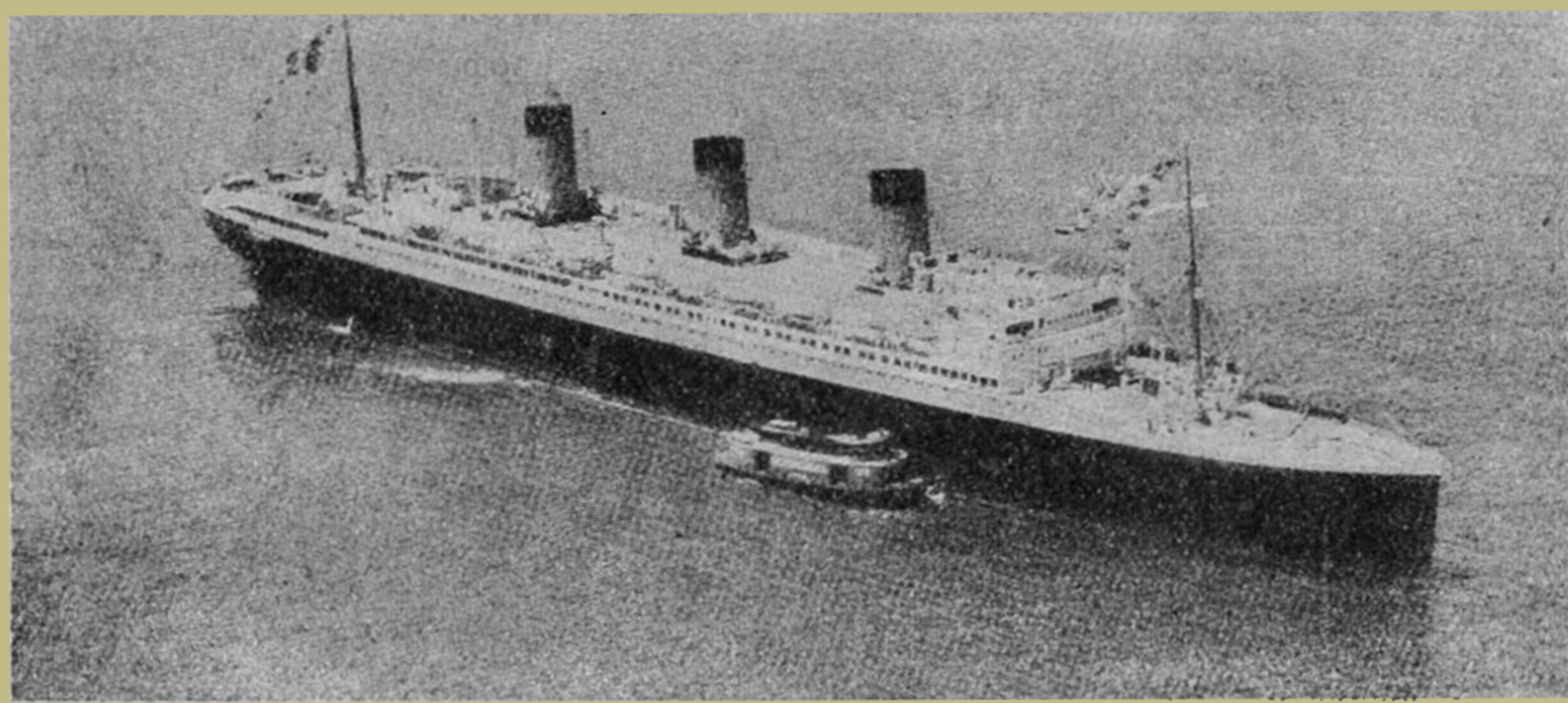

Мал. 6. Пароплав - велетень

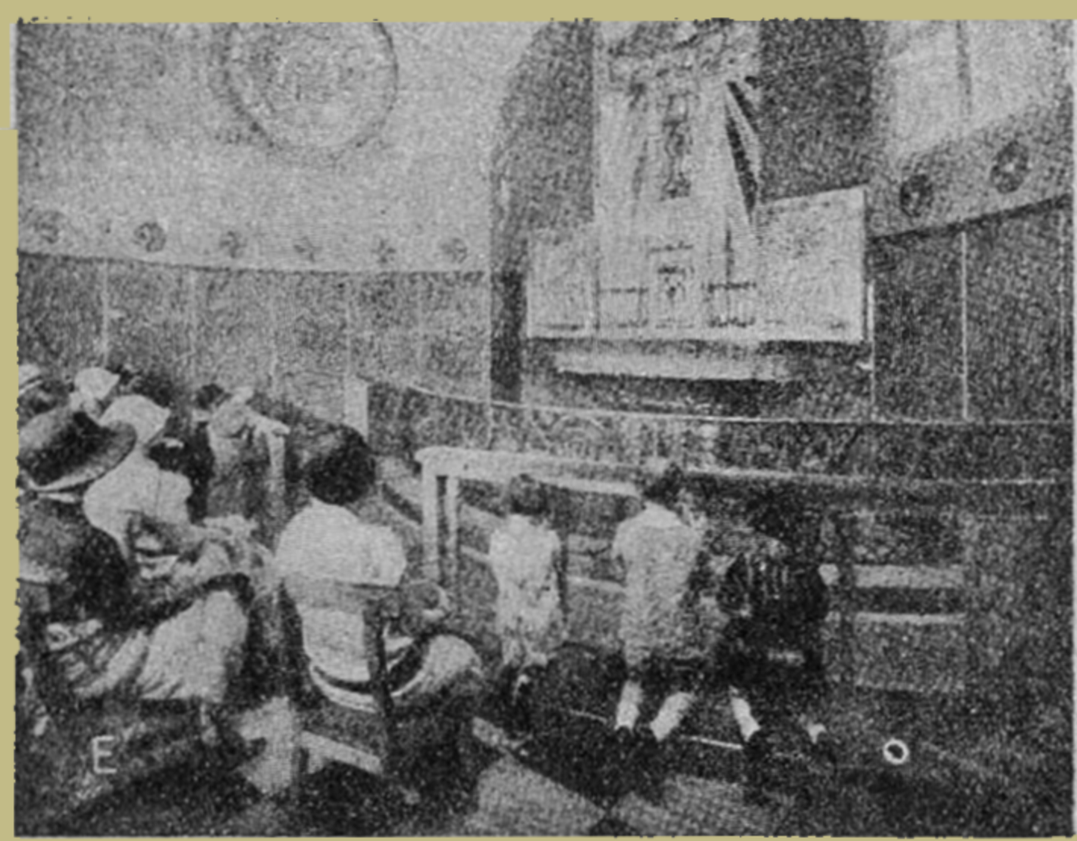

Мал. 6а. Часовня в пароплаві

Божі фокуси й успіхи техніки

„Хай буде світ — сказав колись господь бог — і став світ“. Сильно сумніваємось, бо хай будь-хто з нас попробує божою силою засвітити хоча б маленьку електричну лямпочку. Навряд чи з цього що-небудь вийде! Недавно в Америці зроблено прожектора, що підлягаючи волі людини, а не волі божій, може дати світло немале. Показаний на малюнку 2 прожектор є найбільший у світі, він дає світло, бачене в ясну погоду за 200 миль.

Як знаємо з біблії, бог у свій час пророблював ще чимало фокусів: роздвигав, приміром, води Чормного моря, виводячи євреїв з Єгипту й таке инше. Тепер у цьому теж великої скрути нема бо, не кажучи вже про великі пароплави, в яких спокійно можна перебратися через воду, людина за допомогою техніки будує величезні мости.

Показаний на малюнку 3 міст будують тепер в Америці.

Це буде одна з найбільших споруд у світі, бо довжина цього моста приблизно біля 3 кілометрів.

І, нарешті, ще один приклад. Божі угоднички часто викидали ще й такі штуки: проходили без шкоди для себе через вогонь то-що.

Що до того, як вони це робили, може взяти сумнів, а от тепер вигадано костюми (мал. 4) з особливої негорючої речовини асбесту, що дають змогу і нам грішним спокійнісінько, не опікаючись, проходити крізь вогонь.

Досягнення буржуазної техніки на службі у господа бога

Сумна дійсно доля буржуазії! Кожен новий винахід у техніці, кожне удосконалення б'є по господові богові. На кожнім кроці „силу божу" замінюють на сили, утворені людиною. А буржуазії бог потрібен, ой, як потрібен! Тим-то американська буржуазія й намагається хоч будь-які досягнення своєї техніки пустити на те, щоб підмуцувати хисткого бога. Америка, наприклад, славиться своїми будовами — хто з нас не чував про американські хмародряпи в декілька десятків поверхів! Тепер будівельна умілість, усі здобутки американської будівельної техніки притягнуті, застосовані для будування величезного храма. Храм св. Іоана (мал. 5), що за його спорудження взялася американська буржуазія, буде завбільшки третім у світі (перший величиною є храм св. Петра в Римі, другий— севільський храм в Іспанії).

А ось ще цікавий приклад. Збудували в Америці ж пароплавика, що завбільшки є шостим у світі; сила його моторів (турбін)— 52000 кінських сил. Це справжній плавучий городок: у ньому є магазини, аптека, кіно, театр... І, звичайно, американські попи поклопотались, щоб „для душі" було споруджено величеньку таки часовню (капелу), показану в нас на малюнку 6. Скрізь намагаються американські мракобіси просунути господа бога.

Американські мракобіси й спаровування людини з малпою

На всесоюзнім з'їзді зоологів, що відбувся, в грудні 1927 року в Ленінграді, професор Іванов робив доповідь про свої досвіди.

Він взяв собі завданням запліднити людиноподібних малп (шимпанзе) людським сім'ям і вивчити організми (або зародки), що могли б бути в наслідку такого спаровування становить великий науковий інтерес.

Ще раз було б стверджено нашу спорідненість з людиноподібним. Подібне спарування малпами, ще раз було б посилено науковий погляд на питання про походження людини, ще одного удару зазнали б релігійні біблійні казки.

Самі ці досвіди робити дуже й дуже тяжко, і поки що професорові Іванову пощастило зробити небагато. У нас в СРСР незабаром в Сухумі буде продовжено ці досвіди, що розпочато два роки тому назад в Африці.

Але цікаво зауважити на один момент.

Іванов думав якось зробити ці досвіди в Америці, і що ж?

Як тільки американські мракобіси, „герої" малп'ячого процесу, прочули про те, що „царя природи" людину, що має в собі частину духа божого, хотять спарувати з якоюсь малпою, вони негайно страшенно розхвилювались і здійняли гамір.

Проф. Іванов дістав із Америки листи, де загрожували вислати його, побити і навіть забити, коли він наважиться зробити свої досвіди в Америці.

Воші проти бога

Давно вже відомо, що в тварин споріднених — близьких одне одному і паразти бувають однакові. Навпаки, паразити (черви з кишок, комахи й т. п.) у тварин не споріднених — не однакові.

Низкою досліджень старих і одним новим дослідженням професора Евинга (1926—27 р.), встановлено, що воші, які є на людині й на малпах, дуже схожі одні на одних. А це є знов же ствердженням нашого споріднення з малпами і запереченням біблійної казки.

І. М. Поляков

НАША РОБОТА

АГІТПРОПНАРАДА ЦК КП(б)У ПРО АНТИРЕЛІГІЙНУ ПРОПАГАНДУ

Агітпропнарада 23 грудня 1927 р. заслухала доповідь т. Ігнатюка, після якої ухвалила тези про релігійні рухи та стан антирелігійної пропаганди на Україні. В тезах є практичні пропозиції, що охоплюють всі сторони антирелігійної пропаганди.

Констатуючи чимале пожвавлення антирелігійної роботи за останній час, що було спричинене відповідними директивами ЦК партії та инших організацій і що виявилося в розгортанні роботи Всеукр. Ради С. Б., агітпропнарада вважає, що цих успіхів ще далеко не досить.

Не всі округи, наприклад, зрушили в себе з місця антирелігійну роботу, а ті, що й розпочали її, не відпускають на неї потрібні кошти, не залучають до цього діла потрібну кількість партійних і наукових сил. А на районах і селах здебільшого ще й досі нічого не знають про те, що взято курс на пожвавлення антирелігійної пропаганди. Та не тільки так стоїть справа на селах: досі ще немає здвигу в цей бік по лінії місцевої роботи культвідділів профспілок і органів народної освіти, а також по лінії нацменів.

Нарада рішуче підкреслює доконечну потребу виділити на антирелігійну роботу матеріяльні і технічні засоби в округах, що повинні знайти ці засобі сами.

АПВ ЦК партії вкупі з культвідділом ВУРПС-у, агітпропом УВО, Головполітосвітою НКО та ЦК ЛКСМУ повинні будуть негайно перевірити як виконано директиви про пожвавлення антирелігійної пропаганди, дані на місця свого часу.

Нарада накреслила багато практичних заходів, що сприяли б рішучому розгортанню антирелігійної роботи.

Між иншими практичними постановами треба підкреслити такі.

По-перше, нарада визнала, що треба посилити антирелігійну пропаганду через всеньку пресу (газети й журнали) і водночас збільшити кількість антирелігійної літератури, що її випускають різні видавництва.

Крім збільшення розміру журналу „Безвірник“ до 5 аркушів, вирішили найближчого часу видавати двотижневу масову антирелігійну газету.

Щоб забезпечити підготовку кваліфікованих антирелігійних сил нарада вважає, що при факультеті Політосвіти Харківського Інституту Народньої Освіти обов'язково треба організувати спеціяльний антирелігійний відділ.

Цілу низку заходів накреслила нарада і в царині антирелігійної пропаганди через художні форми роботи (театр, кіно, радіо).

Наркомосові доручено розробити питання про більше насичування антирелігійними елементами навчання по трудшколах та установах соцвиху взагалі. Так само накреслено заходи в галузі науково-дослідчої роботи, що її передбачається зосередити при Інституті Марксизму.

Всі ці постанови, безумовно внесуть у всеньку нашу антирелігійну справу свіжий струмінь сил і роботи і незабаром дадуть свої наслідки.

Членські квитки С. Б. висилаються післяплатою за вимогами місцевих організацій С. Б. по 8 коп. за штуку. (Адреса: Харків, вул. К. Лібкнехта, 64, Всеукраїнській Раді С. Б.).

ПО ОКРУГАХ

(Хроніка)

КАМ'ЯНЕЧЧИНА

У Камянецькій окрузі для боротьби з безвірницьким рухом попи беруться до провокації. Так у с. Кривчанах піп у церкві розплакався перед людьми, скаржучис , що комсомольці побили його, хоч цього зовсім не було. В с. Барсуках піп нашіптує молоді, що не слід вступати до комсомолу; „радянська влада не вічна, почекайте-но, що тим комсомольцям припаде, як прийде нова влада".

БЕРДИЧІВЩИНА

Окружна Рада СБ веде підготовку до окружної конференції СБ. На різдво намічено було перевести антирелігійну кампанію шляхом улаштування відповідних доповідей, читок і інсценовок.

При кабінеті марксизму в Бердичеві організовано семінар для активу безвірників.

В Луганську відкрито семінар для підготовки керовників гуртків СБ на підприємствах. До семінару притягається актив освітян, агрономів, лікарів і инш.

НА ПРОСКУРІВЩИНІ

На початку січня має відбутися окрконференція СБ. Окррада СБ останнім часом почала дбати про посилення антирелігійної пропаганди, для чого питання про це було поставлено на пленумі окрради профспілок, комсомолу та окремих профспілок. З метою притягнення громадської уваги до роботи СБ, за згодою редакції, ухвалено що-тижня в місцевій газеті вміщати куток безвірника.

Розпочато роботу серед кустарів і при кустгромаді утворено вже осередок СБ.

Для збільшення передплати на безвірницьку літературу Окррада переводить конкурс на найбільший збір передплати на безвірницькі журнали та газети. В конкурсі мають взяти участь підприємства, райони та військові частини. Мета конкурсу, крім поширення передплати, організувати громадську думку навколо безвірницької роботи та виявити, в яких умовах працюють осередки СБ.

Для участи в різдвяній антирелігійній кампанії намічено було використати студентів місцевих вуз'ів, для чого перед від'їздом їх на канікули їм були зачитані лекції про походження різдва та про методи переведення антирелігійної роботи в різдвяні свята по сельбудах і хатах-читальнях.

На різдвяні свята на підприємствах переведено цикл лекцій про походження різдва.

Притягнення до безвірницької роботи вчителів. Окррада виробила інструкцію про притягнення до безвірницької роботи вчителів та про запровадження в школах антирелігійної пропаганди. На місця до вчителів були розіслані запрошення, щоб вони взяли участь у різдвяній кампанії. Райкомам Робосу запропоновано проробити на методичних конференціях учителів питання про антирел. пропаганду в школі та про стан антирелігійної пропаганди на селі та завдання вчительства.

Для бюджетних сельбудів і хат-читалень намічено коштом нарсвіти на 1928 р. передплатити журнал „Безвірник" і газету „Безбожник", а для шкіл — „Антирелигиозник".

ЧЕРНІГІВЩИНА

Окррада СБ в плані своєї роботи на зимовий час намітила головну увагу скупчити на організаційній та методичній роботі. Завдання — охопити осередками СБ всі головніші підприємства та установи, а також найпередовіші села. Намічені заходи до поширення антирелігійної літератури в окрузі та прилучення до протирелігійної роботи вчительства; з метою підготовлення протирелігійних пропагандистів — намічено організувати в Чернігові протирелігійний семінарі, перевести протиріздвяну та противеликодну кампанії та налагодити протирелігійну роботу серед національних меншостів, особливо єврейської. Крім того, в плані предбачено організувати в клубах Чернігова низку доповідей і лекцій на протирелігійні теми (не менше 20 за 4 місяці), а також організувати на селі силами Окрради теж не менше 30 доповідей. Має бути посилено протирелігійну роботу в школах.

ОДЕЩИНА

Для зміцнення матеріяльної бази Окррада організує платний диспут про релігію й випустила грамоту „Друг безвірника" та „Катехізис безвірника".

На кошти політосвіти в місті відкривається семінар підготовки пропагандистів для села.

Вживається заходів про оживлення протирелігійної роботи в профспілках.

Ведеться підготовну роботу, щоб утворити в місті антирелігійний музей.

НА МЕРЕФЯНСЬКІЙ ГУТІ
(Харківщина)

1925 року на нашому заводі за ініціятивою тов. Шеремета згуртувалися п'ять безвірників і розпочали антирелігійну роботу. І хоч жодної підримки ні завком ні партосередок не давали, але маленький осередок СБ щоденно в червоному кутку підчас перерви на обід влаштовував розмови на антирелігійні теми.

1926 року в січні місяці гурток нараховував уже 25 членів, мав своє бюро, влаштував при червоному кутку свій куточок безвірника, словом, робота росла, як на дріжджах, зацікавивши широкі робітничі маси нашого заводу і селян Мерефи, Артемівки та робітників транспорту. Тому роботу перенесли до клубу.

З 1925 року по квітень 1927 року гурток влаштував 52 розмови на такі теми, як от: роля релігії 1905 року, находження мощів, релігія та хуліганство, режим ощадности та релігійні обряди, женщина і релігія, релігія і моральність, Ленін і релігія, роля сектантів у революційному русі і т. ин. Крім цих тем, розбирали ще й такі: що таке душа, первісна людина і її світогляд, всесвіт, що таке одиниця життя, що таке матеріялізм, про атомну енергію, про різні фізичні закони і инші теми з різних галузей природознавства.

У клубі було 4 лекції з діяпозитивами. Зацікавлення до цих доповідей було таке велике, що селяни навколишніх сіл запрохали прочитати їх і в с. Мерефі, і в Артемівці, посипалися запитання з Транспорту та Лісопильного заводу. За ввесь цей час гурток безвірників через стінгазету, усно й писано, надто підчас лекцій відповів що - найменше на 1200 запитань.

Толстовці, євангелісти та баптисти, частина тих вірних, що робили спробу чинити нашій роботі опір, були розбиті вщент.

І раптом... гурток занепав. З квітня місяця 1927 року нічого не робиться. Клуб на це не звертає уваги, культкомісія теж. Гаряча корисна робота вщухла, а директиви ВУРПС і ВЦРПС та компартії лежать під сукном...

Хто винний?..

А. Ш.

ВОЛОДИМИР ФАВОРСЬКИЙ

НАУКОВО - ДОСЛІДЧА РОБОТА В ГАЛУЗІ АТЕЇЗМУ В КИЄВІ

Оцінюючи успіхи антирелігійного руху в СРСР, цього барометру наших досягнень в галузі загальносоціялістичного і зокрема господарчого будівництва, можна констатувати, що атеїзм у нас увійшов до нової фази свого розвитку.

До минулого року тут ми мали, головним чином, кількісний зріст: широке охоплення мас газетою „Безбожник", зріст масової літератури, безперервне поширення мережі Спілки Безвірників, що проникла в самісінькі народні товщі, в далекі закутки радянських республік.

В сучасному, поруч із безперервним ростом у ширину, перед нами всі ознаки поглиблення руху: все більше виявляється інтерес до питань теорії та методології, а звідціля — організовуються антирелігійні семінари вищого типу, виходять антирелігійні методичні та популярно - наукові журнали „Антирелигиозник", „Безвірник", починають функціонувати методологічні антирелігійні кабінети і, нарешті, як останній етап розвитку, як вища ступінь теоретичної та методологічної роботи, утворюються чисто наукові дослідчі атеїстичні інституції.

Найпершою організацією цього типу з'являється Київська Комісія Дослідження Релігійної Ідеології при катедрі марксизму - ленінізму Всеукраїнської Академії Наук, що почала функціонувати з травня цього року.

Утворення комісії стало за природний наслідок розвитку атеїстичного руху за останні роки в такому великому центрі, як є Київ, природним відшаруванням в антирелігійному активі науково - дослідчих сил.

Не приходиться доказувати своєчасність серйозної науково - дослідчої роботи в галузі атеїзму. Життя щоденно висуває все нові

і нові проблеми релігійного руху. В масовому обігу перебуває велика кількість антирелігійного матеріялу, який накопичено ще за ідеалістичної школи.

В антирелігійну літературу проходить механічний матеріялізм. Як у літературі, так і в практиці багато еклектичних вирішень антирелігійних питань. Назріла доконечна потреба звернути увагу на керовничі принципи, на методологію боротьби з релігією і вирішувати всі питання атеїстичної та антирелігійної теорії та практики, яко проблеми марксизму та ленінізму. Назріла потреба вилучити питання атеїзму з загальної системи філософських та історичних дисциплін для вивчення в спеціяльному науковому інституті, що за нього стає комісія для дослідження релігійної ідеології марксо - ленінської катедри при ВУАН.

Мета комісії — вивчати проблеми релігійної ідеології у звязку з завданнями, що їх висовує практична боротьба за атеїзм, і на слідками своїх дослідів допомагати справ знищення релігійних забобонів.

Науково - дослідча робота комісії охоплює такі проблеми:

1. Бібліографія:

а) бібліографія антирелігійної та релігійної літератури;

б) бібліографія инших джерел вивчення релігійної ідеології — боротьби з нею (історичних, філософських, літературних, публіцистичних);

в) складання рекомендаційних списків атеїстичної літератури (з критичними вступами та примітками).

2. Критика:

а) критичні огляди атеїстичної літератури, що з'явилася в СРСР.

б) критичні огляди атеїстичної літератури, що з'явилася за кордоном (зокрема переклади та реферування).

3. Методологія боротьби з релігією:

а) принципова постановка питання (на основі історико - наукових, філософських та соціологічних посилань);

б) боротьба буржуазії з релігією (аналіза змісту та форми);

в) види матеріялізму і боротьби з релігією;

г) еклектизм, ідеалізм і релігія;

ґ) формальна логіка та діялектика в їхньому відношенні до методології боротьби за атеїзм.

4) Погляди на релігію представників марксизму:

а) Марксові погляди на релігію;

б) Плеханов та Ленін про релігію та боротьбу з нею;

в) Богданов („марксист") і його погляди на релігію.

5. Релігія в її історичному розвитку та значінні:

а) релігія та церква;

б) релігійний побут;

в) релігія та держава;

г) суть релігійних вчень та їхнє гносеологічне коріння — все в історичному аспекті;

ґ) питання з історії релігії (зокрема еволюція православ'я);

д) пропагандистська роля релігії;

е) економічна роля релігії.

6. Релігія та питання теорії:

а) релігійна філософія;

б) буржуазна соціологія та релігія;

в) боротьба з релігією та природознавство: 1) історичний нарис, 2) проблеми сучасного природознавства та релігія, 3) фрейдизм та релігія;

г) релігія, яко „оглав теоретичних боїв людства" (Маркс) — історико - соціологічне дослідження, що виявляє діялектику релігійного процесу;

ґ) релігія та питання з психології;

д) вплив розвитку теорії на вироблення релігійних учень;

е) значіння діялектичного ідеалізму в справі наукового вивчення релігії;

ж) місце релігії в розвитку марксизму.

7. Релігія та робітничий рух:

а) реформізм та релігія;

б) християнський соціялізм;

в) роля комуністичної партії в боротьбі з релігією;

г) релігія в буржуазних державах (особливо З. А. Шт.);

ґ) анархізм та релігія;

д) релігія та національне питання;

е) роля церкви в міжнародніх взаєминах;

ж) релігія та молодь.

8. Релігія та питання з культури:

а) релігія й сім'я;

б) побут та релігія;

в) релігія та питання морали;

г) релігійна ідеологія і її відношення до теоретичного, соціяльного та технічного прогресу;

ґ) культурна революція й релігія.

9. Релігійна й антирелігійна практика:

а) методика католицизму (вивчення засобів розповсюдження та поглиблення його впливу);

б) сектантство;

в) методи магометанської церкви в звязку з характером її вчення;

г) антирелігійна практика в СРСР і за кордоном;

ґ) релігія та атеїзм в системі педагогіки;

д) методика діяльности атеїстичних організацій та установ;

е) атеїзм у програмах учбових закладів;

ж) статистичні підрахунки релігійного руху.

Члени комісії ведуть в даний момент дослідчу роботу на такі теми.

1. Механічний матеріялізм та релігія (Нирчук).

2. Методологія боротьби з релігією (Нирчук).

3. Ленін і Плеханов про релігію та боротьбу з нею (Баженов).

4. Церква й Жовтнева революція на Україні (Фаворський).

5. Політико - економічна роля Київо - Печерської лаври (Фаворський).

6. Історія сектанства в СРСР (Коган).

7. Релігія в капіталістичних країнах (Мардерштейн).

8. Відношення церкви та держави в Візантійській імперії (Лозовик).

9. Міланський Едикт (Канторов).

10. Проблеми сучасного природознавства та релігія (Окроперідзе).

11. Релігія та гіпнотизм (Стрільчук).

12. Огляд поточної антирелігійної літератури (Берлінер).

Комісія за шість місяців свого існування мала шість засідань, на яких розвязала низку організаційних питань, заслухала огляди біжучої антирелігійної літератури та доповіді: т. Нирчука „До методології боротьби з релігією", т. Фаворського „Боротьба за Жовтень на Київщині та церква".

В дальнішому праця комісії буде провадитися в трьох формах; 1) науково - дослідчій, 2) популяризаторській, 3) програмово-методичній—що будуть міцно звязані між собою.

Методи праці комісії становлять:

1. Обговорення планів дослідчої роботи членів комісії на засіданнях її.

2. Доповіді та обговорення їх.

3. Реферати і огляди.

4. Періодична інформація членів про їхню роботу.

5. Наукові командировки членів комісії в книжні сховища СРСР та закардону.

6. Участь членів комісії в антирелігійних нарадах та з'їздах.

7. Друкування праць членів комісії у виданнях Марксо - Ленінської катедри.

8. Установлення звязків між комісією та антирелігійним науковими, літературними і громадськими організаціями СРСР, закордону та з окремими науковими робітниками для спільної боротьби проти релігії та ідеалізму.

Комісія безсумніву стане за центр, що об'єднає наукові організації і окремих наукових робітників, які провадять роботу в галузі атеїзму. Комісія запрохує їх встановити з нею звязки, взаємну інформацію про роботу та обмін матеріялами.

Адреса комісії: Київ, Марксо - Ленінська катедра ВУАН.

ДМ. ІГНАТЮК

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕЛІГІЙНИХ РУХІВ НА УКРАЇНІ

І. Загальні уваги

Для правильної постановки й провадження боротьби з релігією наша поінформованість про стан і рухи релігійних організацій має першорядне значіння. Думка ця ніби цілком безперечна.

Проте, якщо ми звернемося до тієї антирелігійної літератури, що ми її маємо, і взагалі до друкованих матеріялів, то побачимо, що, не дивлячись на досить довгий період, протягом якого у нашій країні провадиться організована антирелігійна пропаганда, не дивлячись на це — дані й матеріяли про релігійні рухи, що ми їх маємо, надзвичайно обмежені й не досконалі. В цій галузі ми можемо зустрінути лише надзвичайно загальні характеристики, що зґрунтовані здебільшого на голих розумових висновках, і, на жаль, збудовані найчастіше за дуже примітивними схемами. В результаті цього в нашому вжитку і в наших міркуваннях в цій галузі ми користуємося заяложеними трафаретами, не завжди правильними поняттями й визначеннями, що иноді просто запозичені зі старої попівської літератури. Досить нагадати з цього приводу про звичайні наші уяви про так зване сектантство. Ми до цього часу тут зберігаємо термін „сектантство", що втратив свій основний соціяльний зміст, ми все ще класифікуємо сектантські течії за попівськими підручниками, поділяючи ці течії, наприклад, на раціоналістичні й містичні. Ми, нарешті, що до цього ж самого сектантства вспіли засвоїти видумані нами, але не досить продумані шаблони. Так, наприклад, надзвичайно розповсюджена думка про те, що сучасне сектантство (додають ще: „раціоналістичне") в противагу православ'ю становить собою релігію куркулів. Відціля роблять виноски, що склад сектантських громад повинен бути куркульський здебільшого, а керовники цих громад — поспіль куркулі, колишні дворяни, купці й т. ин. Немов і справді за провідника реакційної ідеології повинен бути лише певний соціяльний тип. Хіба це не упрощенське розуміння такого складного соціяльного явища?

В галузі постановки більш наукової аналізи про релігійні рухи в нашій радянській країні перед дослідниками стоїть велика робота не лише збирати й обробляти фактичний матеріял, але й проробляти марксистську методологію цього питання.

Процес клопітливого збирання фактичного матеріялу про релігійне життя тепер для нас має величезне значіння. За вивчення релігійного життя в більших чи менших маштабах у нас в сучасний момент уже беруться. Зокрема по Україні в цілій низці округ за останній час було переведено кілька обслідувань, головним чином, сільських місцевостей і районів. Деяку частку роботи що до виявлення релігійних настроїв на сьогодні починають уже виконувати в нас де-не-де осередки та організації Спілки Безвірників.

Двобічний процес

Треба сказати, що ця поки ще невелика частка уваги з нашого боку до релігійних процесів порушена такою обставиною. За останні два-три рокі в нас багато говорять про те, що релігійні організації в нашій країні ніби-то міцніють, а релігійність у масах росте. З погляду загальних завдань нашого будівництва, всяке зміцнення релігії в нашій

країні явище небажане, явище, що до нього, хочеш не хочеш, а треба приглянутися як - найпильніше.

Але що ж виходить? Якщо почати знайомитися з місцевими матеріялами та висновками що до цього, то насамперед кидається в вічі надзвичайна різноманітність і різнобарвність тих оцінок, що їх роблять місцеві обслідувачі релігійних рухів.

Найбільше практичне значіння для нас в цих обслідуваннях мало б з'ясовання і перевірка того, чи справді ми маємо тепер у масах зростання релігійности. І ось, якщо звернутися за відповіддю на це питання до наших матеріялів, то виявляється, що на нього, приміром, з двох сусідніх округ для одного й того ж часу подається дві протилежних одна одній відповіді. Тимчасом очевидно, що ті незначні, але цілком можливі ріжниці в об'єктивній течії виучуваних процесів що до двох сусідніх територій і для одного й того ж часу не можуть цілком виправдати таку різницю у висновках. В чому ж справа?

Ми схильні думати, що й тут ми зустрічаємося з неправильною методологічною установкою, що її приймали товариші, беручись за вивчення питання. Ми думаємо, що тепер кожний дослідник релігійного життя знайде для себе в живій дійсності скільки завгодно даних про те, щоб підтвердити і зміцнення позиції релігії, і для того, щоб підтвердити занепад і розклад релігії. А при такому стані суб'єктивний момент, що полягає в самому досліднику, може дати в кожному окремому випадку підставу і для того й для иншого висновку. Так, товариш, що чомусь вважає (а такі у нас є), що тепер у нас для релігії пісня відспівана, що тепер релігія в нас — це приналежність лише крикливиць і бабів, — з отаким упередженим поглядом обслідувач нам дасть дуже рожеві висновки. Підійшовши до справи з иншим яким - небудь упередженням, обслідувач може прийти до инших висновків.

Проте, в серйозній роботі (а за таку - роботу по вивченню сучасних релігійних рухів і треба вважати) вирішального значіння суб'єктивним моментам ми надати, звичайно, не можемо.

Об'єктивно правдиву картину релігійних рухів, нехай то у маштабах району, округи, чи всенької України, нам пощастить скласти лише тоді, коли ми сучасні релігійні процеси будемо розглядати з двох поглядів, як процеси, що мають двобічний характер.

Ще року 1926 у квітні нарада по антирелігійній пропаганді при ЦК ВКП підкреслила: „В теперішній час ми спостерігаємо в трудящих масах два протилежних процеси в галузі релігійних переживань. З одного боку, релігія виживає себе, — поширюється й міцніє безвірництво. Вираженням цього процесу і є, між иншим, зріст Спілки Безвірників і випадки, що все частіше мають собі місце не лише у робітничому, але й у селянському середовищу — випадки відмовлення від релігійних обрядів (хрестини, вінчання, церковні похорони, відмовлення приймати попа на свята), а також збільшення інтересу до антирелігійних доповідей і літератури. З другого боку, в деяких шарах трудящого населення не лише селянського, але й робітничого спостерігається протилежний процес, — подекуди відбувається посилений зріст сектантства, подекуди міцніють православні парафії".

Передумови зросту атеїзму

Які елементи в нашому суспільному життю та економіці руйнують релігійну ідеологію мас? Дати відповідь на це питання в загальних рисах не трудно. Та планомірність і організація народнього господарства, що її потроху починає почувати на собі у своїй господарській діяльності всенька величезна маса, нехай поки - що індивідуально - господарюючих одиниць (селянство), в країні складає основну передумову для викорінення старих ідеологій, в тому числі й релігії. З кожним роком все в меншій і в меншій мірі за економічного регулятора в країні залишається ринкова стихія.

Залучення величезних шарів населення до свідомої громадської діяльности, до керування країною, що стає можливим за справжнього демократизму радянського ладу, так само руїнницьки впливає на релігію. Саме це мав на увазі В. Ленін, говорячи слідом за Енгельсом: „Лише класова боротьба робітничих мас, всебічно залучуючи найширші

шари пролетаріяту до свідомої і революційної громадської практики, може на ділі звільнити пригноблені маси від гноблення релігії" [1]).

Нарешті за теперішнього часу все це доповнюється політичною освітою широких мас, що її ми ставимо, маючи для цього в своєму розпорядженні цілий ряд таких могутніх засобів, як радянська школа, політосвітустанови, масова радянська газета й инше.

За допомогою цих засобів найширші шари населення країни що далі, то в більшій мірі перетворюються на цілком свідомих свідків (якщо не учасників) всенької механіки державного й суспільного життя країни. При чому ввесь цей механізм уже не вороже „незбагнене" страховище, „доля", „бог" для безпорадного одиночки, як це буває за умов капіталістичного ладу. Навпаки, цей механізм тепер приступний для розуміння й вивчення кожного. Досить указати на таке явище, що має місце в нашому житті, як п'ятирічний господарчий план. Цей план — небувала в людській історії спроба наукового передбачення ходи господарчих процесів у всенькій велетенській країні. Наявність цього плану прямо свідчить про те, що ми рухаємося до моменту, про який Карл Маркс говорив у таких словах: „Лад суспільного життьового процесу, тоб-то матеріяльного процесу виробництва, скине з себе містичне, туманне покривало лише тоді, коли він стане продуктом вільно усуспільнених людей і буде перебувати під їхнім свідомим планомірним контролем, тоді взаємини практичного повсякденного життя людей будуть виражатися в прозорих і розумних звязках і між собою, і з природою" [2]).

Сили, що оживлюють релігію

Трудніше намацувати ті сили, що в нашій обстановці обумовлюють зворотній процес, який характеризується відносною стійкістю релігії, частковим навіть її підйомом.

Одна з найзакостеніліших ідеологій, що супроводять класовий лад, релігія протягом вікової своєї історії обростала матеріяльно-речовою оболонкою (церковні капітали, культовий реманент, будинки, навчальні й „учені" богословські заклади й т. ин.). І ось всенька ця міцно збита система крізь вогонь пролетарської революції пройшла, можна сказати, відносно схороненою. Звичайно, вимогу позбавити церкву її економічних і державних підмурків, що була в революційній програмі пролетаріяту, радянська влада здійснила надзвичайно радикально. А, проте, релігійні інституції підпали руйнації далеко не в тій мірі, як це було, наприклад, зі старим адміністративно-поліційним державним апаратом. Цей останній, з усім його людським складом, був стертий революцією до щенту, тимчасом, коли тисячі релігійних агітпунктів (церкви, синагоги, молитовні будинки), коли десятки тисяч паразитичного духовного „стану" залишились і продовжують свою роботу майже у тій же кількості, що й до революції.

Таким чином, після революції нам доводиться мати діло не лише з голою ідеологічною системою (релігійна свідомість мас), але ще й з величезним технічним апаратом, що організовано підтримує цю систему й прагне посісти свої старі дореволюційні позиції.

Враховуючи цю обставину, ми ні в якому разі не повинні захоплюватися переоцінкою руїнницького впливу революції на церкозний апарат і релігійне життя мас, а підходячи до оцінки стану сучасних релігійних організацій та їхніх сил з цього погляду, ми зустрінимося з меншим числом несподіванок в галузі „оживлення" релігійних кіл бо ці кола не були такі мертві, як це нам могло здаватися.

Релігійно-церковний апарат революція викинула була з сідла, сили його були відірвані, але далеко не знищені. Це, по-перше. А по-друге, з нашої дійсности до теперішнього часу були усунуті зовсім не всі елементи, що підживлювали релігійність мас. „Політичне звільнення від релігії не є закінчене, вільне від суперечностей звільнення від релігії, бо політичне звільнення не є закінчений, вільний від суперечностей спосіб людського звільнення" — казав К. Маркс [3]). Ця його думка в нашій дійсності

---

[1]) В. І. Ленін — „Про ставлення робітничої партії до релігії", т. 9, ч. І.
[2]) К. Маркс. — „Капітал", т. І., М.— П., ГИЗ, стор. 47.
[3]) К. Маркс. — „Бруно Бауер". — „Єврейське питання".

знаходить собі повне підтвердження. І рішуче переведення відокремлення церкви від держави, проголошення атеїзму, як одної з державнополітичних доктрин радянського ладу — лише перший крок на шляху до цілковитого звільнення мас від релігії, подібно до того, як усунення капіталістичної власности — лише перший крок до збудови соціялізму.

Як тільки начорно закінчився у нас період механічної боротьби з релігією (реалізація декрету про відокремлення церкви від держави, політична боротьба з церковною контр - революцією), коли методи військового комунізму поступили місце методам революційної законности („Доконче треба рішуче ліквідувати які б то не було спроби боротьби з релігійними забобонами заходами адміністративними . . .“ і т. п. — постанова XIII З'їзду ВКП), з цього ж часу підрубане, але незасохле коріння церковного дерева пускає нові пагінці, починає намацувати для себе ґрунт у нових умовах. Після струсу, що стався в перші роки після Жовтня, релігія і церква за останніх років прагне посісти те місце й становище, що її на сьогоднішній день „по праву“ визначено наявністю і розмірами приватновласницьких, несоціялістичних елементів у нашій економіці. Починають відновлювати порушені раніше звязки апарату з масами. Крім поширення числового складу своїх громад і груп, релігійні організації в нових післяреволюційних умовах входять також у ту ролю, що відповідає їхній соціяльно - класовій природі, тоб-то в нашій робітничо - селянській республіці стають за знаряддя капіталістичної, кулацько - непманської реакції. Цей „відбудовний“ процес, з нашого погляду, й дає в основному зміст тому „оживленню“, що про нього тепер ми так часто говоримо. Це одно.

Але справа, звичайно, не обмежується лише одним цим „відбудовним“ процесом. Инша доля теперішнього пожвавлення в релігійному таборі полягає в діяльності релігійників, що скерована до пристосовання свого апарату, а також почасти й культу і навіть деяких елементів віронавчання, до наявних суспільних умов. Це пристосовництво (своєрідна „реконструкція“ релігії) виступає тепер перед нами в найрізноманітніших формах, починаючи від „живої“ церкви й кінчаючи незграбними хитрощами сільських попиків, що заманюють вірних у свої досить таки зношені тенета. Пожвавлення релігійного життя в цьому напрямку, що його вносить релігійний апарат та прилеглий до нього актив, по всіх без виключення релігійних течіях, цілком безперечне, реальний факт.

Ми підкреслюємо по всіх течіях, бо в нас дуже часто цей бік релігійного життя враховується в належній мірі не по відношенню до всіх течій, а чомусь то лише по відношенню до сектантства. У нас, мовляв, сектанти найгнучкіші що до пристосовництва у них ніби - то найчастіше практикуються такі форми й методи, що розраховані на найбільший ефект по залученні широких мас, що вони здібні до організації своєї власної релігійної громадськости в противагу громадськості нашій, радянській. Ми думаємо, що така постановка питання ображає низку инших релігійних течій, що здібні у цих справах иноді заткнути за пояс сектантів. Взяти хоча наших автокефалістів, католиків і, нарешті, іудейство. Хіба кожна з цих течій не дає прикладів організації релігійної громадськости, не дає зразків найсильнішого впливу на маси, на їхній побут (гуртки молоди, жінок, хорові, терціярство, гуртки „ружанцю“ [1]), дитячі гуртки у католиків, хедери, „взаємодопомога“, „рабинські суди“ — у іудеїв). Віддаючи належне сектантам, ми тим самим не повинні затуляти перед собою аналогічних процесів, що відбуваються по инших релігійних течіях.

Водночас слід відзначити, що дані елементи пожвавлення в релігійній сфері підчас нашого їх вивчення не повинно змішувати з релігійними процесами, що відбуваються в релігійних масах, хоча відокремити їх одно від одного иноді буває трудно. Адже справді, що найбільше штовхає релігійників до вдосконалення метод своєї роботи, як не безперервний відход і загроза дальшого збільшення цього відходу від релігії чималої частини трудящих країни. Головним чином відціля й іде використання на релігійному ґрунті метод нашої політосвітроботи, застосовання всіляких форм театралізації молитов-

[1]) Терціярство — орган світського манаства; „ружанець“ — спеціяльна організація у вигляді молитовних гуртків. По деяких польсько - католицьких районах обидві ці організації охоплюють тепер досить великий процент дорослого населення й молоди.

них зібрань, спеціяльні заходи що до закріплення за собою активу в вигляді „гуртків ревнителів", „сестрицтва" і т. ин. По цій самій причині, з иншого боку, релігійники змушені всіма приступними засобами розвивати свою апологетичну (захисницьку) роботу (роз'їздні проповідники та катехізичні уроки по церквах і молитовних будинках, курси перепідготовки служників культів, нарешті, видавнича діяльність).

І очевидно, що ширше буде зростати атеїзм, то жвавіша повинна бути в найближчі, принаймні, роки діяльність релігійників у цьому напрямку.

Релігія і теперішні соціяльні групи

Контингент тих, що вірять у бога, тепер, так само як і за дореволюційного часу, складає основна по числу маса населення у нашій країні — селянство. В переважній більшості своїй селянин звичайний виробник товарів і як такий він і досі виступає на ринку. Хоча ринкова стихія у нас „все більше загнуздується плановим началом, але (ця стихія) ще не вкладається цілком у його рямці" [1]). Отже, тут ще суспільне „непізнаваєме" тяжить над селянством. З другого боку, низька загалом техніка селянської праці далеко не дозволяє селянинові розглядати майбутнє своє господарство, головним чином майбутнє врожаю, поза залежністю од тієї ж „небесної сили". В наслідку нижчі й середні що до своєї матеріяльної забезпечености категорії селянства ще не вийшли й не могли вийти зі становища економічної нестійкости. Звільнитися од навислої над ним загрози розору наш селянин своїми силами все ще не може, а через це він і не перестає звертатися за допомогою, за втіхою до надприродних сил. Ось слова селянина з радянського села: „Релігію руйнувати ще рано, бо в мужика в житті горя не мало: скотина здохне, хата згорить, неврожай — все-таки в релігії втіху найдеш, мовляв, бог знає, що гарно, а що погано. І на душі легше стане. От якби такий був порядок: у тебе нещастя — і зразу ж, будь ласка, получіть за ваші збитки. Тоді відразу й утіха, і без релігії обійтися можна" [2]). Як бачимо, в цих словах селянин зформулував і зформулував цілком правильно не лише причини, через які він вірить у бога, але й шлях, що призводить до відмовлення од цієї віри. На цей шлях радянське село стало.

Лише почасти в цій же площині лежать причини релігійности капіталістичних прошарків у нашій країні. Їхня господарча діяльність також, звичайно, в великій мірі перебуває в залежності від ринкової і природної стихії. Проте, вирішальне значіння для активної прихильности до релігії нашої буржуазії (куркулі й непмани) мають якраз ті сили, що незаможне і середняцьке селянство ведуть до атеїзму.

Основна тенденція господарського розвитку нашої країни — від приватної власности до усуспільнення засобів виробництва. Якщо ця тенденція за диктатури пролетаріяту майже не вступає в суперечність з господарчою діяльністю звичайного товарного виробника — дрібного й середнього селянина, то що до виробника капіталістичного типу вона вступає в смертельні суперечності. Всенька система заходів політичного й економічного тиснення на цю класу неминуче ставить її у вороже ставлення до зверхнього ладу. Не грають ролі суб'єктивні що до релігії настрої кожного представника нашої буржуазії зокрема; можливо, що навіть значна частина з них мислить про бога на вольтер'янський кшталт. Але сили релігії й духовенства вони підживлюють всіма засобами й способами, можливо, в розмірах, не менших аніж це робить вся остання маса вірних. В релігії вони дістають для себе засіб виразити свою реакційну ідеологію, а з церковної організації вони прагнуть створити та найчастіше і в готовому вигляді знаходять організаційний оплот для своїх реставраційних прагнень. Що міцніше росте соціялізм у країні, то сильніше цей бігун ворожої нам суспільности буде „наснажуватися" релігійністю. Така зворотня взаємодія цілком неминуча й природна.

Далі, міське міщанство й буржуазна інтелігенція. Цей сектор населення з погляду його ставлення до релігії тепер для нас являє великий інтерес. Справа в тому, що за всіма даними, що ми їх маємо, за рахунок саме цієї частини населення в останні

---

[1]) Постанова XV З'їзду ВКП по госп. будівництву.

[2]) А. М. Большаков.— „Советская деревня", вид. „Прибой". Л., 1924.

роки дуже зростають релігійні громади в містах. Нижче ми подамо деякий цифровий матеріял, що підтверджує це. Значна доля даної соціяльної категорії, що її вибила революція з колії, за теперішніх умов з великими труднощами знаходить собі належне застосовання.

За несприятливого розвитку вільних професій, за наявного виштовхування цих елементів з дрібної торговлі, за наявної раціоналізації і зжимання державного апарату ця частина міського населення опиняється в становищі з економічного боку дуже нестійкому. При чому ця нестійкість за всіма даними зовсім не обіцяє для них змін у більш сприятливий бік. На такому ґрунті звертання до релігії — цілком природний вихід, так само як і природні надії цих соціяльних груп на церкву й релігію, як на твердиню реакції у нашій країні.

Що ж до робітників, то про них тепер можна говорити таке: корінний пролетаріят, тоб-то основне якісне й кількісне ядро його, в першу чергу індустріяльні робітники, назавжди виключені з тих соціяльних груп, що складають й можуть складати підпору релігії. Говорячи це, ми, розуміється, повторюємо звичайне й загально визнане у нас, марксистів, твердження про органічну „іррелігійність" пролетаріяту, як класи. Насправді ж важливо не повторення цієї істини, а її підтвердження на конкретних даних з нашої дійсности. Деяку частину, на нашу думку, переконливих підтверджень ми маємо й дамо їх нижче в розділі, що говорить про склад теперішніх релігійних організацій.

Зрозуміло також і те, що від іррелігійности кожного взятого зокрема пролетаря до зрілого наукового матеріялістичного атеїзму дистанція ще велика. Але досить урахувати, яку школу суспільно-політичну у нас проходить пролетаріят (всенька система нашої політичної й культурної роботи, профспілки), для того, щоб зрозуміти, що процес перетворення іррелігійности у свідоме безвірництво серед нашого пролетаріяту може і дійсно рухається скорими кроками вперед.

Ми, звичайно, не можемо забувати про нові селянські елементи, що вливаються тепер з села в робітничу масу, і що приносять з собою релігійні забобони. Так само не варто забувати й такі випадки, що мали місце не на Україні, а в РСФРР, як спорудження робітниками деяких підприємств за свій рахунок нових церквів [1]). Проте, така обставина на сьогоднішній день не міняє загальної картини безупинного відходу робітників од релігії й цілковитого розриву з нею.

Лише шляхом вивчення й аналізи звязків з релігією, взаємин з нею кожної соціяльної групи ми можемо підійти до складання загальної картини релігійного життя, до обліку в ній тих чи инших тенденцій. І навпаки, наше вивчання релігійних процесів дуже мало посунеться вперед, якщо ми не дотримаємся цієї умови.

II. Деякі матеріяли про релігійно-церковний апарат

Кількість релігійних осередків

Після наведених тут загальних уваг нижче ми подаємо деякий цифровий матеріял про релігійні організації України. Тут насамперед треба оговоритися в тому сенсі, що складання яких би то не було цифрових зводок в такому великому маштабі натикається на цілу низку перепон.

Основна з цих перепон така: через те, що в нас церква від держави відокремлена, а релігія з громадянського погляду кваліфікується, як приватна справа, то в силу цього, розуміється, в нашому розпорядженні немає й не може бути яких-небудь планомірно-організованих джерел обліку життя й діяльности релігійних громад, як от, наприклад, старої поліцайської „вероисповедной" статистики. Головне і, на жаль, дуже недосконале джерело цифрових даних, що є в нашому розпорядженні, це той облік, що його

[1]) У нас на Україні до цього часу зареєстрований поки-що один випадок спроби в робітничому середовищі збудувати новий молитовний будинок. Це було в Макіївці, Сталінської округи. Ця спроба сектантів, проте, до реальних наслідків не призвела.

ведуть релігійним громадам наші адміністративні органи в порядку реєстрації цих громад через МЕКОСО.

Відомості, що їх збирає МЕКОСО від громади підчас її реєстрації, перш за все занадто однобокі для того, щоб вони могли дати всі цікаві для нас матеріяли. Більше того, по цілій низці округ України всенький облік обмежується більш чи менш точним обліком лише числа самих громад, зовсім залишаючи в стороні облік числового складу цих громад, хоча цей облік за положенням, що його декретував уряд, повинен провадитись. І, нарешті, істотною хибою матеріялів адміністративних органів є те, що до більш - менш пристойного стану цей облік прийшов лише за останнього часу. Нам пощастило використати матеріял, що стосується лише 1927 року. Що до попередніх років, то всі ці матеріяли або відсутні зовсім, або якість їхня заздалегідь сумнівна. Тому дуже важливу для нас динамічність у релігійних процесах за цими матеріялами ми можемо установити лише що до окремих часткових моментів.

За друге джерело наших відомостей про релігійні громади стають матеріяли, нагромаджені в наслідку місцевих, зроблених нашими робітниками, обслідувань релігійного життя окремих районів і місцевостей. Цей матеріял, будучи сам надзвичайно цінний, все-таки дуже недостатній і що до кількости, і що до охвату обслідуваних пунктів для узагальнень в маштабах України.

В наслідок оцих причин в даний час ми можемо подати матеріял далеко неповний для складання цілокупної картини стану релігійних організацій. З другого боку, рямці цієї статті обмежують використання навіть того матеріялу, що є в нашому розпорядженні про окремі сторони релігійного життя, але який вимагав би занадто багато місця.

Через це ми обмежуємося головним чином даними, що характеризують кількісний склад вірних і церковників, даними, що характеризують в основному ту людську базу, що на неї спирається у нас тепер релігія.

Насамперед про кількість релігійних громад. На перше травня 1927 року по Україні їх нараховували 11.835. Окремих угруповань на Україні в теперішній час нараховують більш 30, включаючи туди і всі дрібні течії; це число релігійних осередків розпадається між окремими угрупованнями таким чином:

1. Тихонівці	4.923	громади
2. Синодальці (оновленці)	2.235	
3. Автокефалісти	1.217	
4. Соборно - єпіскопці	418	
5. Старообрядці всіх толків	114	
6. Католики	285	
7. Лютерани	224	
8. Іудеї	1.103	
9. Инші (єдиновірці, караїми, магометани, армяно - григоріяни й инш.)	32	
10. Меноніти	62	
11. Євангелісти	138	
12. Баптисти	371	
13. Адвентисти	71	
14. Християни євангельської віри	300	(приблизно)
15. Дрібні секти	42	громади
РАЗОМ	11.835	громад

Перші чотири угруповання, вказані в таблиці, це течії, що виникли на місці старої православної церкви. Років два тому число цих течій досягало до 7 - ми. Тепер найдрібніші встигли злитися з иншими. Само по собі це дроблення найчисленнішої і могутньої релігійної організації дореволюційного часу з погляду наших інтересів можна розглядати, як фактор, безумовно, позитивний. Покажчик загального розкладу релігії, джерело безперервних суперечок і конкуренції між утвореними новими течіями, це

дроблення, безумовно, знизило авторитет церкви й духовенства в очах широких мас вірних, а иноді й зовсім відштовхувало від себе деяку частину їх. Але одночасно цей самий середоцерковний процес своїм наслідком має й такі явища, що на перший погляд можуть свідчити про наростання сил православ'я. Ми маємо на увазі, наприклад, таку обставину, як збільшення числа релігійних православних осередків у порівнанню з дореволюційним часом. У нас, на жаль, нема під рукою точного числа православних парафій, що існували до революції, але правдиво є те, що це число було менше, ніж тепер.

Кількість професіоналів - релігійників

Дальша таблиця показує, що, не дивлячись на всі спитки за період революції, не дивлячись на велике число тих попів, що розстриглися протягом останніх років, на 1927 рік загальна кількість їх не лише не зменшилась, а, навпаки, зросла в порівнанню з 1914 роком.

Категорії служників культів по православ'ю	1914 р.	1927 р.	Зменшення — збільшення +
Єпископи	26	95	+ 69
Священники	10.565	10.657	— 92
Діякони	1.825	1.579	— 246
Псаломщики	10.793	4.574	— 6219
ВСЬОГО . . .	23.209	16.905	— 6304

Таким чином, ця таблиця, показуючи зниження по православ'ю загального числа професіоналів - церковників, водночас дає для перших двох „степенів" священства збільшення. Це збільшення надто велике по єпископах.

Але зріст цей треба віднести цілком на рахунок середоцерковних колотнеч, підчас яких кожне з угруповань поспішило завестися своїм власним складом вищої єрархії. Те саме творилося й по парафіях. Там, де раніш була одна парафія, тепер утворилося дві, иноді три, замісць одного попа — стало два - три.

Назва культу	Загальна кількість служників культу			
	1914 р.	1927 р.	Зменшення в абсолютн. цифрах	Зменшення в %
Католицтво	218	171	47	21,6
Лютеранство	179	135	44	25,2
Іудейство	1.059	830	229	21,7
Инші, в тому числі й сектанти .	не відомо	1.162	—	
ВСЬОГО . . .	1.456	2.298		—
Православ'я	23.209	16.905	6.304	27,2
РАЗОМ	24.665 (без сект.)	19.203	5.462	21,8

На підставі деяких спостережень доводиться вивести ще й таке правило. В тій місцевості, де виникає замість одного угруповання двоє, там сума членів розколотих громад буде більша числа членів старої громади до розколу. В любій місцевості середоцерковна

боротьба й слідуючі за нею поділи на два - три ворожих табори супроводиться найінтенсивнішою обробкою мас з боку верховодів. В наслідок у боротьбу залучаються й ті, хто раніше був більш - менш індеферентним до церковних справ. А тепер вони почувають себе зобов'язаними орієнтуватися на один з боків.

Чи можна ці покажчики зросту числа православних громад, числа попів і деякого зросту членів у громадах вважати за покажчики загального зміцнення у нас релігійних православних організацій? Звичайно, ні.

А по тих релігійних течіях, що за цей період не переживали внутрішніх склок, там зниження числа професіоналів служників культу, очевидно, відбувалося і відбувається в більшій відповідності до загальних процесів руїнації релігії. І це відбувається, не дивлячись на те, що якраз ці угруповання і раніше, й тепер були згуртовані міцніше, аніж православні. (Див. другу таблицю на попередн. стор.).

Молитовні будинки

Що ж до наявних і чинних у нас молитовних будинків, то число їх по Україні в порівнанню з дореволюційним часом дає помірне зниження.

Назва релігійних течій	Число молитовних будинків		На скільки зменшилось	
	1914 р.	1927 р.	в абс. циф.	у %
Православ'я всіх угруповань .	10.897	8.324	2.573	23,61
Католицтво	322	274	48	14,9
Лютерани	234	220	14	0,59
Іудейство	1.400	1.034	326	23,28
Инші (сектанти, магометани, старообряд. і инші)	1.518	1.095	423	27,85
ВСЬОГО . . .	14.371	10.947	3.384	23,9

Таке дошкульне зменшення молитовних будинків ми маємо в наслідок того, що чимале число цих будинків було ліквідоване в порядку реалізації декрету про відокремлення церкви від держави й школи від церкви. В звязку з цим автоматично закрилися понад тисячу православних церквів, що були раніше по школах, по в'язницях, на вокзалах і в инших місцях громадського користування. Остання частина ліквідованих молитовних будинків іде за рахунок закриття їх від самого населення з подальшим їх використанням для різних нерелігійних потреб.

Дані про склад професіоналів - релігійників

Нижче ми подаємо деякі відомості про склад служників культу. Ці відомості стосуються до православних церковників трьох округ: Харківської, Артемівської і Білоцерківської. Число їх по цих округах дорівнюється 1.902 чол. Ми думаємо, що розробка дає можливість скласти уяву про склад і його особливості по відношенню до всього теперішнього православного духовенства. Відомості стосуються до 1 січня 1927 року.

З усього числа 1.902 — священників — 1.148
діяконів — 278
псаломщиків — 476

За віком:

	До 20 р.	Від 21 до 25	Від 26 до 30	Від 31 до 40	Від 41 до 50	Понад 50 р.	Загальне число
Священники . . .	-	10	32	206	344	556	1.148
Діякони	-	11	35	66	74	92	278
Псаломщики . . .	2	26	25	126	140	157	476
ВСЬОГО .	2	47	92	398	558	805	1.902

Таблиця показує, що всенький цей склад загалом дуже поважного віку. Звертає на себе увагу надто великий процент старих і, навпаки, незначна кількість осіб середнього віку в графі „священники". Ця обставина навряд чи може свідчити про живучість цієї категорії.

Ще показовіші що до цього дані про професійний стаж:

	До 2-х р.	Від 3 до 5	Від 6 до 10	Від 11 до 20	Від 21 до 30	Від 31 і більше	Невідомо	Всього
Священники	9	72	178	264	303	322		1.148
Діякони	7	54	68	56	40	45	8	278
Псаломщики	27	44	106	79	64	49	7	476
ВСЬОГО	43	270	352	399	407	416	15	1.902

Тут, як ми бачимо, картина для церковників так само сумна. Для священників відносно найбільше число припадає на рахунок найбільшого стажу, тимчасом, коли за останнє десятиріччя число порівнюючи невелике. При цьому підчас розгляду перших рубрик, що розбивають перше десятиріччя, тоб-то період післяреволюційний, ми викриваємо тенденцію явно катастрофічну. Коли ще за перше п'ятиріччя після революції приплив нових попів був більш-менш помірний, то останнє п'ятиріччя, а надто останні два роки дають різке зниження. Правда, ця таблиця не відбила всіх висвячувань на попів, що сталися за останнє десятиріччя: їх, очевидно, було значно більше, про що можна думати й по наведених вище даних про деяке загальне підвищення на Україні числа священників.

Справа в тому, що таблиця складена таким чином, коли стаж вираховувався не з моменту вступу на посаду священника, а з моменту, коли культ став для даної особи за професію.

Таким чином, перехід з псаломщиків або діяконів у священники (а таких переходів, мабуть, було багато) таблиця не відбиває. Тим не менш основне залишається: попів, що наново вступили, небагато, значно менше того, що потрібно було б для покриття природного убутку. До цього часу ця недостача покривалася за рахунок переводу діяконів і псаломщиків у попи. Але зате склад цих нижчих категорій, як видно було з таблиці про загальну кількість духовенства, не лише не поповнюється, а, навпаки, дуже зменшується. Коли ці резерви вичерпаються, потреба в кваліфікованих жерцях, треба чекати, буде відчуватися в найбільшій мірі.

А ось цифри, що показують професію цих самих церковників до вступу на церковну службу:

	Учні	Службовці	Вчителі	Вільн. проф.	Хлібороб.	Кустарі	Робітники	Нез'ясов.	Всього
Священники	322	86	488	30	129	5	10	78	1.148
Діякони	19	35	33	29	74	15	19	23	278
Псаломщики	56	46	51	32	221	20	18	22	476
ВСЬОГО	427	167	582	91	424	40	47	123	1.902

Ми не маємо даних, що по них можна було б скласти зводку про соціяльний стан цих людей до вступу на релігійну службу. Але наведена таблиця по професійній приналежності подекуди може замінити собою цю відсутню зводку. Такі особливості найбільше кидаються у вічі підчас розглядання цієї таблиці. Перш за все ми маємо дуже

значну неоднородність складу всіх трьох груп. У священниках є відносно невелика група фізичної праці. У діяконів вона зростає, а самий демократичний склад на найнижчій ступені — у псаломщиків.

Ми підкреслили відокремленням в окрему графу вчителів, що дають дуже велику частину складу по всіх трьох групах і надто по священниках. Ця обставина, на нашу думку, показує не так прагнення цієї професійної групи до жрецтва, як те, що стара школа надзвичайно цупко була оплутана духовенством, поза всім тим також і через поповнення учительського складу вихідцями з свого середовища. Хто ці вчителі, що перейшли у попівство? — Сини тих самих попів, але перед тим, як виконати своє станове призначення, вони труждалися на шкільній роботі. Було б не кепсько, коли б усі вони поменше свого часу затримувалися в школах. На жаль, це було далеко не так. Лише з початку цього сторіччя, з моменту, коли поширились так звані вчительські семінарії, склад учительства низових масових шкіл став потроху демократизуватися. А до того (ми не боїмося погрішити, говорячи це) учительство й духовний стан по своєму соціяльному стану складали неподільне ціле. Це покоління старого учительства ще не вимерло й до цього часу. Відціля зрозумілі ті труднощі, що з ними ця частина, перебуваючи в теперішній масі освітян, пристосовується до нашого ладу, до радянської атеїстичної школи.

Побіжно ми з'ясували професійне становище 88 священників з тих, що висвятились після 1917 року, тоб-то після революції:

	Учні	Служ-бовці	Вчите-лі	Вільн. проф.	Хліборо-роб.	Кустарі	Робітники	Нез'ясов.	Всього
Священники . . .	12	16	22	4	8	1	2	1	88

Що ж до освітнього цензу, то дані про нього у православного духовенства, можна сказати, цілком сходяться і підтверджують ті самі дані, що їх ми маємо і про професійний склад.

	Домашня	Початкова	Нижча	Середня	Вища	З них зі спеціяльн. духовною			Всього
						Нижча	Серед.	Вища	
Священники . . .	48	83	302	643	72	129	569	52	1.148
Діякони	18	110	124	26	—	41	16	—	278
Псаломщики . . .	46	220	183	27	—	59	14	—	476
ВСЬОГО . .	112	413	609	696	72	229	619	52	1.902

Отакий склад професіоналів-церковників, що з них складається складове ядро релігійного активу. Наші відомості про них ми обмежуємо розробкою, що охоплює лише православне духовенство, але аджеж ця група, як видно з наведеної нами таблиці, по всіх релігійних течіях складає основне що до кількісного складу ядро. Що ж до керовничого сектантського складу, то про нього відомості дамо нижче в розділі про сектантство.

(Продовження в дальшому номері)

БЕЗВІРНИЦЬКІ ДАТИ

СІЧЕНЬ

2. (1918 р.) Декрет Раднаркому РСФРР про цивільний шлюб.
7. (1726 р.) Відкриття Російської Академії Наук.
8. (1642 р.) Умер Галілей.
21. (1924 р.) Помер Ленін.
„ (1793 р.) Страта Людовика XVI.
22. (1905 р.) Виступ Гапона.

Декрет Раднаркому РСФРР про цивільний шлюб У звязку з законом про відокремлення церкви від держави всілякі церковні установи й акти (в даному випадку церковний шлюб) стають приватною справою вірних і для держави не мають жодної сили.

Радянське законодавство про цивільний шлюб, обертаючи шлюб на вільну й рівноправну спілку чоловіка й жінки, віддає максимум уваги захистові та охороні інтересів материнства й дитинства, чим радикально відрізняється від буржуазних законів про шлюб (докладніше див. вміщену в цьому номері статтю С. Тима „Цивільний та церковний шлюб").

Академія Наук Академія Наук, що недавно святкувала свій двосотлітній ювілей, була першим науковим закладом у Росії. Протягом свого двосотлітнього існування вона була центром і розсадником наукових знань у нашій безмежній відсталій країні; але лише десять років тому назад ці знання стали добутком широких мас трудящих.

Тепер по кабінетах та лабораторіях Радянської Академії Наук виховується те знаряддя матеріялістичного світогляду, що через нього трудящі завойовують собі остаточну перемогу над старим світом.

Галілео Галілей Галілео Галілей один з отців сучасної науки. Йому належить відкриття законів падаючих тіл, винахід першого мікроскопа та телескопа, а також низка астрономічних винаходів. Найбільшу частину свого життя Галілей присвятив поглибленню й пропаганді Коперникового вчення про рух землі навколо сонця. Ідеї

Галілей

Коперника зруйнували старе, визнане церквою уявлення про нерухомість землі, й тому захист цих ідей Галілеєм викликав проти останнього з боку церковників скажену кампанію. Року 1633 Галілей був відданий до суду „найсвятішої" інквізиції (є думка, що його й катували) і був засуджений до прилюдного зречення од своїх „єретичних" і суперечливих „святому письму" помилок. З цього часу до самого кінця свого життя Галілей перебував у засланні під постійним

наглядання папських жандарів у рясах. Проте, ніякі арешти, катування й заборони не допомогли церковникам зупинити того могутнього наукового руху, що почалося в Европі в кінці XVII віку й що одним з провісників його був Галілео Галілей.

Ленін Значіння Леніна для войовничого атеїзму таке велике, що схарактеризувати його в кількох словах ніяк не можна. Головна заслуга Володимира Ілліча в ділі боротьби з релігією полягає в тому, що, давши правдиве розуміння формули „релігія — приватна справа" (приватня що до держави, а не до марксизму і не до робітничої партії), він перший намітив ті основні практичні шляхи, що ними повинна провадитись антирелігійна пропаганда. Цю останню Володимир Ілліч розумів не лише як голу проповідь безвірництва; релігія є наслідок певних економічних і соціяльних умов і було б жорстокою помилкою думати, що вона відімре під впливом однієї лише агітації.

Присвятивши всеньке своє життя боротьбі за визволення пригноблених, Ленін не міг, звичайно, пройти повз релігії, бо релігія за його словами „є один з видів духовного гноблення, що лежить скрізь і всюди на народніх масах, що придавлені вічною роботою на инших, злиднями й самітністю".

Людовик XVI Французький король, що його стратили підчас Великої Французької Революції. Соціяльно-політичний лад дореволюційної Франції був ладом, що слугував інтересам лише невеличкої купки „привілейованих" станів (тоб-то дворянства й духовенства). Селяни що становили головну масу так званого „третього стану", були обтяжені надмірними податками: духовенству вони платили десятину, землевласницькій аристократії — феодальні чинші й мита. Королівський уряд, що не мав змоги упоратися з економічною кризою країни, що все зростала, примушений був скликати народніх представників, або так звані „генеральні штати". 17 червня 1789 року депутати третього стану генеральних штатів об'явили себе національними, а потім установчими зборами й узялися переводити корінні зміни в політичному ладу Франції. Революційний рух ширився, дворяни тікали за кордон; король хотів також пристати до емігрантів, але втеча його не пощастила, і він був заарештований. Пізніше після присяги конституції 1791 року Людовик XVI одержав волю, але не надовго. Його зносини з урядами сусідніх країн, що за їхньою підтримкою він сподівався придушити революцію, а також оголошення Республіки (Конвентом року 1792) призвели до суду над колишнім владарем Франції. „Людовик повинен умерти, щоб жила республіка" — ці слова, що їх проголосив відомий діяч революції Робесп'єр, і визнання короля за винного у змові проти волі нації — вирішили долю Людовика XVI. 21 січня 1793 року революційна Франція показала всьому світові приклад того, як треба робити з „божими помазаниками", і цей приклад не пропав даром.

Гапон Піп і організатор так званого „общества русских фабрично-заводских рабочих". Завдання організаторів цього „общества", що мало звязки з царською охранкою, полягало в боротьбі з пропагандою революційних партій через агітацію серед робітників за мирне й вірнопідданське прохання до царя зі своїми потребами. Наслідком провокаторської Гапонової діяльности була січнева маніфестація 1905 р.

Розстріл цієї маніфестації, що йшла до палацу з портретами царя та іконами, показав робітникам і селянам справжнє обличчя царату, а також зрадницьку ролю релігії і духовенства.

САТИРА Й ГУМОР

Моор. Різдвяні карикатури з „Правди" № 295

Моор. Ватажок обновленської церкви мітрополіт Введенський. („Безб. у станку")

Як хотять завершити справу шкільного виховання попів в Німеччині. (З німецької книги „Церква в карикатурах", що її тепер конфіскували, а автора віддали до суду)

З американського часопису „Сміх і Правда".

Видає — Періодсектор ДВУ.

Редагує — Редколегія.

Додаток до журналу
„Безвірник“ № 1, 1928 р.

БЕСІДА VII

ЯК ТА ЧОМУ З'ЯВИЛАСЯ В ЛЮДЕЙ ВІРА В БОГА [1])

Що таке релігія

В цьому розділі ми познайомимося, яким чином уперше з'явилася у людей релігія. Але раніш, ніж розмовляти про релігію та її походження, треба визначити, що таке релігія. Взагалі релігією зветься віра в бога. Одначе, таке визначення релігії буде не досить повним. Усяка релігійна людина вірує, крім бога, в існування янголів, святих угодників, чортів і инших надприродних істот. Цей надприродний світ, як його уявляють вірні, часто можна зустріти на малюнках образів. Кожному, наприклад, приходилося бачити образ страшного суду. Останнього дня, як думають вірні, зійде з неба бог з усім своїм небесним військом і буде судити грішну землю. На образі так це все й намальоване. Зверху — розтулене небо, внизу — загибаюча земля. На небі намальовані всі небесні сили, що в їхнє існування вірять релігійні люди. На престолі сидить бог в оточенні янголів та святих духів. Навколо стоять рядами святі угодники. Внизу на землі метушаться з жахливими виразами душі людські. Вони поспішають з'єднатися з тілами, щоб стати на останній суд. А під землею в пеклі дожидає грішників сам сатана. На побігунках у нього служать великі й малі біси, чорти й чортенята. Значить, крім бога вірні визнають існування янголів, чортів, святих і взагалі надприродного світу, що населений цими істотами.

Доказати, що всі ці добрі й злі духи, янголи й чорти, душі святих і грішників в дійсності існують, вірні не можуть, тому й звуться вони вірними, цеб-то людьми, що вірять у попівські оповідання про надприродний світ та у все те, що написано про бога, небо, пекло й рай — у святих книгах. Коли б вони достеменно знали, що надприродний світ існує, то їм не потрібно було б удаватися до віри

У вірних навіть така підсилююча молитва є: „Вірю, господи, допоможи моєму невіруванню“. Один святий отець церкви, Тертулліян, так писав з цього приводу: „Вірю тому, що все це безглуздя“. Очевидячки, він був упевнений, що примиритися з існуванням надприродного світу можна лише за допомогою сліпої віри.

Отже, релігія є віра в існування надприродного духовного світу, це найосновніша й невідбирна ознака

---

[1]) Склав М. Покровський.

релігії. Духовним цей світ зветься тому, що населяють його, за релігійним вченням, духи різного значіння й сили. Головне місце в ньому належить богові. Він є, як говориться в підручнику закону божого,—„дух всемогутній та повсюдний". Далі йдуть янголи — добрі духи різних ступенів. Потім — чорти — злі духи. Нарешті, душі або, так би мовити, духи померлих праведників та грішників.

Віру в духовний надприродний світ можна найти у всякій релігії. Візьмімо, наприклад, магометан. За їхнім писанням та віруванням виходить, що біля бога Алаха є багато янголів. Довкола кожної окремої людини вирує сто шістдесят добрих духів. „як мухи круг горшка з медом сонячної днини". Багато шайтанів або злих духів підстерігає людину й творить їй всілякі капості. Вірять магометани в рай та пекло, де живуть вірні після смерти. За вірою євреїв, янголи й чорти сповнюють увесь світ. За вченням іудейської релігії, двадцять одну тисячу янголів поставив бог над рослинним царством, а сто вісімдесят тисяч чортів порушують спокій єврея. Існують навіть такі релігії, що ще не мають віри в богів. Ці релігії вчать, що надприродний світ заповнено одними духами. І яку б релігію ми не взяли, віра в духів, віра в існування надприродного світу в ній є. Без цієї віри жодна релігія не можлива. Тому зрозуміти, як з'явилася віра в бога, як виникла релігія—значить уяснити собі, яким чином склалася віра в існування духів, в потойбічне існування душ людей, що повмирали.

Народні повір'я про нечисту силу

Віра в існування потойбічного надприродного світу з'явилася дуже давно. Її вже знали наші далекі предки. Але їхня уява про надприродний світ була инша, аніж уява сучасних вірних. Вони инакше молилися до своїх богів, мали инші звичаї. Що до віри в існування надприродного світу, то, безумовно, вона в них існувала, бо без цієї віри не може бути жодної релігії, але по формі релігія наших далеких предків була иншою. Одначе, сучасні релігійні вірування поступовно склалися з вірувань наших далеких предків. Тому для того, щоб зрозуміти, як виникла релігія взагалі, нам потрібно попереду познайомитись, як вона розвинулася, як поступовно змінювалися уяви про надприродний світ та релігійні обряди й звичаї. Зробить це не дуже го й трудно, бо багато з тих стародавніх вірувань схоронилися донині під виглядом повір'їв про нечисту силу.

Багато вірних припускає існування домовиків, лісовиків, польових, русалок, перевертнів, відьом та чаклунів.

Більшою пошаною серед вірних користується дідунь-домовик. Инакше його звуть хазяїном. Живе він, за повір'ям, на горищі, у м'якому торішньому листі, що ним засипають для теплоти стелю. Дивиться він за худобою та за господарством. Коней собі до любови вибирає. Не подобається — вночі гриву путає, путає і зведе скотину

на нівець. В дійсності гриву в коней путає невеличка звірина — ласка. Проте вірній людині, що її залякали попи, проповідники та різні пройдисвіти, ввижається, що це бісова справа, дідуня-домовика.

Дідунь-водяник, за повір'ям, живе в ямах, в чорних болотах. Волосся в нього зелене, а сам він похожий на посинілого втопленого. Не від того він, щоб иноді потягнути за ноги в глибину того, хто купається, а то й зовсім утопити під водою. Так вірні з'ясовують несподівані випадки, коли трапляється, що й гарний плавець утопиться. Однак, таке з'ясовання брехливе. Несподівано втопитися може кожна людина, навіть та, що гарно плаває. Раптові корчі можуть схопити організм і гарний плавець каменем піде до дна. Але часто не розуміють цього вірні. Їм здається, що чорт чи водяник тягне за ноги й топить гарного плавця. Служники культів забили вірним у голову думку про надприродний світ, отож і верзеться їм втручання того світу на кожному кроці.

Крім дідусів-домовика та водяника, багато з вірян припускають існування перевертнів. Вони вірять, що перевертні бігають опівночі по дворах та задвірках, найчастіше у вигляді собаки або кота. Коли, за повір'ям, ударити перевертня, то на другий день у відьми або чаклуна відніме руку або ногу. В кожному селі можна почути оповідання, як відьми та чаклуни чарівництвом людей зводять зі світу та ночами у вигляді перевертнів чужих корів доять. Так само можна зустріти оповідання про лісовиків, які ночами оглушливо регочуть, про русалок, кикимор та иншу нечисть. Ці оповідання та повір'я являють собою залишки стародавніх релігійних вірувань, що були у наших предків, вірувань, старіших за християнство.

Як жили люди в старовину

Однак, багато вірних скаже, що не можна змішувати янголів та чортів з водяниками та лісовиками, попів та проповідників — з чаклунами та відьмами. Вони скажуть, що янголи й чорти стосуються до релігії, що тут ми маємо справу зі справжньою вірою. А домовики та русалки — витвір неуцької фантазії. Віра в них є не релігія, а марновірство. Між попами та чаклунами нічого спільного немає. Проте, ті, що так думають, помиляються. Багато років тому назад домовиків та лісовиків вважали за таких само богів, як і християни бога-отця; їм люди вклонялися, їх шанували не менше за сучасних християнських святих. Яким же чином утворилася ця віра в дідусів-домовиків, водяників, лісовиків, що їм раніше вклонялися як богам? Утворилась вона дуже давно, ще до появи християнства у наших предків слов'ян, цеб-то більше тисячі років тому назад. Жили тоді слов'яни великими родинами. Займалися, головним чином, хліборобством. Тоді це була тяжка справа, та й тепер орати не дуже легко. Але тепер ми маємо залізне рало, борону, плуга, а місцями поступовно їх заміняє трактор. А за тих часів ні про що подібне і згадки не було. Орали дерев'яним ралом або просто

вилуватим суком. Землі відповідної було мало. Все було вкрите лісом. Розчистять місце з-під лісу, спалять дерева, зорають — і сіють. Та землю такими знаряддями гарно обробити не можна. Тому вона скоро виснажувалась, і слов'янам знову приходилось розчищати землю з-під лісу, „видирати" її з-під хащів. Звідціля і російське слово „деревня" походить, тоб-то шматок землі, що його видерли з-під лісу.

Розчищати землю з-під лісу та орати її первісною сохою — справа дуже трудна. Одному та навіть невеличкій сім'ї вона не під силу. Тому жили тоді слов'яни великими сім'ями. Кількість членів такої сім'ї сягала кількох десятків чоловіка. Жили вкупі кілька поколінь: батьки, діти та онуки, племінники та племінниці. Навіть тепер іще в глухих місцевостях схоронилися такі сім'ї. Головарем у кожній такій сім'ї був найстаріший дід — „большак". Він порядкував усім. Казав коли орати, коли сіяти, розбирав сімейні сварки, карав винуватців. Голова такої сім'ї користувався великою пошаною. Його всі боялися й безсуперечно йому повинувалися. Він був єдиним представником влади.

Дідусь домовик — стародавнє божество

Це шанування тривало навіть після смерти. Слов'яни тоді вже вірили, що в людини є душа, яка живе після смерти. Але пошана душі вмерлого була різною. Коли вмре яка-небудь дитина або рядовий член сім'ї, — поговорять і забудуть. Справа инша, коли вмре головний дід, голова великої сім'ї. Слов'яни вірили, що навіть після смерти він продовжує хазяйнувати і наводити порядки. До цього часу поширене повір'я, що вмерлий господар приходить ночами на подвір'я подивитися, чи все на своєму місці. В ті часи в силу вмерлого дідуся вірили всі. Иншої віри й не було. Дух умерлого діда вважали за божество.

Надприродний світ, світ духів, наші предки слов'яни уявляли собі влаштованим так, як улаштована їхня велика сім'я. На чолі стояли духи сильні — дідусі-домовики, водяники, лісовики. Їм підлягали духи менші. Наприклад, водяника оточували русалки, душі втоплених. У лісовика є своя свита з дрібніших лісових духів. Ось такі були вірування наших предків слов'ян, такі-о були їхні боги. Віра ж у цих богів схоронилася до цього часу під виглядом віри в існування нечистої сили в полі, в лісі, в воді і навіть на горищі.

Рештки стародавніх релігійних обрядів

Цим богам-предкам молилися так, як тепер моляться християнському богові та його святим, приносили їм жертви. Ці звичаї та обряди подекуди схоронилися до наших часів. Хто не чув казок про мельника, який он вночі водяника мукою підгодовує! Тут ми маємо справу зі старим звичаєм годівлі богів-предків. Багато старих релігійних обрядів в пошану бога-предка виконується до цього часу підчас вхідчини. Ще в половині минулого віку в Росії, в Пермській губерні,

вхідчина (новоселье) обов'язково переводилась ніччю, коли проспівають перші півні. Стара хазяйка накривала скатертиною стола, хазяїн здіймав з божниці образа, ховав його за пазуху, підходив до голубця і, відчинивши двері в підпілля, говорив домовикові: „Сусідоньку-братоньку! Ходімо до нової хати. Як жили в старій хаті гарно та добре, так будемо жити й у новій; ти люби мою худобу й моє сімейство!" В инших місцевостях цей звичай справляють трохи инакше, але скрізь звертаються до домовика перейти до нового житла.

Схоронився ще від часів шанування предків звичай ставити для дідуся-домовика певної днини на черінь горщика з кашею. Коли дідусь забунтує, почне виживати кого-небудь із господи — ріжуть півня і кривлею з нього обмащують кутки.

Тепер вірні не бачать уже в цьому релігії, але до появи християнства у слов'ян віра в богів-предків була їхньою справжньою вірою, релігією з офіруванням і молитвою. Були у цих богів свої попи-чаклуни або чарівники. Їх ремество не перевелося ще й тепер у глухих закутках серед неосвіченого населення. Сучасні чародії та знахурі стають за далеких спадкоємців стародавніх слов'янських чаклунів.

Коли на Русі з'явилося християнство (докладніше про це написано наприкінці дев'ятої бесіди) християнські попи прийшли до слов'ян зі своїми богами та молитвами. Стародавні слов'янські боги були їм не до душі. З ними та їхніми прислужниками вони повели вперту боротьбу. Проте знищити давні релігійні звичаї було дуже трудно. Сами попи мусили були скласти, кінець-кінцем, молитву „проти біса хоромомешканця" і зарахувати старих слов'янських богів до чортів. Але віра в них живе до цього часу, хоча поступовно під впливом попівської агітації вірні почали вважати колишню релігію за марновірство. Але, по суті, немає жодної ріжниці між релігією предків та християнством. Як там, так і тут все основано на вірі в надприродний світ духів. Лише шанування душ померлих з'язилося раніше християнства, — воно було в старовину в усіх народів.

Віра в існування душі — зародок релігії

Отож, ми познайомилися з дуже старою формою релігії — з обожуванням душ померлих предків. Із цієї форми опісля склалися всі инші форми релігії. Спочатку склалися такі релігії, де обожувалися сили природи, а опісля релігії однобожні, як, наприклад, іудейство, християнство та магаметанство. Але раніше, аніж з'явилося обожування душ померлих предків, існувала вже віра в потойбічне життя після смерти, віра в існування людської душі. Отож ця віра в душу і стає за коріння, за зародок кожної релігії. Тому, щоб відповісти на питання, як виникла віра в бога, нам потрібно вияснити, як узагалі з'явилася віра в існування душі, в над-

природний світ, який населено духами вмерлих, тому що з віри в душу виросла опісля віра в богів-предків. а ще пізніше поганські та християнські боги.

Чи людина родилась із релігією

Про походження релігії у вірних існує така думка: релігію дав людині сам бог. Бог першим людям оповістив відомості про надприродний світ, навчив їх молитися і вклав їм у душу релігійні почуття. Попи запевнюють, що всяка нормальна людина уже при народженні має зародок релігії, що без релігії людина існувати не може, коли вона не юродива що до морали. Подивімося, а чи так це.

У нас в СРСР є багато сотень тисяч безвірників, а вкупі з закордонними безвірниками — безбожна армія. Вся ця маса людей не має релігійного почуття, не відчуває потреби молитися. Збудовані вони так, як і инші люди, а в бога вони не вірять. Отже, з релігійним почуттям люди не родяться. У дитини, яку не виховують в релігійному дусі, релігійне почуття ніколи не з'явиться. Зовсім инша справа, коли змалку дитину привчати до релігії, як це, не на користь своїм дітям, роблять релігійні батьки. Коли іще над колискою дитини будуть читати молитви, співати релігійних пісень, водити її до молитовних закладів, коли її поступовно будуть привчати знаходити задоволення в молитві, запевняти в існуванні потойбічного світу, залякувати чортами, то вона, безсумнівно, буде релігійною. Опісля, коли дитина виросте і зрозуміє, що надприродного світу не існує, їй буде досить трудно здихатися релігійного почуття, що їй його прищеплено з дитинства.

Як жили люди в далеку давнину

Отже, з релігією людина не родиться. Без релігії жити можна. І колись дійсно в людей не було релігії. Це було багато раніше того, як у слов'ян склалась віра в душі померлих предків. Люди тоді жили ще гірше від наших предків слов'ян. Не вміли вони орати землі. Не було в них ні рала ні борони. Не знали вони ще приручених тварин. Їли все, що попадалось під руку: збирали дикі плоди, полювали за малими тваринами. Великих тварин вони боялися, бо не мали гарної зброї. Орудували більше києм, або кам'яними сокирами та стрілами. Найдуть гарного, твердого каменя, частіше кремня, ретельно обіб'ють його, нагострять, прив'яжуть до дрюка — ось тобі й сокира готова. Та чи багато такою сокирою наробиш? Голову звіреві, безумовно, можна розбити, але хати не спорудиш. Тому жили тоді люди без хатів, у куренях або печерах. Одежі не мали, крім шкір, що їх одягали на себе шерстю догори, а в теплих країнах зовсім без одежі обходилися. Великими домашніми скарбами не було рації заводитись, тому що на собі їх не таскатимеш, а на одному місці перебувати первісним людям не приходилося. Хіба багато грибів знайдеш, пере-

буваючи на одному місці? Хіба багато дичи вб'єш в одній діброві? Так і мандрували невеликими гуртками колишні люди з місця на місце, шукаючи їжі. Великій кількості людей не можна було збиратись на одному місці — дичини та плодів не стало б. Коли гурт збільшувався, приходилося поділятись і йти на нові місця. За дуже давніх часів ці первісні люди зовсім не мали релігії, у них навіть не було віри в існування душі.

Як довідались про життя колишніх людей

Одначе, вірні мають право запитати: звідкіль оце відомо, коли ті колишні люди були дикуни, ні писати, ні читати не вміли і ніяких записів після себе не залишили? Це правда, що жодних записів від тих людей не могло схоронитися — одначе, довідатись про те, як вони жили тоді, є можливості. Є така наука — археологія, по нашому — наука про старовинність. Вона досліджує, як люди жили за старих часів. В цій науці є багато засобів що до вивчення життя первісних людей. Письма від них, безумовно, не залишилось, та все-таки деякі речі їхнього вжитку дійшли до нас. Мабуть, багато чуло, що під землею иноді знаходять кам'яні сокири, кам'яні наконечники списів та стріл, костяні шила, скрібки, ножі. Всі ці знаряддя тепер вийшли з ужитку. Але колись вони були за єдині людські знаряддя. Знаходять іще могили, де поховано стародавніх людей. З оцих могил можна довідатися, як колишні люди ховали вмерлих, які в них існували релігійні обряди. В деяких місцевостях на берегах морів вчені викрили великі купи з раковин, риб'ячих кісток, уламків кам'яного знаряддя й инших покидьків. Тут жили колись стародавні люди. Від них залишилися ці купи сміття, кухонні рештки. Уважно вивчаючи все це, вчені можуть довідатись, що їли ті люди, за якою дичиною полювали, в яких умовах жили. Одначе, це ще не всі засоби, що за їхньою допомогою можна довідатись про життя стародавніх людей. Рештки первісного людства до цього часу схоронилися по деяких глухих закутках земної кулі. В диких степах Австралії живуть австралійці. Тепер їх майже всіх знищили англійці, що захопили Австралію. Але кілька десятків років тому назад австралійців було порівнюючи багато. Вживали вони, як і стародавні люди, лише кам'яну зброю, не мали хат, засоби до життя здобували полюванням та збиранням плодів Жили невеличкими племенами. Словом, жили так, як жили люди глибокої давнини, від яких до нас дійшла кам'яна зброя. Вивчаючи життя та звичаї диких народностей, ми можемо воскресити малюнок далекого минулого. Крім австралійців, схоронилося багато инших диких відсталих народностей. Деякі з цих народів іще не дійшли того ступеню розвитку, що на ньому стояли наші предки слов'яни, коли вклонялися домовикам, лісовикам, водяникам та иншим богам-предкам. Тому вони мають найстародавніші форми релігії, стоять на грані зародження релігії. Схоронились і такі племена, у яких релігія ще не з'явилась: таке, приміром, дике плем'я — кубу.

Безрелігійники

На кордонах Індійського та Тихого океанів лежить невеличкий острів Суматра. Знаходиться він в найгарячішій частині земної кулі і тому має розкішну південну або, як то кажуть, тропічну рослинність. У непроглядних лісах цього острову мешкає одне дуже дике племя — кубу. Кубу майже справжнісінькі первісні люди.

Перші наукові дослідження над кубу зробив професор Ляйпцизького (Німеччина) університету Фальц та голяндський вчений Ван-Донген. Обидва вчені прийшли до одного висновку: що кубу до того відсталі й дикі, що ще не мають жодної релігії. Вона у них не зародилася.

Ліси, в яких живуть кубу, лише зовні розкішні, в дійсності це дуже скупе джерело що до харчування. Правда, дерева дають багато плодів, але більшости із них їсти не можна. Внизу під деревами, завдяки дуже густій рослинності, панують вічні сутінки — напівтемрява. Внизу ростуть лише мізерні мохи, лишаї та бур'ян. Так і живуть дикі кубу в цій гущавині, у вічній напівтемряві, відрізані від усього світу непрохідними заростями. Безперестанку мандрують вони з місця на місце, шукаючи їжі та стиглих лісових плодів. Кубу харчуються плодами, ягодами, корінням (клубнями). Їдять ящірок, гусінь, жабів та гробачки різних жуків. Ба навіть полювання за тваринами не грає великої роли, бо для цього потрібно належної зброї, а в них немає. Єдине знаряддя, що його вони мають,— це палиця з гострим кінцем, щоб копати коріння та клубні. Єдине озброєння — дерев'яний спис із дерев'яним наконечником. Навіть до кам'яного знаряддя вони ще не додумалися. Кубу не вміють здобувати вогню і варену страву їдять неохоче. Одягу зовсім не мають і не знають, як обробляти звірячі шкіри. Постійного житла не мають. Де застане ніч, там і сплетуть із гілок щось подібне до куреня. Иноді притулком для них стає дупло великого дерева.

Відповідно до цього рівень розумового розвитку кубу надзвичайно низький. Приміром, навіть назви днів, місяців для них невідомі. Рахунку часу в них жодного немає. Мова має дуже мало слів. Основні риси їхнього характеру — надзвичайна лякливість та недовірливість.

Ознайомлюючись із їхнім життям, вчені особливо старанно намагались з'ясувати, а чи є в кубу хоча б зародок релігії — віра в духів, потойбічне існування. Професор Фольц задля цього багато розмовляв із ними, давав різні питання, але не виявив навіть натяку на релігію.

Кубу також не має релігійних обрядів. При народженні не справляють жодних церемоній. Вмерлих не ховають, а швидко покидають те місце де відбулася смерть. Який висновок можна зробити з усіх цих прикладів? Усе, що ми казали, стверджує, що релігія не завжди існувала, що вона колись зародилась, якщо є такі народи, як кубу, що не мають ніякісінької релігії. Отже, ми маємо повне право ставити питання

про зародження релігії у стародавніх диких народів, які не мали ще віри в існування душі і жодної уяви про надприродний світ.

Як виникла віра в душу

Яким чином з'являється віра в душу та потойбічне існування? Треба сказати, що ми тепер підходимо до найважливішого питання — виникнення релігії. З віри в душу або — по-вченому — анімізму виникло опісля шанування душ померлих предків (релігія предків) і всі инші форми релігії.

За вченням якої хочете релігії — душа продовжує існувати й опісля смерти людини.

А в дійсності не можна припустити існування душі поза тілом людини, опісля її смерти, коли труп розкладеться. Те, що означують з'явищами душі — свідомість, думки, почування, — щільно звязане з діяльністю людського тіла. Приміром, варто випити кілька чарок сорокоградусного вина, і „душа" відразу заговорить иншою мовою. А якщо збільшити пайку — вона зовсім загубить мову і пам'ять про себе. Таких прикладів можна привести багато. Всі вони говорять за те, що жодні прояви духовної діяльности не можливі без відповідної зміни в організмі.

Все те, що ми звемо духовною діяльністю — діяльністю душі, є діяльність нашої нервової системи. Ми побачили на столі яблуко. Нам захотілося його взяти. Ми простягаємо руку і беремо яблуко. Бере участь у цьому всьому душа? Ні. До очей попало проміння, що його відкидає яблуко. Око передає це роздратовання нервові, а нерв у свою чергу мозкові. Там роздратовання охопило ту чи иншу ділянку, переробилось, змінилось на наше бажання взяти яблуко. Опісля з головного мозку певним нервом пройшло нове роздратовання до м'язів руки. Вони відповідним чином скоротилися, рука протягнулася і взяла яблуко. Але що було б, коли б зіпсувати цю машинку, перерізати, приміром, нерв очей? Нічого б не вийшло. Проміння від яблука попали б у вічі, але далі не пішли б, і ніяка „душа" не в силі була б покуштувати яблука. Ми в минулих розмовах вияснили, що ніякої душі не існує, але, не вважаючи на це, за релігійним вченням виходить, що вона існує, ба навіть може жити після знищення організму. Попи запевняють, що лише опісля загибели „тлінного тіла" почнеться справжнє життя. Лише тоді, коли в трупа проваляться очі, людина буде втішатися райськими малюнками, коли розлізуться, зогниють вуха, вона буде слухати янгольські співи!

Смерть в уяві стародавніх людей

Одначе, в що непростимо вірити сучасним людям, те для первісних дикунів було цілком природною справою. Бо ж вони не орудували сучасними науковими знаннями що до духовних явищ. Жодної

уяви про діяльність нервової системи в них не було. Спочатку смерть не викликала у них жодних думок про те, що тут сталося. Коли професор Фольц запитав у кубу, чому мертва людина не може ходити, кубу здвигнув плечима. Для нього таке запитання незрозуміле. Він може лише констатувати, що мертва людина не ходить, а чому — він не думав над таким питанням. Йому ніколи міркувати про смерть, бо все його життя сповнено безперервним шуканням їжі.

Спочатку первісна людина навіть не уявляла, що вона мусить обов'язково вмерти. Смерть була рідким явищем в тому невеличкому гуртку людей, який являла собою первісна мандрівна орда. Бачити вмерлого рідко траплялося. Це ми у великому місті повсякденно можемо бачити похорони. А в невеличкому гурті дикунів у кілька десятків чоловіка майже не буває такого випадку, щоб люди вмирали природною смертю. Тому смерть здавалася їм незвичайним явищем. Вони ще не прийшли до думки, що кожному прийдеться вмерти. В Південній Америці схоронилося, наприклад, дике плем'я бакаіри. Вони казали мандрівникам, які їх відвідали, що вмирати для них зовсім не обов'язково. Вони можуть умерти випадково підчас полювання, але щоб смертю закінчилося життя кожного, вони цього не знають. Стародавні люди, як кубу не були здібні розуміти оточення і самих себе. В певному періоді в них не було ніякісінької уяви про душу, про смерть, про надприродний світ — вони були безрелігійники.

З'явлення уяви про душу

Первісні люди з труднощами розуміли, що людина вмерла і більше ніколи не стане живою. Бо ж і тепер иноді трудно встановити, чи людина вмерла. Часто з цією метою кличуть лікаря. А в стародавні часи первісні люди кожний випадок, коли людина дуже вмлівала, часто вважали за смерть і навпаки. Вдарили людину києм по голові, вона перестала ворушитись, але згодом знову заворушиться. Дикунові трудно зрозуміти: де сон, де вмлівання, а де смерть.

Зрозуміти це заважало ще й те, що хворих та тих, що ослабли, спочатку кидали, бо нести їх на собі, коли приходилося мандрувати з місця на місце, не могли, а робочої скотини не було.

Кубу, наприклад, з жахом тікають від тяжкохворих та вмерлих, кидаючи їх на призволяще. Та й не можна про них турбуватися, бо їжі стає лише тим, хто працює.

Але поступовно люди довідалися, що смерть не те, що глибока млость (обморок) або тяжка хвороба. Допомогли тут ті обставини, що поступовно становище стародавніх людей покращало. З'явилося в них гарне кам'яне знаряддя. Люди стали спритніші, хитріші та сильніші. Полювання тепер давало більші прибутки. З'явився вільний час. Не так часто вже приходилося мандрувати з місця на місце, шукаючи здобичи. Розвинювалась осілість. Раніше продуктів вистачало лише

для здорових, тепер з'явилися лишки. Хворих і старих уже не кидали на призволяще, а харчували їх. Стали приглядатися до явища смерти. Багато віків пройшло, заки люди ознайомилися з явищем смерти та змогли безпомилково визначити, що людина вмерла і вже більше не повернеться до живих.

Кінець-кінцем установили, що мертвий стає нерухомий. Перестає дихати, тіло холоне й костеніє. Коли хворий вмирає від рани,— з неї виливається тепла кров і після цього людина вмирає. І знову, багато часу пройшло, заки люди поставили перед собою нове питання: чому ж вкупі з тим, як людина перестала дихати або витекла кров — людина вмирає? Яку відповідь могли дати на таке запитання стародавні люди? Вони ж не знали, як це знають сучасні лікарі, чому і як стається смерть. Вони вирішували його по-свойому так, як це підказував їхній трудовий досвід.

Підчас полювання, сутички з ворогом, за працею над виготовленням знарядь — скрізь люди бачили, що людина „оживлює" речі, що оточують її, заставляє їх рухатися. В спритних руках шпарко шмигає кий. Спис, що його кинула спритна рука, швидко летить до мети. Але досить людині залишити ці речі, як вони стають неживі, нерухомі. З цими явищами люди в процесі життя зустрічаються дуже часто, і коли виникло питання: чому людина вмирає? — вони на нього відповіли, порівнюючи життя з трудовим процесом. Живе людина тому, що хтось її рухає. Умирає ж тому, що хтось укупі з диханням, теплою кров'ю, вийшов з людського тіла. Цей живущий початок так і назвали диханням, духом або душею. Зміст цих слів однаковий.

Значіння слова „душа" і де вона перебуває

Які можна навести докази, що дійсно таким чином з'явилась перша уява про душу? Подивімося, яке значіння має слово душа у різних народів. Зміст цього слова для нас дуже важливий, бо в ньому мусили відбитися ті умови, що в них склалась сама уява про душу. Значіння слова душа в більшості народів цілковито стверджує наші гадки. Наприклад, у австралійців слово „душа" означає життьову силу. Чому так, зрозуміло — цим вони хочуть сказати, що підчас смерти щезає живущий початок. У деяких народів слово „душа" означає тінь. У нас навіть є такий вираз — „потойбічна тінь". Походження цього назвиська, очивидячки, таке. Стародавні люди помітили, що в трупа немає тіни, цеб-то вона стає непомітною в наслідок того, що труп лежить на землі. Вони вирішили, що душа являє собою тінь, яка щезає після смерти.

Існує дуже багато доказів, що стародавні люди складали уяву про душу з помилкового тлумачення смерти. Ці дикунські уяви,

звязані з явищами смерти, живуть до нашого часу. Кожний чув такий вираз: „дух з нього виперло“. В цьому виразі душа ототожнюється з диханням. А в старі часи люди так були певні, що дихання нещо инше, як душа, що навіть в літопису такий факт відмітили: коли вмирав великий князь Василь Іванович (батько Грозного), біля його ліжка стояв улюблений його шафар Шигона Піджогин, „и види Шигона дух его отошедши, яко дымец мал“. Схоронились ці рештки дикунських поглядів на духовні з'явища навіть у біблії. В книзі Буття сказано: „Створив господь бог людину з пороху земного, вдув у лице їй дихання життя і стала людина душею живою“ (глава 2, стих 7). Отже, за біблією, душа — це дихання. Перебуває вона, як це і багато дикунських племін уявляє собі, в крові. Ось як про це каже книга Левіт, яку вірні мають за святу: „тому, що душа кожного тіла є кров його, вона душа його“ (глава 17, стих 14) і ще: „Тому, що душа тіла в крові“ (глава 17, стих 11). Це місце в біблії наочно показує, що уява про душу склалася на ґрунті помилкового тлумачення з'явищ смерти, і саме смерти поневільної, коли витікає багато крови. Не можна, одначе, думати, що розуміння про душу в людській громаді виникло раптово, що знайшовся такий мудрець, який видумав душу й розказав про це иншим. Ні, уява про душу складалась поступовно, з покоління в покоління. Мабуть, було багато різних тлумачень що до смерти, поки, зрештою, не усталився один погляд у більшості народів.

Як виникла віра в безсмертя душі

Після того, як у первісних людей склалася уява, що зі смертю душа виходить із тіла, виникло нове питання: що далі робиться з душею, чи продовжує вона існувати, чи гине? У сні вони бачили померлих родичів, навіть говорили з ними, полювали. В снах померлі поводять себе як живі. Тому складалася гадка, що душі вмерлих продовжують існувати після того, як труп розкладеться, обернеться в порох. Але хіба первісні люди не знали, що сни не дійсність? Сучасні люди це добре знають, але в первісної людини було зовсім инше розуміння що до снів та того, що в снах з'являється. Навіть тепер багато людей вірить сновидам. Гадають за снами про майбутнє, хвилюються, коли побачать уві сні щось недобре. Існують навіть книги, що звуться сонниками; їх друкували в старі часи пройдисвіти, що хотіли скористатися з неуцтва темного люду. В книгах тих по-різному тлумачили різні сни. Є „специ“, що відгадують сни. А в біблії сновиди, без жодних зауважень, прирівняно до дійсности. Патріярх Яків ніби-то ві сні бачив янголів і, прокинувшись, повірив, що дійсно їх бачив. Апостол Павло ві сні був аж на сьомому небі. А за часів Катерини Великої сновиди навіть законом прирівнювали до дійсности. Існував закон, за яким кожного, хто ві сні вб'є царя, карати на смерть.

Коли ще не так давно сновиди ставали нарівні з дійсністю, то годі думати, що первісні люди розрізняли сновиди й дійсність. Вони

були певні, що все те, що людина бачить ві сні, відбувається в дійсності. Сучасні австралійці часто встають ранком глибоко переконані в тому, що вони ві сні полювали, воювали і займалися иншими справами. Тому вони вірять, що душі вмерлих, які з'являлися їм ві сні, в дійсності продовжують жити опісля смерти. Один австралієць, що з ним балакав англійський мандрівник Гуіт, ось як обґрунтував свою віру в душі: „Часто, коли я сплю, я хожу в далекі країни, бачу инших людей, бачу навіть тих, хто давно вмер, і балакаю з ними". Отже, помилкове тлумачення снів призвело до думки, що після смерти душа продовжує існувати.

Хто такі чаклуни та як вони з'явилися

З такої уяви про душу скоро скористалися лікарі - чаклуни. З'явилися вони в первісній людській громаді в наслідок потреби доглядати за хворими та раненими. Коли хворих та ранених перестали кидати на призволяще, то мусив же хтось доглядати їх, залишатися з ними, бо вся орда не могла ждати, заки хворий вичуняє і йшла на нові місця. Взагалі, доглядати хворих та ранених залишали якого - небудь дідуня, що не здатний до иншої роботи. Цей дідунь поступовно спеціялізувався в цій справі, набував деякого лікарського досвіду. Із покоління в покоління ці діди — опікуни над хворими — ставали справжніми лікарями. Вони довідалися про деякі лікарські властивості різних трав, отрутних рослин, лікарські властивості деяких мінеральних речовин. Але найбільше вони лікували чародійними, чаклунськими засобами, за допомогою заговорів та нашіптувань. Такі чаклуни є у всіх диких племен. Мали їх і наші предки слов'яни. По деяких глухих закутках нашої країни вони схоронилися до нашого часу. Спочатку чаклуни жили з тих продуктів, що їх приставляли хворі та померлі. А коли хворі вичунювали чи вмирали, то опікуни - чаклуни більше з них нічого не діставали. Коли ж виникла віра в потойбічне існування, в життя душі опісля смерти, чаклуни потурбувалися, щоб продукти не переставали йти до них навіть опісля смерти хворого. Треба не забувати, що життя душі після смерти первісні люди уявляли собі таким, як і життя людини на землі. Аджеж у снах вони бачили, що вмерлі поводяться так, як і живі — п'ють, їдять, полюють. Отож вони були певні, що для душі на тому світі потрібно те, що й для живої людини, а найперше їжа.

Годівля душі

Чаклунам такі вірування були на руку. Бо ж вони отримували продукти, щоб „передавати" їх душам померлих. Коли продуктів жертвували мало, чаклуни від імени душ просили збільшити. Коли їм відмовляли, вони залякували й погрожували. Сваритися з ними всім останнім членам громади було дуже незручно. Рано а чи пізно кожний мусив був звернутись за їхньою допомогою; крім того, чаклуни знали

отрути і могли непомітно отруїти ворожу собі людину. Своїми переслідуваннями та вимогами вони тримали членів громади в постійному лобоюванні. Варто лише пригадати, який жах викликають сучасні чародії в забобонних людей. Забобонні люди думають, що чаклун може одним поглядом убити людину, накликати на неї хворобу або яку иншу біду. З ним намагаються не зустрічатись. Поява чаклуна на весіллі вважається за погану прикмету для молодих. Коли навіть тепер знахурі користаються з такої поганої слави, то стародавні люди їх боялися куди більше.

З часом навіть хвороби почали з'ясовувати появою духів — душ померлих людей. Коли австралієць на що-небудь захворіє, кличуть чаклуна. Чаклун каже, що хвороба від злого духа. А ліки полягають у тому, що чаклун намагається „вигнати" з хворого злого духа. До цього часу попи і сектантські проповідники лікують цим дикунським засобом.

Отак, поступовно, під впливом експлоатації з боку жрецтва, душі вмерлих в уяві людей обернулися на могутніх духів-ненажер, що повсякчасно можуть скарати невгодну людину. Від імени цих духів чаклуни-жерці балакали з вірними. Иноді навіть сами жерці являли собою замаскованих духів. Ось які штуки витворюють чаклуни негритянських племен в Африці. Негри вірять, що в лісі є лісовий чорт, якого вони звуть Нда. Цього Нда являє собою один чаклун, який до цього часу ховається в лісі. Ось як оповідає про ці штуки дослідник-європеєць: „Він з'являється в село завжди вночі. Довірену людину, якою він користується для цієї омани, так закутано в листя пизанги (банану), що визнати в ній людську істоту неможливо. Його свиту становлять молоді члени таємної спілки Нда, які танцюють під жалісне акомпанування струменту, що походить на флейту. Горе жінці, яка з необережности побачила б Нда або мимохіть подивилася на нього: її було б, очевидячки, забито на смерть. Цей гаданий чорт — великий прихильник рому, який йому безперечно подають з кожної халупи, що цей ром у себе має. Далі, він — завзятий домагач і грабіжник: як тільки в селі вмре яка-небудь людина, що займала видне місце, він забирає вкупі зі своїми спілчанами стільки овець і кіз, скільки треба для великого бенкету".

Добрі і злі духи

Проте, не завжди чаклуни діяли загрозами та залякуванням. Багато вони могли достукатися й обіцянками, тим паче, що за ними до кешені, мовляв, не лізуть. Тих, що зверталися до них за допомогою, вони запевняли, що є добрі духи, які допомагають людині, коли їх гарно задобрити жертвами. Иноді, звичайно, траплялося, що незалежно від знахурського лікування, хворий вичунював. Тоді чаклуни приписували це з'явище доброму духові.

Таким чином виникла уява про злих та добрих духів. Цей поділ на злих і добрих духів схоронився в усіх сучасних релігіях. У християн, в іудеїв, у мусульман і инших існує віра в чортів та янголів — злих і добрих духів. Сучасні чаклуни — попи, рабини, мули, лами, сектантські проповідники — орудують за допомогою тих і других. Чортами, пекельними муками — залякують, а янголами та райськими насолодами — задобрюють.

Як склалася віра в єдиного бога

Ми з'ясували, як з'явилася віра в духів. Як було вже сказано, ріжниці між вірою в бога і вірою в духів ніякої немає. Бо ж сами попи та сектантські проповідники запевняють, що бог є дух. Живе він у якомусь надприродному духовному світі.

А чорти та дияволи, що в них вірує багато людей,— це ті самі добрі і злі духи, в яких вірили первісні дикуни. Ріжниця лише в тому, що в християн, магометан та іудеїв існує ще віра в одного головного бога - духа, решта — дрібні й слабі боженята. З'ясовується ця ріжниця тим, що поклін духам, або инакше культ духів — віра дуже давня, а поклін єдиному, або точніше головному богові - духові — віра молодша, вона з'явилася пізніше.

Саме слово „бог" показує, що віра в нього з'явилася тоді, коли вже існували багаті. А в первісних дикунів хіба могли бути багаті, коли кожний був голий, як сокіл, і годувався з рук та до рота? Не було тоді власности, не було й поділу на багатих і бідних. Але з часом людська громада поділилася на класи. З'явилися гнобителі й пригноблені. З'явилась влада одних людей над иншими, з'явилися царі, князі, вельможі, чиновники, поліцаї, жандармерія, в'язниці. Одним словом, встановився такий лад, коли один ходив з сошкою, а за ним семеро з ложкою, коли кожний чиновник вважав себе за царя... А царя ж, не инакше, як за земного бога мали. Відповідно до цього ладу на землі змінилась уява в людей про влаштування на небі. Бо ж люди завжди малювали надприродний світ так, як влаштований світ земний. Коли в наших предків слов'ян на землі були найголовніші діди, патріярхи, начальники великих родин, у надприродному світі тоді дідусики - домовики, лісовики, водяники були теж за головних богів.

Царство земне й царство небесне

А коли замість патріярхів з'явились царі, відповідним чином змінилася й уява людей про небо. Тепер це вже було „царство боже", влаштоване на зразок царства земного. Тому, що небо являє собою відбиток землі, за переворотами земними йдуть перевороти небесні. Може образяться вірні від порівняння царства божого з монархією, але факт залишається фактом. Царство небесне влаштоване на взірець монархічного. На землі — цар земний, на небі — цар небесний. Царя

до революції часто називали „земним богом“, а бога й тепер попи та сектанти називають „небесним царем“, навіть є така молитва — „царю небесний“. На образах малюють в царському зодягові бога, що сидить на троні зі скипетром та державою в руках — ознаками державної царської влади. На голові у нього корона, та сама, що її скинула з голови російського царя революція. Бога величають „господином“, у нього для доручень є слуги божі — янголи, архангели, серафими, херувими, святі угодники, мученики, святителі. На землі у царя теж є вірні слуги — його міністри, генерали, чиновники, поліцаї, жандарі. На землі не легко достукатися до царя. Спочатку у міністрів треба побути, хабаря їм дати, щоб вони слово перед царем мовили. Так і на небі. Між богом та вірними стоїть ціла хмара „заступників“, всіляких святих угодників. Кожний з них має свою спеціяльність. Одні більше за мужицькі справи пеклуються, як от Микола - угодник. Инші охороною здоров'я відають, приміром, цілитель Пантелеймон. Небесні заступники хабарі не менше від земних люблять. Без „мазила“ ні за що не уважать: спочатку треба молебня відслужити, свічку поставити, лямпадку засвітити або на церкву пожертвувати, а потім уже просити про свої нужди. Чиновники за самодержавства тримаються рангів (чинів). Візантійська імперія, звідкіль до нас прийшла віра в єдиного бога, мала дев'ять рангів, а царська Росія — чотирнадцять. Православна церква влаштувала чиноначальництво на небі за візантійським взірцем: християнського бога, за вченням церкви, оточує дев'ять чинів, цеб - то рангів янголів: янголи, архангели, херувими, серафими та инші.

Саме слово „янгол“ взято з канцелярського чиновницького вжитку. Так звались у візантійців особливі чиновники — вісники царські. Малюють янголів одягнених у візантійську чиновницьку одежу з мечем — ознакою чиновницької влади. На землі в царя є поліцаї, охранка, жандарі, підземелля, де катують неслухів та ворогів царя. На небі теж є таке місце, де чорти печуть грішників, цеб - то невгодних богові людей. Трудно визначити, хто жорстокіший — земний цар, чи небесний. В усякому разі, на землі в охранці можуть мучити лише до смерти, а на небі, як запевнюють попи та сектантські проповідники, мучитимуть вічно. Чиновники земного царя, що вислужилися, одержують довічну пенсію. А слуги царя небесного теж, ті що вислужилися, йдуть на вічне безплатне життя до раю. За царської влади всіх підлеглих вважають за рабів. У релігії до цього часу схоронився цей рабський лад. Вірні за попівськими вказівками звертаються до бога: „Ми раби твої“.

Як царство небесне допомагає поміщикам та капіталістам

Що все це значить? А це значить, що уява про вигадане небесне царство створилась на взірець земної монархії і відбиває „мерзотні, рабські взаємини людей на землі“. Єдиного головного бога змальовано з самодержавного земного царя. Отже, щоб з'явилася віра в бога, зовсім не обов'язково, щоб він існував у дійсності.

Чому ж попи так старанно, так достеменно переносили самодержавні порядки на небо? Тому, що це закріплювало старий устрій, панування поміщиків та капіталістів.

„Хто з вірних насмілиться бунтувати проти царя та його міністрів,— думали попи,— коли на небі є теж цар і його міністри?".

Хто з вірних насмілиться боротися за своє звільнення, коли рабство вгодне богові, коли всі люди — раби божі.

Коли земна охранка ставала безсилою проти революціонерів, попи залякували вірних охранкою небесною — пекельними муками та чортами.

Царство небесне допомагало зберігати земне царство — поміщиків та капіталістів.

Чому конче треба боротися з релігією

Отож, усяка релігія є віра в надприродний світ духів. Були часи, коли жодної релігії не було. Релігійні почуття не природні для людини. До цього часу схоронилися племена, що не мають ніякісінької релігії. Релігія виникла в сивій давнині. З'явилася вона спочатку в формі віри в душі померлих людей. Потім цим душам або духам почали вклонятися.

Поклін духам всіляко підтримували чаклуни та старшина. З утворенням на землі царства з царями на чолі у людей склалася віра в єдиного бога—„царя небесного".

Віра в надприродний світ, у якій би формі вона не була—а чи то в формі обожування духів, чи в формі поклону єдиному богові—завжди вона була за знаряддя пригноблення. До революції віра в небесне царство була засобом зміцнити владу поміщиків та капіталістів.

Тепер попи та сектантські проповідники також тягнуть до старого капіталістичного поміщицького ладу. Тому кожному свідомому робітникові та селянинові не по дорозі з попами та сектантськими проповідниками.

Віра в бога—темна спадщина від старого капіталістичного світу, від неї конче треба позбавитися, щоби вона не заважала будувати нове життя.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Яка найголовніша ознака кожної релігії?
2. У що вірили слов'янські племена і які пережитки стародавніх вірувань збереглись у сучасних звичаях і обрядах?
3. Як доказати, що людина не родиться вірною?

4. Як з'явилася в людей віра в існування душі і в загробне існування?

5. Як склалася віра в єдиного бога?

6. Кому вигідно, щоб трудящі вірили в царство небесне?

7. Як доказати правдивість виразу: „Людина творить бога на образ і подобу свою“?

БЕСІДА VIII

ХРИСТИЯНСТВО І НЕХРИСТИЯНСЬКІ РЕЛІГІЇ [1])

Релігій на земній кулі дуже багато. В СРСР, наприклад, є наслідувачі християнства, мусульманства, іудейства, шаманізму, ламаїзму буддаїзму і инших релігій. Кожна релігія в свою чергу поділяється на групи, секти, течії. Наприклад, християнство розпалося на православ'я, католицтво, лютеранство, протестантство, баптизм, євангелизм і багато инших церков та течій.

Але в одному відношенні всі релігії однакові. Однакова їхня роля в людському суспільстві. Всі релігії, не дивлячись на те, що кожна має свої окремі обряди, особливі богослуження, особливі свята, всі вони відограють однакову ролю, служать одну й ту ж службу, роблять одне й те ж діло, а саме допомагають зберігати на землі буржуазний лад, такі порядки, коли над більшістю людства панує маленька купка експлоататорів. Всі релігії освячують, завжди підтримують і підтримували заможних проти незаможних, буржуазію в капіталістичному суспільстві проти пролетарів. Щоб переконатися в цьому, ознайомимося з тим, чому учать найрозповсюдженіші релігії.

Чому учить християнська релігія

Почнімо з християнської релігії. Ця релігія має найбільше наслідувачів по капіталістичних країнах Европи й Америки. В цих країнах панують капіталісти, трудящі класи — пригноблені.

Чому ж учить християнська релігія своїх наслідувачів, до чого вона закликає і кому її заповіді вигідні: експлоататорам, чи робітникам і селянам? Основи християнського вчення релігії викладені в книгах „Старого завіту" і „Нового завіту" (біблія). Ці книги церква оголосила за „священні". Чому ж навчають ці „священні" книги?

Одна з найважливіших заповідей християнської релігії — це заповідь любови до ворогів. В євангелії від Матвія так і сказано: „А я кажу вам: любіть ворогів ваших, благословляйте тих, що кленуть вас, і моліться за тих, що ображають вас" (євангелія Матвія, роз. 5, стих. 44).

Що буде, якщо трудящі дотримуватимуться цієї заповіди? Ми вже говорили, що по всіх країнах Европи і Америки, крім СРСР, робітнича класа й селянство пригноблені від капіталістів і поміщиків. Чи повинен робітник любити капіталіста, чи повинен селянин любити поміщика-куркуля? Ні, не повинен. Їх любити ні за що. Поміщик, фабрикант, банкір живуть з крови і поту трудящих. Їхню владу треба

[1]) Склав Крим-Огли.

знищити, і лише тоді можна буде збудувати нове життя на селі. Пролетаріятові инших країн треба зробити те, що зробили робітники і селяни Росії 1917 року. А якщо трудящі підуть за заповітом евангелія і будуть любити ворогів своїх, вони вічно будуть в неволі.

Вся світова буржуазія ненавидить СРСР, хоче нас задушити за те, що в нашій країні ми скинули владу капіталіста і будуємо соціялізм. Капіталісти, поміщики, банкіри всього світу — наші вороги. Чи повинні робітники й селяни СРСР їх любити? Ні, з ними треба боротися. А якби ми послухалися заповіди християнської релігії, що було б? А вона учить, як ми бачили вище: „Благотворіть тих, що ненавидять вас". Це значить, що робітники й селяни повинні благотворити англійську, італійську, американську й инших країн буржуазію за те, що вона нас ненавидить. Якщо ми так будемо робити, нас хутко придушать і заведуть у нашій країні владу поміщиків, царя та буржуазії. Виконання цієї християнської заповіди призвело б до загибели СРСР і до втрати завоювань Жовтневої революції. Куркулі, спекулянти, торговці, непмани всіляко хотять перешкодити нашому соціялістичному будівництву. Чи повинні ми їх любити? Ні, боротися з ними треба. З усього цього ясно, що заповідь про любов до ворогів шкідлива для трудящих. Якби вони йшли цієї дорогою, то в Росії і тепер сидів би цар, поміщики, буржуї. Якби робітники й селяни СРСР раптом пішли за цією заповіддю, то їх легко задушили б чужоземні капіталісти. Той, хто радить нам цією дорогою йти (а нам це радить зробити церква, баптисти, евангелисти і проповідники инших релігій), той радить нам шкідливу для нас справу. Ми бачимо, таким чином, що заповідь любови до ворогів — заповідь експлоататорська.

Про любов до ближнього

Друга заповідь християнської релігії проголошує: „Люби ближнього, як самого себе". Можуть запитати: чим погана така заповідь? Розберемся в цьому питанні. Як релігія відповідає на питання: кого вважати за свого ближнього? На це вона відповідає: кожний християнин є ближній иншого християнина. Наприклад, є християнин - селянин, робітник, є і розбійник, поміщик, банкір. І ті, і инші — християни. Релігія наказує їм: любите один одного, бо ви всі — християни. Від такої любови робітникові чи селянинові не поздоровиться. Хто для робочої людини є ближній: чи инший такий же робітник, як він, чи капіталіст? Звичайно, трудящому, визискуваній людині за ближнього буде такий самий визискуваний, як він сам, нехай він иншої віри або не вірить у бога зовсім, аніж буржуй, що був би з ним хоча б і одної віри. Робітник не може любити непмана, фабриканта лише тому, що той — християнин. Селянин не може любити куркуля, поміщика, непмана лише тому, що той вірить у христа. Віра в христа не заважає ні грабувати, ні визискувати, ні вбивати. За одну цю віру любити ні за що. Ми бачимо, що друга християнська заповідь — любіть ближнього — так само шкідлива для трудящих, бо наказує їм любити їхніх ворогів.

Терпіння і смиренність

Християнська релігія навчає також, що людина повинна терпіти, покірно переносити все, що б з нею не трапилося. Христос,— навчає християнська церква,— терпів і нам велів. Кому вигідна заповідь терпіння? Візьмім приклад: селянин бідняк або наймит найнявся до багача, до куркуля працювати. Той ним командує як йому завгодно, примушує багато працювати, не хоче платити грошей, кепсько харчує. В СРСР цей бідняк чи наймит може звернутися до суду, і суд примусить куркуля платити й дотримуватись законів про працю. Але, якщо цей наймит вірна людина, то він цього не зробить, бо релігія йому забороняє навіть заперечувати проти куркульського шахрайства. Релігія забороняє йому звертатися до суду. Християнська релігія навчає його: на тебе тисне куркуль — терпи. Він тебе б'є по лівій щоці, цього мало: бог велів у таких випадках підставити ще праву. В євангелії від Матвія (роз. 5, стих 34) так і говориться: „Хто вдарить тебе в праву щоку, поверни до нього другу". Це значить: робітники й селяни, якщо вас експлоататори б'ють, то просіть ще ударів, терпеливо приймайте їх і при цьому не забудьте любити тих, хто вас б'є. За кордоном за участь у революційних рухах заарештовують, засилають, катують. В серпні 1927 року в Америці катували двох робітників — Сакко й Ванцетті, людей ні в чому не винних. Їх стратили лише за те, що вони були революціонери. Сотні й тисячі революційних борців за пролетарську справу мучаться по в'язницях Европи й Америки. Що ж християнська релігія наказує трудящим? Вона наказує: будьте покірні, терпеливі і не смійте чинити опору вашим гнобителям. Кому заповідь смирення і терпіння вигідна? Кому вона допомагає? Вона вигідна експлоататорам. Вона допомагає їм тримати їхню владу. А робітників і селян вона ослабляє. Замість того, щоб закликати їх відповідати на удар капіталістів ударом, церква навчає: нехай б'ють, а коли б'ють, терпи і проси ще. Якби робітники й селяни Росії пішли за цією заповідю терпіння, то в Росії і досі заправляв би цар з його зграєю. Якщо трудящі маси буржуазних країн підуть за цією заповідю християнської релігії, вони вічно будуть під ярмом капіталу.

Як дивиться християнство на трудящу людину

Євангелія навчає так: „Кожний залишайся в тому чині, до якого ти покликаний" (Перш. лист до Коринтян, розд. 7, стих 20 — 21). Це можна розуміти так: якщо ти народився бідняком, то не смій думати про краще. Якщо родився в рабському „чині", то не смій думати про звільнення. Багач і експлоататор все життя такими повинні залишатися, ніхто не повинен посягати на їхнє багатство і владу, бо вони в такому „чині" родилися. А якщо ти злидар, неси все життя своє злидні й рабство, бо таким тебе бог створив. „Раби, скоряйтеся панам своїм по плоті зі страхом і трепетом у кротості серця вашого, як христові" (Лист до Ефесян, розд. 6, стих 5) — каже євангелія. А що до

непокірних рабів, що не бажають бути в рабському чині і не скоряються своїм панам, євангелія радить робити таким чином: „А негідного раба викиньте в пітьму кромішню“ (Євангелія від Матвія, розд. 25, стих. 30). Новий заповіт завбачливо нагадує слугам і рабам, що конче треба скорятися і найосатанілішим експлоататорам: „Слуги, з усяким страхом скоряйтеся панам не лише добрим і смирним, але й суворим“ (Лист Петра, розд. 2, стих. 18). Чи можна вірним робітникам і селянам повставати проти капіталістів, захоплювати владу в свої руки? Релігія каже: ні, підкоряйтеся, бо так бог велів. Рабом тебе створено — і неси рабство „до кінця життя свого“. Ґрунтуючись на цій заповіді, православна церква і прокляла року 1917 радянську владу, прокляла робітників і селян колишньої Росії за те, що вони взяли владу до своїх рук. Християнська релігія, отже, дивиться на трудящу людину як на робочу скотину, що зобов'язана всеньке життя своє працювати на пана, забороняє їй у чому-небудь суперечити йому, бо він пан, і паном його бог створив, і противитися йому, все рівно, що противитися волі божій.

Всі головніші заповіді, все вчення християнської релігії так побудовані, так складені, щоб в інтересах експлоататорів використати вплив релігії на народні маси, щоб відволікти їх від революційної боротьби і примусити служити своїм ворогам.

Як церква служить капіталові

Християнська церква не лише проповідує, не лише навчає слова божого — її служники, її проповідники намагаються переводити в життя це вчення на ділі. По всіх буржуазних країнах церква створила багато всіляких спілок з метою поширити релігію в масах і з метою відлучити робітників і селян од боротьби з капіталом. Так у Европі існують релігійні профспілки, релігійні спілки молоди, партії, спортивні товариства і т. ин. Для чого створила церква такі спілки? А ось для чого. Відомо, що для того, щоб скинути владу поміщиків і капіталістів, проти них повинні виступити спільно робітники й селяни, як це було зроблено в Росії 1917 року. Але буржуазія боїться такої спілки робітників і селян. Вона хоче посварити їх між собою. Як же це зробити? Тут на допомогу їй приходить церква. За кордоном церква створює свої селянські організації. Кооперативи, кредитні т-ва і инші, що працюють під керовництвом попів. Через ці організації і провадиться пропаганда серед селян проти революційної боротьби, проти комуністів, проти СРСР. Щоб розколоти робітничі сили, церква створює релігійні профспілки і цим роздроблює сили пролетаріяту.

В християнських профспілках робітників виховують на тому, що страйкувати — гріх, що боротися з хазяями — гріх. І, коли частина робітників припиняє роботу, инша частина — члени християнських профспілок — буде працювати. Зрозуміло, що капіталісти в такому разі не підуть на поступки, бо страйкарів замінять члени християнських профспілок.

Ми бачимо, що всі ці релігійні профспілки створені виключно в інтересах капіталістів. Християнські церкви створили і свої партії. Звуться вони „християнськими партіями". В Европі ці партії по багатьох державах стоять біля влади: наприклад, в Угорщині, Литві, Голяндії, Австрії і по инших країнах. Там також є міністри - попи. Яку ж політику провадять ці партії? Кому ці правителі з християнської партії служать? Про це ми взнали дещо в другій бесіді нашого підручника. В Австрії, наприклад, де біля влади стоїть християнський уряд на чолі з попом, в липні 1927 року розстріляли на вулицях м. Відня робітників, що виступили з протестом проти контр - революційної політики цього уряду. По всіх країнах, де християнські партії біля влади, вони ведуть найворожішу робітникам і селянам політику. Вони підтримують фашистів, вони так урядують, щоб як - найбільше було вигід експлоататорам, зміцнюючи їхню владу над трудящими.

З усього сказаного такий висновок: християнська релігія з усіма її заповідями, християнська церква і її служники всією своєю роботою лише допомагають зберегти капіталістичний лад, заважають робітникам і селянам добитися кращого життя.

Чому навчає мусульманська релігія

Ознайомившись з тим, чому навчає християнська релігія, розгляньмо питання: чому навчає мусульманська релігія, кому вигідне її вчення — трудящим, чи експлоататорам? Мусульманство становить собою одну із найбільш розповсюджених релігій у країнах Сходу: в Туреччині, арабських країнах, Персії, Афганістані, Африці. В Радянському Союзі послідовників мусульманської релігії багато в Татарській республіці, в Узбекістані і Туркменістані та на Кавказі.

Основні твердження мусульманської релігії викладено в книзі, що зветься коран, в якій дуже багато запозичено з біблії та євангелій. Мусульманство учить, що Мухамед був за головного божого пророка, що мав назву Аллах. Для кожного вірного мусульманина обов'язковим є виконувати такі п'ять головних заповідей: 1) вірити в єдиного бога, 2) п'ять разів щоденно молитися, 3) виконувати місячний піст, 4) обов'язково відвідувати місто Мекку (де є мусульманські святині) і 5) давати спеціяльний податок на користь мечети (церкви). Цей податок виплачують не всі однаково: купці вносять $2^1/_2\%$ свого доходу, а селяни — рибалки і скотоводи — дають 10%. Бог, за мусульманською релігією,— „господь світів, тримає в своєму розпорядженні день суду". „Бог знає те, на що ви спираєтесь, як і час коли ви повернетесь до нього... бог повсюдний". Уява про бога у мусульман нічим не відрізняється від уяви про бога у християн і іудеїв. У мусульман, як і в іудеїв, існує обряд обрізання. Цей обряд полягає в обрізанні крайньої плоти мужського полового органу. У мусульман цей обряд роблять після того, як дитині вийде 13 років, у іудеїв — на 7 - й день після народження.

Як і християнська релігія, мусульманство визнає воскресіння з мертвих і страшний суд. За віруванням мусульман, перед страшним судом буде затемнення місяця, зміна руху сонця, будуть війни. Страшний суд почнеться трубними голосами Ізрафіла, і після загальної смерти настане судовище. Така сама віра в страшний суд існує в християн і іудеїв. За віруванням мусульман, поруч з богом є й сатана, що зветься Ібліс і що був колись у янголах, але повстав проти бога.

Казками про страшний суд і про ад, де будуть горіти всі ті, хто не виконує законів релігії, мулли, як попи та рабини, прагнуть утримати трудящі маси від участи в революційному русі.

Як мусульманська релігія дивиться на селянина

Мусульманська релігія, як і християнська, освячує панування експлоататорських клас, навчає, що всі порядки на землі завів бог, і тому трудящі повинні покірно терпіти гніт експлоататорів. А в нагороду за всі страждання, за всі злидні мусульманство обіцяє після смерти царство небесне. Цим мусульманство нічим не відрізняється від християнства, іудейства і инших релігій, бо всі вони підтримують панування капіталу, обіцяючи за це щастя після смерти.

Військовий мулла править молебень між салдатами мусульманами на позиції (фотографія з часів імперіялістичної війни)

Про те, як мусульманська релігія захищає інтереси експлоататорів, видно з такого.

Ми вже говорили, що згідно з мусульманським законом купець забов'язаний щорічно вносити на користь мечети (церкви) $2^1/_2{}^0/_0$ свого доходу. Чому селянин повинен платити в 4 рази більше, ніж купець? На це питання один з видатних мусульманських мулл (попів), Зія Кемалі, член духовного управління кримських мусульман, відповів, що праця селянина найлегша, що йому досить попрацювати 8 день для

того, щоб мати хліба на цілий рік. Для чого цей мулла запевняє всіх, що праця селянина легка? Для того, щоб виправдати мусульманський закон, що зобов'язує селянина платити церкві в 4 рази більше, ніж купець, щоб виправдати вимогу 10% урожаю селянина на користь церкви і муллам. Для купця у нього є инші слова. Зія Кемалі про купців пише так: „Купець добуває капітал лише своєю працею, купцеві доводиться працювати день і ніч. Він повинен платити патентний збір, мито, запровадити бухгальтерію, працювати 12 місяців на рік, хутко продавати товари й иноді не одержувати прибутків". І виходить, за мусульманами, що купці день і ніч працюють, а селянин нічого не робить і живе припіваючи. Це лише показує, як мусульманські мулли і мусульманська релігія захищають інтереси купців, поміщиків, експлоататорів. За часів царату мусульманське духовенство в більшій своїй частині виступало в спілці з православними священниками проти революційного руху робітників і селян. Коли революція загрожувала царатові, тоді об'єдналися служники всіх релігій проти трудящих. Року 1905 в місті Казані монархісти, контрреволюціонери влаштовували демонстрації проти революції і закликали захищати царя і поміщиків. В одній з оцих демонстрацій з корогвами, іконами, попами та жандарами врочисто йшли 14 татарських мулл.

Підчас Жовтневої революції мулли виступали проти революції. Вони створили з мусульман магометові полки для боротьби з більшовиками подібно до того, як православні попи створювали ісусові полки. Мулли давали грошову допомогу офіцерам, допомагали бандитам. В Туркестані вони підтримували бандитів - басмачів у їхній боротьбі з радянською владою.

Приклад того, як мусульманська релігія служить експлоататорам, показали події в Туреччині. 1919—20 р.р. турецький народ скинув владу свого царя—султана. Турецького султана (цар) вважали також і за голову мусульманської церкви, її патріярха; він мав назву каліфа так само, як і руського царя вважали за голову православної церкви. Коли турецький народ повстав проти султана і проти влади його та поміщиків, на допомогу султанові і турецьким землевласникам виступила мусульманська релігія. Мулли закликали вірних іменем бога Аллаха підтримувати султана, підчинятися поміщикам.

Турецькі контр-революціонери та мулли за англійські гроші організовували повстання, щоб відновити султанову владу.

Не менш контрреволюційну ролю відограє мусульманська релігія в СРСР. Мулли піднімають вірних проти радянської влади, проти всяких її заходів. Вони закликають мусульман не мати нічого спільного з трудящими немусульманами. Вони підтримують буржуазні елементи і заважають будувати радянську державу на основі спілки трудящих всіх народів, що оселюють СРСР. Мусульманська релігія закликає вірних відмовитися від участи в соціялістичному будівництві, відмовитися від боротьби за поліпшення життя на землі. Замість цього вона закликає чекати смерти та нагороди в раю.

Іудейська релігія

Така сама й іудейська релігія. Основні вчення іудейської релігії викладені в біблії (тора) і инших книгах (талмуд). Біблію однаково шанують і іудеї, і християни. Одна з ріжниць між іудеями і християнами це та, що іудеї не визнають Ісуса - христа, але вони вірять, що прийде спаситель - месія.

Іудейська релігія навчає, що найважливіше для людини — покора перед богом. Іудейська релігія також навчає: любіть ворогів ваших, любіть ближнього, хоча б це були експлоататори. Така заповідь безумовно вигідна експлоататорам. Іудейські святі книги—тора і талмуд—ось що наказують трудящим: „Забороняється бідному наймитові красти робочий час у хазяїна". „Син повинен шанувати свого батька, а слуга — пана свого". Так наказує свята книга іудейської релігії — тора. Вона наказує рабові любити свого хазяїна, найманому робітникові, трудівникові, батракові побільше працювати на експлоататора. Ми бачили, що це саме наказує і християнська та мусульманська релігія. Отже, що до цього немає ріжниці між іудейством, християнством та мусульманством. „Той, хто береже свого пана, буде вшанований" — говориться в Соломоновій притчі (розд. 24, стих 18). А для того, щоб трудящі не надумали скинути владу експлоататорів, щоб вони не прагнули до кращого життя, іудейська релігія говорить їм: „Навіщо вам шукати кращого життя? Надійтеся на бога. Він вам за ваші страждання поверне". Це та сама шкідлива заповідь про терпіння і любов до ворогів, що ми її бачили в християнстві. Висновок такий: і іудейська релігія з усіма її заповідями та вченнями шкідлива трудящим і корисна експлоататорам.

Київський іудейський рабин Алежковський, скажений ворог революційного руху, по братньому зустрічає царя Миколу II відчас відвідання ним Києва року 1911

Іудейська релігія на службі експлоататорам

До революції в Росії іудейська церква, як і всі инші, служила царській владі. Були випадки, коли рабини (рабин — це іудейський піп) доносили поліції на революціонерів. Те саме, як відомо, робили попи й инших релігій.

Іудейська релігія навчала евреїв підкорятися царській владі, підтримувати її і не чинити ніякого опору. В синагогах, як і в церквах, читали особливі молитви за царя.

Рабини всіляко застерігали вірних від участи в релігійному русі, втокмачуючи в голову вірного еврея 24 - ту соломонову притчу (21 стих),

що в ній говориться: „Бійся бога, сина мого і царя; з бунтівниками не товаришуй“. Посиланнями на священне письмо рабини навчали не думати про боротьбу з царизмом.

Іудейська релігія каже вірним, що всі іудеї — брати, мусульманська релігія навчає: „Всі мусульмани — брати“, християнська учить: „Всі християни є брати“. Для кого це потрібно? Хіба правда, що іудей робітник і іудей - буржуй — брати? Хіба правда, що мусульманин - селянин — брат мусульманинові - князеві? Ні, це неправда. Зрозуміло, що така заповідь вигідна лише експлоататорам, така заповідь допомагає їм тримати з допомогою релігії селян і робітників у покорі. З цього видно, що всі заповіді і все вчення іудейської релігії так саме, як і християнської та мусульманської, вигідні експлоататорам. Всі ці релігії роблять одне діло: допомагають зберіганню й непорушності капіталістичного ладу.

Ламаїзм

Ламаїзм поширений у Калмицькій Автономній Області, в Бурято - Монгольській Республіці, що входять в РСФРР, і поза СРСР — в Монголії, Тибеті та инших країнах. Ламаїзм визнає, що індійський царевич Таотама був божеством і показав людям шляхи спасіння. До імени Таотама ламаїсти приєднуть слово „Будда“, що означає „просвітлений“ подібно до того, як християни до имени Ісуса приєднують слово христос (спаситель). За словами переказів Будда був зачатий, як і христос, непорочно — мати його, цариця Майя, мала привид, підчас якого їй сповістили про чудесне зачаття. Царевич за малих років відрізнявся мудрістю, втік з дому, почав навчати людей відмовлятися від життя, перетерпів страждання і спокусу від демона Мара, що обіцяв йому всі царства світу, мав учнів. Перекази про життя Будди в основному нагадують перекази про життя Ісуса - христа. Така однаковість спостерігається і в навчаннях; так, наприклад, в числі останніх слів, що їх приписують Будді, є слова: „бодрствуйте, браття“. Такі самі слова є в євангеліях (Лука, розд. 21, стих 36, Марк., розд. 13, стих 33).

Ламаїзм поділяє всі діла людей на добрі й злі. „Вмиротворення ворогів є одною з найважливіших справ. Що означає на ділі „умиротворення“ ворогів? На ділі „умиротворення“ за сучасних умов капіталістичних держав є затушковування революційної боротьби, є заклик до пролетарів терпіти й любити своїх ворогів. Ми бачили, що цьому навчає і християнство. Ламаїстське „умиротворення“ ворогів на ділі нічим не відрізняється від християнської заповіди: „люби ворогів і ближніх“.

Лами - експлоататори

Лами живуть в манастирях. Зобов'язані давати й виконувати обіт жити без шлюбу. Найменше турбуватися про світські справи. Але в той же час ламаїзм учить, що кожний вірний повинен мати біля

себе „доброго друга“, що зможе порадити людині правильний вихід із тяжкого становища, а за такого доброго друга може буте лише лама (манах). За свої поради лама бере великі гроші, одержуючи за кожну пораду не менше одного барана. Вірний звертається до лам за порадами, коли виїхати в дорогу, як назвати новонародженого, кого взяти собі за жінку, і багато иншого зобов'язаний він запитувати у лами. Безумовно, за все це він платить ламам і манастирям. Крім того, широко практикується „посвячення“ отар, що, на думку лам, зберігає худобу від загину. В вигляді плати за посвячення скотовод дає одну або дві голови на користь лами, приплід їх вважають за таку ж власність лами, як і віддана йому коняка, корова або баран.

Ламаїзм, як і всі релігії, служить інтересам багатих родових князів, експлоататорів для того, щоб вони могли утримати свою владу над бідняками-скотоводами. Ламаїзм служить білогвардійцям у їхній боротьбі з радянською владою. Прикладом, підчас громадянської війни в Забайкаллі проти радянської влади діяв отаман Семенов. Генерала Семенова підтримували буряцькі лами. Так саме підтримували вони білогвардійця барона Унгерна, що воював довго проти радянської влади.

Буддійське духовенство до революції в Росії всіляко підтримувало, а за кордоном і дотепер підтримує багатих, заможних і князів. В СРСР вони не від того, щоб зайнятися контр-революційною пропагандою. В травні 1927 року в Бурято-Монгольській Автономній Області суд розбирав справу групи лам, що протягом декількох років займалися контр-революційною пропагандою, закликали вірних не платити податків, підбурювали населення проти радянської влади.

З усього цього видно, що і вчення буддійської релігії, і діла його духовенства також, як і в мусульманській, іудейській та християнській релігій, вигідні виключно для експлоататорів.

Всі релігії служать експлоататорам

Ми ознайомилися з тим, чому навчають християнська, мусульманська, іудейська і ламаїстська релігії. Чи є що-небудь спільне для всіх розглянутих нами релігій? Спільного у всіх є дуже багато. Однакова їхня роля в людському суспільстві. По всіх країнах, крім СРСР, панують капіталісти, по всіх країнах трудові маси пригноблені, всякі спроби робітників, селян звільнитися караються розстрілами, в'язницями, вбивствами. І в такий час релігія за кого? За пригноблених вона чи експлоататорів? Ми бачили, що всі релігії помагають експлоататорам, що всі релігії не на боці трудящих. Християнство учить: любить ворогів ваших, іудейство учить тому самому, инші релігії тому самому учать. Ми бачили, що ця заповідь шкодить трудящим, що якщо вони підуть за нею, то їм доведеться вічно нести на собі ярмо капіталу. Всі релігії учать скорятися владам. Яким владам?

Владам, що їх настановила буржуазія. Всі релігії забороняють трудящим боротися за своє визволення буцім-то через те, що цим вони порушують божу заповідь. Всі релігії учать трудящих: навіщо вам думати про завтрішній день, навіщо вам добиватися кращого: дивіться на птиць небесних — вони не сіють, не жнуть, а ситі. Кому вигідна ця заповідь всіх релігій? Знову ж таки — експлоататорам. Всі релігії учать вірних, що за їх страждання їм буде заплачено після смерти. Цим вони допомагають капіталістам втримати своє панування на землі, підманюючи трудящих щастям після смерти.

І, кінець-кінцем, кожна релігія учить своїх послідовників: не смій мати діло з людьми, що дотримуються иншої релігії. Цим релігія розбиває сили трудящих, заважаючи об'єднатися робітникам і селянам всього світу для спільної боротьби за своє визволення.

Релігія — знаряддя розпалювати національну ворожнечу

Кожна релігія велить своїм наслідувачам, щоб вони не сміли вірити в инших богів. „Немає бога, крім бога, і Магомет — пророк його“ — учить мусульманська релігія. „Не шукай собі инших богів“ — учить іудейська релігія. „Християнство — справжня релігія“ — учить християнська церква. Кожна релігія учить, що вона найкраща, а хто є послідовник иншої релігії, той невірний, басурманин, нечистий, що з ним треба боротися, що його треба ненавидіти. Цим усі релігії служать для розпалювання національної ворожнечі, нацьковування однієї нації на другу. Як з допомогою релігії разпалюється ворожнеча між трудящими різних національностей, видно з таких прикладів.

Що таке панісламізм

Засобом розколити сили трудящих в руках мусульманських мулл являється вчення, що називається „панісламізмом“. За цим вченням, кожний мусульманин — брат иншому мусульманинові. Це значить, що селянин-мусульманин — брат поміщикові-мусульманинові, а через це трудящим мусульманам не можна і гріх боротися проти своєї буржуазії і поміщиків лише тому, що й вони мусульмани. Виходячи із вчення, що всі, хто вірує в бога Аллаха, тоб-то всі мусульмани — брати, панісламісти проповідують доконечність створити союз всіх, хто дотримується мусульманства, без ріжниці клас. Тимчасом, як для перемоги над капіталом потрібна спілка пригноблених і визискуваних всіх народів, всіх націй, панісламізм проповідує спілку всіх мусульман: і пролетарів, і буржуазії. Ясно, що це шкідливо для трудящих, це лише розколює їхні сили. Мусульманство, таким чином, є засіб роздробити сили трудящих на національні групи. В СРСР для успішного соціялістичного будівництва потрібна тісна спілка трудящих всіх народів, що оселяють нашу країну. Мусульманська релігія, навпаки, працює для розколу такої спілки. Мусульманська релігія наказує вірному

не товаришувати і не мати спільного діла з немусульманами, що їх вона називає „невірними“. Це знову ж таки призводить до національної ворожнечі.

Сіонізм

Так саме, як і панісламізм закликає до створення спілки всіх мусульман, сіонізм закликає до створення спілки всіх євреїв. Ми вже бачили, що й іудейська релігія, як і всяка инша, учить своїх послідовників не йти за иншими богами тому, мовляв, що іудейська релігія найправильніша, а инші — брехливі. Уже одним цим іудейська релігія служить за знаряддя відокремлення євреїв від инших народів так саме, як панісламізм відмежовує мусульман од немусульман.

З цього користується партія єврейської буржуазії — сіоністи. Єврейська буржуазія говорить єврейським пролетарям: наша релігія каже, що всі євреї — брати, а через це ми повинні відмовитися від спілки з пролетарями неєвреями, не повинні брати участи в революційному русі.

З метою відлучити єврейських робітників од революційного руху сіоністи проповідують ідею переселення всіх євреїв до Палестини і створення там самостійної єврейської держави. Сіонізм — це засіб розколоти сили пролетарів, відволікти єврейських трудящих у бік від спільної революційної боротьби.

Отже, сіонізм, як і панісламізм, роз'єднує трудящих.

Антисемітизм

Не кращі і християнська, і инші релігії. Адже і християнство навчає ненавидіти нехристиян і цим так саме стає за засіб сіяти національну ворожнечу.

Наприклад, у колишній Росії царський уряд за підтримкою православної церкви нацьковував росіян на євреїв (це зветься антисемітизмом). Щоб виправдати це, говорили, що євреї — „нехристи“, не визнають християнської релігії. Для кого це цькування було вигідне? Для царату і буржуазії, що це цькування і розпалювали з метою послабити революційні сили трудящих. Релігія тут служила, отже, засобом роз'єднувати, розколювати трудящих різних національностей. І за теперішнього часу вороги радянської влади, не маючи инших шляхів послабити нашу країну, знову взялися розпалювати ненависть проти євреїв, поширювати антисемітизм. Вороги радянської республіки, вороги соціялістичного будівництва нишком ведуть такі балачки, сіють такі чутки, що мають за мету збурити ворожнечу і ненависть до євреїв. Зрозуміло, що, якщо нашим ворогам ця їхня темна робота вдасться, тоб-то якщо їм пощастить посіяти національну ворожнечу, це призведе до послаблення СРСР, бо не треба забувати, що в СРСР живе понад 100 національностей. Ворожнеча між ними призвела б до послаблення і загибели СРСР. Цього і бажають наші вороги. Ось через

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ:

ОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ДВОТИЖНЕВИЙ ОРГАН ЦК КП(б)У

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ

ЖУРНАЛ МАЄ СВОЇМ ЗАВДАННЯМ:

1) Освітлювати головні питання нашого соціялістичного будівництва в галузях політики та економіки.
2) Розробляти головні питання марксизму й ленінізму та боронити їх від усяких перекручувань.
3) Освітлювати завдання й особливості культурного будівництва УСРР.
5) Освітлювати міжнародне життя й особливо міжнародній комуністичний рух.

Редакція міститься: Харків, вул. Лібкнехта, 64, ЦК КП(б)У

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 12 міс. — 6 крб. 50 коп., на 6 міс — 3 крб. 40 коп., на 3 міс. — 1 крб. 75 коп., на 1 міс. — 60 коп. Окреме число — 40 коп.

ТРИМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

ПРАПОР МАРКСИЗМУ

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ МАРКСИЗМУ

„Прапор Марксизму“ має завдання висвітлювати дослідження з різних галузей марксизму, об'єднуючи навколо себе марксистські наукові сили України.

Журнал **„Прапор Марксизму“** редагує редакційна колегія:
М. Скрипник, М. Попов, В. Юринець, М. Яворський, Г. Рохкин.

Адреса редакції: Харків, вул. Равенства й Братерства, № 21б

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік (4 вип.) — 8 крб., на 6 міс. (2 вип.) — 4 крб. 50 коп.
Окреме число — 2 крб. 50 коп.

ДВУХМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

ЛЕТОПИСЬ РЕВОЛЮЦИИ

ОРГАН ИСТПАРТА УКРАИНЫ

Задачей „Летописи Революции“ является освещение истории революционной партии пролетариата КП(б)У и борьбы рабочих и крестьянских масс Украины за свое освобождение.

Редакция: Харьков, ул. Свободной Академии, 4

ПОДПИСНАЯ ЦЕНА:

1 год (6 книг) — 8 руб., 6 мес. (3 книги) — 4 руб. 50 коп.
Отдельный номер — 1 руб. 75 коп.

Передплату приймають: СЕКТОР ПЕРІОДВИДАНЬ ДВУ
Харків, Сергіївська пл., Московські ряди, № 11,
уповноважені періодсектору по всіх містах України

Ціна 40 коп

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПРИЙОМ ПЕРЕДПЛАТИ
НА ПОПУЛЯРНО-НАУКОВИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АНТИРЕЛІГІЙНИЙ МІСЯЧНИК

БЕЗВІРНИК

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ РАДИ СПІЛОК БЕЗВІРНИКІВ

Редакційна колегія:
І. С. Гаїбов, А. Івановський, Дм. Ігнатюк
(відпов. редактор), проф. А. А. Кортіков

Журнал є засобом масової антирелігійної агітації і пропаганди

Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнехта, № 64

Додаток: Антирелігійна грамота. Підручник для антирелігійних гуртків на селі

В ЖУРНАЛІ БЕРУТЬ НАЙБЛИЖЧУ УЧАСТЬ:

Аренберг, О. (Одеса); Арнаутов; Бажанов, М.; Баженов (Київ); Бергвайлер, М. (Ессен, Німеччина); Болеро Ріта (М'лан, Італія); Борейко, М.; проф. Брохер, Г. (Лозанна, Швайцарія); Буланкін, І. М.; Ф[illegible], В. (Прага, Чехословаччина); Волобуєв, М.; Гаїбов, І. С.; Гартвіг, Т. (Брюнн); Горбань, М.; Губріхт Курт (Ляйпціг); Ейльдерман, Г. (Брем[illegible]); Ем[illegible]ов (Луганськ); Єрофіїв, Н.; Івановський, А.; Ігнатюк, Дм. Л.; Кан[illegible]ов, В. Н. (Москва); Конторов (Київ); Карпенко (Київ); Ковалевський; Ковальов, Ф. А. (Москва); Костик, П. П.; проф. Кортіков, А. А.; Ковальчук, Я.; Ліщиць, Я.; Лавріненко, Ю. А.; Лобанов (Сталіно); Логінов, А. (Москва); Лукачевський, А. Т. (Москва); Магер Герман (Мюнхен, Німеччина), проф. Марков, М. П.; Марченко, Дм.; проф. Мірза-Авак'янц; проф. Михайловський, В. С.; проф. Нагорний, А. В.; Новіков, Г. (Дніпропетровськ); Ніколаєв, І.; Новицький, М.; Олещук, Ф. Н. (Москва); Перкович, Є. (Київ); Петров, В. (Маріупіль); Платонов, Ю.; Поляков, І. М.; Пушкарьов; Різник (Проскурів); Развадовський; Сарне, Л. (Москва); Скрастинь (Кривий-Ріг); проф. Слуцький, Л.; Соколов, В. С.; Спиридович, А.; Стрельбицький; Стефанович, А. Л. (Вінниця); проф. Страхов, Т. Д.; Сухоплюєв, І.; Тимофіїв (с. Тим); Фаворський, В. (Київ); Фінкельштайн, Є.; Шваб, М. Р. (Москва); Шейнман (Москва); Штеца (Ніжин); Щербаков, В. (Чернігів)

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 рік — 3 крб. 50 коп., 6 міс. — 1 крб. 80 коп., 3 міс. — 90 коп., 1 міс. — 35 коп. Окреме число — 40 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

СЕКТОР ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДВУ

Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, № 11,

ТА УПОВНОВАЖЕНІ СКРІЗЬ ПО УКРАЇНІ

М

БЕЗВІРНИК

1928р № 15

Читачу, пам'ятай, що твоя відповідь допоможе редакції поліпшити журнал

Читачу, не гаючись, заповни анкету, виріж її з журналу, склади по чорних лініях, приліпи 2-х коп. марку і вкинь у поштову скриньку

АНКЕТА ЧИТАЧА „БЕЗВІРНИКА"

Яка Ваша професія (робітник, селянин, наймит, учитель, зав. хат.- чит., бібліотекар, службовець і т. д., якщо робітник чи службовець, то якої спеціяльности)

Скільки Вам років Стать (чол. жін.) (підкреслити)

Чи Ви член партії, комсомолу чи безпартійний (підкреслити)

Чи віруєте Ви в бога, чи безвірник, чи сумніваєтесь (підкре-

Коли віруєте, то чому читаєте „Безвірник"

ВІДРІЖТЕ ПО ЦІЙ ЛІНІЇ

Чи перебуваєте в членах Спілки Безвірників. Так, ні (підкреслити)

Чи задовольняє Вас зміст журналу і його відділів: статті „В чорному таборі", „На антирелігійному фронті", „За кордоном", „Наука й техніка", „Безвірницькі дати", „Сатира й гумор" та ін. та додаток „На допомогу антирелігійникові"

Які відділи Вас найбільш цікавлять. Які ще відділи радите завести

Які статті Вам найбільш сподобались і на які теми статті ви хотіли б бачити в журналі

Чи давати більше дрібного матеріялу, чи більше великого

Які, на Вашу думку, є хиби в нашому журналі

Чи зрозуміла мова журналу, чи задовольняє його зовнішність (шрифт, ілюстрації), чи акуратно одержуєте його

Які у Вас ще побажання для редакції

Чи користуєтесь Ви з „Самоосвітнього курсу для антирелігійного активу"

Примітка. Якщо журнал виписує читальня, бібліотека і т. д., то просимо керовника такої установи зробити про це відмітку в анкеті і заповнити її після обговорення запитань анкети з читачами.

м. ХАРКІВ

Місце для
2-х коп.
марки

Вул. К. Лібкнехта, 64

Редакції журналу „БЕЗВІРНИК“

БАНДЕРОЛЯ
ДРУКОВАНЕ

Oni korespondas esperante

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ

Пролетарі всіх країн, єднайтеся

ПОПУЛЯРНО-НАУКОВИЙ АНТИРЕЛІГІЙНИЙ ДВОХТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ РАДИ СПІЛОК БЕЗВІРНИКІВ

Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнехта, 64

№ 15 | ГРУДЕНЬ | 1928

МИКОЛА НОВИЦЬКИЙ

МИСТЕЦТВО НА АНТИРЕЛІГІЙНОМУ ФРОНТІ

До огляду безвірницької роботи

У радянській країні чи не дивне саме сполучення: мистецтво й антирелігійна робота?! Отже ж дуже мало ще бачимо ми прикладів, щоб мистецтво, цей найдосконаліший засіб виховного впливу, та виявляло (нехай сяку-таку) активність на полі боротьби з релігійною отрутою.

От на полі релігійної „роботи" — інша річ.

Немає жодної ділянки мистецтва, де релігійна творчість не давала б величезного процента всієї історичної продукції, не створювала б шкіл, не сягала б своїм упливом далеко-далеко за межі безпосереднього релігійного приложення.

Про літературу й говорити нема чого.

Правда, безпосереднє-релігійна художня література сьогоднішнього дня дуже підупала, як рівняти її до тих часів, коли образи, символи й настрої релігії панували неподільно. На тлі нинішнього нашого бадьорого і творчого буття солоденька брехлива релігійна вигадка у нашій літературі — пережиток минулого. Фальшивий фарисейський патос віршів, що обслуговують, скажімо, безпосереднє своєю естетикою організаційні завдання усяких „Благовісників" та „Христових нив", справляє жалюгідне враження.

На ділянці художньої роботи релігія позбавилася у нас головного фактору „якости продукції" — щирости. Тепер це, очевидячки, виробка ґешефтмахерів релігії, механічне орудування колишніми шаблонами.

Але література релігійного світогляду має ще надто глибоку формальну традицію. Пригляньмося, наприклад, до словника нашої поезії, особливо — ліричної: до її засобів упливання, до мовних її шаблонів.

„Душа“, „серце“ „небо“, як щось окреме од „тіла“, од „землі“, усякі „вищі стремління“, „духовне начало“, що його протиставляють „низькому“, „тілесному“, „земному“ і т. д. Усі ці штампи релігійного дуалістичного (двоїстого) світогляду так міцно в'їлися у мислення і в вислови наших художників слова, що мистці й не помічають, чию саме ідеологію стверджують вони і зміцнюють такою худшарманкою. Ми вже не згадуємо про всякі суторелігійного походження і настановлення образи, алегорії, символи та про інші словесно - художні способи, що їх і досі критично ніхто у нас не переглядав, і що ними з легкою душею користується радянський художник слова, угніздджуючи у свідомість читачеві мірки та поняття чужого, ворожого світогляду.

Художнє малярство на службі у релігії також відограло колосальну ролю, створивши міцну і гнучку традицію, утворивши безліч шкіл, обслуговуючи найрізноманітніші форми, смак і вимоги релігійної самосвідомости. Від незграбних, довготелесих „потойбічних“ витворів західнього і візантійського середневіччя і до містично - символістичних примар Васнецова, Врубеля і Нестерова скільки дало данини релігії художнє малярство! Від прекрасно - земних, утилітарно - хазяйських богів флорентійських та венеційських дуків - патріціїв аж до сьогоднішніх солоденько - прилизаних ісусиків та божих матерів з пухнатими, добре вигодованими „младенцями“, що їх постачає мистецтво і поліграфська техніка нинішньому всесвітньому міщанинові, малярство невтомно працювало і працює, культивуючи світогляд і психіку раба на потребу хазяїнів капіталістичної системи.

Релігійна музика посідає багато місця у музичній творчості народів, зокрема у нас на Україні.

Взагалі, уся так звана „національна культура“ кожного народу (буржуазія її розглядає, як „суму надбань нації“, немов чогось цілого і єдиного) скерована в буржуазному світі на виховування отари рабів з усіма властивостями доладної отари, і релігія в мистецькій формі завжди була найпридатнішим знаряддям цієї рабської культури. Отже мистецтво завжди було і понині ще є могутній релігійно - підсобний чинник цього виховання в руках буржуазії.

Сучасна буржуазія широко і до діла використовує багату мистецьку спадщину, комбінуючи й сполучаючи її з новітніми даними техніки, і пристосовуючи до вимог та до смаку сучасного (навіть радянського) масовика. Хори, орган, оркестри, навіть балет, театралізація одправ, декламація, поезія, декоративне мистецтво, скульптура, художнє мистецтво, електрика і світові ефекти, кіно, радіо — усе це пристосовується й використовується для потреб релігійно - виховного впливу. У конкурентській боротьбі за вплив що далі більше стирається ріжниця між усякими церквами та сектами. Навіть традиційно - консервативне православіе у своїй пишноті намагається наблизитися до католицтва, а в демократизмі — до сектантства.

А що дає нам у цей час мистецтво у боротьбі з релігійним дурманом? У виробленні і в удосконаленні матеріялістичного світогляду?!

Мало. Дуже мало! Майже нічого...

Шестидесяті, семидесяті роки минулого сторіччя в хвилі критичного народницького протесту проти застиглих, кріпацьких форм життя дали дещо у поширеному й на Україні російському малярстві. Пригадати хоча б деякі картини побутового жанру Перова, Прянішнікова, Мясоєдова, Маковського та інших із п'яними попами, з крикливицями, з гладкими благоліпними ченцями то-що.

Народницька хвиля в українській літературі винесла була кілька антирелігійних співомовок Руданського, „Люборацькі" Свідницького, а потім і багатого на безвірництво Івана Франка.

Перше десятиріччя дев'ятисотих років дало нашому театру кілька (сумнівної і двозмістовної якости) п'єс, приміром, російська п'єса „Черные вороны".

Нарешті пореволюційна доба виплеснула хвилю плакатних, літературних агіток, кілька кіно-фільмів...

Що до матеріялу дореволюційного походження, то, не кажучи навіть про малу його кількість, він застарілий уже і неактуальний нині своїм змістом. Скеровано його здебільшого не проти релігії, а проти колишньої царсько-поліційної попівщини, проти середнєвічних форм релігійного фанатизму, проти зовнішнє-негативних особливостей певного віронавчання. Із п'яних попів, напр., що гублять хрести, тиняючися „з молитвою" (відомі картини Прянішнікова та Перова), залюбки реготатиме й пересічний баптист, бо його, як релігійника, це не зачіпає. „Жертва фанатизму" (картина, де подано релігійно-побутову трагедію єврейського містечка) викличе співчуття і у ксьондза, і в попа. Проти вистави п'єси Протопопова „Черные вороны" не перечили навіть деякі й архієреї, бо п'єсу скеровано було тільки проти Івана Кронштадтського та проти секти „іоанітів", не чіпаючи не те що основ віри, а навіть і православія.

Традиція вузького антипопівства збереглася в значній мірі і в нинішніх мистецьких антирелігійних творах. Вона обмежує настановлення і зміст художніх антирелігійних плакатів, незначних кількістю і невисокої якости кіно-фільмів, халтурних і непереконливих оповідань та віршів, що інколи без певного цілевого настановлення, без певного плану проскакують на спожиток масам.

Про театральну антирелігійницьку продукцію хіба згадати ще, що здебільшого це — саморобщина дуже невисокої якости і анікої впливливости.

А джерело ж художньої творчости за наших часів не є якась містична недосяжність: цілеве настановлення, будівнича потреба, соціяльне замовлення і, нарешті, плановість роботи та продукції стосуються до наших художніх сил так само, як і до кожного іншого учасника радянського будівництва.

І от тут завдання наше повинно бути таке:

не тільки переймати, фіксувати та реєструвати художній самовплив, а й самим вносити у художню продукцію планувально-організаторський елемент.

Недолуга (і кількісно, і якісно) антирелігійна продукція на певних ділянках нашого мистецтва свідчить перш за все про відсутність інтересу у мистецьких колах до антирелігійного настановлення та до безвірницької тематики.

Чого ж саме такого інтересу бракує? Певно, є якісь причини. Які ж саме?

Перш за все — нерозуміння важливости справи, її актуальности, її щільного звязку з процесами соціялістичного будівництва, її внутрішньої моци й потужности, як соціяльного замовлення.

Друге — відсутність у мистця актуально-життєвого матеріялу, що стимулював би бажання художньо цей матеріял оформити.

Антипопівська — переважно літературно-художня — творчість у нас все-таки є. Матеріялом їй стають давні трафаретні уявлення: піп-куркуль, піп-павук, піп і пристав, піп-гнобитель учителя, ченці-сластолюбці й п'яниці, черниці, що викидають дітей у ставки та в клозети, попаді з варенням, із книшами, типи Єлеонського, Потапенка, Гусева-Оренбурзького то-що.

Але матеріял для ґрунтовної антирелігійної творчости, матеріял глибоко-соціяльного і пекучо-актуального сьогоднішнього значіння в дійсності значно багатший, цікавіший, вдячніший. Він тільки не спопуляризований серед наших мистецьких кадрів. Його просто не знають...

А втім, у нашій освітній системі є ж два політично-відповідальні і компетентні органи, що дбають про радянське виховання у художній формі. Це — політосвіта і відділ мистецтв. Живий органічний звязок між цими двома органами в справі спопуляризування між мистецькими кадрами антирелігійної тематики і її питомої ваги, як соціяльного замовлення, безумовно, дав би стимул до жвавішої роботи мистецтва на антирелігійному полі.

На якій же ділянці мистецтва розроблення антирелігійної тематики сьогодні найпотрібніше і найлегше до перетворення?

Життьовий матеріял, що його висуває сучасне життя, напруженість процесів класової боротьби на базі риночно-господарських стосунків, чітко виявлена тенденція гуртування реакційних приватно-власницьких і контр-революційних елементів побіля релігійних осередків і під релігійними гаслами, ті колізії, що виникають на цьому ґрунті в житті, дає багаті можливості художнього оформлення майже на кожній дільниці мистецтва. Художня література, віршова поезія, кіно, театр, музика (зокрема оперетка і широкоприступна естрада), художнє малярство і такі форми широкого множення та популяризації мистецького твору, як гравюра, світлова картина, радіо — для всіх цих засобів мистецького розроблення й оформлення антирелігійна тематика, антирелігійний матеріял є невичерпний поклад величезної потенціяльної сили і будівничої актуальности. Треба тільки взятися використувати його.

Мистецькі кадри наші не розпорошені. Індивідуалізм та аристократичність мистця-самотника давно вже стали карикатурним пережитком чужої культури. У нас є літературні організації, як ВУСПП,

„Молодняк“, „Плуг“, „Нова Генерація“, асоціяції драматургів та сценаристів. Є музичні організації, як Укрфіл, Дух, Думка та інші. Є театри, як „Березіль“, опера, оперета, де внутрішню організаційну й ідеологічну стрункість покладено в основу художнього виробництва. Є у нас і організації образотворчого мистецтва, як АХЧУ та АРМУ. Ціленастановлення цих організацій не тільки формально-методологічне, а й у самій основі — соціяльно-будівниче, культурно-творче. Цим організаціям і всій нашій радянській суспільності загалом не байдуже знати, що робиться і що зроблено мистецькими силами задля матеріялістичного виховання мас.

Огляд безвірницької роботи, що ми його переводимо зараз, ні в якому разі не може залишити поза увагою суспільства того, яке реальне завоювання на антирелігійному фронті мають організації пролетарської літератури, театру, образотворчих мистецтв та інших засобів художньо-емоційного впливу, і чого ще можна б досягти.

Звернути активну увагу на антирелігійну тематику і на життєвий матеріял, як на сирець найважливішої ділянки культурно-творчого процесу, є першочергове завдання наших мистецьких кадрів.

Організаційно сприяти їм у цій справі стимулювати цю роботу це — таке ж саме невідкладне спільне завдання провідних органів державного керування мистецтвом і політичним вихованням трудових мас.

А завдання наше, завдання безвірників, перед усією нашою суспільністю, перед усіма (без винятку) художньо-творчими організаціями піднести цю справу.

Не вирішивши її організаційно-практично, не можна нам у боротьбі перемогти прадавне релігійне мракобісництво.

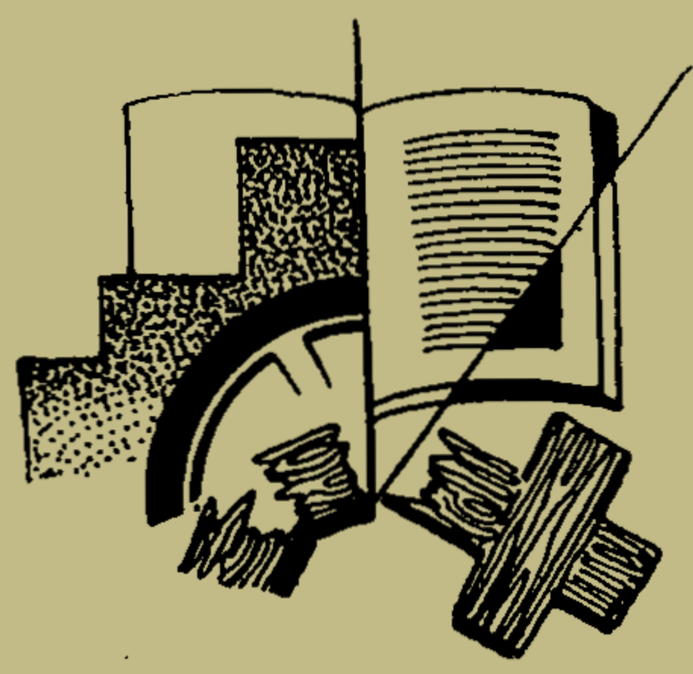

ДМ. ІГНАТЮК

МИСТЕЦТВО НА ПОСЛУГАХ У РЕЛІГІЇ ЗА КОРДОНОМ

У своїй боротьбі з релігією ми ще й досі надто мало вживаємо метод художньої пропаганди. Це — величезна прогалина в нашій роботі, і її нам конче треба заповнити найближчими роками. Наші безвірницькі організації повинні серйозно задуматися над цим.

Перед нами велика робота в справі організації художніх творчих і виконавчих сил у всіх видах мистецтва. Ми, безвірники, повинні негайно сигналізувати нашій культурній суспільності ту небезпеку в антирелігійній роботі, що випливає з цілковитої, можна сказати, бездіяльности що до цього провідних наших центрів, усяких художньо-творчих і виробничих організацій та об'єднань (письменницькі організації, кіно-виробництво, театральні та музичні колективи, художні журнали, газети і виробництва).

Попи скрізь і завжди знали ціну пропаганді релігії в художній формі. І коли тепер релігійники, що працюють на радянській землі, де діяльність їх сильно обмежена, всіма силами намагаються використовувати засоби художньої пропаганди, щоб цим хоч трохи відстрочити відхід мас від релігії, то легко можна собі уявити, в яких розмірах розгортають свою роботу в цій царині релігійники по буржуазних країнах.

Попівство по буржуазних країнах сурмить тепер про „відродження" християнського мистецтва. Таке відродження, дійсно, є і знаменує воно собою той факт, що релігійні організації, виконуючи волю буржуазії, максимально удосконалюють способи духовного розтління трудящих, що не вийшли ще з-під впливу релігії.

Церква розглядає мистецтво, як засіб притягати до себе маси. Коли торік у Парижі спеціяльне засідання релігійників обмірковувало питання про заведення загального співу по церквах, там фіксувалося, що збільшене відвідування церков починається скрізь, де тільки цього співу починають уживати. Одвертіше про те ж саме суто прикладне призначення для церкви мистецтва там же у Парижі висловилася нарада в місіонерських справах. Виступаючи, місіонери зазначали, що „дикуни (тоб-то населення колоніяльних країн) є справжні діти". Вони дуже серйозно ставляться до відправ, і „що більше ці відправи

насичені елементами мистецтва, що більше вжито засобів, які підносять святковість служби божої, то успішніша буває уся місіонерська „робота“.

Церква примушує служити собі всі види мистецтва. На неї працювали і тепер працює сила діячів мистецтва, що, звичайно, входять у у спеціяльні об'єднання з релігійною платформою. Архітектура проєктує утворити зразки таких молитовних будинків, що своїми формами і технічним устаткуванням перевищують усе, що в цій царині було відоме досі. Святивши нову церкву в Ульмі, єпіскоп ротенбурзький Шпроль висловився про нові церковні спорудження так:

— Ми, будуючи богослужебні будинки, повинні дбати не тільки про чотири стіни та про чотири кутки. З божого дому мусить бути вестибюль (передня кімната) неба,— ба! навіть шматок самого неба.

Такий-ось небесний вестибюль ми можемо бачити на малюнку. Це Нью-Йоркська церква-хмарочос. На верху її — величезного розміру хрест, що світиться електричним світлом із силою в 500 мільйонів свічок. Хрест цей видно на 180 кілометрів. Певна річ, така церква уже самою своєю зовнішністю може справити чимале враження. Цікаво зазначити, що цей хрест є подарунок відомого американського банкіра, Карла Ф. Бобса.

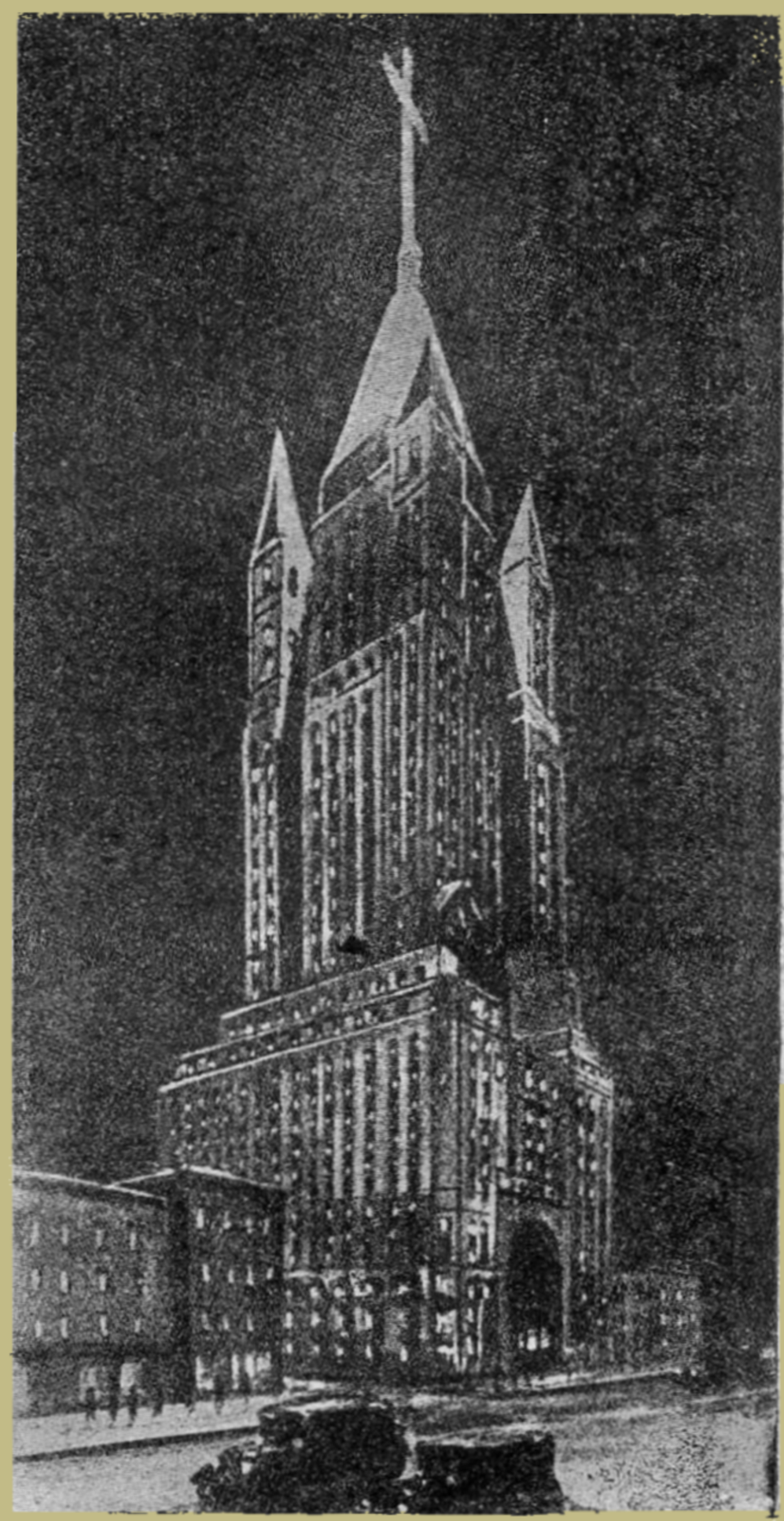

Церква - хмарочос у Нью - Йорку

Сотні письменників, що входять у „спілки християнських письменників“, цілий ряд досить міцних видавництв викидають тепер на ринок, часом у тиражах по кілька сот тисяч, всілякі релігійно-мистецькі твори. Зусилля цих релігійних побірників підстьобуються спеціяльними засобами. Попи та буржуа хотіли б утворити такі релігійні витвори мистецтва, що, як то кажуть, на смерть убивали б релігійною отрутою. Торік в Англії оголошено конкурс на роман, що найсильніше зміцнюватиме релігійне чуття читача. Премію призначено в 1000 фунтів стерлінгів (10.000 карбованців). Газета „Таймс“, та, що у свій час зчиняла кампанію проти появи в Англії

радянських антирелігійних журналів, від себе додала до призначеної премії ще 1000 фунтів стерлінгів. За це газета залишила за собою право надрукувати у себе цей роман, видимо, сподіваючись заробити на збільшенні від цього свого тиражу.

Величезних заходів уживає церква, щоб виховувати робітників релігійного мистецтва, а після — на матеріяльну підтримку їхньої діяльности. Наймогутніша стаціонарна установа для виховання мистців-релігійників є вища школа християнського мистецтва, що її шість років тому заснував у Мілані (Італія) нинішній римський папа. Цей інститут має факультети і катедри з усіх галузей мистецтва, включаючи навіть такі, як мозаїка, оброблення металу, порцеляна, ювелірна справа. Інститут видає свій журнал. При інституті є спеціяльна торговельна контора, а діяльність її становить підтримування діячів релігійного мистецтва через збут їхньої продукції.

Щоб спопуляризовувати релігійне мистецтво серед мас, католицька церква що-року скликає спеціяльні місцеві та національні конгреси християнського мистецтва, організовує недільники, місячники. Кожна така кампанія надзвичайно цікава для нас своєю організацією та змістом. Останнім часом утворюється надзвичайно багато музеїв і виставок, присвячених релігійному мистецтву. Одне слово, хроніка релігійного життя у буржуазних країнах така багата на матеріяли та на факти з цієї царини, що навіть перелік найцікавіших вийшов би далеко за межі цієї статті.

Нижче ми, виділивши деякі ділянки релігійного мистецтва, спробуємо вказати на такі факти, що, на наш погляд, найхарактерніші для діяльности релігійників на мистецькому фронті. Вони важливі нам ще й для з'ясовання того розмаху, з яким ця робота провадиться. Водночас ми повинні попередити читача, що поданий нижче матеріял стосується майже виключно тільки-но католицизму. Правда, саме католицизм серед інших релігійних течій, безперечно, посідає, найперше місце що до використання мистецтва для своєї мети.

Спів і музика

За покровительку церковного співу католики вважають святу Цецилію. Цециліянські союзи уже тепер існують по всіх країнах, де є католики. Про те, які завдання ставлять собі ці спілки, можна бачити хоча б зі статуту такої спілки, що розгортає свою роботу в Ельзасі у Франції. Ця спілка насамперед утворила свої власні хори по всіх містах та по сільських парахвіях. Крім того, вона дбає про утворення церковно-музичних семінарій, засновує тимчасові курси підготування регентів, матеріяльно підтримує учителів і учительок церковних співів і, нарешті, у певному напрямку обробляє громадську думку через пресу.

Спілки що-року перед днем святої Цецилії скликають національні з'їзди. Цього року у Парижі відбувся такий III французький конгрес з участю 600 делегатів. З матеріялів конгресу видно, що у Франції

спілка тепер субсидує 30 церковно-співочих шкіл і дає велику матеріяльну допомогу церковним композиторам. Італійський національний конгрес цециліянців (XIV) цього року, де було 550 делегатів з місць, дістав від папи римського осібне привітання з замовленням організувати обов'язково всюди при всіх церковних церемоніях загальнонародній церковний спів.

Дуже сильні цецилійські спілки існують у католицькій Швайцарії, дещо слабші — у Польщі.

Велику дбайливість в організації хорів та народнього співу по церквах виявляють американські католики. Чиказький кардинал Мунделяйн організував у 360 церквах своєї діоцезії хори. До свята „божого тіла" цього року він з професором Отто Зінгенбергом готував дитячий хор на 70.000 голосів. Утворити цей хор, напевне, удалося, бо Зінгенберг ще 1926-го року вславився тим, що до так званого світового євхаристичного конгресу (там же в Чікаго) він підготував три хори: один дитячий — 62.000 чоловіка, другий — з 30.000 студентів і третій — з 10.000 черниць.

Христос і Марія Магдаліна в японському театрі

Архієпіскоп Балтиморський при Вашингтонському університеті заснував школу церковного співу на 300 студентів. Цей склад набрано з представників різних країн і рас. Гасло школи: закінчивши курс, поширити церковний спів по тих місцевостях, звідки студенти прибули в школу.

Друга велика школа, що має завданням спеціяльно підготовляти організаторів церковного співу, є школа так званого григоріянського співу ім. св. Етьєна у Франції. За три роки вона підготувала 504 чоловіка.

Музична справа не набула серед католиків такого розмаху, як співоча через те, що вживання музики у католицькій церкві обмежено. Там припускається поки-що тільки встановленого типу музичний інструмент — орган. Торік деякі єпіскопи запитувалися порушити цю традицію і просили папу запровадити в костьольну практику інструментальну музику. Папа відмовив. Проте, існує ціла низка місцевих організацій, надто по великих містах, що ставлять собі за мету ущеплювати церковну музику в маси. Сильно втягається в справу

організації релігійної музики студентство. Наприклад, у Франції є так звана „літургійна музична гільдія“, що становлять її студенти французьких вищих музичних шкіл. Ця „гільдія“ займається самоготуванням у царині релігійної музики, а також провадить масову роботу. У католицькому університеті в місті Ліллі тільки недавно засновано спеціяльну катедру релігійної музики.

Концерти релігійної музики — зовсім звичайне явище у кожній мало-мало сильній парахвії, надто по містах. Ми знаємо, що в Берліні існує „державна академія церковної та шкільної музики“, що чи не що-року скликає всенімецькі з'їзди, де розробляють теоретичні та практичні питання релігійного музичного мистецтва.

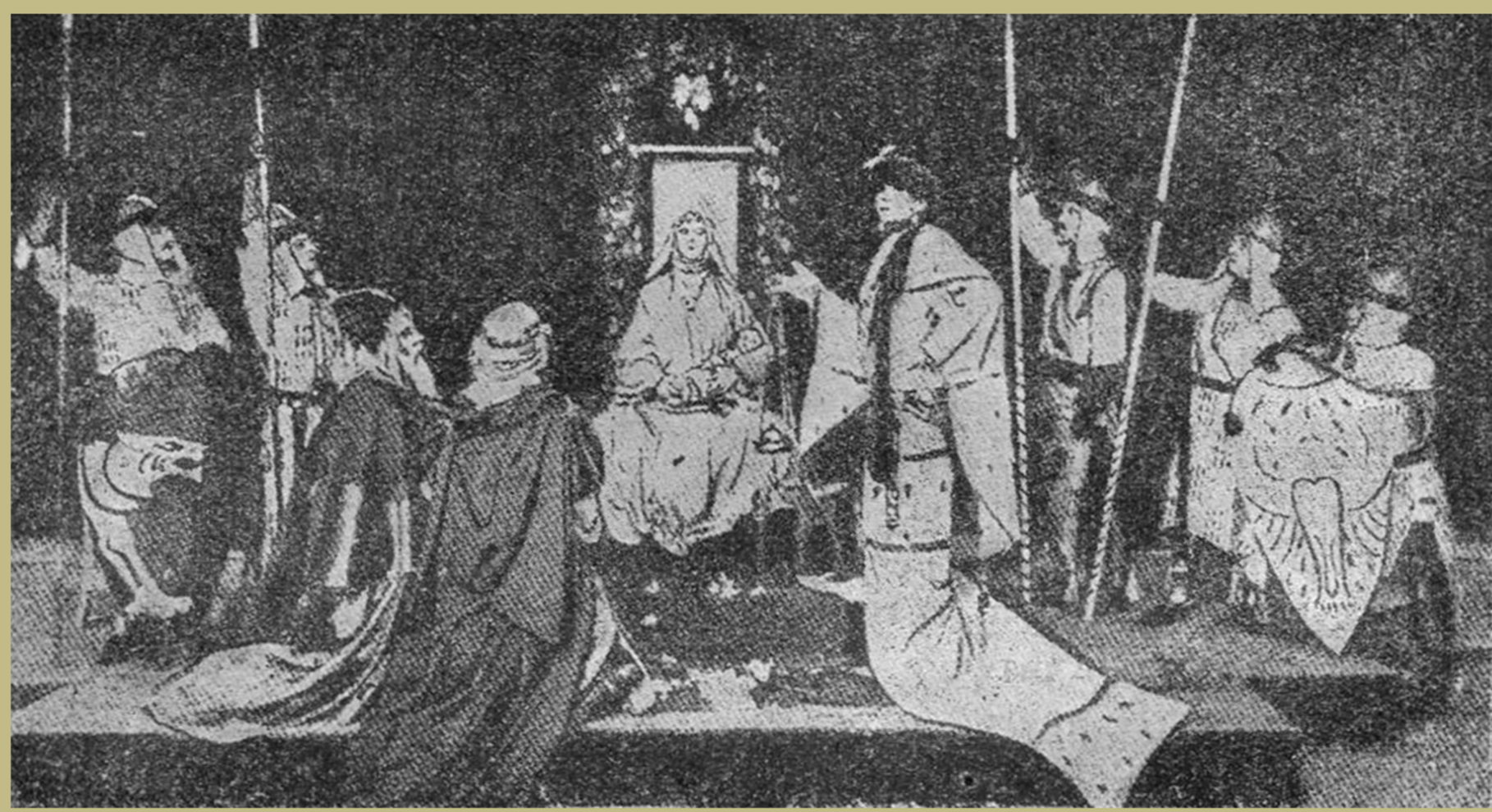

Містерія. Волхви поклоняються діві Марії

Театральне мистецтво

Надзвичайно повчальна діяльність релігійників у царині насадження релігійного театру. Релігійний театр у теперішній Західній Европі та в Америці відроджено за останні роки в невиданих з часів середньовіччя маштабах. І тут релігійники провадять свою роботу дуже організовано.

„Німецька християнська спілка сценічного мистецтва“ — надзвичайно впливова організація в Німеччині. Вона має на меті:

„сприяти драматичному та музичному сценічному мистецтву і драматичній творчості в дусі національно-німецькому і християнському, виховувати народ для розуміння шляхетного мистецтва й сприяти творчій силі в дусі християнського світорозуміння“.

Спілка має 300 місцевих ділових комітетів, що охоплюють 17 місцевих спілок. Вона включає у свій склад 3.000 почесних співробітників, 180 дуже відповідальних урядовців і 100 художників, що виступають і практикують. Кожний місцевий комітет спілки керує театральним

колективом і, скликаючи збори відвідувачів театру - католиків, скеровує в бажаному напрямку роботу театру. Тому, що у спілку входять авторитетні державні діячі, вона має можливість провадити свій вплив на загальні театральні справи в Німеччині. Тепер спілка має 13 власних міських і 2 пересувні театри. Крім того, спілка цілком опанувала театральну справу в Прусії і по всіх місцевих театральних організаціях цілком забезпечила свій вплив. Вона має також власне театральне видавництво, що видало вже 40 драматичних творів. Спілка має великий вплив на юнацькі організації і фактично керує їхньою театральною пресою. Вона впливає на утворювані католицькими організаціями курси, робітничі товариства по містах і на селах, на консультаційні пункти. Так само вона починає утворювати тепер дитячі та шкільні театри, а також успішно організовує лялькові театри. Спілка працює спільно з центральною освітньою комісією „католицького союзу Німеччини" і разом з евангелічною центральною освітньою комісією репрезентує у державному цензурному комітеті в справах кіна та в комісії реалізації так званого закону „про мотлох та бруд" в літературі [1]).

У Райнській провінції така ж сама спілка володіє 50 театральними колективами. З них 16 міських і 34 пересувних.

Аналогічне товариство зовсім недавно виникло в Італії. Своє завдання воно формулує так:

„грою на сцені, оригінальною передачею мистецького виконання з застосуванням найновіших технічних засобів сприяти вихованню християнського духа у всіх шарів суспільства".

Членами товариства можуть бути „артисти, істинно вірні й бездоганно моральні, що прагнуть не до пустої слави, а до апостольської діяльности через мистецтво". Перед кожним виступом і репетицією вони зобов'язані читати молитву і діставати консультацію у духовника. Дарма що існує воно недавно, товариство уже тепер має багатий і різноманітний репертуар із французьких та італійських католицьких авторів.

Та найбільшого розвитку за оцінкою „Osservatore Romana", органу папи римського, досягли французькі католики. Там також існує організоване у державному маштабі театральне товариство („Compagnon de Notre - Dame") приблизно з такими ж самими статутними засадами. Які це товариство здобуло собі міцні позиції, можна бачити хоча б із того, що воно в самому Парижі оволоділо будинком колишнього театру „Водевіль". Велику і особливо шкідливу роботу провадить Лільський католицький театр „Le bon Theatre", що взявся обслуговувати робітників по індустріяльних районах Північної Франції.

В Англії таке товариство також є. І хоча виникло воно з рік тому, однак, уже досі вспіло розгорнути значну роботу.

Який же зміст тих театральних вистав, що ради них церква провадить усю роботу?

[1]) Запровадження у практику цього закону (schund und schmutz gesetz) призводить до того, що під „мотлох та бруд" підводиться революційні літературні твори.

Напрямок взято головним чином на ставлення так званих релігійних „містерій“. Релігійні містерії — давня форма театрального мистецтва, що дуже поширена була в Европі у середні віки. За тих часів суворого засилля церкви релігійні містерії в руках у католицизму були дуже могутнім засобом збуджувати релігійний фанатизм та екзальтувати народні маси. В основу їх змісту переважно клали епізоди з життя христа. Здебільшого — його останні дні, так звані „страсті“. Виконували їх, звичайно, в дуже темних тонах, уживаючи всяких сценічних засобів, щоб як-найбільше залякати глядача. Містерії в руках церковників були найсильнішим засобом морального терору, що був додатком до інквізиційних тортурів та огнищ, де церква мучила й карала нелюбих їй „єретиків“. І дуже характерно, що за нинішнього „єретичного“ часу церква знову стає на шлях застосування забутих засобів упливу. З-під вікового пилу протягом останніх років витягли на світ буквально всі містерії, що виставляли було їх у середні віки. Теперішні християнські драматурги трохи підновили текст тих містерій, а спеціялісти сценічної техніки додали до виставлення усі найновіші способи впливати на глядача.

Містерія. Янгол з'являється волхвам

Перерахуймо назви містерій, що ставлять тепер там у театрах. Ці назви красномовно говорять за їхній зміст. Ось містерії, що виставляють у Франції: „Страсті“, „Воскресіння“, „Ушестя“, „Трійця“, „Благовіщення“, „Хрещення“, „Розмова з самарянкою“. А ось ті, що йшли цього року в Лондоні: „Поклоніння волхвів“, „Три отроки в печі вогненній“, „Ісав і Яків“.

Така форма релігійної пропаганди ще й тепер має ґрунт серед відсталих шарів людности. Вона для них переконлива своєю наочністю, якої нема в звичайних культових відправах церковників. Про це й казав австрійський єпіскоп Сигізмунд Вейц з нагоди першого ставлення у його місті містерії. На його думку, „роля нинішнього церковного руху за відродження містерій надзвичайно велика для відродження католицизму загалом. Завдання містерії — найновішій релігійній суспільності наочно показати появу христа, його любов до людини, його спасительну діяльність, його батьківську дбайливість про наші душі“. Минулого літа у Відні за один лише день свята „божого тіла“ відбулося 25 вистав містерій на площах перед 25 католицькими церквами.

Ці видовища, звичайно, притягають величезні юрби відвідувачів, бо доступ до них здебільшого безплатний. Якщо містерії ставлять на селі

на них сходиться людність із довколишніх сіл. Через це французькі, наприклад, попи вважають містерії за свій головний засіб рехристиянізовувати (повертати до церкви) людність. Церковний французький орган „Vie Catholique“ наводить приклад, як один талановитий піп, будучи сам водночас письменником і режисером, за допомогою містерій з великим успіхом повернув до релігії людність містечка Шатільйон-Коліньї, де до того панувало безвір'я. Цей піп розгорнув велику самодіяльну роботу серед людности, втягнувши її у практичне підготування та проведення містерії. В самому Шатільйоні тільки 1800 мешканців, а кожну містерію відвідало що-найменше 4000, бо побачити виставу йшли з довколишніх сіл.

Одначе, виставленням містерій попи не обмежуються. Провадиться велика робота біля утворення так званих „бездоганних що до релігії“ театральних п'єс, що включаються в репертуар усіх цих стаціонарних і пересувних християнських труп. Багато французьких, італійських і чеських драматургів набули собі широкої популярности релігійними драмами. Геон, Брош, Бусті, Меда, Мілані, Де-Карлі, Аполоніо, Ріхард Кралік — ось декілька прізвищ цих авторів.

Містерія. Йосип і Марія в дорозі до Єгипту

Слід іще зазначити, що для зміцнення свого впливу на цивільні театри попи намагаються провадити релігійно-освітню роботу серед артистів. Наприклад, у Парижі що-неділі по певних церквах відбуваються відправи, де виголошують спеціяльні казання для професійних робітників театру. У Лондоні католики для цієї ж мети відкрили спеціяльний клуб, що має обслуговувати духовні та культурні потреби артистів.

Нема чого й казати, що всякі аматорські драматичні гуртки, як правило, попадають під вплив парахвіяльного попа. Щоб ближче підтягнути ці гуртки до церкви, років зо два тому єзуїти відкрили й проголосили патроном (покровителем) театрального аматорського мистецтва якогось святого, на ім'я Йоган Берхман.

Слід зазначити, що сучасний стан релігійно-театральної справи сами релігійники визнають ще за незадовільний. Такого висновку дійшли католики, обговорюючи цю справу підчас „інтернаціонального католицького тижня преси“. Цей тиждень було влаштовано влітку цього року в місті Кельні, коли там була інтернаціональна виставка преси. Тоді було ухвалено спеціяльні в цьому питанню тези, які передбачають подальший розвиток театральної роботи католиків всіх країн.

Але, безперечно, найбільший успіх мають релігійники на ниві кіно-справи. Попівство провадить не тільки ідеологічну роботу в ділянці кіна. Воно захоплює під свій вплив фірми, що й продукують кіно фільми.

Мюнхенське товариство „Лео“ цілком католицьке. Керівник цього товариства доктор Ернст головує в інтернаціональному католицькому кіно-центрі (Office catholique internationale du cinema provisoire), установленому на інтернаціональному католицькому кіно-конгресі, що відбувся на початку цього року в Гаазі. Цей конгрес, скликаний з ініціятиви інтернаціонального об'єднання союзів католицьких жінок, між іншим, ухвалив створити національні кіно-комітети по всіх країнах. Національні комітети повинні провадити об'єднання кінематографічних підприємств на релігійній платформі, що опрацював її Гаазький конгрес. Ця платформа полягає в організації створення релігійних кіно-сценаріїв, в організації співробітництва між фірмами, щоб уникнути дублювання тем. Вона ставить собі за завдання протистояти (зокрема бойкотувати) ті фірми й кіно-фільми, що не задовольняють релігійних вимог, організовувати рекламу в пресі, ущеплювати релігійне кіно в школах і, нарешті, встановлювати принципи для цензурних норм.

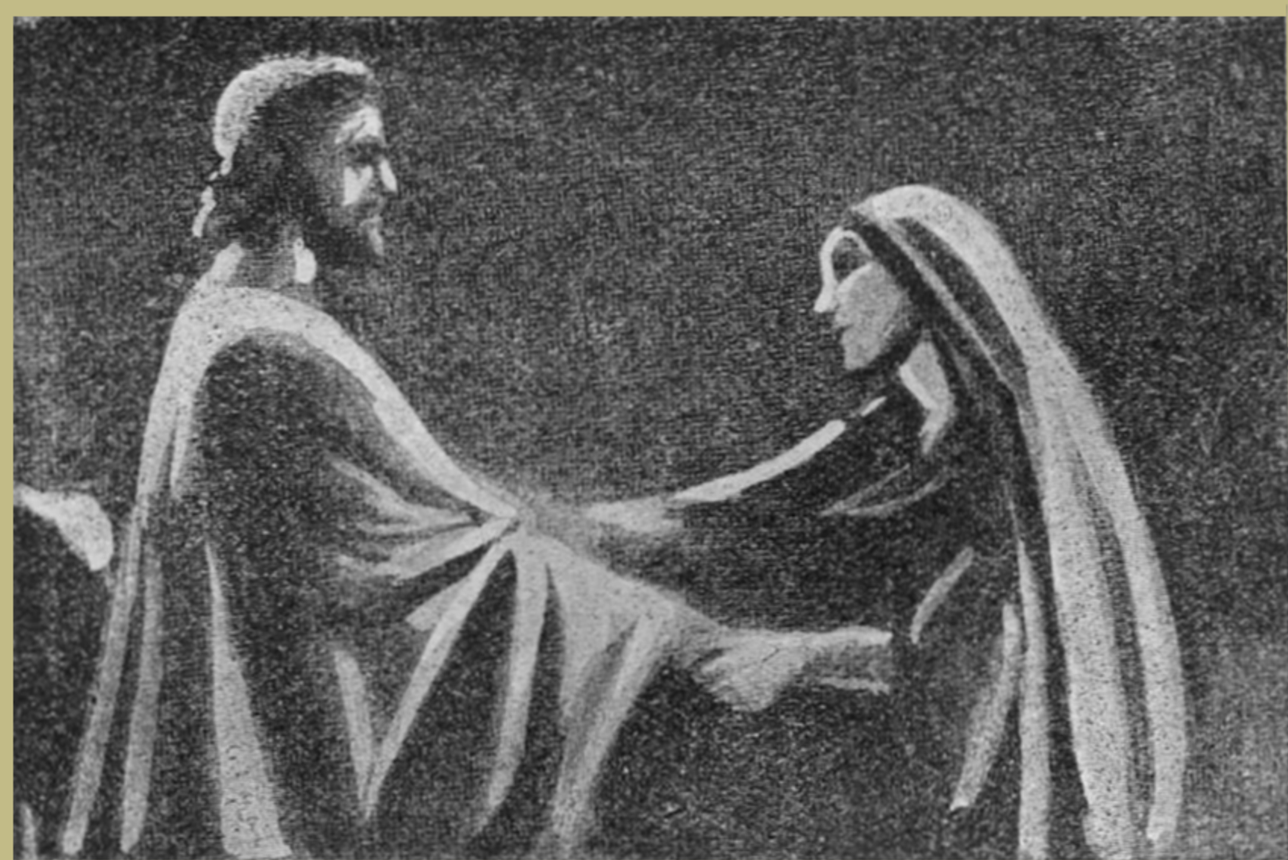

Кино-фільм „Цар царів“. Ісус і Марія

Цей конгрес дав безперечний стимул до дуже пожвавленої діяльности попівства в ділянці кіна.

У Фрайбурзі розпочав свою роботу національний швайцарський католицький кіно-комітет.

В Італії національний кіно-комітет виник у квітні ц. р. при „Секретаріяті моральних справ при головному комітеті Католицької Акції“. Цей комітет висуває, як своє гасло: „перемогти кепський фільм добрим“. Комітет ставить собі за ціль:

„допомагати всіма способами „добрим“ фільмам, суворо чистити ті, що з'являються, закладати кіно-театри для демонстрування релігійних фільмів, пропагандувати релігійний фільм у масах, попереджати молодь про небезпечні фільми, пособляти релігійним організаціям добирати й показувати відповідні кіно-фільми“.

Ще раніше в Італії (наприкінці минулого року) зорганізовано консорціум (угода) із осіб і організацій, зацікавлених у так званих „виховних“ фільмах. Консорціум цей під впливом релігійних організацій.

Кіно-комітет з аналогічними завданнями утворено цього року і в Німеччині (Кельн). Цей же самий комітет намітив цілу програму відносно фільмів, що говорять. Їхнє призначення — обслуговувати членів католицьких профспілок. Перший фільм цієї серії присвячено історії та висвітленню нинішньої роботи спілки будівників під назвою „Люди будівництва“. Фільм, що пропагує ідею християнської споживчої кооперації, вже випущено.

Французький кіно-комітет розвиває діяльність за проводом відомого своїми антирадянськими та антикомуністичними погромними виступами кардинала Дюбуа і за головуванням настоятеля паризького собору божої матери Едмонда Лютіля. Уже до паски цього року комітет мав 50 програм і розіслав їх по кіно-екранах. Церковне управління у Франції ставить собі за завдання утворити в кожній парахвії парахвіяльне кіно. На це збирають кошти серед населення. На думку католицької церкви, ці збори проходять дуже успішно. За короткий час було зібрано на цю справу півмільйона франків. Стараннями єпіскопа Ансьєрського ще в грудні 1927 року засновано кіно-ательє з великим капіталом католицьких підприємців; устатковано його за останнім словом техніки. В Тулузі недавно відбулася виробнича нарада в релігійній кіно-справі. І, нарешті, в середині жовтня ц. р. відбувся перший французький національний кіно-конгрес, що визначив єдину програму роботи для релігійників усієї Франції у царині кіна.

За проводом єпіскопа Мехельнського провадиться підготовча робота до організації католицької кіно-індустрії у Бельгії.

В Австрії у Відні при католицькому „Будинкові освіти“ кіно-відділ установив свої екрани, кількість їх на кінець цього року повинна дійти до 30.

В Еспанії у цьому році перший національний кіно-конгрес відбувся цілком під дуду попівщини.

І так далі... По всіх буржуазних країнах провадиться інтенсивна робота біля утворення релігійного кіна. З усього видно, що ця робота у своїй інтенсивності зростає. В усякому разі підприємські капіталістичні кола і буржуазні уряди тепер дуже охочі розглядати втручання попів у кіно-справу, як позитивне для себе явище. З офіційного боку боротьба з будь-яким виявленням прогресивного духу у нинішній кінематографії по буржуазних країнах провадиться тепер під гаслом піднесення морального рівня кіно-фільмів. Щоб здійснити це гасло, консолідуються з попівщиною і капіталісти кіно-справи, і уряди. Керовник австрійського католицтва кардинал Піфль у публічному виступі заявив:

— „Ми повинні вітати кіно підприємців, що останнім часом сумлінно зрозуміли своє завдання і не забувають цілей освіти та виховання народу!“

Президент Нью-Йоркського „Metro — Goldwyn - Meyer Company“, цієї найбільшої кіно-організації світу, засновує федерацію, що має замір виключити „усі морально шкідливі принципи в кіно-продукції і морально-уразливі сцени у фільмах“. А представників релігійних організацій включають до складу державних цензурних комісій у справі кіна, як це, наприклад, зараз робиться у Голяндії, де, за новим законом, делегати католицької і реформаторської церкви входять у таку комісію одночасно з делегатами від головних політичних партій. Там, де релігійникам не щастить накласти лапу на будь-який небажаний їм фільми в урядовому порядку, влаштовується протести підчас кіно-сеансів по театрах, організовується кампанії походу проти таких фільмів у релігійній пресі. Між іншим, майже всі релігійні кіно-організації видають свої кіно-журнали та газети.

Кіно-фільм „Цар царів“. Юний Ісус і Марія

Ми не маємо певних даних про кількість випущених останнім часом релігійних кіно-фільмів. Однак, на підставі всіх даних ця кількість уже й тепер досить велика. В Америці за режисурою Б. Деміля зроблено торік фільми „Десять заповідей“ і „Цар царів“. За відгуком преси, у тім числі і нерелігійної, фільм „Цар царів“ — це твір з технічного боку не абиякий. Вартість постановки — 3 мільйони доларів. Знімання його тривало 6 місяців. Зміст фільму — життя Ісуса христа від різдва до вшестя. Постановники використали всі засоби, щоб у глядача фільму викликати як-найдужче релігійне почуття. Коли розп'ятий на хресті христос каже „звершилось“, земля починає трястись, гори розколюються, блискавки прорізують небо, завіси по храмах роздираються згори донизу... Психологічне напруження у глядача через усе це утворюється надзвичайне.

Другий найвидатніший релігійний фільм, що появився на початку минулого року, — це „Святий Франциск“ італійського виробництва за відомим романом Юргенсена. Після перегляду фільму, що відбувся у присутності королівської родини та фашистського уряду, фільм офіціяльно визнано за національний італійський фільм. Брали участь у постановці фільму 2.000 чол. і 5.000 кавалеристів флорентійської залоги. Показує він життя святого Франциска Асизького і відтворює середньовічний Асизі з усіма його тодішніми особливостями. Ролі виконували представники флорентійської аристократії.

У Франції заснято великий кіно-фільм „Жанна д'Арк". Паризька фірма „Кредо-фільм" цього року випустила три фільми: „Я каюсь", „Чудо у Лурді" і „Чудо св. Терезії". Кельнське т-во „Нейланд" ставить фільм „Поширення християнства від христа до наших днів". У Швайцарії випущено фільм, що показує діяльність християнської місії в Абісінії. Відома низка інших фільмів, що також показують практичну діяльність сучасної церкви. Фламандська католицька театральна громада ставить фільм за романом Тімермана „Дитина Ісус у Фландрії". Саме тепер по німецьких екранах іде кілька релігійних фільмів німецького виробу, в тім числі такі досить відомі, як „Країна під хрестом", „Дитячі душі обвинувачують вас" (виріб мюнхенського „Лео") і фільм „Лютер". Через цей останній католицька і лютеранська церкви дуже посварилися між собою: католики образилися за тенденційність, з якою, на їхню думку, показано у фільмі часи реформації.

Вироблено навіть фільм, що спеціяльно скерований проти безвірництва під назвою „Дівчина безвірниця". Його саме оце показують у Німеччині.

Нарешті, за відомостями, нами ще не перевіреними, американський трест релігійних кіно-фільмів намітив план виготовлення нових релігійних фільмів на величезну суму грошей, при чому фільми ці вже повинні говорити. Щоб засняти біблійські фільми з цієї серії, із Нью-Йорку до Палестини поїде спеціяльна експедиція. Перший фільм зватиметься „Авель — пастух Едему". Його заснято на тому самому місці „де — за біблією — був рай".

Кіно-фільм „Жанна Д'Арк". Жана Д'Арк у момент видіння

* * *

Попівщина передчуває свою недалеку загибель разом із загибеллю всього експлоататорського ладу. Через те вона в розпачі намагається затопити свідомість трудящих отакою хвилею найтоншої релігійної отрути, піднесеної в художніх формах:

Одначе, ніякі зусилля релігійників і в цьому напрямі не врятують їх колишнього становища. Ніякі пісні, музичні мелодії церкви не заглушать голоса класової свідомости пролетарів. Ніякою театральною бутафорією і кіно-трюками не вдасться їй притупити політичну зіркість виросло невільника буржуазного режиму. Надто гуняво співає і незґрабно грає на теперішній сцені здрягліла, спорохнявіла, пороками сточена ця підложниця капіталу — церква.

Процес стихійного відходу трудящих від релігії, свідомо організована боротьба передового пролетаріяту проти релігійної реакції наростає з дня-на-день. Ця боротьба уже й сьогодні рясна наприклади

прекрасного застосування проти релігії й клерикалізму зброї науки та мистецтва. Але ця боротьба поки-що тільки на початковому етапі. Попереду перед нами ще більша змога удосконалювати способи цієї боротьби. Ми в наших умовах, за диктатури пролетаріяту, маємо всі можливості для того, щоб утворити найкращі взірці, в тому числі й взірці антирелігійної пропаганди, пропаганди атеїзму в масах у художній формі. Треба пам'ятати, що всякий витвір мистецтва, що спрямований проти релігії і створений нами, є вклад не тільки в культурну скарбницю нашої радянської країни, а й в інтернаціональну скарбницю пролетарської матеріялістичної культури.

Підправляють собор у Римі

І. ВЄРІН

ЯК ЗАВОДИЛИ ЛІТОЧИСЛЕННЯ

Який тепер рік?

Ми кажемо, що тепер 1928-й рік. Так лічить християнська церква, заявляючи, що стільки часу минуло від народження бога-христа. Східня церква додає, що тепер, крім того, ще й 7436-й рік від „створення світу", гадаючи, що христос родився 5508-го року від „створення світу". Західня церква уважає, що від „створення світу" минуло 5910 років, і що христос родився 3983-го року після „створення світу". Непогодженість тут сягає на 1525 років. А євреї кажуть, що тепер 5689-й рік, лічучи також від „створення світу".

Магометани вважають, що тепер 1346 рік, ведучи літочислення з часу народження Магомета.

В Індії провадять літочислення дуже по-різному: і від „створення світу", і від початку царських династій. Так, в одній частині Індії тепер 1640-й рік, а в другій — 1985-й.

У Китаї вважають, що тепер 4625-й рік, рахуючи від початку царського роду.

Перси рахують час від народження Заратустри, сина божого...

У кожного народу — свій порядок літочислення, встановлений самими людьми.

Як люди поділили час

Уже у давню давнину виникла потреба точно ураховувати час засіву, збору врожаю, сівозміни овочу та хліба, час приплоду худоби. Так само давно виникла потреба обліку часу існування племени, роду, держави. Коли між народами виник обмін, коли збільшилася боротьба за землю, за худобу й за робочі руки, життя народів ускладнилося. Треба було ураховувати строк нагромадження продуктів для обміну. Що більше ускладнялася господарська діяльність людей, то точніше стало треба розраховувати час.

Теперішнє життя міста з його фабриками й заводами, із залізницями, пароплавами, аеропланами, з телаграфом і радіо можливе лише за найточнішого обліку часу. Запізнення потягів на декілька хвилин може призвести до катастрофи.

Великої точности обліку часу вимагає техніка та наукова робота. Наука широко користає з досвіду минулих часів. Часто буває потреба точно урахувати скільки тисяч років тому відбулася певна подія. Досліджуючи діяльність нервової системи, доводиться іноді мати справу з явищами, що відбуваються за одну п'ятисоту частину секунди.

6000 років тому у Єгипті, в Індії і в Китаї, а пізніше у Вавилонії та в Асирії за міру для рахування часу брали рух місяця навколо землі й видимий рух сонця. Старовинні скотарі і хлібороби добре знали ці рухи. В старовину гадали, що земля стоїть непорушно, а сонце й зорі рухаються навколо неї. Вони бачили, що сонце щоденно появляється в одній точці неба, іде дугою й ховається з другого боку під землю чи в море.

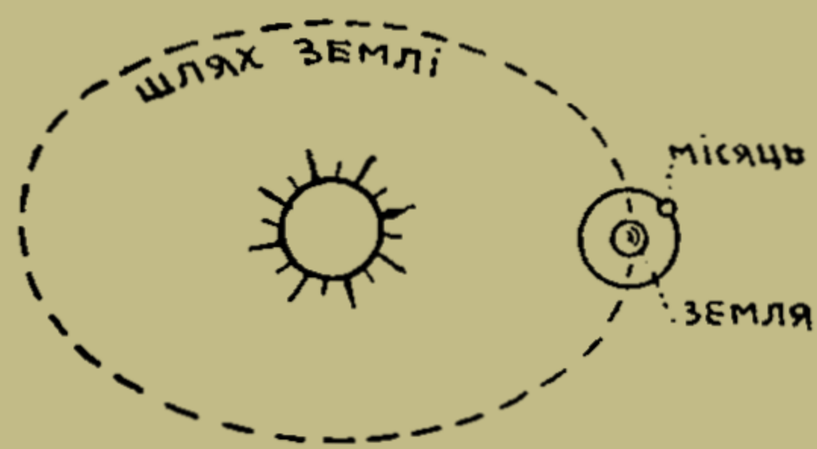

Крім того, помітили, що протягом року сонце переміщується поміж зорями. Сонце, сходячи, день-у-день відстає від руху зоряного неба. І, відстаючи, ніби проходить круг у колі певних сузір. Таких сузір старовинні народи нараховували дванадцять. Вони їх називали „домами". Сонце повертається знову до того ж дому-сузір'я за певний період часу. Цей період люди назвали роком.

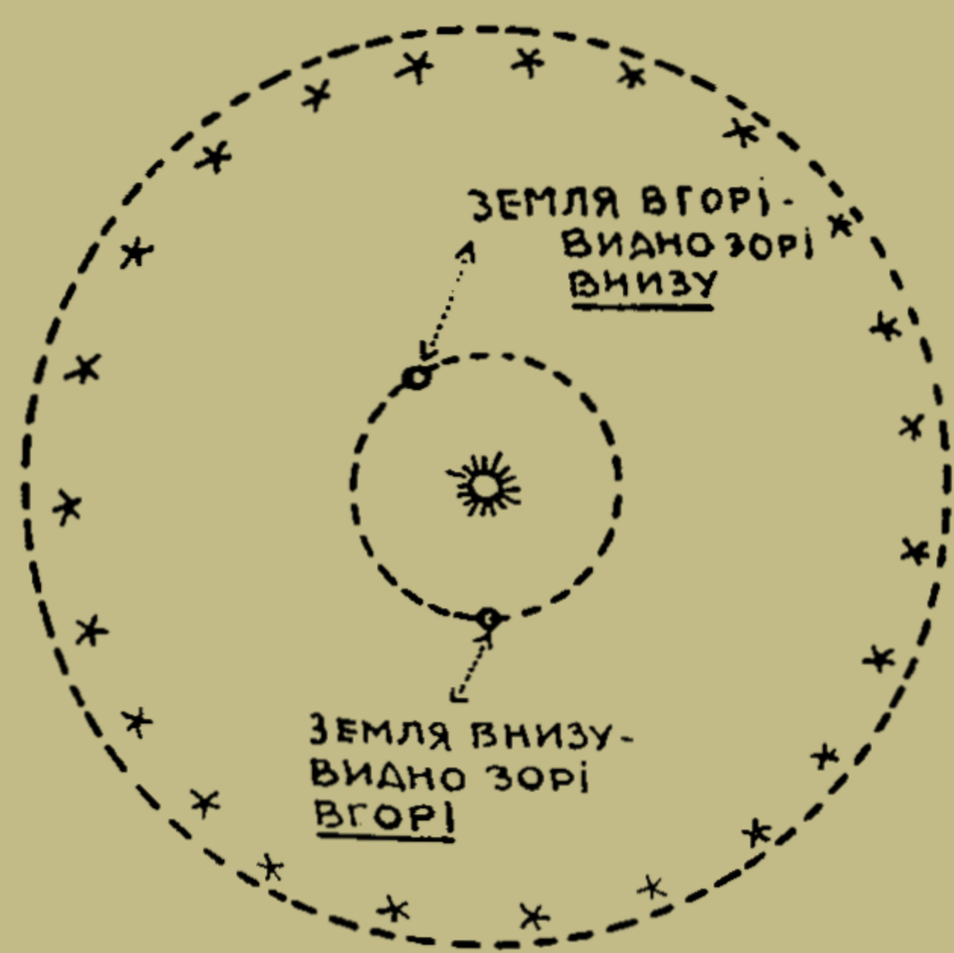

Тепер ми знаємо, що вказаних рухів насправді немає. Сонце відносно землі непорушне. Земля сама рухається навколо сонця великим довгастим колом, повертаючись на те саме місце свого кругового шляху за період часу, що ми його звемо роком. Підчас цього руху земля повертається до сонця часом більше північною, часом більше південною півкулями. Через це й бувають пори року: весна, літо, осінь і зима. Крім цього земля протягом одної доби обертається навколо самої себе, ніби навколо оси. Від цього обертання бувають день і ніч, бо, обертаючись, земля один бік піддає під сонце, а на другому боці, куди сонячне проміння не сягає, у цей час темно. Таким чином не сонце сходить і заходить, а повертається різними боками до сонця земля. Не сонце обходить коло за рік мимо дванадцяти сузір, а земля облітає навколо сонця, і його буває видно в ріжні часи року у ріжних сторонах світового простору. Це видиме (а не справжнє) переміщення сонця серед небесних сузір набирає через круговий рух землі також колової форми.

Коли люди лічили час не по сонцю, а по руху місяця, то перший вузький серп місяця - молодика вважали за початок місяця. Останній серп місяця — закінчував місяць. У старовинному Єгипті та Вавилонії число сім вважали за священне. Воно визначало п'ять відомих тоді планет, сонце та місяць (які також визнавали за планети). Тому місяць поділили на тижні по сім днів у кожному, присвятивши кожний день одній якійсь планеті. Помітили, що від появи молодика до зникнення місяця з неба минає чотири таких семиденних тижні. Потім буває перерва біля півтора дні до появи нового молодика. Період з дванадцятьох появ молодика вважали за рік.

Ще старовинні єгиптяни помітили, що рік, тоб - то, видимий рух сонця через дванадцять сузір, триває 365 з чвертю днів. Тільки тепер за допомогою складного наукового приладдя доведено, що рік, тоб-то, рух землі навколо сонця триває 365 днів 5 годин 48 хвилин і 46 секунд. Єгиптяни помилялися тільки на одинадцять хвилин. Так само старовинні єгіптяни й вавилоняни помітили, що сонце тільки двічі на рік сходить точно на сході. У ці дні день буває рівний до ночи, тоб - то, наступає рівнодення. Таким чином рівнодення поділило рік на два півріччя. Рух місяця навколо землі поділив рік на дванадцять місяців і місяць — на чотири тижні. Та вже 4000 років тому єгиптяни знали, що такий місячний рік не сходиться з сонячним роком.

Розвиток торговлі й ремества вимагав точного обліку часу дня, і старовинні народи навчилися виміряти день таким способом: спостерігали рух тіни від палиці, що встромляли її в землю, тут ще й помітили, що літом і зимою тінь буває найкоротша в один і той же самий час, а саме, коли сонце стоїть у найвищій точці неба. Цей час назвали півднем. Так день було поділено на дві частини: „до полудня" та „після полудня". Вавилоняни перегодом переділили день ще й на дванадцять частин, бо число „12" вважали за священне, визначаючи ним кількість „домів" сонця - сузір.

Стародавні євреї поділяли день на п'ять частин: вранішня зоря, ранок, південь, час вітрів, вечірня зоря. Вавилонське і єврейське ділення дня цілком задовольняло скотарське та хліборобське господарство в старовину.

Стародавні ж греки були мореплавці, купці й видатні вояки, і такого розподілу було їм замало. Тому греки поділили і ніч на 12 частин.

Так стався поділ доби на 24 години.

Які календарі у різних народів

Місячний рік триває 354 дні, бо від одного молодика до другого минає 29 з половиною днів ($12 \times 29^1/_2 = 354$). До сонячного року не достає $11^1/_4$ днів. У народів, що ведуть свій календар за рухом місяця, через кожних три роки незбіжність із сонячним календарем досягає $33^3/_4$ дні. Весна, що закінчується за сонячним календарем у травні,

закінчилась би через 21 рік за місячного календаря, в грудні, тоб-то, вона припала б саме на зиму. Така незбіжність призвела до того, що більшість народів уже давно замість місячного завели сонячний календар.

Календар у євреїв. За цим календарем рік становить 12 обігів місяця навколо землі. Правильний рік складається з 12 місяців: по 29 і 30 днів у кожному. Цілий рік буде, коли один із місяців з 29-тьох днів має ще й 30-й день. Не цілий рік, коли від одного місяця з 30-тьох днів відібрати один день. Через те, що за 19 місячних років ріжниця до сонячного року становила цілих сім місяців, євреї додавали сім разів протягом 19 років по одному місяцю до року. Такий рік мав 13 місяців. Через теє додавання єврейський рік наближається до сонячного. Євреї починають своє літочислення від „першого молодика-місяця після створення ствіту", що відбулося, за їхньою вірою, 5689 років тому, у понеділок о п'ятій годині дня.

Римський календар. У старовинному Римі час числили чотирьохріччями з дуже нерівними роками в 355, 355, 378 та 377 днів. Місяців було в звичайних роках 12. З них чотири по 31 дню, сім по 29 днів та один 28 днів. Перший місяць, присвячений богові Марсові, називали його Мартій. Другий місяць, коли розкривалися бруньки рослин, звали Апріль (від слова аперіре — розкривати). Третій місяць, присвячений богині Маї, звали Май. Четвертий місяць, присвячений богові Юпитерові й богині Юноні, — Юній. Решту місяців називали за їхнім порядковим числом, тоб-то, п'ятий місяць — квінтиліс; шостий — секстиліс; сьомий — септембер; восьмий — октобер; дев'ятий — новембер; десятий—децембер. В більші, довгі роки (з числом днів у 377 та 378 днів) вставляли ще 22, 23 дні додаткові. Але й це не врівноважувало як слід рахунку, і календар чим далі більше розходився із сонцем. Плутана система календарна призводила ще й до частих численних політичних та комерційних зловживань.

Юліянський календар. За 46 років до християнської ери римський імператор Юлій Цезар за допомогою вчених Флавія (Рим) та Созигена (Єгипет) завів новий порядок літочислення. Було встановлено сонячний календар, поділений на 12 місяців: 7 місяців по 31 дню, 4 місяці по 30 днів і 1 — з 28 днів, — разом 365 днів. Щорічну нестачу на 6 годин покривали додаванням одного дня до місяця з 28 днів кожного четвертого року.

Перший день кожного місяця римляни звали „календе" (звідси пішло наше слово „календар"). Зайвий день до лютого місяця додавали римляни після шостого дня від календ, тоб-то, від першого дня місяця. Шостий день по-римському називався „секстум". У новому місяці утворилося два („біс") шостих дні, тоб-то, набувався „біс секстум", перевернутий у руській мові на слово „високос". До того було змінено назви деяких місяців: „квінтиліс" було названо на честь Юлія — „юлій", „секстиліс" на честь імператора Августа — „август". Усі ці назви збереглися аж дотепер.

Так виник календар, що здобув собі назву Юліянський і що заведений був і в християнській церкві Нікейським церковним собором через 370 років.

Григоріянський календар. Юліянський календар, простий і зручний, був поширений по всіх країнах Заходу й проіснував більше як 1500 років. У Росії він існував до 1918 року, а в Югославії, Румунії та Греції (в останніх країнах, де до наших часів зберігався „старий стиль“ — до 1923 р. Основна хиба Юліянського календаря — це незбіжність його року із сонячним. Він коротший від нього на 11 хвилин і 14 секунд. Спочатку це не мало значіння, але вже через 500 років виявилося, що рівнодення припадає за календарем не на той день, коли буває за сонцем. Через 1500 років ріжниця вийшла на цілих 10 днів.

У XIV й XV столітті представники церкви кілька разів намагалися виправити календар, але феодальна королівська влада цього не дозволяла. За тих часів церква провадила боротьбу з феодалами за владу. Угода з церквою, хоча б на підставі виправлення календаря, зміцнила б владу церкви. Тільки 1582-го року папа римський Григорій XIII за проєктом лікаря Луїджі Ліліо виправив календар дуже простим способом. Він видав буллу (наказ), щоб 5 грудня рахувати за 15-те. Так, викинувши 10 календарних днів, рік було згоджено з сонячним. Та все ж кожний рік знову набігала ріжниця на 11 хвилин і 14 секунд, готуючи що не нове століття, то й значний розбіг. Щоб усунути це, було змінено систему високосних років. У старинному Юліянському календарі рахували за високосні ті роки, що число їх ділиться на 4 і місяць лютий має 29 днів. Так нинішній 1928-й рік за Юліянським календарем — високосний.

Григоріянський календар скидає з кожних 400 років 3 дні, що набігають із щорічних зайвин. У Григоріянському календарі високосні будуть тільки такі столітні роки, де перші дві цифри діляться на 4. Таким чином, високосний був 1600-й рік за Григоріянським календарем, а дальший високосний рік буде тільки 2000-й.

Таким чином установлено було спосіб певно виправляти календар, щоб він цілком відповідав до сонячного року.

Тим що Григоріянський календар було заведено по різних країнах, починаючи з 1582-го року у різні строки, після багаторічного існування Юліянського календаря, він і досі має назву „нового“.

Через те що до цього часу ріжниця між Юліянським і Григоріянським календарями досягла 13 днів, у нас в СРСР виправлення було в тому, що лютого місяця 1918-го року викинули були 13 днів.

Самодержав'я і духівництво у царській Росії боялися заводити Григоріянський календар. Старовинні підвалини мусили вважати за непохитні.

Жовтнева революція звалила царя, буржуазію і гніт церкви. Давній Юліянський календар самодержав'я та православної церкви було замінено на новий, Григоріянський календар, що заведений був по всіх країнах світу.

Треба, одначе, вказати, що Григоріянський календар з усіма поправками в ньому відстає, від сонця на 1 день через 3000 років. Отже й цей календар не вічний.

Як установили літочислення від різдва христового, коли христа не було

Перший так званий вселенський церковний собор скликано було у римському місті Нікеї за царя Констянтина. До цього часу вияснилося, що християнська релігія своєю проповіддю непротивенства злу, пропагандою смиренности і покори рабів панам вельми вигідна рабовласницькій державі. З огляду на це цар, Констянтин ще довго до Нікейського собору узаконив був християнство як державну релігію. Того часу уживали календар, що починав літочислення від римського царя Діоклітіяна. Нікейський собор, що вперше установив християнський „символ віри", засідав 248-го року за римським календарем.

На початку VI сторіччя християнської ери чернець Денис Малий, вираховуючи строк святкування великодня, дійшов висновку, що бог-христос родився ніби на 284 роки раніш, ніж цар Діоклітіян. Тоді Денис Малий і запропонував провадити літочислення від христа, тоб-то даний рік рахувати 532-м. Папа римський ствердив цей строк, і з того часу християнська церква (та й то не вся; у східніх християн— коптів, сирійців та в абісинців — досі рахують роки від Діоклітіяна) встановила літочислення від „різдва христового".

Через 187 років в Англії проповідник Беда довів, що чернець Денис помилився в строкові „різдва христового"- Він довів, що йде вже 720-й рік від „різдва христова". Це літочислення і заведено по всіх країнах протягом 6 наступних століть. У Росії літочислення від „різдва христового" запровадили тільки після наказу царя Петра I 1700-го року. До того часу літочислення в Росії вели від „створення світу".

Жодна історична книга нічого не розказує про христа. Що вигідніша ставала християнська релігія для провідних експлоататорських клас, то більшого потребували вони підтвердження, що існує казковий бог-христос. Установлення літочислення з дня народження цього бога повинно було зміцнити думку народніх мас про його існування.

Коли ідеали Комуністичного Інтернаціоналу стануть дійсністю, трудяще людство муситиме встановити новий порядок літочислення зовсім відкинувши християнське датування.

ДЯДЬКО

КАР'ЄРА ЖИГАЙЛІВСЬКОГО ЄПІСКОПА

Колишній патріярх всієї Росії Тихін, коли побачив, що єдина соборна й апостольська церква затріщала по всіх швах, випустив десятки й сотні підпорок в особі різних архіреїв. Ці трухляві підпорки не змогли стримати руйнування — і єдина розкололася на дві церкви — тихонівську й обновленську. Обновленська церква в свою чергу випустила тисячі так званих білих єпіскопів. А потім обидві церкви разом почали виробляти цілими зграями, перша — чорних попів, а друга — білих попів. Нарешті вони стільки їх наплодили, що нікуди було їх дівати, і, звичайно, що попи надто впали в ціні.

До того ж селяни де-далі більше розуміють, що релігія є підман, а парафіяни стали більше перебирати попами й інших почали просто без зайвих балачок виганяти.

Так прогнали з парафії віряни єпіскопа луганського Веніяміна.

— Зовсім кепська стала вівця духовна,— сказав владика, йдучи після вигнання додому. А коли він увійшов у кватирю, зняв свої архірейські причандали, то тяжко зідхнув і сказав: — Ну, звичайно, гірше буває; шкода, звичайно, втрачати добрий хліб, та „не хлібом одним жив буде чоловік, а й всяким словом, що виходить із уста божих".

Цією евангельською цитатою трохи втішився владика. Та не довго евангельське слово заспокювало його — дуже хотілося звичайного, земного хліба та й до хліба.

— Кепсько, дуже кепсько,— промовив він із тугою, та й згадав Жигайлівку — слободу Сумської округи, де він звичайним попом був та в місцевих ставочках карасиків ловив

— Та й які ж смачні ці шельми — карасі, особливо засмажені в сметані,— подумав уголос архірей і сплюнув слину, що покотилася від згадки.

І пригадував, коли він, високо піднявши голову, ходив по церкві з кадилом і, запишавшись, підспівував дячкові „благословн душе моя господа", а баби схопили його, відняли кадило, зняли ризи, надавали штовханців і вигнали з церкви. „І пішов по світу він шукати, де ображеному попові знайдеться притулок".

Начальство поставилось до нього з батьківською благоприхильністю й увагою й прирахувало його до сонму потерпілих за ідею, й дарувало йому сан єпіскопа з призначенням на луганську катедру.

Згадав він далі про сільські варенички в сметані з маслом, про пиріжки з маком і тяжко ікнув, а коли згадав про різдвяні ковбаси, терпець увірвався; він устав, махнув рукою й люто сказав:

— Всі перепони звалю, а в Жигайлівку вернуся.

— А теперішнього Жигайлівського попа куди подінешь? — спитав сам себе.

— Хоч і до дідька на роги! „В боротьбі здобудеш ти право своє" — вирішив владика. — Евангельський хліб, що виходить з уст божих, тільки тоді можна споживати, коли в животі повно, — остаточно вирішив він і почав діяти.

Насамперед він пішов до фотографа, зфотографувався, замовив цілу дюжину фотокарток. Ці фотокартки він відіслав у Жигайлівку до своєї дочки з проханням роздати всім впливовим особам Жигайлівської церковної громади. Дочка й її чоловік (місцевий вчитель) так і зробили. Портрет колишнього попа (в клобуці з широкою мантією, груди в хрестах, а в руці архірейська патериця) за допомогою дочки й зятя належно вплинув і здобув бажаних результатів. Місцевий піп, зачувши про конкурента, вирішив збити опозиційну силу, але не здобув у парафіян співчуття. Тоді вирішив покластися на самого себе й став готуватися до бою. В одну з субот святитель явився. На другий день, коли місцевий піп молився, щоб „минула

його чаша сія", в церкву з належною пихою зайшов архірей. Піп перелякався й замість урочистої зустрічи єпіскопа вибіг із вівтаря і закричав несамовито;

— Брати й сестри! Це антихрист, гоніть його в шию!

Та голос його одиноко завмер під банями церкви. Церковна рада запропонувала йому закінчити службу божу й іти на всі чотири боки. Покривджений піп, проклинаючи апостольську церкву з усіма її святими, зібрав свої речі й виїхав із Жигайлівки.

Вигнавши свого нижчого брата — попа, архірей взявся влаштовувати свої архірейські справи. Він звелів церковній раді зробити посеред церкви катедру й негайно купити архірейське „облачення" з усіма причандалами — дзвониками й брязкальцями: „Та, щоб брязкальця голосні були" — наказав він.

Коли все було готове, святитель приступив до служби. Насамперед місцевому дияконові дарував сан протодиякона, а церковного сторожа й дзвонаря зробив іподияконом. Коли архірея одягли, іподиякони стали по боках, а протодиякон ревнув на всю пащеку: „Тако до просвітиться світ твій перед людьми, й хай бачуть добрі діла твої..." І архірей махнув двукирієм трикирієм, дзвоники й брязкальця задзвеніли, — серця бабусь не витримали, кинулись бабусі до ніг дурманодателя й заголосили: „Прости нас, отче, за стусани, що ми тобі надавали".

— Не було б щастя, так нещастя помогло,— сказав владика, прощаючи бабусь, а потім додав: — Всяке прощення даром не дається, не забудьте віддячити свого архіпастиря від своїх трудів, пам'ятаючи, що дайлива рука не оскудіває.

Улаштувавши свої внутрішні справи, далекозорий єрарх задумав отуманити й найближчі до Жигайлівки села. Закинувши вудку і вдало піймавши на гачок декілька парафій, архірей оподаткував їх оброком на утримання єпіскопату й відкрив за дешевим тарифом виробництво попів, дияконів і інших церковних посіпак. Таким чином відкрилася Жигайлівська єпархія.

Щоб свій авторитет поставити на належну височінь і здобути собі слави подвижника, цей єрарх обвішав груди й спину іконками так, що богомільні баби кланялись йому і спереду й ззаду й щедро давали приношення. Зажив архірей із зятем непогано — дружно і в згоді. Частина святительського доходу перепадала і вчителеві. Великодні калачі й крашанки прямо з церкви попадали в школу. Та незабаром довідалась про це Сумська окрінспектура, зважила, що таке сусідство школи з церквою неприпустиме, і вивела вчителя з Жигайлівки.

В Жигайлівці архірей тепер живе, як кіт на масницю: смачно їсть, чимало випиває, любить поминальні обіди, особливо коли на них досить горілки.

Одного разу, після маленького ремонту в церкві, церковні чини на чолі з єпіскопом „покропили" ремонт і вирішили випити в самій церкві: „Тут, принаймні, ніхто не побачить"--сказав єпіскоп, смикаючи першу чарку.

Як би добре не жилося, та любостяжному святоші здавалося, що мало прибутків і от, щоб збільшити їх, видумав він таку чортівню. В кінці служби вийшов він до парафіян, оглянув їх і промовив таємничо:

— Діти мої, я, як святитель, як найближчий чоловік до небожителів і посередник між богом і вами, одержав від цариці небесної листа. — Архірей дістав папірець і показав його парафіянам. — В цьому листі мати всевишнього сповіщає, що вона на колінях і зі слізьми молила сина свого, господа нашого Ісуса христа, продовжити строк свого другого пришестя й страшного суду. Милостивець христос і люблящий син зважив на благання своєї матери й свій страшний суд відклав ще на 15 років. Возрадуйтесь братія й сестри й возвеселітеся. Помолимось же й под'якуємо господа за його милості. Под'якуємо чим хто може: грішми, зерном, полотном і іншими дарами від господа, що він їх нам посилає.

Хтось із присутніх, сумніваючись, спитав:

— А через яку пошту, чи через небесну, чи через земну, ваше преосвященство зволили одержати такий цікавий лист?

Архірей не розгубився й відповів:

— Листа я знайшов у себе на ґанкові.

І, дивне діло, парафіяни повірили такій дурниці. Боязливі принесли пожертвувань досить багато.

Глянеш на таку картинку й мимохіть запитаєш: коли ж воно, отаке, кінчиться? Коли ж наше селянство зрозуміє цю брехню й прожене попів - дармоїдів, що безсоромно брешуть і підманюють народ?

А. П. КУРИЛО - КРИМЧАК

МОЛОКАНСТВО НА МЕЛІТОПІЛЬЩИНІ

Молоканство, як окрема релігійна вітка на християнському дереві, з'явилось на обрії православія ще в XVIII столітті.

Никонівська реформа подірвала основу старого православія, і подальші за цим часи позначені народженням багатьох сект і толків.

Молоканство, як секта, з'явилось ще задовго до основоположника її Уклеїна, в другій половині XVIII століття, в Тамбовській, а згодом і в інших губернях.

Послідовники нового вчення перестали поважати ікони, хрести, обряди, а в піст дозволяли собі їсти молоко. Тамбовська консисторія в 1765 році в рапорті до найсвятішого синоду назвала вчення нових вільнодумців молоканією.

Згодом ця назва закріпилась за послідовниками Уклеїна, виходця з Тамбовської губ. Уклеїн, покинувши православіє, перейшов до духоборців, але через невеличкий час опинився вже в їхній опозиції через неповажання біблії, а головне за те, що прозивав себе „судією вселенної".

Початок Уклеїновської пропаганди слід віднести до 1778 — 79 р. р.

Сучасні молокани пояснюють цю назву тим, що вкушають „словесное млеко", взагалі ж вони себе прозивають „духовними християнами".

За царів Катерини II та Павла I це вчення переслідувалось так урядом, як і панівною церквою й особливого успіху в розповсюдженні своїх ідей не мало.

Тільки за Олександра I це переслідування було полегшено, в звязку з чим молоканське віровчення починає швидко поширюватись. Особливо це помітно було по губернях суміжних з Тамбовською: Володимирській, Воронізькій, а згодом і Астраханській, куди молокан почали виселяти.

В 1811 — 1814 р.р. молокани Тамбовської і Володимирської губерень почали просити уряд про переселення їх до Басарабії.

В 1823 році російський уряд поступовно поселив молокан в кількості 3000 душ серед ногайських степів, понад річкою Молочною, в сусідстві з духоборами та менонітами, де вони заснували села: Ново - Василівку, Астраханку, Н. - Спаське, Апостолівку й Задунаївку.

Переслідування з боку церкви, непривітливе життя взагалі в звязку зі своїм безправним становищем,— всі ці умови сприяли міцній спайці цих вірян, і тому, виселившись у Таврію, молокани могли похвастати своєю єдністю.

Оселившись на нових місцях, молокани зажили для себе й новим життям. Вільні простори цілинного степу, гарні кліматичні умови, все це швидко дало змогу виселенцям економічно окріпнути. Покладено було початок скотарства, де вівчарство відограло значну ролю. Мазаївська вівця (по імені молоканина Мазана) славилась далеко за межами Росії.

1832 року поміж молоканами стала ходити чутка про наступ тисячолітнього царства христового, яке повинно було збутись року 1836 - го.

Під впливом проповідника цієї думки — Микити Іванова — чимало молокан почало переправлятись на Кавказ, до гори Арарата, де на „прабатьківській" землі це тисячолітнє царство здійсниться.

1836 рік прийшов, але не оправдав надій фанатично віруючого натовпу, і молокани повернули додому; частина їх все ж залишилась на Кавказі, де й заснувала свої селища (Воронцівка, наприклад).

До цього ж часу деякі дослідники відносять і розпад на толки. В період жорстокого кріпацтва, коли вся Україна й Росія стогнали під цим ярмом, молоканство почувало себе на півдні, немов якоюсь автономією. Жило приспівуючи, користувалось величезними ланами гарної плодючої землі, вміючи ладило з місцевими урядовцями, через що й не

спіткала його доля духоборців. Завдяки таким сприятливим обставинам бідненькі переселенські громади двадцятих років перетворюються в гарні упорядковані селища міського типу. Але до часу повного закріплення за собою завойованих економічних висот (1870 — 1880 р.р.) молоканство, як секта, почало проявляти нестійкість нежиттєздатність.

Розлади серед сектантів були помітні й раніш, але ж внутрішнє непогодження яскраво вилилось на світ в 1881 — 82 роках, коли в молоканській столиці Ново - Василівці з'явився баптизм.

Масовий перехід в штундо - баптизм, ворожнеча між старомолоканами й новомолоканами (сухі баптисти) привели до того, що на початку цього століття молоканство ідеологічно майже розпалося. Про це можуть

2 - й зїзд молокан 1905 р. в с. Астраханці. Барак на 2000 чол. в дворі молоканина І. Кругова

свідчити слова колишнього молоканського прогресиста, а в наші дні — голови всесоюзного молоканського об'єднання — Н. Ф. Кудінова, сказані ще в 1905 році: „Отдельные общины нашего братства страдают от многих религиозных несогласий; отсюда вытекает охлаждение веры, потеря всякого интереса ко всему живому, святому, возвышенному. Ибо в собраниях наших преследуется лишь цель исполнения внешних обрядов и изгнание из общественных богослужений всего великого, живого и святого, что влечет за собою охлаждение в подрастающем нашем поколении, которое, не находя удовлетворения своей духовной потребности в исполнении внешних обрядов, совершенно не посещает собраний".

Далі він ще одвертіш додає: „Общины распадаются, собрания пустеют, члены группируются, в большинстве случаев, по пристрастию, по родству и материальным расчетам. В общественном отношении братство наше находится в состоянии полного безпорядка. В нашем обществе нет никакой организации, всю духовно-общественную власть захватили в свои руки произвольно лишь некоторые члены общины, видвинувшиеся или капиталом, или же качествами отрицательного характера, и если есть в некоторых общинах чистые и безупречные старцы, то и они, в большинстве случаев, находятся в зависимости от вышесказанных лиц и потому бессильны сделать что либо для блага общества. Капиталисты окружают себя лицами с особенно грубым нравом и этот небольшой кружок лиц производит подавляющее действие на всю остальную, меньшую братию и на молодежь".

Щоб підвищити релігійність серед своїх громад і братії, молоканські центри влаштовують свої „всеросійські" з'їзди, спочатку на Кавказі — 22/VIII — 1905 р., а в вересні 2 — 4, другий з'їзд в с. Астраханці, Мелітопольської округи, ніби для того, щоб справити ювілея 100 - річчя дарованої молоканам Олександром І релігійної свободи. (Між іншим, такого указа цей цар не видавав).

Найбурхливіший і найбагатолюдніший з'їзд був у с. Астраханці. Сюди з'їхались майже всі головки молоканських об'єднань не тільки Росії, а навіть і за - кордону. Після цього внутрішня ворожнеча в молоканських громадах ніби і затихла, але цього вистачило хіба на який місяць.

Слідом один за одним організуються ще всеросійські з'їзди — в січні 1908 р. в м. Балашові, Саратовської губерні, і 4 - й — в січні 1911 р. в с. Астраханці, Таврійської губ. Усе ж, не зважаючи навіть на ці заходи, розпад молоканства йшов безупинно до імперіялістичної війни, яка внесла багато нового як у побут, так і в релігійне життя їхнє. Молокани з великою неохотою брали зброю в руки й завжди лічилися в списках військовополонених. Революція, яка нічого не щадила на своєму шляху, не обминула й молоканства. Слід також відмітити, що революційний рух застав молокан несподівано, як багато й кого іншого. До цього моменту управління молоканських громад було зосереджено в руках капіталістичної класи, зазирати на ці висоти молоканцеві - пролетарію нічого було. „Вершителі судеб" являли з себе міцно з'єднану масу, огороджену заповідями непротивлення злу.

Революційний вихор, що пронісся по безмежних просторах українського півдня, захопив і „столицю" молокан — Н.-Василівку. Бідніша частина села й громад тягла руку за червоних, куркулі, як і слід було чекати,— за білих. Це, звичайно, дуже кепсько відбилось на старих прабатьківських релігійних традиціях. Ухил від старих традицій, особливо в часи голоду, значної частини членів громад примусило центральне молоканське об'єднання, що зараз перебуває в Москві, подбати про піднесення релігійного духу. Одним із засобів до цього була демократизація управління релігійних громад. „Князьки", пресвітери із капіталістів, повинні були здати свої позиції більш демократичним представникам своєї секти. В звязку з цим в с. Н.-Василівці зимою 1926—27 р.р. прокотилась широка хвиля каяття, яке породило новий толк, більш демократичний — покаянський. У покаянців правом вибору пресвітера користуються вже не тільки чоловіки, але й жінки; правом молитися й просити прощення у бога користується не тільки пресвітер, а й усі члени громади.

Серед прихильників цього нового напрямку помітний рух в бік добродійности й милосердя, будування майстерень і навіть шкіл. Старе молоканство з презирством дивиться на це новаторство і на своїх зібраннях гостро полемізує зі своїми супротивниками.

Але ж, не зважаючи на те, що молоканство в цілому відхрещується від авторитету православної церкви, не визнає обрядовости, таїнств, шанування мощей, ікон і навіть „здемократизувалось" і „пристосувалось" до нових форм державного правління, воно нікого до себе з інаковіруючих не приваблює, і зросту кількости членів громад не помітно. Навпаки ж, життя громад поволі завмирає, викликаючи тільки з боку „старцев" глибокий жаль.

Нині по молоканських селах Мелітопільщини існують такі толки: тамбовський, володимирський, пригунський, перво-донський, второ-донський.

По молоканству можна б було справляти прилюдну „отходную", якби по нашим селах існували гарні безвірницькі осередки.

„БОЖЕСТВЕННІ" ДОЛАРИ

Коли спитати всіх нововірів-сектантів, на які кошти існують їхні молитовні та хто утримує їхніх проповідників, що живуть не працюючи, вони відповідають:

— Нам бог небесний дає коштів досить. Ми ж знаємо, що долари чеканять не на небі, а на землі, і зберігаються вони в банках буржуазії, а буржуазія частину їх розсилає по всіх кінцях світу, щоб підтримувати віру в богів. Особливу увагу мільярдери-богоносці звертають на безвірницький Радсоюз. Вони його виголосили, як поганський, і готують для нього місіонерів усіх мастей.

У Дніпропетровському недавно засновано общину п'ятидесятників-трясунів. Хоч їх ще мало, але вони вже найняли під молбуд один будинок і провадять торги на оренду ще одного приватного будинку в робітничому районі Задніпров'я.

Баптистів Дніпропетровського обслужують проповідники із присілків Амуру і Клочківки, де вони орендують будинки. Один будинок стоїть порожній у запасі, і оренду за нього виплачується.

І сліпому видно, що баптисти у нас не мають власник коштів для оренди стількох будинків. Паразити-пресвітери також одержують плату зі сторони.

У нижньодніпропетровських вагонних майстернях баптисти зняли з виробництва робітника Дмитра Зіненка й послали його учитися на баптистського пресвітера у московський біблійський інститут. Там він житиме і вчитиметься забивати релігією баки трудящим.

Коли робітники вказували Зіненкові на класову суть релігії, на розстріли робітників по підприємствах Рокфелера, що, до речи, не шкодує доларів на релігійну пропаганду, він елейно відповідав:

— Для нас класів не існує. Усякий віряни — нам брат.

От за таке „братання" капіталісти й не шкодують доларів. Характерно, що, коли у нас пустили були чутки про скорочення штатів, майбутній братопіп Зіненко запхикав: „У мене жінка, бабуся і двоє сиріт. Не скорочуйте мене!.. „А тепер він кинув роботу, порвав стосунки з робітниками, з профспілкою й поїхав богословствувати. Очевидно, й родина його існуватиме на „божественні долари".

На американський конгрес баптистів від Дніпропетровщини їздив єпіскоп сектантів Букреїв. Командировка його в Америку мала політично-фінансову мету. Ще за часів громадянської війни про Букреєва писали в американських газетах, як про жертву „більшовицького страхіття". Справа в тому, що Букреїв, бувши тоді великим мішочником і

спекулюючи хлібом, зазнав був поранення підчас одної поїздки з хлібом. Куля розбила йому щелепи, але радянська медицина майстерно залічила йому рану.

На стокгольмському духовному конгресі Букреїв показував шрам і казав, що його було поранено смертельно, і тільки чудо боже його врятувало. Така витівка Букреєва, звичайно, розщедрила боголюбну буржуазію на пропаганду релігії у „поганському" Радсоюзі. От з якою метою Букреїв та інші їздили в Америку.

Загалом із радянського Союзу в Америку їздили 12 пресвітерів — відповідно до числа 12 - тьох апостолів христових. Сам тільки проїзд коштував баптистам більше як 12.000 крб. Один із них „брат" Колесників, що вважається за спеца у виступах на диспутах, залишився на три місяці в Америці для релігійного гастролювання, де має настарцювати доларів, щоб задурювати релігією трудящих СРСР на шкоду соціялістичному будівництву.

Невже свідомі робітники не дадуть належної відсічи цим елейним шкідникам?

Добрж

ПРОФ.- СВЯТ.- АКТИВІСТИ

Згідно з законами Радсоюзу служителі усіх релігійних культів не можуть бути в членах робітничих профспілок. Але нововіри - сектанти цей закон лукаво обходять. Протягаючи баптизм, євангелізм та інший бруд у робітниче середовище, вони тепер почали висвячувати на пресвітерів і єпіскопів робітників, залучених у свої секти. Потрійна вигіда: 1) позабавляються від податку на користь держави, 2) виставляють свою віру як пролетарську релігію, 3) хитро приховуються від обліку і контролю органів радянської влади.

У нижнюдніпровських вагонних майстернях служать і перебувають у членах профспілок: пресвітер баптистів Петро Горбов, диякон Михайло Мінін, а також єпіскоп євангелістів Данило Гребінників, проповідник Іван Устименко й інші святактивісти.

Оці пресвітери й інші відповідальні робітники на „ниві божій" делеговані також на всі великі заводи Дніпропетровського району, де вони намовляють відсталих робітників не захоплюватися класовою боротьбою, а переходити в табор непротивленців і ставати рабами бога капіталу. Робітники дивуються з цього. Адже коли б на виробництві працювали православний піп, католицький ксьондз, єврейський рабин, лютеранський пастор чи татарський мулла, ясно, що вони не могли б бути у профспілці. Чому ж така привілея пресвітерам і єпіскопам сект? У підвідділах культів вони зарєстровані як служителі культів, виконують усі релігійні треби по своїх общинах, а профспілковий квиток у них — як мандат на релігійну діяльність серед робітників і по суті документ на недоторканість їхньої релігійної особи.

Д - ський

СУД НАД ПОПАМИ РОЗПУТНИКАМИ

Недавно в м. Баку Найвищий Суд розглядав справу єпіскопа Соколовського і 14 церковників, обвинувачених за розпусту і зґвалтування підлітків.

Суд був прилюдний. Великі маси трудящих прийшли послухати цю справу й подивитися на святобожного єпіскопа Соколовського, архімандрита Вирипаєва, іподиякона Суріна й інших церковників, що стали перед судом. Жируючи на нетрудових хлібах, ці паразити споювали горілкою малолітніх хлопців і змушували їх до полової розпусти з ними.

Найвищий суд засудив за споювання і розбещування малолітніх, користуючись з їх матеріяльних труднощів: єпіскопа Соколовського, архімандрита Вирипаєва й іподиякона Суріна на 5 років позбавлення волі, а інших — від 4 - х років до 8 - ми місяців позбавлення волі.

Н.

НА АНТИРЕЛІГІЙНОМУ ФРОНТІ

ХАРКІВСЬКА СПІЛКА ВИХОДИТЬ НА ОГЛЯД

ВИМАГАЮТЬ СКАСУВАТИ СВЯТО РІЗДВА

40 антирелігійних лекцій

Харківська окружна рада СБ з листопада місяця цього року розпочала посилену антирелігійну роботу. За три тижні листопада окрада на фабриках, заводах і по клубах провела понад 40 антирелігійних доповідей і лекцій. За цей же час зорганізувалося до 50-ти осередків СБ на підприємствах. Вже відбулося три інструктивних наради активу осередків СБ. На нарадах обмірковано чергові завдання антирелігійної роботи та ухвалено план роботи на зимовий час.

По окрузі осередків СБ заснувалось поки що небагато. Засновуються осередки, головним чином, на заводах в окрузі. Вже є осередки СБ на Мереф'янському заводі, Будинському та канатнім заводі в Червоній Баварії. Антирелігійна робота в сільських осередках СБ ще кволо розгортається, ще не налагоджено планового керівництва їх роботою від окрради, а також немає ще в цих осередках добре зорганізованого активу.

З 15-го грудня окрада СБ засновує міський антирелігійний семінар на 100 чоловіка. Перегодом буде утворено семінар для районних та сільських антирелігійників.

Крім того, окрада надіслала в Харківський Вечірній Робітничий Університет 30 антирелігійників на антирелігійний відділ.

Робітництво Харкова дуже сприятливо ставиться до антирелігійної роботи й широко підтримує її. Осередки СБ засновуються на фабриках і заводах за почином самих робітників, і то часто уже літніх, з великим виробничим стажем.

Нині окрада розпочала кампанію за цілковите скасування християнського свята різдва. Робітничі маси великих Харківських заводів і фабрик активно підтримують цей почин.

2000 організованих безвірників

В лавах спілки безвірників на Харківщині зараз нараховується до 2.000 членів. Є осередки з кількістю членів від 140 до 200. В процесі своєї роботи окрада та осередки СБ налагоджують тісний звязок з усіма культосвітніми організаціями.

Цими днями відбувся поширений пленум окрради СБ. На пленумі говорилося, що насамперед потрібно зосередити увагу на політичній суті роботи релігійних організацій, викриваючи їх антирадянське наставлення. Зокрема перевибори рад у місті й на селі повинні стати за практичний ґрунт для такої роботи. Треба сконцентрувати факти про те, як готуються до перевиборів всякі церковні ради і показати на цих прикладах антирадянський характер діяльности церковників.

Друге завдання антирелігійників — підсилити культурну і громадську роботу серед найвідсталіших шарів робітників і їх родин. Спілка безвірників повинна тут виступити як організація, що спонукає профспілки, житлову кооперацію й інш. до розвитку культурно-освітньої роботи всупереч діяльності сектантів. Треба залучити кадри вчителів до активної антирелігійної діяльности в школі і через школу.

Треба популярної антирелігійної літератури

Дуже важливе значення має кампанія Харківських друкарів не друкувати релігійної літератури. Вона показує, що широкі маси робітників з власного почину відмовляються від усяких справ і стосунків з церковно-релігійними організаціями. Цей гарний почин друкарів треба розвинути й серед інших загонів робітничої класи. Багато для антирелігійної ро-

боти дасть боротьба з невиходами на роботу після релігійних свят. Треба організувати огляд прогульщиків, підрахувати збитки від прогулу й т. д.

Далі на пленумі зазначали, що потрібно дати популярні дешеві антирелігійні книжки, взятись вивчати церковно-релігійні організації, порушити справу про відкриття в Харкові крематорія, повести роботу в житлокоопах, школах, клубах, провірити участь в антирелігійній роботі профспілок і громадських організацій.

В. Лотоцький

ВІДМОВИЛИСЬ ДРУКУВАТИ РЕЛІГІЙНУ ЛІТЕРАТУРУ

У Харківській друкарні „Інвалід-друкар" кілька років друкували журнал „Український православний благовісник", що видає його український синод православної церкви, і іншу релігійну літературу. Замовлення сипалися... За останній рік було дано замовлень на релігійну літературу на 45.000 карбованців. Проте робітники друкарні „Інвалід-друкар" за прикладом „друкарні ім. Фрунзе" та „друкарні ім. Петровського" на загальних зборах одноголосно постановили:

Не друкувати ніякої релігійної літератури, на яку б велику суму не було замовлення!

Через годину після цієї постанови у друкарню увійшов піп довідатись про друкування релігійної літератури. Узнавши про таку постанову робітників, він приголомшений вийшов з друкарні, щоб уже ніколи до неї не заходити.

Артіль кустарів „Просвещение" у Харкові, що нараховує до 350 чоловіка друкарів та палітурників, довідавшись про постанову робітників інших друкарень не друкувати релігійної літератури, приєдналася до цієї постанови і повідомила адміністрацію, щоб ніяких замовлень на релігійну літературу вона не брала, бо все одно виконувати їх не будуть.

Ботвінніков

В антирелігійному кабінеті

АНТИРЕЛІГІЙНИЙ КАБІНЕТ ІМ. Т. АРТЕМА

У харківськім Комуніверситеті ім. т. Артема цього року заведено „курс основ і метод антирелігійної пропаганди". Навчання з цього курсу почнеться у комуніверситеті наприкінці другого триместру. Програму розраховано на 12 тижнів із сімох тем. Проробляти муть їх лабораторною методою у формі завдань.

Нині в університеті провадять велику підготовчу роботу що до проходження курсу: деталізують програми, залучають викладачів, закуповують учбову і довідкову літературу, організовують антирелігійний кабінет.

На Жовтневі роковини кабінет улаштував був виставку „Релігія і Жовтень", що значно піднесла цікавість студентів до справи антирелігійної пропаганди.

К різдвяним святам у кабінеті організовується антиріздвяна виставка. Мета її — дати студентам, що їдуть у відпустку, потрібний інструктивно - методичний матеріял для провадження протиріздвяної кампанії на місцях.

Задля ознайомлення з постановкою викладання основ антирелігійної пропаганди по учбових закладах РСФРР, а також. щоб налагодити стосунки із центральними антирелігійними музеями і кабінетами, одного робітника кабінету командировано у Москву та в Ленінград.

Крім підготування до курсів, кабінет уживає заходів, щоб утворити навколо себе кадр активістів - безвірників із - серед тих студентів університету, що у своїй майбутній практичній роботі хочуть стати спеціялістами антирелігійниками.

За сприятливих умов з антирелігійного кабінету комуніверситету буде науково - методичний антирелігійний центр на всю Харківську округу. Можливо, що згодом кабінет стане за основу майбутнього антирелігійного всеукраїнського музею, що так потрібен на Україні.

С.

ЩО МИ ЗРОБИЛИ ПІДЧАС РЕЛІГІЙНИХ ЄВРЕЙСЬКИХ СВЯТ

Вивчаючи підсумки антирелігійної роботи у Харкові підчас релігійних єврейських свят („Рош - гашноно" (новий рік) і Йом - кіпур (судний день) з 14 до 25 вересня), доводиться ще раз загострити увагу СБ на тому, що треба уточнити всю роботу і перейти від кампаній на планомірну, систематичну й глибоку роботу. Цього року в Харкові у звязку з цими святами було проведено 32 доповіді, а агітацію розпочато тільки за два дні до свят, і хоча роботу й проведено досить успішно, все ж у ній почувався характер кампанії. Усе робилося „з - бою", „з - наскоку".

Правильно, уміло підійти, дати точну відповідь на подані запитання — от найліпша метода антирелігійної агітації. Треба було б і в цьому разі широко використати стінгазети, змобілізувати для цієї роботи увесь свій актив, заохотивши також і інших товаришів до цього, уміло, але нещадно прокритикувати релігійників і їхні свята, викриваючи справжнє лице святобожних рабинів та попів.

Осередки СБ повинні б були ув'язати свою роботу з економкомісіями, запропонувати останнім улаштувати спільну виробничу нараду, запросити на неї усіх робітників і співробітників з підприємства й пояснити там, кому потрібні ці свята, указуючи і на матеріяльні збитки, що роблять їх релігійні робітники, не виходячи релігійного свята на роботу. За такої систематичної і правильної роботи осередків СБ відсоток невиходу на роботу в час релігійних свят був би значно знижений.

Нижче подаємо зведення про невихід євреїв - трудівників на роботу підчас релігійних свят та про кількість антирелігійних доповідей на виробництвах.

Підприємства	Кількість євреїв на підприємстві	Кількість доповідей	Невихід на роботу	
			В Рош-гашоно (14/IX)	В Йомкіпур (24/IX)
Артіль кравців „Спец і прозодяг"	210	1	3	12
Артіль палітурників „Просвещение"	113	1	45	45
„Виробник - Чоботар"	184	2	20	48
Панчішна фабрика „Трудова сила"	30	1	30	30
„Трикотажник"	186	2	30	70
Фабр. „Центропосад"	—	1	—	—
„Тиняківка"	1200	—	79	129
„Щетинна" фабрика	—	1	—	—
Артіль „шапочників"	120	1	—	—
„Держкомдрів", кравецький відділ	286	2	15	6
Чоботарня „ім. Кагановича"	—	1	—	—
„Коопзаготовщик"	70	1	63	63
„Чулочник"	363	2	75	192
„Коопзбут", харчова фабр.	80	1	73	73
Фабрика взуття ім. Леніна	—	1	—	—
Фабрика взуття ім. Профінтерна	110	1	4	—
„Красная ніть"	—	1	1	—

На жаль, профспілки досі ще мало віддають уваги антирелігійній пропаганді. Не всі клуби внесли у план своєї роботи антирелігійну пропаганду. А їм же можна і слід широко розгорнути роботу. Приклад: Артіль „Коопзаг", що нараховує 70 чоловіка, 24 вересня через невихід 10 — 15 чоловіка зовсім не працювала. У цій артілі релігійних набереться не більше, як 2 — 3 чоловіка. Багато євреїв у день „великого посту" влаштовували по ресторанах сніданки й обіди. Що ж ми тут бачимо? Коли б культкомісія за 2 — 3 місяці заздалегідь почала була свою роботу серед членів артілів, то відсоток неявок значно б зменшився.

До єврейських релігійних свят культвідділ ХОРПС не потурбувався навіть написати по своїй лінії директивного листа. З усіх клубів, що є у Харкові, тільки три проробили антирелігійну роботу. Решта чекали на директиву.

І культвідділ „Кустар-спілки" повинен був підготуватися до антирелігійної роботи в звязку з єврейськими антирелігійними святами заздалегідь. З пропозиції окрради СБ мусив узятися за неї 1-го вересня (свята 13/IX), а в дійсності він узявся до обговорення заходів і до самої роботи тільки 13/IX. Тим часом із 7 тисяч усіх харківських кустарів більше як 60% — євреї.

Культвідділ, власне, повинен був розпочати пояснювальну пропаганду ще за 2 — 3 місяці до свят: Адже ж спілку кустарів всюди становить здебільшого здекласований елемент, де антирелігійну роботу слід провадити глибше. Тут самою доповіддю, бесідою не обійтися. Потрібна систематична робота.

Нам відомо, що 14 і 24 вересня клуби у Харкові були переповнені єврейською масою, але разом з тим і в синагогах було чимало народу. Можна було б зустрінути відвідувача клуба у синагозі. Це був би дуже цікавий випадок для роботи осередку СБ. Людину, що сидить на двох стільцях (клуб і синагога), що сумнівається, легко відвернути від релігії. **Б-в**

РАДЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА НЕ ДЛЯ ПОПІВ

У Харкові є науково-історична бібліотека. Книжки релігійного характеру чогось видають із неї самим тільки попам. Коли один студент-антирелігійник хотів узяти релігійну книжку, йому відмовили.

— Коли б ти був представником релігійного культу,— кажуть,— то видали б.

Перед очима цього самого студента піп узяв цілий оберемок книжок.

Невже ж, щоб одержати з радянської бібліотеки потрібну книжку, треба бути попом? Наркомосвіти! Твоє слово! **Б.**

ПО ОКРУГАХ

УЧИТЕЛІ Й БЕЗВІРНИЦТВО

У приміщенні Глухівського клубу Медикосантруд, де відбуваються партзбори осередку ІНО, зібралося 200 чоловіка. Ніколи на партзборах осередку не бувало стільки людей. На порядку дня — питання про антирелігійну пропаганду в школі і доповідь про цю роботу серед членів профспілки робітників освіти.

Доповідач, інспектор соцвиху, висвітлив стан антирелігійної роботи, зазначив причини її млявости та плутанину, що вніс у цю роботу лист ГУС'а про безрелігійне виховання. Далі він намітив шляхи антирелігійної роботи, докладно зупинившись на постановах І-го всеукраїнського з'їзду спілок безвірників. Організація при семирічках гуртків юних безвірників, ув'язка всіх дисциплін з антирелігійною пропагандою, організація осередків безвірників по комсомольських осередках, у педтехнікумі і по профшколах, ознайомлення з постановами партійних органів у цій справі — ось сьогоднішні завдання.

— Не можна думати, що, поки вчитель сам не підготовиться до антирелігійної роботи, щоб він не мусив провадити її у школі. Навпаки, учитель і в школі і над собою повинен провадити роботу водночас! — так закінчив доповідач.

На особливу увагу заслуговують виступи сільських учителів. Вони казали, що про безрелігійне виховання не може бути й мови. Треба виховувати активного борця за соціялістичне будівництво, а це можливо лише за правильної постановки антирелігійної пропаганди.

Вони наводили характерні факти, коли учителі пекли паски, а провадили антирелігійну кампанію; виступали проти різдва, а

сами зустрічали його ялинкою то-що, і це негативно впливало і на дітей, і на населення.

В справі антирелігійної пропаганди учителі вимагали практичних указівок. За-для цього, на мою думку, треба б у журналі „Безвірник" виділити спеціяльну сторінку, щоб висвітлювати антирелігійну пропаганду в школі, звичайно, за участю самих учителів.

Тільки тиждень минув після зборів, а вже результати виявилися. При клубі робітників освіти засновано осередок безвірників з 27 чоловіка. Зорганізували осередок і при педтехнікумі з 20 чолов. та по профшколах— з 50 чолов. Тепер завдання партосередку допомогти осередкам СБ поставити як слід роботу.

А. Кравченко

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ШУКАВ БОГА...

Не так давно у Дніпропетровське приїздив із Москви колишній уповноважений синода протоєрей церкви „Христа-спасителя" Архангельський, що відмовився від духівницького сана і виступає тепер проти релігії. Цікава тема „Чи є бог" зацікавила все місто. Опонентом обіцяв виступити православний єпіскоп Чухнін. Найбільший у місті центральний театр був повен народу. Квитків не вистачило.

Говорив Архангельський красиво, науково, та не дуже переконливо; не все він сказав. Класової сути релігії він не зачепив. Після його доповіди прочитали записку єпіскопа. У ній писалося, що він відмовляється від диспута.

Опонентом побажав виступити пресвітер баптистів. У півгодинній промові він на всі боки вихваляв релігію, аж надто багато цитував вирізок із газет та з журналів, намагаючись заплямувати безвірництво. Нахабно заявляв, що до революції моральність була вища. Від релігійників він мав ріденькі аплодисменти.

З відповіддю пресвітерові виступив на бажання публіки робітник-безвірник, колишній сектант. Виступив він із біблією в руках і зацікавив цим усіх присутніх.

— Я 20 років шукав бога... Половину життя проплакав і промолився, а тепер дійшов висновку, що ніяких богів ані чортів немає! — так почав робітник, і це слово його вкрили бурхливі оплески.

Робітник розкрив біблію і прочитав у ній, як релігія влаштовувала гареми владарям, як вона прислужувалася розбещеним, кровожерним і деспотичним царям.

— Довідавшись про суть релігії, від неї відвернеться всяка чесна людина! — сказав робітник.

Далі він зачитав, як євангелія учить. „...Тих, що не хочуть, щоб царював над ними, приведіть сюди та вбивайте передо мною". (Єв. від Луки 19,27). Виходить, євангелля учить убивати тих, хто проти царів.

— Наука й релігія — непримиренні вороги! — сказав робітник і прочитав з біблії, як Ісус Навін зупинив був сонце й місяць на ввесь день.— Коли б це було, то сталася б світова катастрофа, і нас би не існувало. А раз ми існуємо, значить біблія й боги — брехня. Вірити, що земля є рівне коло, а над нею небесна твердь, ніби дах, на якій поставлено сонце, що, за науковими даними в $1^1/_2$ мільйони разів більше за землю, це все одно, що вірити тому, коли б я сказав: я узяв ввесь оцей театр із слухачами й поклав собі в кешеню.

М. Я. Д.

ШКОЛА ЧИ МОЛИТОВНЯ?

У селищі Амур на Дніпропетровщині в мурованім будинкові, що проти пошти, була земська школа. Підчас громадянської війни московський єпіскоп баптистів Василь Скалдин (колишній одеський жандарм) влаштував був у цьому будинкові молитовню баптистів. Домовласник охоче віддав цей будинок баптистам. Відремонтовано й устатковано молитовню на кошти АРА з московського штабу баптистів. І тепер у будинку освіти баптисти затемнюють голови довірливим людям.

Порушувано вже справу про звільнення школи від релігійних захватників, але в місцевому комунгоспі чогось цю справу замняли.

У колишній земській школі повинна бути радянська школа, а не баптистська молитовня!

Д-й

Г. Рибчинский

ПАЛЕОНТОЛОГІЧНИЙ САД-МУЗЕЙ У ХАРКОВІ

Щоб масовому глядачеві наочно довести, як насправді, у дійсності розвивалося органічче життя на нашій планеті, у Харкові засновано буде палеонтологічний сад-музей.

Сотні тисяч віків відділяють нас від часу, коли зачалося було життя тих таємничих тварин, сліди і рештки яких досліджувач-палеонтолог відшукує тепер в глибу землі. Крок за кроком відновляється, реставрується флора і фавна (рослини й тварини) зниклого світу, і перед здивованим зором досліджувача повстає велична картина розвитку органічного життя на землі.

Показати письменному і неписьменному, старій людині і малому на правдивих життєвих реконструкціях щаблі тих східців, що по них органічне життя поступово доходило від перевісної клітки й амфібії до пітекантропоса і до справжньої людини, це значить:

дати сотням тисяч людей змогу наочно побачити усі ті дивовижні форми, що в них дійсно розвивалося органічне життя;

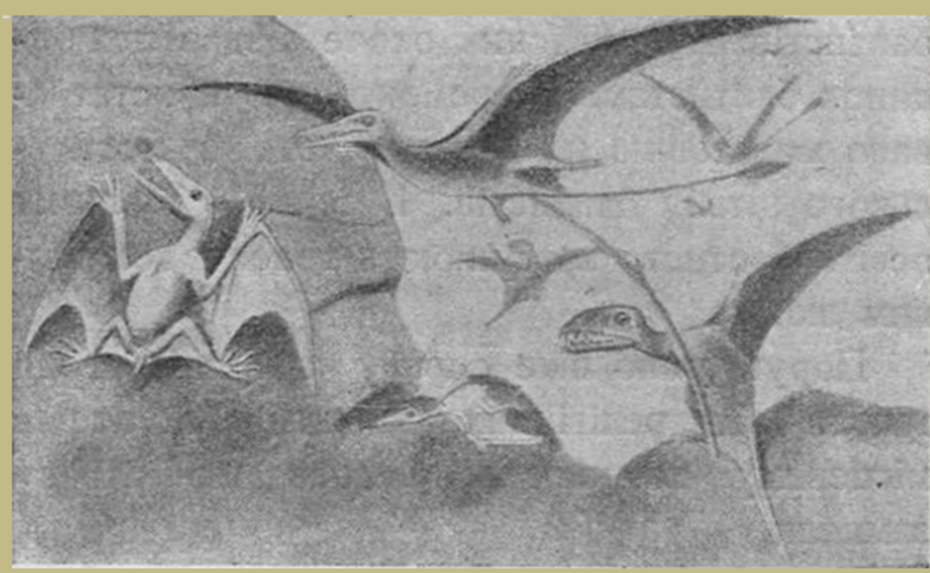

Група малих летючих драконів-птеродактилів

дати змогу наочно переконатись у живому звязку представників цього життя.

* * *

У палеонтологічному музеї в робітничій столиці на Україні має бути систематична колекція реконструкцій праісторичного тваринного і рослинного світу. Побудовано буде ці реконструкції в натуральну величину із залізо-бетону і розташовано на розлогих ярах

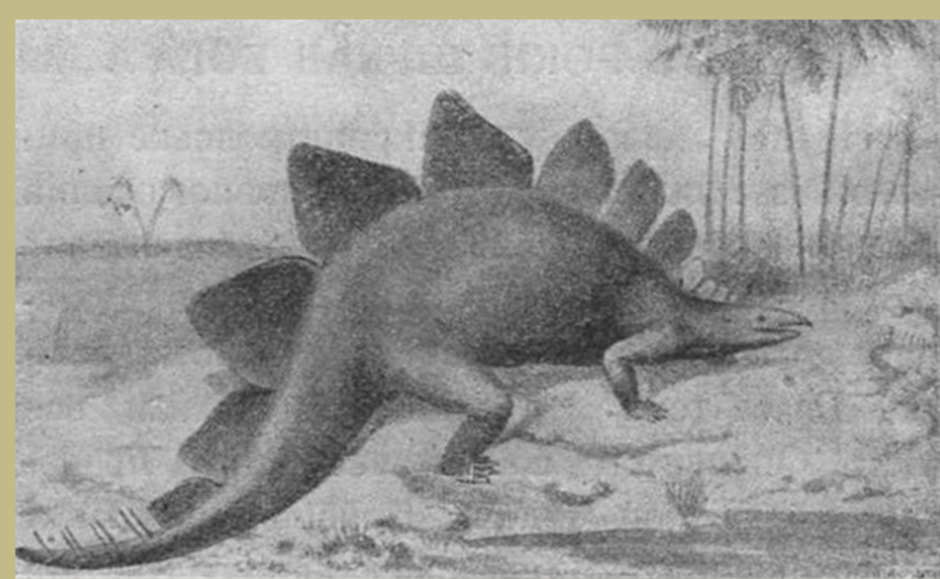

Гігантський щитоносний динозавр

під Харковом. Яри обрямовано буде галереєю. Звідси глядач сам на власні очі зможе побачити увесь тваринний і рослинний праісторичний світ. Це буде наочне приладдя, що краще, ніж будь-які лекції та книжки нехай навіть з прекрасними ілюстраціями графічними чи в діяпозитивах, переконає одвідувача у життьовій еволюції.

В Америці і в Европі є чимало таких музеїв з реконструкціями праісторичних тварин, але там вони або неповно представлені, або ж мають тільки декоративне завдання. Це буде перший палеонтологічний сад-музей на цілий світ, де в систематичному порядку перед глядачем пройде вся еволюція світу тваринного й рослинного. Таким чином організація цього музею у Харкові набуде всесвітнього культосвітнього ба навіть політичного значіння.

Нема чого казати, що цей сад-музей набагато прикрасить саму робітничу столицю нашої республіки, де так мало декоративних прикрас взагалі. Вимерлі тварини, починаючи з силурійської епохи, мали дуже химерний

вигляд. В епоху юри та крейди вони досягали неймовірного розміру. Такі, наприклад,

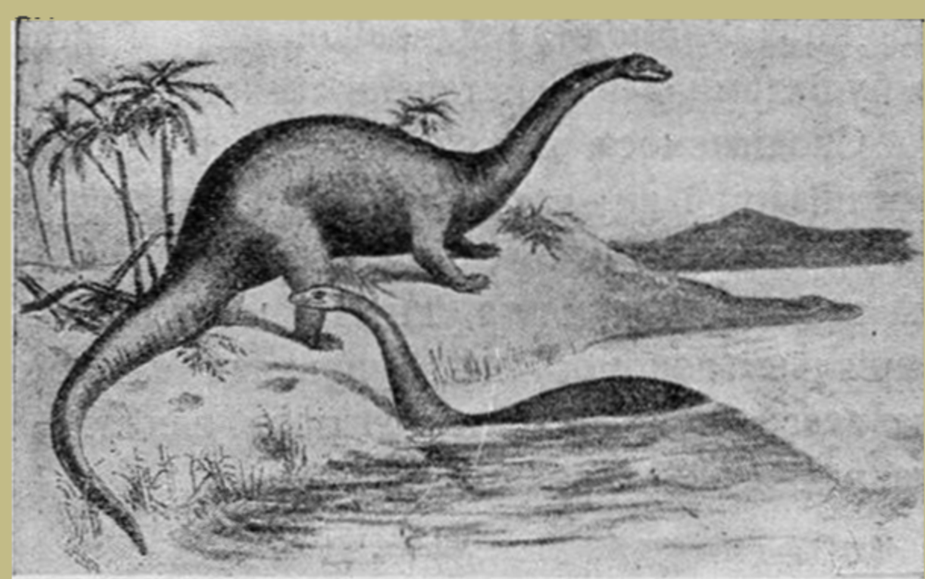

Гігантський динозавр (бронтозавр). Довжина його 60 футів

тварини, як бронтозаври, монозаври, доклодакуси, цеуглодони були завдовжки по 20—25 метрів. Перед глядачем стануть і химерні дракони (птеродактилі), оригінальні птиці стародавніх геологічних епох з величезними зубищами (археоптерикси), величезні ссавці пізнішої доби (динотерії, мастодонти, мамонти, носороги) і птахи-гісперонісі, моа, і все це — в натуральну величину і в такій рослинній обстановці, як це було за їхнього життя.

Не може бути ніякого сумніву, що май-

Меготерій

бутній наш палеонтологічний сад - музей притягне велику силу відвідувачів і з самого 417 - тисячного Харкова, і з усього СРСР, і з - за кордону. У закінченому вигляді цей музей матиме:

сад, що розташований буде відповідно до послідовно - наступних геологічних епох, з розкиданими по ньому реставраціями вимерлих потвор. Самі реконструкції тваринного світу виготовлено буде з матер'ялу, що трудно піддається руйнуванню атмосфери і часу. Найпізніший тваринний світ представлено буде фігурами сім'ї пітекантропоса, збирача - троглодита та неандертальської людини, що мешкала у будівлях на палях і мала вже приручені тварини;

музей, де задемонстровано буде у препаратах, на малюнках і в моделях знайдені палеонтологами рештки тварин, що доводитимуть і науково обґрунтовуватимуть глядачеві щойно розглянуті ним у самому саду тваринні й рослинні картини минулих епох;

далі на рівному плато картини нинішніх етнографічних рас у таких же самих життєво - витриманих і художньо-виконаних зразках.

Величезний пірнач - гісперюрніс

Спорудження палеонтологічного саду - музею розраховано на 5 років, але поповнюватимуть його регулярно і далі. Для відвідувачів музей - сад можна буде відкрити вже через рік після початку роботи, бо за рік можнісінько упорядкувати місце під майбутній сад - музей і встановити перші реставрації.

Палеонтологічний сад - музей, безперечно, буде підприємство, що даватиме не аби - які прибутки і сам себе окуплятиме. Вхідна плата має бути цілком приступна; така, скажемо, як вхідна плата у харківський зоосад,

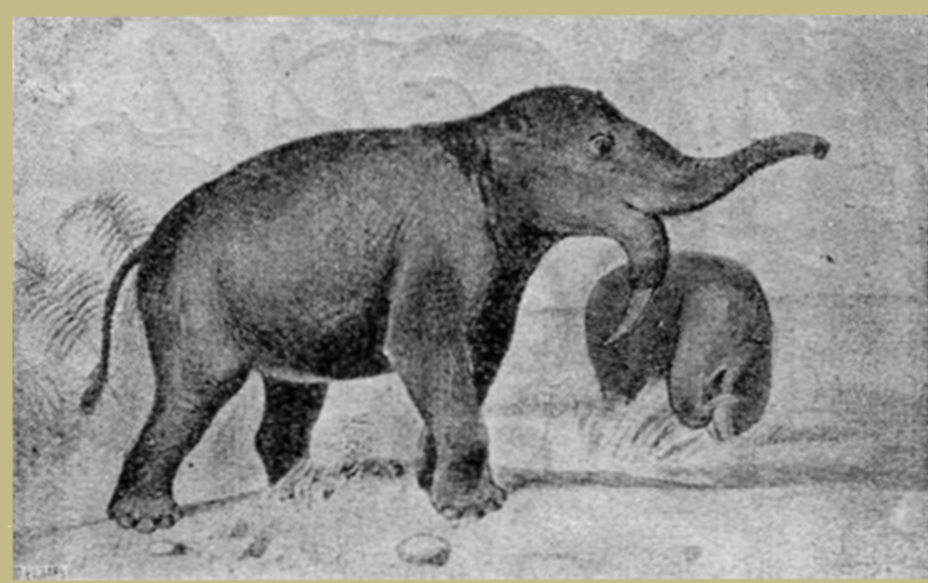

Динотерій

тоб-то 10 — 15 коп. за квиток. Нормальна кількість відвідувань дасть, приблизно, 50 — 75 тисяч карбованців на рік, а ця сума, безперечно, покриє витрати на організацію самого музею-саду і на утримання його. За кошторисом витрати п'ятирічного плану спорудження і утримання саду сягають кругленької цифри: 330.000 карб. Реальна можливість запровадження цієї справи в життя забезпечується участю в роботі біля упорядження цього саду високо-наукової комісії та відповідною постановою президії Харківського окрвиконкому і міської ради, що призначили під палеонтологічний сад-музей відповідну ділянку землі і передали в користування товариства Укрмодмуз відповідні дворові місця з будівлями для майстерень товариства.

Сподіваємося, що радяньскі, кооперативні організації і як-найширші маси робітничого та селянського населення й собі відгукнуться на заклик товариства, виділивши певну матеріяльну допомогу на збудування славного на ввесь світ палеонтологічного пам'ятника на радянській Україні.

Нотатки. Новини

І ЦЕ БОГИ

Протягом кількох останніх місяців експедиція, що провадить розкопини в Урі, в Халдеї, знайшла в землі багато дуже цікавих речей. У цій місцевості в сиву давнину жив народ сумери, і розкопини знайомлять нас із побутом та віруваннями цього древнього народу. Знайдено, пам'ятники, частини будівель, хатнє майно, посуд, речі мистецтва то-що. Всі ці речі дають знати, що у сумерів, які жили за кілька тисяч літ до наших днів, була досить багата культура. Знайдено в розкопинах і речі культу. Сумери шанували, як божество, бородатого бика, що подаємо тут на малюнку. Подобу цього бика вони робили з дерева, позолочуючи її зверху. Самого бога бика через певний час убивали, і м'ясо його віряни їли. Таким способом вони думали приєднатися до божества і дістати частину його властивостей.

Божественний бородатий бик із Ура в Халдеї

Божок вогню у Гольдів. Поруч із ним дерев'яні футляри для стружок

Вибражений на другому малюнку „божок" зовсім інший. Це бог огню, „господар огню", виточений з дерева. Поклоняються йому гольди, маленький народець, що живе у нашому Союзі в Амурському краю (у Сибіру). Біля цього божка кладуть дерев'яні стружки і футляри для стружок, що також видовбані з дерева. Якщо назверх ці божки і відріжняються від бога христа, що йому поклоняються християни, то тільки назверх!

Бо хіба ж християни не їдять „плоти й крови христових“, так само як це робили сумери з „плоттю і кров'ю“ свого божественного бика, і хіба не поклоняються християни христові, що є не що, як найдревніше знаряддя добувати вогонь.

ЄДНІСТЬ МАТЕРІЇ У ВСЕСВІТІ

Велику єдність матерії у всесвіті потверджує вивчення складу метеоритів. Це „небесне каміння“ є скілки інших планет з інших зоряних систем. Коли-не-коли воно падає на землю, і зрозуміло, що вивчення їхнього складу може дати нам дуже правильне уявлення про ті речовини, що з нього збудований всесвіт. Тим-то вивченням метеоритів надають тепер такої великої ваги. Наші читачі знають, мабуть, із газет про експедицію, що її вирядили наші вчені за проводом Л. А. Кулика у далеку сибірську тайгу шукати знаменитий „тунгуський“ метеорит.

Уже тепер можна певно сказати, що в метеоритах, отже й у всесвіті, є ті самі речовини, що й на землі. Жодних інших речовин, що не знали б ми їх на землі, у метеоритах не вдалося знайти. Але надто цікаве те, що ці речовини є у метеоритах приблизно в такій же самій кількості відносно один одного (у відсотках), у якій вони пересічно є і на землі. Ось табличка, що потверджує цю гадку.

Речовина	Пересічна кількість на землі (в відсотках)	Пересічна кількість в метеоритах (в відсотках)
Залізо .	39,76	37,04
Кисень .	27,71	28,56
Кремній	14,53	14,47
Алюміній	1,79	1,22
Натрій .	0.39	0,52
Хром . .	0,20	0,26
Калій . .	0,14	0,15
Фосфор . і інші	0,11	0,12

Отже, навіть відсоткове співвідношення речовин у метеоритах дуже схоже на таке ж саме співвідношення цих самих речовин на землі.

НОВІ ВІДКРИТІ ЕЛЕМЕНТИ

Хемія вивчає не тільки уже добре відомі елементи, а й відкриває досі незнані речовини. Про існування їх можна було, однак, гадати наперед, бо таблиця елементів, що склав її наш великий хемик Менделеєв, залишала порожні місця серед досліджених уже елементів і визначала, які приблизно властивості повинні мати невідомі ще досі елементи. І дійсно, за останні роки кількість цих „порожніх місць“ у менделеєвській таблиці багато поменшала, бо знайдено такі нові елементи: 1) гафній (здобуто у великій кількості), 2) рейній (здобуто один грам), 3) протактиній (здобуто лише кілька тисячних частин грама), 4 і 5) ілінїй та мазурій (виявлено тільки за допомогою так званого рентгенівського спектру. Тепер у періодичній системі елементів є незаповнені „порожні“ тільки два місця: 85-е і 87-е. Відкриття цих елементів цікаве тим, що тут ясно виявилася величезна сила науки, що задовго до того, як ці елементи знайдено, віщувала про існування їх.

ШКЛЯНКА РЕЧОВИНИ ВАЖИТЬ ЩОСЬ ДО 10 ТОНН

Та сила науки виявляється не тільки в тому, що відкрито нові речовини, а й у детальному вивченні властивостей матерії. І не тільки тої матерії чи речовини, що з неї збудована земна куля. Речовина планет і зор також приступна вивченню, і досліди над властивостями цих речовин знайомлять нас з дивовижними фактами. Виявляється, що матерія деяких зор має величезну щільність, а, значить, і вагу. Наприклад, супутник зорі Сіріуса має масу, що щільніша від води у 50.000 разів. Виходить, щоб урівноважити шклянку цієї речовини, поставивши її на одну тарілку на терезах, треба на другу тарілку поставити 50 000 шклянок води. У такому ущільненому стані речовин на земній поверхні нема. Найщільніші речовини - метали іридій і осмій — тільки в $22^1/_2$ рази щільніші, ніж вода. Незвичайна щільність речовини на де-яких зорях з'ясовується тим, що на цих далеких світах панує надзвичайно висока температура (мільйони градусів), що і спричиняється до розпаду атомів речовини.

МОДЕЛЬ МІСЯЦЯ

Поверхня нашого супутника місяця так добре вивчена, що не важко зробити точну модель його. Таку модель — величезний гло-

бус — роблять тепер для Нью-Йоркського музею природознавства. Скульптори вирізують на її поверхні місячні гори, долини, кратери то-що. Модель цю, що перевищує зріст людини у кілька разів, і дано на нашому малюнку.

Модель місяця

ЗВІДКИ ПОХОДЯТЬ НАШІ КУЛЬТУРНІ РОСЛИНИ?

Це питання з'ясовано роботами одної з найвидатніших установ нашого Союзу — інституту прикладної ботаники та нових культур за проводом професора Н. Вавилова.

Цей інститут, обслідувавши мало не всю земну кулю, знайшов п'ять районів, що їх можна вважати за батьківщину наших культурних рослин. Тут ростуть їхні дикі родичі, що їх у свій час „одомашнила" людина" і вивела з них сучасні культурні сільсько-господарські рослини. Майже всі центри походження культурних рослин це — гірські місцевості з різноманітними кліматичними умовами. Таких центрів нараховують п'ять, вони показані на нашій мапі земної кулі.

1-й центр — Південно-Західня Азія, від Закавказзя до північної Індії і від Малої Азії до Бухари. Це — батьківщина жита, м'яких і карликових пород пшениці, сочавиці, гороху дрібнонасінньового льону то-що.

2-й центр — Південно-Східня Азія, гірські краї Китаю та Японії. Звідси поширилися голо-зернові породи вівса та ячменю, соя й інші. 3-й центр — узбережжя Середземного моря. Тут батьківщина

Мапа земної кулі. Чорними крапчастими лініями обведено центри, де виникли наші культурні рослини

твердих пшениць, культурного вівса, буряку та інших городніх рослин і овочевого дерева.

4-й центр — горяна африканська країна Абісінія. Тут виникли деякі породи ячменю, пшениці, гороху та вівса. І, нарешті:

5-й центр — це частина центральної та південної Америки, Мексики і Перу. Тут виникли картопля, кукурудза, тютюн, сонячник, квасоля й інші рослини. Знайомість із цими центрами дуже потрібна, бо, знаючи, де виникли породи наших культурних рослин, ми можемо і тепер ще взяти звідти багато цінних, господарчо важливих порід і вивести нові види культурних рослин.

КОРАБЕЛЬ ПУСТЕЛІ

Казковий бог, виводячи євреїв з Єгипту, не міг визволити їх від тяжкої мандрівки по пустелі. Сучасна техніка, одначе, розвязала й це питання і визволяє людину від довгого та важкого переїзду по африканських пустелях.

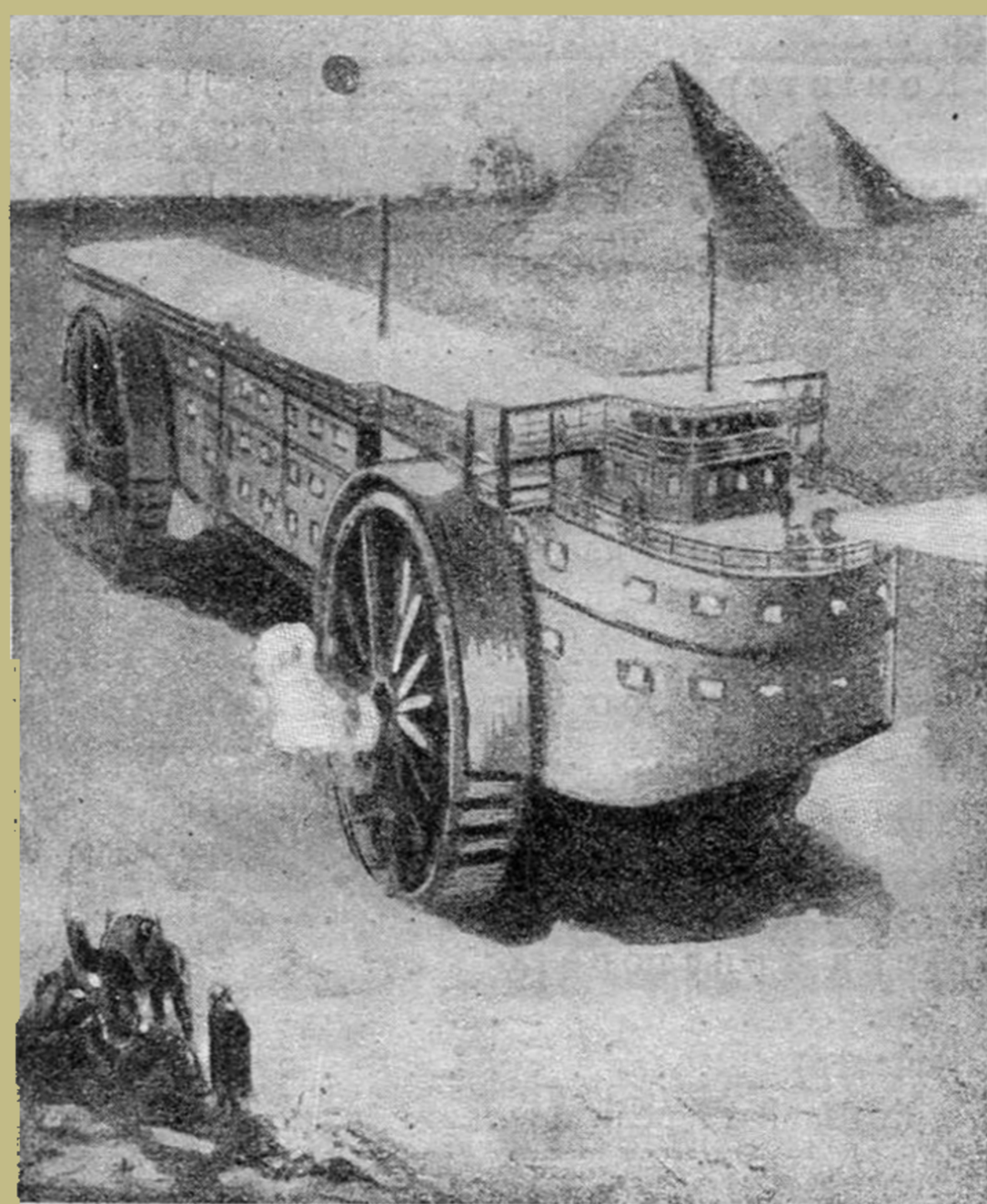

Судно для мандрівок по пустелі

Тепер саме будують величезний „корабель на колесах", що показаний на нашому малюнку. Довжина цього судна 50 метрів, ширина 8 — 10 метрів, величезні колеса мають у поперечнику 12 метрів і ширину обода $2^1/_4$ метрів. Такий корабель скидається на величезний триповерховий будинок. Він уміщає сотні пасажирів ще й кілька сот тонн вантажу. Рухається він із швидкістю морського судна, тоб-то проходить до 25 кілометрів за годину і легко бере досить великі узвози. Всередині цей корабель обставлений як-найзручніше. Тут є їдальні, каюти, бібліотека.

НЕСКРОМНЕ ПИТАННЯ ДІДОВІ НОЄВІ

Як відомо, „праведний Ной" — це єдина людина, що пощастило їй разом із своєю родиною урятуватися від потопу. Крім того, з пропозиції господа Ной захопив був зі собою і по парі тварин, сказати б, „на розвід" після потопу.

Така біблійна казка. Не варто витрачати час на її спростовання, але цікаво навести, не випускаючи її з думки, підрахування зоологів про кількість видів (порід) тварин, що заселюють земну кулю. Ссавців зоологи знають 3500 порід, птиць — 13.000, плазунів — 3.500, земноводних (жаб то-що) — 1400. Раків, пауків і комах вчені знають 394.000 порід. Загалом тварин описано щось до 720.000 порід! А ще ж що-року описують все нові й нові породи. Цікаво знати, як це дідові Ноєві вдалося усю цю силу тварин сховати в один невеличкий ковчег.

НОВЕ У БОРОТЬБІ З ОГНЕМ

В Америці у боротьбі з огнем уживають углекислоти. Цю вуглекислоту кладуть у метальові балони і згущають її до стану так званого снігу, що з силою викидається на полум'я. Коли вона береться парою, то температура понижається так сильно, що всяке горіння припиняється. Цим способом можна гасити такі горючі речовини, як стружки, і речовини, просякнуті смолою, сірко-вуглецем, бензином то-що.

ВИКРИТІ ЧУДЕСА

Як „кровоточать" ікони та хрести. Виготовляється „кров" із суміши продажного гліцерину та червоної фарби — карміну. Очі в ікони або хрест обережно проколюють голкою із шприца (голка ця з каналом для проходу течива), сполучивши її із спринцовкою, наповненою „кров'ю". Коли спринцовку натиснути, з неї виходить течиво й ікона чи хрест починає „кровоточити".

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ „БЕЗВІРНИК“

за 1928 рік

I. Статті на поточні соціяльно-політичні теми

	№№	стор.
Бажанов, М.— Декрет про відокремлення церкви від держави. (До десятої річниці)	2	7
Білоруський, Я.— Революція як чинник збереження людського життя	6—7	25
Білярчик.— Віроучення Л. М. Толстого	5	12
Його ж — Віроучення Л. М. Толстого	6—7	14
Його ж — Віроучення Л. М. Толстого	8-9	15
Його ж — Істини знання та „істини“ віри	13	31
Боротьба з релігією — гасло Комінтерну	11	1
Викривайте релігійників	8—9	3
Димний.— „Перекажіть, що ми працюємо“	12	30
Ігнатюк, Дм.— Перша Всеукраїнська конференція Спілок Безвірників	3	3
Його ж — Релігійні свята в сільському побуті	4	12
Його ж — Релігія й алкоголь	5	20
Його ж — Воєнна небезпека та релігія	11	8
Климович, Л.— Боротьба за визволення женщини Сходу	8—9	8
Кореспонденти — на огляд безвірницької роботи	14	1
Лавріненко, Юр.— Кооперація повинна виступити на антирелігійний фронт	12	2
Медзінський, В.— Релігія й мораль	3	44
Новицький, Мик.— Спілка безвірників на перевиборах рад	13	5
Його ж — Мистецтво на антирелігійному фронті	15	3
XI роковини Жовтня і безвірницька робота	11	5
Огляд безвірницької роботи	12	1
Поляков, І. М.— Релігія і вчені	1	49
Підсумки чергового „воскресіння христового“	5	3
Після з'їзду	6—7	3
Пам'яти вченого безвірника (Рейснер)	10	2
Розуміїв, Ф. С.— Друга позика індустріялізації та релігія	10	8
Соколов, В.— Червона армія та релігія	2	3
Тім, С.— Цивільний та церковний шлюб	1	15
Його ж — Про кремацію та її перспективи на Україні	4	3
Тимофіїв.— Християнство та праця	4	29
Тяжка втрата — Ів. Ів. Степанов-Скворцов	11	2
Фінкельштейн, Є.— Знання і віра	1	39
Чефранов, О.— За безбожну школу і вчительство	10	4
Його ж — Продуктивність праці, різдво та безвірники	14	2

II. Статті на історичні та етнографічні теми

Багмут, Йос.— Шаманізм на Алтаї	12	20
Бажанов, М.— Анатоль Франс як безвірник	6—7	20
Борейко, М.— Антирелігійні й антихристиянські моменти в драматичній творчості Лесі Українки	1	22

Верін, І. — Як заводили літочислення 15 21
Єрофіїв, Ів.— Шевченко, як богоборець і атеїст 3 8
Костик, П.— Стихійні лиха, як одна з причин піднесення релігійности . 2 23
К., Я.— Про деякі українські великодні звичаї 3 27
Кандідов, Б.— Чорносотенний рух і Почаївська лавра 4 36
Климович, Люціян.— Що таке іслам 5 6
Ковальчук, Як.— Свято врожаю в українських народніх звичаях . . . 8—9 33
Його ж — Народній „Новий рік" та ворожба під Андрія 13 9
Його ж — Різдвяні звичаї нашого села 14 7
Лавріненко, Юр.— З глибин народнього безвір'я . . . . . 6—7 6
Його ж — На вістрях народнього дотепу . . . . . 8—9 37
Медзинський, В.— Пам'яти великого революціонера й атеїста . . . . 8—9 45
Платонов, Ю.— Дещо про календар 1 5
Розуміїв, Ф.— „Державна" божа мати 15 24
Фаворський, В.— Г. В. Плеханов у боротьбі за атеїзм 4 19
Штепа, К.— Суперники попів — чарівники та відьми 14 15

III. Статті природничо-наукові

Буланкін, І. Н.— Що таке спіритизм 2 14
Його ж — На дорозі до перемоги над смертю 12 6
Белов, П. В.— Роля душевно-хворих у релігійному житті 13 15
Гаїбов, І.— В мутній воді рибу ловлять. („Чудо" в Кеперсройті) 1 30
Коршиков, А., проф.— Пам'яті світового ученого-матеріяліста . 2 12
Костик, П.— Стихійні лиха, як одна з причин піднесення релігійности . 3 36
Крупський, М.— Грім і блискавка 10 12
Його ж — Викликання дощу й регулювання погоди за допомогою електрики 12 13
Лесновський, Г.— Галілео Галілей 13 22
Михайловський, В. С.— Великі творці нових рослинних форм (Лутер Бербанк та І. В. Мічурін) 5 33
Поляков, І. М.— Чи рівноцінні мужчина і женщина 3 13
Платонов, Ю.— „Кінець" світу . . . . . 8—9 22
Слуцький, А. А., проф.— Чи може матерія обертатися в ніщо 2 36

IV. За кордоном

Бажанов, М.— Фашист, хрест, собачка та іконка 10 38
Ігнатюк, Дм. — Мистецтво на послугах у релігії за кордоном 15 8
Кустинець, А.— Меншовики загрузли в попівщині 11 36
К., А.— Скільки грошей забирає римський папа на розповсюдження християнства 12 37
М-н.— Коли стріляють католики 10 41
Степанів, П.— Боротьба проти релігії в Сполучених Штатах Америки . 5 51
Том, А.— Несподівані наслідки християнського місіонерства серед негрів 11 39
Шейнман, М.— Попівство на службі польського фашизму 5 48
Хроніка № 6 — 7, стор. 31, № 12, стор. 37, № 14, стор. 38.

V. Релігійне життя

Дядько, — Кар'єра жигайлівського єпіскопа 15 27
Ігнатюк, Дм.— До характеристики релігійних рухів на Україні 1 67
Його ж — До характеристики релігійних рухів на Україні 2 67
Його ж — До характеристики релігійних рухів на Україні 3 61
Ковальчук, Як.— Ксьондзи за роботою 3 54
К., А.— Нахабності релігійників у АМСРР немає впину . . . . . 8—9 69
Кривохатський, М.— Військовозобов'язані сектанти в робочім батальйоні 11 22
Курило-Кримчак, А. П. — Молоканство на Мелітопільщині 15 29

Лісовий, П.— В сектантському баговинні. (З приводу суду над „Райським садом") 10 25
Метеорний, Ол.— Про деякі „святі діла" колишнього Густинського манастиря 5 53
Н-ий.— Собор обновленців . . . . . 8—9 66
Щербаков, В.— Сектантство на Чернігівщині 2 46
Його ж — Релігійне життя сучасного села . . . . . 8—9 52
Тищенко, Ф.— Федорівщина 12 26
Дописи з місць. № 2 стор.— 48, 56, № 4 стор.— 50, № 5 стор.— 60, № 6—7 стор.— 35, № 8—9 стор.— 71, № 10 стор.— 32, № 11 стор.— 29, № 12 стор.— 29, № 13 стор.— 35, № 14 стор.— 27. № 15 стор.— 31.

VI. На антирелігійному фронті

У Всеукраїнській Раді Спілок Безвірників 2 53
У Всеукраїнській Раді Спілок Безвірників 3 56
У Всеукраїнській Раді Спілок Безвірників . . . . . 8—9 79
Харківська спілка виходить на огляд 15 33
По округах (хроніка) № 1 стор.— 63, № 2 стор.— 54, № 3 стор.— 60, № 4 стор.— 47, № 5 стор.— 57, № 8 — 9 стор.— 81, № 10 стор.— 35, № 11 стор.— 32, № 12 стор.— 32, № 13 стор.— 39, № 14 стор.— 32, № 15 стор.— 36.

VII. Бібліографія

а) Рецензії

Бляхін, П.— „Все ли служители божьи верят в бога?" . . . . . 8—9 87
Голосівський, С. і Круль, Г.— „На Маниче священном" . . . . . 8—9 86
„Зброя безвірника" . . . . . 8—9 88
Завадовський.— „Моисей или Дарвин" . . . . . 8—9 87
Манжос.— „Вірування та забобони українського села" 2 74
Новикова, М.— Как наука разрушает веру в душу . . . . . 8—9 87
Семенов, Н. А.— „Афон гора святая" . . . . . 8—9 86
Татарченко, Д.— „Які наука робить чудеса в сільському господарстві" 2 75
Тім, С.— „Для кого церква, а для кого школа" . . . . . 8—9 88
Його ж — „Релігія та війна" . . . . . 8—9 88
Шейнман, М.— „Религиозность и преступность" 2 74
Шталь, Б.— „Как поставить антирелигиозную работу на предприятиях" . 8—9 88
Його ж — „Мысли Ленина о религии" . . . . . 8—9 88
Литература. Нові книги, журнали, драматичні твори 15 11

б) Огляди

Антирелігійні твори Івана Франка 3 75
Антирелігійні твори Остапа Вишні . . . . . 8—9 85

в) Покажчики

Перелік творів з українського красного письменства, антирелігійного характеру: драматичні твори, белетристика, читанки 4 63
Список книг антирелігійної бібліотечки для села, міста та антирелігійного кабінету . . . . . 12 —
Покажчик літератури до різдвяних свят . . . . . 13 —
Наука й техніка. (Нотатки. Новинки), № 1 стор.— 56, № 2 стор.— 41, № 3 стор.— 50, № 5 стор.— 38, № 8—9 стор.— 61, № 10 стор.— 43, № 11 стор.— 40, № 12 стор.— 32, № 13 стор.— 43, № 14 стор.— 40, № 15 стор.— 40.

Рибчинськи, Г. — Палеонтологічний сад-музей у Харкові 15 38
Безвірницькі дати. № 1 стор.— 78, № 2 стор.— 76, № 3 стор.— 78, № 4 стор.— 77, № 5 стор. 68, № 6 — 7 стор.— 43, № 8 — 9 стор.— 91, № 10 стор.— 46, № 12 стор.— 43, № 14 стор.— 45.
Відповіді на запитання. № 4 стор.— 54, № 6 — 7 стор. - 39, № 11 стор.— 45.
Сатира й гумор. № 1 стор.— 80, № 2 стор.— 80, № 4 стор.— 80, № 6 — 7 стор.— 50, № 8 — 9 стор.— 95, № 10 стор.— 48, № 12 стор. - 47, № 14 стор.— 48.
Листування редакції. № 2 стор. — 79, № 5 стор.— 71, № 6 — 7 стор. — 49, № 12 стор.— 48, № 13 стор.— 47.
Безвірнику, перевір своє озброєння. №№ 10, 11, 12, 13, 14 і 15.

VIII. На допомогу антирелігійникові (статті, тези)

Бляхин, П.— Крест і пулемет 11 9
Гурев.— Дарвинизм и атеизм 11 10
Джемс Фрезер.— Золотая ветвь 11 10
Завадовский и Бессмертная.— Что говорят о происхождении животных наука и религия 11 10
Івановський, А. — Антирелігійна робота бібліотекаря . . . . . 15 -
Кандидов, Б.— Крестом и нагайкой 11 9
Ковальчук, Як.— Великдень 13 11
Його ж — Божественна аритметика 13 12
Клибанов, Ал.— Классовое лицо современного сектантства 13 12
Коган, Л. Ф., проф. — Антирелігійна книга на селі . . . . . 15 --
Короп, Р.— Природознавство в антирелігійній роботі 14
Малинко.— Землетрясения и вера в преисподнюю 11 10
Путинцев, Ф.— Политическая роль сектантства 11 9
Панч, П.— Смерть Янулянса. Бог богів 13 12
Різник.— Про вдосконалення роботи Спілок Безвірників 5 63
Різник.— До питання про зміст і форми літньої роботи організацій безвірників 6 7 40
Розумії в, Ф.- Огляд безвірницької роботи та організація антиріздвяної кампанії . . . . . 14 —
С., В.— Чергові завдання антирелігійної пропаганди в Червоній армії . . . 2 58
Свідницький, А.— „Люборацькі“ 10 9
Си-ов.— Осередок безвірників у Червоноармійській частині . . . . . 13 —
Тобенгауз, Ю.— Антирелігійна агітація і пропаганда 2 61
Фаворський, Вол.— Науково-дослідча робота в галузі атеїзму в Києві 1 64
Фаворський, В.— До питання про постановку групової агітації. (Досвід роботи на Київщині) 4 57
Щербаков, В.— Завдання антирелігійної роботи серед дітей . . . . . 10 --
Ярцев, А. — Секта евангельских христиан 11 9
Агітпропнарада ЦК КП(б)У про антирелігійну пропаганду 1 62
„Антирелигиозник“, № 7. Орган Центрального Совета СБ 10 9
„Лев Толстой, как столп и утверждение поповщини“ . . 10 9
Останні партійні постанови про антирелігійну пропаганду . . . . . 10 —
Про зміст роботи осередків СБ. (Матеріялидо Всеукраїнської Конференції Спілок Безвірників) 4 59
Програм для гуртків юних безвірників у школах соцвиху . . . . . 11 —
Про роботу осередків СБ в XI роковини Жовтня . . . . 11 —
Про піст (тези й література для доповідачів) . . . . . 12 —
План організації огляду безвірницької роботи . . . . . 13 —
Про огляд антирелігійної роботи освітніх установ (лист Наркома Освіти УСРР т. Скрипника) . . . . . 14 —

Список літератури для доповідей підчас Жовтневих свят . . . . . 11 —
Самоосвітній курс для антирелігійного активу . . . . 12 —
Самоосвітній курс для антирелігійного активу. Завдання перше.— Наука та релігія. Знання та віра . . . . . 13 —
Самоосвітній курс для антирелігійного активу. Завдання друге.— Еволюція всесвіту й матерії . . . . . 14 —
Самоосвітній курс. Завдання третє. — Походження і розвиток життя 15 —
У Всеукраїнській Раді С. Б. Робота науково-методичної секції . . 15 —

IX. Офіційні матеріяли

Безвірники і перевибори рад . . . . . 13 —
До всіх комітетів та осередків ЛКСМУ про участь у огляді безвірницької роботи на Україні . . . . . 15 —
Інструкція по організації та роботі гуртків юних безвірників . . . . . 10 —
НКО УСРР про антирелігійну пропаганду в політосвіті . . . . . 12 —
Про плани зимової роботи . . . . . 10 —
Положення про секції антирелігійної роботи серед дітей та юнацтва . . . 11 —
Про позбавлення виборчих прав служників культів . . . . . 15 —
Про спільну роботу спілок безвірників та сансвітніх організацій . . . . . 11 —
Положення про нацсекції при радах спілок безвірників . . . . . 11 —
Про антирелійгіну роботу серед німецького населення . . . . . 11 —
Про підсилення антирелігійної пропаганди серед гірників . . . . . 12 —
Про антирелігійну роботу піонерів . . . . . 13 —
Про інтернаціональну копійку . . . . . 14 —
Про спільну роботу Спілок Безвірників та антиалкогольного т-ва . . . . 14 —
Резолюція АППВ ЦК ВКП(б) по доповіді ЦР Спілок безвірників . . . . . 10 —
Тези про ІПФ . . . . . 14 —
Форма звіту осередків СБ перед радами . . . . . 11 —

X. Додатки

„Антирелігійна грамота“ (бесіда VII і VIII) 1 97
„Антирелігійна грамота“ (бесіди XI, XII, XIII) 3 161
III Конгрес Інтернаціоналу пролетарських вільнодумців. (Відчит делегації безвірників СРСР) 4 67
I Всеукраїнський з'їзд Спілок Безвірників (стенограма) . 6—7 51
Постанови I Всеукраїнського з'їзду СБ . . . . . 6—7 85
I Всеукраїнський з'їзд Спілок Безвірників (стенограма) . . . . . 8—9 96

Де не вказано сторінок, слід в указаному № матеріял дивитися в додатку „На допомогу антирелігійникові“.

Додаток до № 15 „Безвірника“, 1928 р.

НА ДОПОМОГУ АНТИРЕЛІГІЙНИКОВІ

ЗМІСТ

А. Івановський. Антирелігійна робота бібліотекаря.
Проф. Л. Р. Коган. Антирелігійна книга на селі.
Самоосвітній курс. Завдання третє. Походження і розвиток життя.
Література. Нові книги, журнали, драматичні твори.
У Всеукраїнській Раді С. Б. Робота науково-методичної секції.

Постанови та директиви

До всіх комітетів та осередків ЛКСМУ про участь в огляді безвірницької роботи на Україні.
Про позбавлення виборчих прав служників культів.

А. Івановський

АНТИРЕЛІГІЙНА РОБОТА БІБЛІОТЕКАРЯ

Антирелігійна робота є органічна складова частина політосвітроботи. Тому обов'язки бібліотекаря в галузі антирелігійної роботи визначають завдання, що покладаються в цій галузі на політосвітробітників взагалі. Що ж повинен робити в цій галузі політосвітробітник?

По-перше, йому треба знати провідні постанови вищих парторганів в справі антирелігійної пропаганди, постанови й директивні матеріяли з'їздів безвірників, а також і керівничі матеріяли Центральної та Всеукраїнської Ради Спілок Безвірників. Допоможуть йому в цій справі наші антирелігійні журнали „Антирелигиозник“, „Безвірник“ і газета „Безбожник“. Далі для цього ж політосвітробітник повинен міцно звязатись з партійною організацією, де він зможе одержати для себе підтримку й вказівки.

Активна участь в організації роботи — це обов'язок наших політосвітробітників. Слід лише зазначити, що ми не навчились інших навантажувати роботою, а тому часто-густо у нас політосвітник в установі й топить, і підмітає, і ослони носить, і вікна зачиняє. Але у нас на Україні є такі політосвітники, що й сами ведуть роботу і вміють притягти до неї ще й інших, розподіляючи таким чином цей тягар на весь колектив. Політосвітня робота — це робота для мас, в масах і через масу, а тому політосвітник в першу чергу мусить бути організатором цієї роботи — цього якраз у нас бракує.

Там, де навколо політосвітньої роботи є будь-який актив, там праця розподілена, там полі освітник є вже не лише виконавець, а й організатор і керівник цього процесу. Так само і в антирелігійній пропаганді, що охоплює своїм змістом величезний матеріял. Адже тут і природознавство, і астрономія, і суспільство з його історією й розвитком від самого кам'яного віку аж до наших днів. Хіба можна одному політосвітробітникові з усім цим упоратись? І ось, коли політосвітник береться за цю роботу, у нього постає питання: хто все це буде робити? У відповідь на це він повинен шукати виходу в організації навколо себе хоч би невеликого активу. Все це стосується й до бібліотекаря. Адже політосвітник-бібліотекар не може, не повинен вважати себе лише за технічного виконавця, він здебільшого має вищу кваліфікацію за звичайного політосвітника, й це дає йому можливість брати широку участь в антирелігійній пропаганді. Бібліотекар може не лише сам провадити антирелігійну пропаганду, а помагати в цьому й антирелігійникові.

Антирелігійну літературу бібліотекар повинен добре знати, бо в першу чергу до нього звернуться з питанням: А, що ви порадите з цього приводу"?

Ознайомлення з антирелігійною літературою не може обмежуватись суто бібліографічним матеріялом. Слід у певній мірі бути орієнтованим у питанні, що його трактує та чи інша книжка.

Другий обов'язок бібліотекаря у його антирелігійній роботі — це звязок з найближчою безвірницькою організацією. За найкращий звязок безумовно буде членство в організації і безпосередня в ній робота. Цей звязок з організацією, між іншим, дасть можливість бібліотекареві ближче підійти до питань, що постануть у цій справі. Ось два основні моменти, на які кожен бібліотекар повинен зважати в першу чергу.

Ми не будемо говорити за всю роботу політосвітробітника, а зупинимося лише на тому, про що повинен дбати бібліотекар. Він повинен кричати про потребу антирелігійної літератури — це по-перше. Антирелігійна література в наших бібліотеках становить дуже незначний відсоток, до того ж вона зовсім невисокої якости. Вміння комплектувати антирелігійні відділи — це головне, що треба знати бібліотекареві. Як шукати для інших відділів літературу, він знає. У нього є каталоги, рекомендаційні списки, реклами і т. ін. Це все він може використати й для антирелігійної роботи. Тепер видається спеціяльного покажчика антирелігійної літератури. Коли він вийде з друку, він буде для бібліотекаря основним матеріялом для комплектування антирелігійного відділу. Також слід користуватися періодичною антирелігійною літературою — це журнали „Безвірник", „Безбожник", „Безбожник у станка", „Антирелигиозник".

По всіх цих виданнях слід уважно вивчати бібліографічні відділи. Домагатись того, щоб поруч з неперіодичною була в бібліотеці й література періодична — це також обов'язок бібліотекаря. Матеріяльні можливості визначають кількість цих видань у бібліотеці.

Далі постає питання, як просувати цю літературу до читача. Бібліотекар знає багато засобів у цій справі. Але просування антирелігійної літератури має свої особливості. Треба знати характерні ознаки споживача антирелігійної книжки. Поміж нашими читачами є віряни. Антирелігійною книжкою треба допомогти їм позбавитися релігійних поглядів. В читанні антирелігійної літератури, як і всякої іншої, повинен бути певний порядок, певна поступовість. Бібліотекарям відома поступовість читання в інших галузях знання. Програма такої поступовости майже скрізь однакова. Для антирелігійної пропаганди, в кожному окремому випадку, треба мати окремий підхід. Там, де багато сектантів, треба одне, а там, де вірянам потрібен лише маленький штовхан, щоб вони порвали з релігією, там потрібна інша література.

Бібліотекарі знають, як рекламувати книжку. Але треба сказати, що антирелігійну літературу слід популяризувати й рекламувати більше, ніж яку іншу, бо до неї ще треба привчати читача. Цю роботу у нас майже не провадять, і широкі читацькі маси ще не знають антирелігійної літератури.

Важливою справою є купівля книжок. Бібліотекар мусить бути чулим до вимог читачівської маси і в свою чергу вимагати цього від органів, що видають літературу. Для нас цінно не лише те, що бібліотекар вимагає літературу, яка є на ринку, а й те, що він вимагає створювати нову літературу. Бібліотекар повинен бути не лише технічним провідником літератури в маси, він повинен виявляти також і теми, що їх слід висвітлювати в антирелігійній літературі. Це нова робота, що її може провадити політосвітробітник і бібліотекар зокрема, це буде допомогою й авторам і видавництвам.

Проф. Л. Р. Коган

АНТИРЕЛІГІЙНА КНИГА НА СЕЛІ

У справі антирелігійної пропаганди книжка покликана відограти важливу ролю. Антирелігійна книжка часто править за побудника і штовхача до безвірництва, руйнуючи віками встановлені вірування й наївні забобони. Не менш часто вона впливає й на хитливих читачів, що не стали ще безвірниками, але стоять на шляху до цього; книжка їх переконує до кінця, змушує подолати останні сумніви. Книга, нарешті, в руках уже оформлених, переконаних безвірників є могутня зброя в боротьбі за поширення антирелігійних ідей.

Село — найсерйозніша й найтрудніша ділянка нашої антирелігійної роботи. Яку ж ролю відограє в ньому книга? Як розповсюджується на селі антирелігійна література? Що думає про неї селянство? Який її ефект?

Реакція сільського читача на цю книгу є манометром усієї антирелігійної роботи на селі. От чому важливо познайомитися з матеріялами Центрального Кабінету Політосвітроботи, що провів у 12 округах України вивчення читацьких інтересів біднішого селянства.

Дані, одержані про читання антирелігійних книг, змушують глибоко замислитись.

Насамперед відмітьмо, що в загальному попиті селян-бідняків на книгу (досліджування спиралося насамперед не на видачу, а на попит, що важливо для встановлення характеру найбільш бажаного для читачів читання), згідно з розробленими 1600 попитами, антирелігійна література забирає мало місця — всього 3%. Трохи спереду стоїть інтерес до белетристики — 44%, до сільського господарства — 20%, до політичної літератури — 9%; навіть до світознавства (5%) і медицини та гігієни (4%) інтерес більший.

Але, посідаючи в загальному попиті біднішого селянства лише шосте місце, антирелігійна література все ж таки, безумовно, приваблює до себе увагу читачів. Це можна встановити по великій кількості зауважень при попиті на книжки й при повертанні їх. Інтерес до них окремих груп читачів являє таке становище.

	% попиту
1. За статтю	
Чоловіки	88
Жінки	12
Всього	100
2. За віком	
Дорослі	45
Молодь	55
Всього	100
3. За активністю	
Актив	40
Інші	60
Всього	100

Жінки явно уникають антирелігійної літератури (всього 1% попиту); головним її споживачем є мужська молодь.

Мала кількість попиту, очевидно, пояснюється почасти цим, почасти малою кількістю назов антирелігійних книг, приступних для села, і незадоволеністю з тих книг, що існують і є в бібліотеках. На ці думки наводять такі вислови: „Дайте мені найостанніші

новини з антирелігії, а то все — Степанов та Ярославський. Читано - перечитано. Купіть же нарешті що - небудь новеньке та ґрунтовніше, а то читати нічого" (казав чоловік 58 років). „Дайте мені історію старовини, а то ці листочки нічого не дають мені, бо я багато про це вже читав" (дорослий чоловік). „Дайте добрячу книжку про релігію, тільке не дрібненьку, не пустяк який - небудь, а серйозне" (дорослий чоловік).

З брошур читачі явно незадоволені, але, з другого боку, книжки, що їх видає вид - во „Атеист", явно трудні. Скаржаться не тільки на виклад, але й на зовнішність книжки, їх верстку в два стовпці: „От я прочитав про душу, бога й чорта, майже все це правда, тільки я раджу друкувати не стовпчиками, а так, просто, як у всякій книжці, а то незвично й тяжко читати" (чоловік, дорослий).

Антирелігійна книга ще далеко не користується серед селян - бідняків загальним визнанням, як от хоча б сільсько - господарська або медична. Навіть політичні книги збуджують менше сумнівів і суперечок. Є ще не мало читачів, що обурюються на боротьбу проти бога: „І доки вони будуть цього бога критикувати?" (дорослий чоловік). „Я не читав цієї книжки, бо батько каже, що проти бога не можна читати" (молодий чоловік). „Більше не давайте мені про попів. Батько кричав і лаявся" (молодий чоловік). Читав „Звідки взявся бог". Неправда, не вірю. Бог є й більш нічого. Не хочу більше брати" (дорослий чоловік). Все ж таки цікаво, що ці віряни, намагаючись заборонити молоді читати антирелігійну літературу, самі все ж таки й читають. Хоч і лають, і клянуться, що більше не читатимуть, а читають.

Є група, що хитається, вони ще не цілком переконані безвірники, але вже зрушені з мертвої точки: „Сильна, хороша книга (Ярославський „Библия для верующих и неверующих"), я її кілька разів читав. Але все дарма, все рівно нічого не поможе" (дорослий чоловік). „Дайте про бога, прочитав я біблію, хочу порівняти" (дорослий чоловік). „От великдень скоро, чи немає у вас книжки, як паски пекти, і ще про те, чи правда все це було, чи брехня — дуже все це мене цікавить" (молодий чоловік)

Багато читачів, одначе, цілком усвідомлюють, що треба вести боротьбу проти релігії, й розуміють значіння книги в цій справі. „Ось ця біблія (Ярославського) — нічого, з нею розумієш як ліпше сперечатися з тими от адвентистами (молодий чоловік, активіст). „Запишіть от оцю — „Бог, що вмирає" — все питають, і треба поговорити про це. Надходять свята й багато буде балачок" (дорослий чоловік, активіст).

„Про попів, про попів дайте. Якраз до свята згодиться" (дорослий чоловік). „А ну дай чого - небудь „святенького", та поновіше, на великдень уголос почитати, щоб до церкви не ходили" (молодий чоловік).

Антирелігійна література міцно вже входить у репертуар читання багатьох селян бідняків. Попит на журнал „Безвірник", на „Біблію для вірних і невірних" Ярославського, на брошури Степанова значний і постійний. От відгуки на книгу Ярославського: „Добра книга; от коли б усі її прочитали" (чоловік дорослий, активіст). „От оце книга, так книга. Гарно написана. Користь від неї велика. Раджу всім прочитати" (молодий чоловік). „Таких цікавих книг мало є" (молодий чоловік). У записах дуже багато занотовано вимог на книги про христа, про чудеса, про попів, про походження релігії. Деякі читачі нарікають на те, що книг у бібліотеках не вистачає й доводиться довго чекати на них: „Дайте ж мені нарешті „Як попи обдурюють людей" і „Хто створив бога?" (дорослий чоловік, активіст). „Коли я діждусь уже Ярославського?" (молодий чоловік). „Хдожу, ходжу, а все без пуття! В кого ця книжка про Інокентія?" (дорослий чоловік) [1]).

Сильне враження дають антирелігійні статті Леніна: „Книжка цікава тим, що Ленін викриває релігію й доводить, що все це обман. Раджу всім прочитати" (молодий чоловік, активіст); „Соціялізм і релігія" Леніна — дуже цікава книжка. Ленін пише що за соціялістичного ладу релігія буде скинута геть у прірву" (дорослий чоловік); „гарно й правильно все сказано, так воно і є один обман і брехня. А скільки ще дурнів вірять попам" (дорослий чоловік).

---

[1]) На півдні України помічається великий інтерес до книги М. Квітко „Святий Інокеній балтський і інокентіївщина".

Старий чоловік 62 років каже таке про книгу Рутенберга „Вбивство Гапона“: „Я й не знав, що його вбили. Ну й сукин син. А ще й з хрестом. Його давно слід було знищити“. Другий дорослий читач, прочитавши спомини Білецького про Распутіна, заявляє: „От негідник. От уже справді з бабами чудеса робив. І не тільки царі, навіть попи його лизали. Всі вони обманщики й негідники“.

Гарна антирелігійна книга може добитися певного ефекту. „Прочитав я вашу книгу й думаю октябрити свою дочку“ (дорослий чоловік, активіст). „Прочитав я Ярославського. Спасибі вам. Звичайно, більше до церкви не піду й дітям не дозволю. З жінкою тільки лаятись доведеться“ (чоловік, дорослий).

Висновки з усього цього матеріялу можна зробити такі:

1. Сільська біднота, безумовно, виявляє великий інтерес до антирелігійної літератури й потреба на неї дуже велика.

2. Теперішня антирелігійна література здебільшого прочитана й не задоволняє читачів. Треба нових книг, ґрунтовних, але легко написанних, типу книги Квітко, про Інокентія.

3. Антирелігійна пропаганда за допомогою книги ведеться дуже кволо, зокрема жінок нею не зачеплено.

4. Ефективність антирелігійної книги при вміло скеровуваній пропаганді може бути дуже значною.

Поскільки тепер на селі спостерігаємо збільшення релігійних елементів і пожвавлення діяльности різних сект, видання нових антирелігійних книг і підсилення відповідної роботи з ними в сільських бібліотеках набуває характеру спішного і бойового завдання.

САМООСВІТНІЙ КУРС ДЛЯ АНТИРЕЛІГІЙНОГО АКТИВУ

Провадить катедра антирелігійної пропаганди Комуністичного Університету ім. тов. Артема у Харкові

ЗАВДАННЯ ТРЕТЄ

Походження і розвиток життя

Пояснювальна записка до завдання

Попереднє завдання ознайомило нас із еволюцією матерії та всесвіту, з еволюцією неорганічної (неживої) природи. Живу речовину становлять ті самі елементи, що входять до складу тіл неживої природи. Той же самий вуглець, кисень, водень, сірка, фосфор, калій, кальцій та десятки інших елементів однаково є складова частина і живих тіл, і тіл неживої природи. Ті ж самі закони збереження матерії та енергії дійсні й для неживого, і для живого. Ніяких особливих, таємничих „життьових сил“ у живій природі ми не знайдемо. Тут чинять фізичні й хемічні сили так само, як і у всьому всесвіті. В цьому полягає велика єдність природи. „Наука не повинна зваблюватися позірною роз'єднаністю предметів природи. Вона повинна намагатися узнати й визначити ту єдність, що захована за цією позірною порізненістю...“ (Гегель).

Але, підкреслюючи велику єдність природи, ми повинні водночас зуміти виявити й проаналізувати ті особливості, специфічності, що характерні для того чи іншого ступеня в розвитку природи. Чи складається тіло людини з молекул, атомів і електронів? Безсумнівно. Але чи можна на цій підставі запитуватися з'ясувати законами руху молекул, законами фізики таке, наприклад, суспільне явище, як революція? Це було б безглуздо. Той ступінь у розвитку всесвіту, що його ми називали „людське суспільство“, підпорядкований своїм власним, специфічним для нього соціяльним закономірностям. Їх вивчає не фізика, а соціологія. Так само і явища життя мають свої якісні особливості, що властиві лише їм, і вивчає їх наука про життя — біологія.

Наше завдання — ознайомитися:

1) з основними характерними ознаками живого;

2) зі складом, з будовою й зі станом живої речовини, бо складність її складу і будови з'ясовує нам складність життьових явищ;

3) з ворожим нам релігійним, віталістичним поглядом на життя, що вбачає в живих тілах дію якихось особливих божественних і непізнаваних „життьових сил" (так звані vis vitalis);

4) з вульґарно-матеріялістичним (механістичним) поглядом на життя, що не враховує якісних особливостей живого і цим робить найгіршу методологічну помилку (наприклад, вважає деякі зовнішні схожі явища у кристалах за пройяви найпростіших форм життя);

5) і, нарешті, ознайомити з єдино правильним поглядом діялектичного матеріялізму.

Склавши собі виразне уявлення про суть життя, ми переходимо до питання про виникнення життя. Насамперед застереження. Говоримо ми не про виникнення людини, корови, курки чи верби, бо ж усі організми, що населяють нині землю, становлять собою продукт довгого еволюційного розвитку. Ми говоримо про ті найпростіші з найпростіших живих істот, що першими виникли на землі багато мільйонів років тому.

Вся матерія у всесвіті еволюціонує: одні елементи переходять в інші, складніші речовини утворюються з простіших. Отже, складна речовина, що звати її живою (правильніше „найпростіший живий організм"), виникла також на певному ступені розвитку матерії з її простіших форм. Жива речовина — це історичне утворення. Вона має свої якісні особливості, але жодної непрохідної грани між мертвим і живим не існує. Безоднею їх не розділено. Коли на землі (чи на якійсь іншій планеті — це неважно) умови почали відповідати, з неживого через самозародження пішло живе. Той факт, що за теперішнього часу ми не спостерігаємо на землі цього процесу, і живі істоти народжуються тільки від собі подібних, свідчить лише за те, що тепер на землі вже немає тих умов, які були раніш. Цей факт аж ні трохи не суперечить нашому поглядові. „Якщо в матеріяльному світі все причиново-звязане, якщо всі явища відбуваються природним порядком, то й організми, що складаються з речовин і знову розпадаються на ті ж самі речовини, з яких складається неорганічна природа, повинні були у своєму першому початку виникнути з неорганічних з'єднань. Заперечувати це самозародження значить проповідувати чудо" (Негелі).

Принципово нема нічого неможливого в тому, що сучасні вчені у лабораторії десь створять яку-небудь найпростішу живу істоту. До створення живої речовини наука вже й надходить. Від часів Веллера (1828 р.) синтеза органічних речовин з неорганічних зробила колосальний успіх. Імена Бертела, Фішера й інших повинні бути відомі кожному безвірникові, бо роботи цих учених становлять собою наріжні камені в матеріялістичному світогляді. Цікаві так само праці Румбеера, Ледюка й інших, що йдуть шляхом „наслідування" життя. Вони створюють, шляхом дії фізичних і хемічних сил, утворення, що нагадують живі тіла (наприклад, „штучні клітини") або ті чи інші прояви життя (наприклад, „штучне зростання"). Ці праці мають також деяке значіння, але ми повинні зуміти їх правильно оцінити. Адже тут щастить створити „підробку" тієї чи іншої властивости життя, тимчасом як у живому організмі усі ці властивості в значно складнішому вигляді (зростання, рух, розмножування, обмін речовин і т. д.) зустрічаються в к у п і й одна одну обумовлюють. Крім того, нам варто звернути увагу на суть основної властивости життя: „обміну речовин" (асиміляція й дисиміляція).

Ворожа нам теорія в питанні походження життя називається теорією панспермії, правдивіше — теорії вічности життя. Вона запевняє, що жива речовина ніколи не виникала з неживого, а існує вічно. Ця теорія заперечує добре доведену наукою еволюцію матерії й кладе між живим і неживим непрохідну безодню. Теорія ця не відповідає духові науки, і тому її охоче використовують релігійники та ідеалісти, які бажають обов'язково знайти в житті осібне божественне начало, що „одухотворяє" незрушну матерію.

Ми повинні навчитися розшифровувати ворожі нам віталістичні погляди.

Але далі. Живе, виникнувши раз на землі, продовжувало еволюціонувати. У процесі розвитку виникали міліярди живих істот, і цілий світ сучасних організмів становить собою продукт довгочасного розвитку. Нам треба знати, як цей розвиток відбувався. У цьому ж завданні ще важливіше ознайомитися з тими фактами, що говорять на користь того, що такий розвиток (еволюція) взагалі відбувався.

Релігійники дорікають нам іноді: „ніхто, мовляв, із вас еволюції не спостерігав, а всі ви з певністю говорите, що вона відбувалась. На яких підставах проголошуєте ви це твердження?“ — Наше завдання — познайомитися з тими фактами, які дають нам підстави твердити, що еволюція відбувалася. Чи не найважливіша проблема еволюційної теорії — це „проблема доказу реальности процесу еволюції“. У ній ми повинні розібратися.

Вже вивчення класифікації тварин і рослин дає нам низку „натяків“, підтверджуючи правильність науки еволюції (відносність поняття „вид“, явища мінливости та мутації і т. д.). Багато безперечних доказів дає нам наука про вимерлі організми — палеонтологія. Ріжниця фавн і флор за різних геологічних періодів, знахідки проміжних і перехідних форм організмів („вимерлих предків“), ряди перехідних форм в ускладненні чи у спрощенні певного органу і т. д. — усе це явища, що їх можна з'ясувати тільки з погляду науки про еволюцію. Далі, вивчення будови зародку чи дорослих форм організмів, порівняння дорослих форм і зародків одно з одним, виявлення „єдности плану будови“, виявлення останніх — рудиментарних органів, атавізмів і т. д. і т. д. дають нам виключно переконливі докази правильности еволюційної науки з ділянки ембріології (науки про зародок, розвиток) та порівняльної анатомії. Вивчення розселення тварин і рослин на поверхні земної кулі знайомить нас із фактами, що їх можна з'ясувати тільки з погляду науки еволюції (це так звані „географічні докази еволюції“). І, нарешті, порівняльне вивчення хемічних особливостей (реакції, склад і т. ін.) тварин і рослин дає нам низку фізіологічних доказів еволюції.

З усіма цими доказами антирелігійник повинен бути добре ознайомлений. Ці докази показують нам, як на підставі фактів будуються наукові теорії (віри в нас немає, — у нас є певність на базі фактів!) і як з погляду цієї наукової теорії з'ясувати поодинокий, скажемо, нововідкритий факт. Більше. Наукова теорія дає можливість передбачати явища, і це є найкращий доказ її істинности. Пропагуючи безвірництво, нам важно виховати серед слухачів той погляд, що фактичний матеріял змушує нас робити висновки матеріялістичні, безвірницькі. Справа не в тому, що нам до вподоби вірити в самозародження, а попам — у господа-бога. Справа в тому, що від фактів не втечеш, і ці факти примушують нас визнавати правдивість наукового уявлення про світ. „Докази еволюції“ — дуже важливе місце в антирелігійній пропаганді. Тут же нам конче треба запам'ятати, що, говорячи про походження життя, про еволюцію то-що, неприпустимо зловживати словом „природа“ (природа, мовляв, створила!). В такому разі слово „бог“ підмінюють словом „природа“. Треба що-разу давати конкретну аналізу причин і наслідків, що діють у живій природі. І, нарешті, не вадить самому, підчас пророблення даного завдання чи підчас пророблення його з іншими, зробити деякі спостереження й простенькі досвіди. Можна підібрати цілком приступний живий матеріял, а до теоретичної частини він становитиме собою бажане доповнення.

План завдання

I

1) Перше, ніж знайомитися з питанням про походження живого, складіть собі виразне уявлення про те, що таке життя, які основні характерні ознаки живих істот.

2) Знайомтеся з наукою про клітину, котра становить собою головну „цеглину“, що з них будуються живі тіла.

3) З'ясуйте, в чому полягає складність хемічного складу та структури живої речовини.

4) В чому основна схожість і різнація живого від неживого? В чому саме — якісні особливості живих сил? Життя ми визначаємо по сукупності ознак. Які ж це ознаки? Чи подибуються вони в такому самому вигляді і всі вкупі й у неживій природі?

5) З'ясуйте, в чому помилка ідеалістично-віталістичного і вульгарно-матеріялістичного (механістичного) поглядів. Складіть собі ясне уявлення про нашу діялектико-матеріялістичну постановку питання.

6) Ознайомтеся з донауковою теорією походження життя через самозародження та з основами сучасної наукової теорії самозародження. В основі її лежить не тільки

„логічно-доконечний висновок", а й низка експериментальних (дослідних) праць, що в майбутньому можуть наблизити нас до розвязання цієї великої проблеми. В чому суть цих праць?

7) В чому суть теорії перенесення „зародків" життя на землю з іншої планети чи з інших сонячних систем? Чи розвязує ця теорія питання про походження життя?

8) В чому суть теорії вічности життя? Чи не виходить вона поза еволюційний світогляд? Чи базується вона на фактах? Зумійте дати вичерпливу критику цієї теорії. Викрийте її віталістичну суть.

9) Зумійте показати, що віталізм і теорія вічности життя становлять собою замасковані форми релігійної ідеології.

10) Які ми можемо уявити собі етапи в розвитку неживої матерії в живу? Де саме могло виникнути життя на землі й які були перші його кроки?

Література

Прочитайте брошуру Г. Азімова „Происхождение жизни на земле", вид. „Новая Москва", 1925 р., 98 стор. маленького формату, 21 малюнок. Ціна — 40 коп. Якщо не достанете Азімова, прочитайте В. Рижкова та Є. Фінкельштейна „Підручник біології за дальтон-планом", вид. „Пролетарий", 1927 р., ціна 3 крб. 75 коп. Розділи I, II, IV (загалом 55 сторінок). Бажано також прочитати розділ XXIX до сторінки 375. В крайньому разі: П. Ю. Шмідт „Введение в биологию", ГИЗ, 1927 р., ціна 3 крб. Вступ і розділи II і III (всього 48 сторінок) або М. Грем'яцький „Жизнь, ее природа и происхождение", ГИЗ, 1927 р., 151 стор. маленького формату. Ціна 80 коп., стор. 29 — 152. Дуже рекомендується до пункту 10-го прочитати: А. Опарін „Происхождение жизни", вид. „Моск. Раб.", 1924 р., останні два розділи.

Після цього для оформлення діялектико-матеріялістичного погляду прочитайте Є. Фінкельштейна „Жизнь, как диалектический процесс", вид. „Наукова думка", Харків, 1928 р., ціна 1 крб. 20 коп., стор. 10 — 32 або книгу В. Слепкова „Биология и марксизм", ГИЗ, 1928 р., 80 коп., стор. 44 — 70.

II

1) Переходячи до царини доказів правильности еволюційного вчення, ознайомтесь насамперед з поняттям „вид" (відміна, тварини чи рослини). Чому вивчення навіть тварин і рослин, що й тепер живуть на землі, призводить нас до висновку, що строго відмежувати один вид організмів від іншого неможливо (явища мінливости і т. д.)?

2) Еволюційна наука розглядає сучасне населення (увесь органічний світ) земної кулі з погляду його історичности, його геологічного минулого. Розкопини в шарах землі знайомлять нас із світом вимерлих організмів. Що це дає нам для угрунтовання еволюційної науки?

3) Ознайомтеся з найцікавішими даними з ділянки палеонтологічних доказів еволюції (ріжниця фавн і флор, різних геологічних періодів, поступове наростання схожости викопного світу з сучасним в міру наближення до теперішньої епохи життя на землі, поступове підвищення організації, можливість прослідкувати ускладнення чи спрощення органів. Особливо цікаві знахідки проміжних та перехідних форм між різними групами організмів і т. ін.). Які можна підмітити загальні закони розвитку життя на землі?

4) З'ясуйте, якого роду докази дає нам порівняльна анатомія (тоб-то порівняльне вивчення будови різних організмів). Про що говорять нам гомологічні органи, рудиментарні органи, перехідні форми і т. д.?

5) До якого висновку призводить нас вивчення розвитку зародка? Чи можна зрозуміти зародковий розвиток, не визнаючи еволюційної теорії? Що таке біогенетичне правило?

6) Чи можемо ми зрозуміти розселення організмів (головним чином — тваринних), якщо не стоятимемо на еволюційному погляді? З'ясуйте, як географічні дані (географічні області, раси, переривні види, реліктові форми і т. д.) призводять нас до потреби визнати еволюційну науку.

7) Проробіть кілька звичайних спостережень над тваринами та над рослинами, що могли б ілюструвати прочитаний вами теоретичний матеріял. Докладніше див. книги Беляєва й Дучицького. (Цей пункт дуже бажаний, але необов'язковий).

8) Наслідком пророблення завдання у нас має виробитися виразне уявлення про ті факти, що змушують нас вважати еволюційний світогляд за єдино-правильний і для живої природи. Еволюційна наука — це теорія, що побудована на фактах і що в свою чергу чудово з'ясовує різні явища з погляду будови, розвитку і т. ін. організмів.

Згадайте ще раз, як побудовуються наукові гіпотези й теорії.

Ви повинні тепер зуміти дати вичерпливу критику біблійних уявлень про походження тварин та рослин, показати всю наївність, неграмотність і ненауковість релігійних казок про „сотворення" і про „творця".

Література

Найкраще прочитати книгу Л. Плате „Эволюционная теория", ГИЗ, 1928 р., 2 крб. 25 коп., стор. 17 — 43 і 66 — 132. Не треба хвилюватися, коли деякий матеріял буде почасти важкий. В такому разі рекомендуємо прочитати спершу Шмідта „Введение в биологию", стор. 341 — 363 чи Гессе „Учение о происхождении видов и дарвинизм", ГИЗ, низка видань, розділ про докази еволюції, а ні, то: Юзбашьян „Беседы о жизни", видання „Зак. книга", стор. 140 — 182, або ж класичну книжечку Гекслі „О причинах явлений в органическом мире", ГИЗ, 1927 р., стор. 9 — 82.

З книг, що могли б замінити в тій чи іншій мірі перераховану вище літературу і, головним чином, книгу Плате, відзначмо збірник за редакцією Зернова „Происхождение животных и растений", ГИЗ, 1924 р., статті V, VI, VII, VIII (стаття VI трудніша за інші, і її можна було б в крайньому разі не читати); або чудову книгу Чулока „Теория еволюции", ГИЗ, 1926 р., розділи V — XIX. До пункта 7-го рекомендуємо прочитати Беляєва „Рабочая книга по эволюционному учению", ГИЗ, 1928 р., стор. 41 — 66, або відповідні сторінки у Дучицького „Еволюційна наука", ГИЗ, 1928 р.

Контрольні питання

1. В чому складність живої речовини?
2. Яка ріжниця між кристалами, „штучними клітинами" і т. д. та живими істотами?
3. Чому праці Пастера, які показали, що самозародження тепер не буває, не суперечать нашим поглядам на можливість самозародження в минулому?
4. А чому б нам не припустити можливости перенесення „зародків" життя з інших світів на землю?
5. Чи можемо ми припустити можливість перетворення неживої речовини в живу за теперішнього часу на інших планетах?
6. Чому не припустити, що жива матерія вічна? Адже ми говоримо, що матерія взагалі не створюється наново, а існує вічно. Чому б не існувати вічно живій матерії?
7. Чому явище мінливости свідчить на користь еволюційної теорії?
8. На якій підставі ми запевняємо, що птиці пішли від вимерлих ящерів?
9. Як відбувався розвиток коня?
10. В чому полягає „єдність плану будови" організмів?
11. Про що свідчать рудиментарні органи?
12. Чи всі ознаки зародка повторюють риси будови його предків?
13. Що таке атавізми?
14. Чому не можна ріжницею в кліматах з'ясувати ріжниці в фавнах, характер розселення організмів на поверхні земної кулі?

Додаткова література

З 1-ої частини. Варто звернути увагу на брошури: Немілова „Как появилась на земле жизнь", вид. „Образование", 1924 р.; Вернадського „Начало и вечность жизни", 1922 р.; Костичева „О появлении жизни на земле". Ці три брошури становлять собою

зразки ворожої нам теорії вічности життя. З - поміж легких брошур матеріялістичного напрямку можна ще назвати такі: Завадовський „О коробке консервов и происхождении жизни на земле", 1926 р.; Коршиков „Происхождение жизни", 1925 р.; Кулябко „Происхождение жизни на земле", вид. „Раб. Прос.", 1928 р. З вульгарних, механістичних, а подекуди і не зовсім грамотних брошур можна назвати Грем'яцького „Происхождение жизни" і Боссе „От неживого к живому", 1923 р. З - поміж трудніших філософських творів діялектично - матеріялістичного напрямку варто назвати Агол „Неовитализм, механизм, диалектический материализм", „Мос. Раб.", 1928 р.

З 2-ої частини. Якщо є час, варто хоча б коротенько ознайомитися з конкретною історією розвитку та характеристикою поодиноких тваринних і рослинних типів. Для цього можна прочитати Рижкова й Фінкельштейна „Підручник біології", розділи 26 і 27, або Рижкова „Початки біології", ДВУ, 19 5 р., стор. 123 — 144, чи якийсь інший курс загальної біології, або ж якусь брошурку з нарисом розвитку органічного світу на землі. З більших книг укажемо на Гааке „Происхождение животного мира", вид. „Просвещение" (подекуди застаріла); „Итоги науки", том IV; Елачич „Происхождение птиц"; Елачич „Происхождение лошадей"; Депере „Превращения животного мира", 1921 р.; Неймайер „Корни животного царства", 1919 р.; Скотт „Эволюция растительного мира", ГИЗ, 1927 р.; Мейер „Происхождение наземной растительности", 1921 р.; Козо - Полянський „Происхождение высших растений" і його ж „Происхождение цветковых растений", 1927 928 р. р. й ін.

Крім того, рекомендуємо проглянути відповідні статті в „Безвірнику", книжку - альбом про походження тварин і рослин Завадовського та Безсмертної і складені ними еволюційні таблиці (у виданні „Безбожника") й книжечку Полетіка „Обезьяний процесс в Америке", ГИЗ (дуже цікавий для антирелігійника матеріял!).

Надсилай відповіді на контрольні питання та консультацію на адресу: Харків, вул. Артема, 54, Комуніверситет, антирелігійний кабінет.

Листуйся з нами! Зауважуй дефекти у завданнях!

ЛИТЕРАТУРА

НОВІ КНИГИ

Фрезер Джемс. Золотая ветвь, выпуск IV. Богоедство, жертвоприношения, искупление и представления о душе. „Атеист", 1928 р., стор. 261, ц. 3 карб.

Основні розділи книги: I. Поедание бога. II. Гомеопатическая магия плотоядия. III. Умерщвление божественного животного. IV. Умилостивление охотниками диких животных. V. Типы животного причащения. VI. Перенесение зла. VII. Публичное изгнание злых духов. VIII. Общественные козлы отпущения. IX. Люди в роли козлов отпущения в классической древности. X. Умерщвление бога в Мексике. XI. Между небом и землей. XII. Миф о Бальдере. XIII. Праздники огня в Европе. XIV. Истолкование праздников огня. XV. Сожжение человеческих существ. XVI. Бальдер и Омелла. XVII. Пребывающая вне тела душа в народных сказках. XVIII. Пребывающая вне тела душа в народных обычаях. XIX. Золотая ветвь. XX. Прощание с Нэми. Алфавитный указатель ко всем четырем выпускам „Золотой Ветви".

Элияшевич И. Я. Религия в борьбе за рабочую молодежь. „Прибой", 19.8, стор. 74, 25 коп.

Зміст: I. Религиозные организации молодежи в странах капитализма. II. Религиозные организации молодежи в СРСР. III. Комсомол и религия.

Ибрагимов. Как вести антирелигиозную пропаганду среди татарок и башкирок. Библиотечка работницы и крестьянки. ГИЗ, 1928 р., стор. 65, ц. 50 коп. Рецензія газ. „Безбожник", № 48 (302) з 25/XI — 28.

Олещук Ф. Кулак и поп — враги батрачества. ГИЗ, 1928 р., стор. 39, ц. 10 коп.

Рецензія газ. „Безбожник", № 47 (301) з 18/XI — 28.

ЖУРНАЛИ

„Безбожник" № 20, 1928 р.

Статті: Лукачевский. Скворцов - Степанов (1870 — 1928).

Северяк Н. Злые духи Алтая. Под'япольский. Радио и погода. Писатели о религии. Салим. Религия Индии — буддизм. Кремень. По Абхазии и Аджаристану. Новости науки и техники.

„Безбожник у станка" № 11 (листопад 1928 р.), ц. 40 к. Зміст: Стуков. К одиннадцатой годовщине Октября.

Полидоров. Памяти философа - безбожника. Атеист. Примирение бога с наукой. Шершеневич. Мимикрия. Юрко. Смычка (синагоги с церковью). Площанский. Сионские шпионы и провокаторы. Бородин. Лицо старообрядчества. Малинко — Загадка жизни. Сектантский отдел. Вести с мест. Частушки и др. материалы.

„Культурная Революция" № 1 (25 листопада 1928 р.) — двохтижневий журнал культроботи профспілок, орган ВЦРПС, ц. 35 коп. Стаття А. Рищева: „Против поповщины и сектантства" (стор. 13 — 14).

„Вестник Просвещения", № 9, 1928, вид. „Работник Просвещения", ц. 80 коп.

Статті: „Еще об антирелигиозном воспитании в школе", (К постановке вопроса), стр. 37 — 41. К. Гар. Из опыта антирелигиозной пропаганды в школе I ступени (стр. 64 — 68). Ларисса Оськина. Антирелигиозная работа в школе — прежде всего воспитательская работа.

Революция и Культура" № 21 — 1928 р., вид. газети „Правда", ц. 50 к. Стаття Б. П „Религиозная конференция в Швейцарии" (стор. 66 — 67).

„Життя й Революція", № 11 — 1928 р. (вид. періодсектору ДВУ), ц. 1 крб. Стаття Вал. Поліщука „Григорій Сковорода" (стор. 4 — 19).

Клибанов Ал. — Классовое лицо современного сектантства. „Прибой", 1928 р. ц. 35 коп.

Зміст: Как возникло сектантство. В чем вера сектантов. Сектантство и его дооктябрьская роль. Контр-революционная деятельность сектантов после Октября. Рост сектантства и его причины. В борьбе за молодежь. Русские сектанты и их западные братья. Сектантство — опора контр-революции. Заключение.

Я. Ковальчук – Божественна аритметика, вид. „Плужанин" — гумористична серія „Весела книжка". Гуморески. 1928 р., стор. 29, ц. 15 коп.

Зміст: Піп на бахусі. По чед до куті. По передплату. Переляк. Пригода з письменником. От тобі й ЗАГС. Божественна аритметика.

Всі гуморески мають антирелігійний зміст.

Як. Ковальчук. Великдень. ДВУ. „Вишивана бібліотечка", стор. 15, ц. 5 коп.

П. Панч. Смерть Янулянса. Бог богів. Вид. „Український робітник", з серії „Дешева бібліотека красного письменства", 104, стор. 32, ц. 5 коп.

Оповідання „Бог богів" антирелігійного змісту і змальовує одну з невдалих спроб різних темних людців спекулювати на темряві червоноармійської маси.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

Державне Видавництво України заходилося видавати збірники „Робітничо-селянський театр", де вміщує твори антирелігійного (здебільшого частково) змісту. Досі вийшло три таких збірники. В збірнику другому та третьому є п'єси цікаві для безвірників, і їх слід рекомендувати для постановки драматичними гуртками при клубах та сельбудах.

Збірник II. Вміщено в ньому чотири п'єси. А. Золіна — „Таміла", М. Кравченко й Я. Могили — „Перші хоробрі" („Було так"), Осинського — „На руїнах минулого" та Бедзика — „Під крилами церкви". Коштує збірник 70 коп.

З антирелігійного боку цікаві — „Таміла", „Перші хоробрі" та „Під крилами церкви", вони цілком придатні для сільських постановок.

Збірник III. В ньому теж чотири п'єси: Гр. Михайлеця (За В. Товстоносом) — „Вороги", Бедзика — „Сигнал", Гр. Михайлеця — „Кум" та Предславича — „Хлібороб по-американському". Коштує збірник 90 коп.

З антирелігійного боку надзвичайно гарна — „Кум", але, не зважаючи на те, що в ній всього 6 дієвих осіб, постановка складна. Актори мусять добре бути підготовленими і „тонко" провадити психологічний бік ролей. Власне це стосується лише ролей Параски — бідачки та куркулика Кіндрата; попа ж, дяка і ще двох осіб ролі не дуже складні.

Цю п'єсу до постановки треба радити обов'язково, бо в ній яскраво й правдиво виведені соціяльні взаємини на селі, роля в цих взаєминах попа та наступи на бідняцтво попівсько-куркулівських верств.

У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ РАДІ С. Б.

РАБОТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СЕКЦІЇ

Після з'їзду (в травні) Виконбюро вирішило сконцентрувати в одній секції весь ідеологічний бік своєї роботи. Ця науково-методична секція за літо виготувала до друку кілька метелик в-листівок, але з технічних причин, досі не вдалося їх надрукувати; склала програму занять антирелігійного семінару в комуністичному університеті імени Артема; виробила видавничий план та проробила інші, дрібніші, роботи.

З осени секція склала плана своєї роботи, залучила до свого складу ряд цінних товаришів, розподілила обов'язки і взялася за систематичне виконання намічених завдань.

Видавання літератури

Насамперед треба було подбати про видання літератури. Секція уточнила свій видавничий план, увійшла в контакт зі всіма видавництвами України (за винятком „Книгоспілки", що чомусь захотіла утворити собою діру на антирелігійному фронті) і погодила його з ними. При цьому секція взяла на себе обов'язок підшукувати авторів, редагувати та рецензувати книги, брошури та метелики. Тепер уже автори укладають умови з видавництвами, так що справу цю загалом поставлено на твердий ґрунт.

На допомогу антирелігійникові

Секція взялася розробляти доповідей-тези з низки важливих в антирелігійній пропаганді тем на допомогу рядовим робітникам (наука та релігія, релігія та новий побут, релігія та селянське господарство, релігія й індустріялізація країни то-що). Для цієї ж мети провадяться підготовчі роботи до видання наочних посібників до доповідей, лекцій то-що.

Секція вважає, що, не зупиняючись на цьому, конче треба поширити питання про використання „наочних посібників" і взятися за організацію антирелігійних музеїв. Про це складається інструкції на допомогу товаришам, шо працюють у провінції. Секція сподівається, що товариші й собі виявлять певну ініціятиву й утворять у себе на місцях невеличкі музеї, що безперечно відіграватимуть значну ролю в нашій повсякденній роботі. У деяких випадках треба визнати за доцільне відкривати антирелігійні відділи при музеях, за це секція має намір незабаром взятися. Далі, для поглибленішої роботи самого активіста-безвірника конче потрібно організувати антирелігійні кабінети з відповідними консультаціями при них Кабінети ці повинно відкрити при ВУЗ'ах, технікумах то-що, а окружні ради С. Б. мають організувати їх як самостійні заклади. Секція складає тепер інструкції, і, крім того, взяла на себе керівництво організацією кабінетів при Комуніверситеті, ІНО та Вечірньому Робітничому Університеті. Незалежно від цього, секція береться до налагодження систематичної роботи кабінету при Всеукраїнській Раді С. Б. Розробляється питання про організацію антирелігійних відділів при бібліотеках, де б активіст-безвірник міг діставати літературу, поради, вказівки то-що.

Розпочато проробку методики антирелігійної пропаганди в різних умовах (у місті, в єврейському містечку, на селі то-що). За одно з найважливіших завдань у цій царині секція вважає видання методичних проробок основних тем з прир дознавства. Ця робота буде спрямована головне на розвиток активности з боку самої людности (сільсько-господарські роботи то-що). Видання це має становити собою велику роботу на 20—25 друкованих аркушів.

Готування кваліфікованих антирелігійників

Цій справі секція віддає багато уваги. Секція керує: 1) заочними курсами для антирелігійного активу, 2) курсом антирелігійної пропаганди в Комуніверситеті, 3) антирелігійною секцією факультету політосвіти ХІНО та 4) антирелігійним курсом у Харківському вечірньому робітничому університеті.

Дальшою частиною цієї роботи секції є систематичне вивчання й нашої антирелігійної і релігійної літератури. Зовсім ясно, що видавану у нас безвірницьку літературу треба вивчати, щоб нагромаджувати певний досвід. А що до літератури релігійників, то природно, що нам конче треба бути в курсі всіх робіт і намірів попів, щоб уміти вчасно дати їм належну відсіч і помагати в цій справі всім нашим товаришам безвірникам. Робота ця провадиться й незабаром має дати певні наслідки.

Підвищення кваліфікації активу

Для цього потрібні систематичні дослідчі роботи. Тому секція звязується з рядом наукових установ і ВУЗ'ів і береться почасти разом з ними, а почасти самостійно: 1) вивчати стан та динаміку релігійних течій на Україні, 2) вивчати релігійні психози й 3) проробити ряд інших актуальних тем. Серед цих останніх, як на приклад, укажемо на такі: мораль і релігія; походження релігії (дискусія); походження християнства; чергові перекручування науки попами то-що.

Всі матеріяли, що не можуть бути надруковані в „Безвірнику" через недостатню популярність, будуть друкуватися в особливих збірниках. Таких збірників гадається випустити 2 — 3 протягом 1929 року.

АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА ЧЕРЕЗ РАДІО

Всеукраїнська рада безвірників ухвалила організувати систематичне антирелігійне радіомовлення. Раз на тиждень у неділю вранці передаватимуть антирелігійницький концерт, а в суботу ввечері журнал „Безвірник". Опріч цього в окремі дні що-тижня — спеціяльні антирелігійні доповіді.

Рада ухвалила також просити правління радіостанції Наркомосвіти просувати антирелігійну пропаганду на інші ділянки радіопередачі й обговорити справу про безплатну чи про пільгову установку радіо у закритих церквах та в молитовнях. Також ухвалено розробити і надіслати до окррад СБ, де є радіопередавальні установки, листи про використання радіо та про організацію антирелігійного радіомовлення по округах.

АНТИРЕЛІГІЙНІ ДІЯПОЗИТИВИ

Рада має випустити серії антирелігійних діяпозитивів (картинки для чарівних лихтарів) на такі теми:

1) свята, 2) смерть і воскресіння богів. 3) походження релігії, 4) чудеса, 5) релігія проти науки, 6) релігія і церква на службі у панівних клас, 7) що нас чекає після смерти, 8) за новий культурний і безвірницький побут, 9) релігія і сільське господарство, 10) релігія й воєнна небезпека, 11) нехристиянські релігії, 12) павуки-сектанти та їхні покровителі і 13) релігія, жінка та молодь.

Випущено буде ще 5 — 6 серій діяпозитивів на теми з природознавства.

Бажано було б, щоб осередки безвірників та взагалі антирелігійники надсилали свої зауваження про намічені теми та про те, чи не слід би було дещо змінити у поданому реєстрі?

ПОСТАНОВИ ТА ДИРЕКТИВИ

ДО ВСІХ КОМІТЕТІВ ТА ОСЕРЕДКІВ ЛКСМУ

Про участь в огляді безвірницької роботи на Україні

Всеукраїнська рада спілок бозвірників з грудня 1928 р. по квітень 1929 р. провадить огляд усієї безвірницької роботи по Україні.

Завдання огляду — перевірити ступінь участи в антирелігійній роботі всіх громадських та культурних організацій знизу доверху, в тому числі — профспілок, комсомолу, червоноармійських частин, кооперації, шкіл, видавництв, органів політосвіти — сельбудів, хат-читалень, бібліотек і самих організацій безвірників.

Дослідити причини млявости у багатьох місцях антирелігійної роботи, взяти на облік позитивний досвід на ділянці масової роботи, боротьби з сектантами, виховання та підготування активу, втягнення до лав спілки безвірників то-що.

Огляд повинен підвищити зацікавлення трудящих міста й села справою боротьби з релігією та з релігійністю, сприяти масовому охопленню робітників і селян спілкою безвірників і тим самим притягти їх самих до безпосередньої участи на цій ділянці нашої культурної роботи.

Надаючи великого політичного значіння оглядові, як засобові пожвавлювати антирелігійну роботу і вводити її в річище плановости й системности в діяльності усіх культурно-громадських організацій, ЦК ЛКСМУ пропонує всім комітетам та осередкам:

Узяти найактивнішу участь у проведенні огляду і агітаційно-масовою роботою, і мобілізуючи комсомольців на допомогу організаціям безвірників для інструктивної і перевірчої роботи.

Широко використати досвід легкої кавалерії та ініціятивних ядер із комсомольців та з молоди для заснування осередків безвірників на підприємствах, по установах, по селах, по школах, по клубах і т. д.

Перші три місяці огляду припадають на час культпоходу, що продовжується на Україні; через те огляд і застосовання антиріздвяної кампанії повинні бути складовою частиною самого культпоходу.

За час культпоходу й огляду кожен комітет і осередок ЛКСМУ повинні:

Збільшити участь і активну ролю комсомолу у спілках безвірників.

Сприяти широкому розгортанню мережі осередків безвірників, заснувати в осередках, юнсекціях, червоних кутках групи з комсомольців і молоди — аматорів антирелігійників.

Усяким способом збільшити різноманітність форм та метод масової антирелігійної роботи, боротьби з сектантами, із впливом церкви, боротьби з релігійністю та старими звичаями, використовуючи релігійне свято для антирелігійної мети.

Ці форми й методи нашої щоденної антирелігійної роботи повинні переважно ґрунтуватися на фактах із місцевого життя, зважаючи на національні, побутові та на інші особливості з відповідними науковими доказами.

Матеріял про хід і наслідки огляду треба надсилати до редакції журналу „Безвірник", до газети „Комсомолець України" і до АПГВ ЦК ЛКСМУ.

Секретар ЦК ЛКСМУ *Голуб*

Зав. АПГВ *Холохоленко*

ВИТЯГ З ОБІЖНИКА ЦЕНТРВИБОРКОМУ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ СЛУЖНИКІВ КУЛЬТІВ 1928 р.

На зміну арт. І обіжника Центрвиборкому з 15/XI — 28 р. № 264, ст. 1140 та уваги до нього, Центрвиборком пропонує в питаннях що до виборчих прав колишніх теперішніх служників усіх релігійних культів керуватися таким роз'ясненням:

І. До колишніх і теперішніх служників всіх релігійних культів відносяться такі особи:

1) У православному культі — єпіскопи (митрополіти й архієреї), попи (протопресвітери, протоєреї, ієреї), архідиякони, протодиякори, диякони, іподиякони, дяки (псаломщики), ченці, черниці та місіонери;

2) у старовірчеському культі (попівці) — ті самі категорії, що й в православному культі;

3) у старовірчеському культі (безпопівці) — наставники та начотчики;

4) у католицькому культі — ксьондзи, прелати, біскупи, органісти та клерики;

5) у лютеранському культі (протестантському) — пастори (пробсти), кістери, органісти;

6) в іудейському культі — рабини, ґабе, різники, кантори та магіди;

7) в караїмському культі — хазани;

8) в магометанському культі — мули та муедзини;

9) у релігійних сектах: баптистів, євангелістів, адвентистів, молокан, духоборів новоізраїльтян, менонтів — пресвітери, диякони, благовісники та особи, що постійно виконують об в'язки проповідників на молитовних зібранях;

10) у релігійних сектах: хлистів, скопців, корніївців, мироносиць, безштанників, богошукателів, сарафимівців, інокентіївців, єговістів, мальованців і ін., — відповідні колишні й теперішні служники культу.

Увага: Що стосується церковних старост, регентів і голів релігійних громад православного культу, а також осіб, які займають відповідні посади у всіх інших релігійних культах, то позначені особи позбавляються виборчих прав лише при наявності для цього інших ознак позбавлення виборчих прав, передбачених інструкцією про вибори до рад з 3 жовтня 1928 року.